

.....
135.331

OSZK

HARSÁNYI ZSOLT

ÉLNI JÓ

9

93

BAKSAVI
ZSOLÉ
ÉLNIJÓ
I.

© 1900 by the Author

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I-IV 500

Rosenlev Alicenak és Nilsnek

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI ZSOLT

É L N I J Ó

RUBENS PÉTER PÁL ÉLETÉNEK REGÉNYE

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

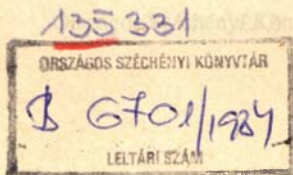
ELSŐ KÖTET

Második kiadás

BUDAPEST,
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

*Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.*

*Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt.,
Budapest, 1942.*

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

I.

Már napok óta teljesen felbomlott a háztartás rendje a lakásban. Szanaszéjjel hevert minden, mintha a szobákat rablók dúlták volna fel. Ládák állottak mindenütt, némelyik már leszegezetten, némelyik félig telten, mellette feltornyozva az elrakásra váró holmi. Téli bekecsek, ujjasok, felsőruhák heverték emitt, akárcsak a vásáros ponyváján, másutt élelmiszeres bödönök bő sora. Egy vánkos kifakadt, a kiömlő pelyhek ellepték egész környékét, s nem takarította el őket senki. Nem volt már érdemes, nagy útra készültek.

A gyerek kedvetlen volt és nyughatatlan. A tisztaság és rend kényes érzése vele született, ebben az összevisszaságban minden zavarta. Néhány napja az iskolába sem lehetett mennie, mert itthon minduntalan akadt valami, amiben a csomagolásnál hasznát vehették, ezt pedig nagyon sajnálta, mert szerette az iskolát, szerzetes tanítóihoz melegen vonzódott, a tantárgyak, kivált a latin nyelv és a klaszszikus történet, boldog álmélkodással töltötték el. Oda most már nem mehetett többé. Unottan jöttment a rendetlen szobákban, boldogtalanul kotorászott a zsibvásárszerű lim-lom között, ha valami érdekeset talált, elbujt testvérei elől és bevette magát valami félreeső kuckóba. Mint éppen most is: egyik szobában felborult valami iratos láda, tartalma kiömlött a földre rakott harisnyák és háló-

ingek közé. Ezek között matatott, egymásután szedte fel a dirib-darab papirokat. Többnyire érdektelen dolgok voltak ezek, számlák, szerződések, régi levelek, apja jogi működésének unalmas periratai. Gépiesen pillantott beléjük és oldalt rakta őket, rendetlen halmazból rendes csomóba. De egyik írásnál megállott. Megismerte rajta anyja kedves kezevonását. Fogalmazványnak látszott ez az írás, törlések és beszúrásek voltak benne, később az anyja letisztázta. A gyerek különös figyelem nélkül kezdte olvasni, de már az első sorok után kényelmesebbre helyezkedett és oldaltabb fordult az ablak világossága felé.

Örömmel látom, — mondta a levél, — hogy Kedvességed, megbocsájtásomtól meghatva, most már megnyugodott. Nem hittem volna, hogy feltételezi, hogy nehézségeket fogok okozni. Ezt nem is tettem. Hogyan is lehettem volna olyan keményszívű, hogy Kedvességedet ekkora bajában és gondjában még én is terheljem, hiszen inkább akár a vérem árán is kiszabadítottam volna, ha lehetett volna... Hát lehettem volna olyan, mint a rossz kufár az evangéliumban, akinek annyi adósságot engedett el a gazdája, de ő saját testvéréből a legutolsó fillérig kipréselte a kis összeget? Legyen afelől egészen nyugodt, hogy teljesen megbocsátottam: adja Isten, hogy ugyanígy ki is szabaduljon és mennél hamarabb megint boldogok lehessünk. Remélem, hogy Isten meghallgat engem, hogy ők kímélni fognak bennünket, hogy megesik a szívük rajtunk, mert különben bizonyos, hogy Kedvességeddel együtt engem is megölnék. Megszakad a szívem és meghalok, mert halála hírét képtelen volnék meghallgatni. Nem, az élet azonnal megszűnnék bennem. De a Kegyelmes Asszony szavai, amelyekről másik levelemben már írtam,

reményt adnak nekem. Szívem képtelen fel-fogni, hogy ilyen teljesen és fájdalmasan elváljunk. Ó Istenem, csak ez meg ne történjék. Az én lelkem annyira egy és elválaszthatatlan a Kedvességed lelkével, hogy nem érheti Kedvességedet fájdalom, amelytől magam is éppen úgy ne szenvednék. Ha azok a jó urak könnyeimet látnák, hiszem, hogy megkönyörülnének rajtam akkor is, ha szívök fából vagy kőből volna: ha más nem marad hátra, ehhez a módhoz is fogok folyamodni, bár Kedvességed azt írja, hogy ne tegyem. Ó, mi nem igazságot kérünk, hanem kegyelmet, kegyelmet! S ha ezt nem kapjuk meg, mi mást tehetünk? Mennyei irgalmas Atya, te segíts nekünk! Hiszen te nem akarsz a bűnös halálát, hanem éppen ellenkezőleg, azt akarsz, hogy éljen és megtérjen. Öntsd szelidséged szellemét azoknak a jó uraknak a szívébe, akiket annyira megbántottunk, hogy ezektől a borzalmaktól és kétségbeesésektől hamarosan megszabaduljunk, hiszen már oly régóta...

Itt megszakadt a fogalmazvány, nyilván elveszett egy oldal. A következő papírszeleten már csak a vége volt meg a levélnek.

Most Istennek ajánlom Kedvességedet, mert nem tudok tovább írni, és nagyon kérem, ne tartson a legrosszabbtól rögtön: a legrosszabb elég hamar jön magától is; folyton a halálra gondolni és rettegni tőle rosszabb, mint a halál. Ezért száműzze szívéből ezeket a gondolatokat. Remélem és bízom Istenben, hogy enyhébben fogja büntetni és ezért a sok bánatért még örömet fog adni nekünk, amit lelkem mélyéből kérek tőle. A Mindenhatónak ajánlom Kedvességedet, hogy a Szentlélekkel vigasztalja és báto-

rits. Megteszek mindent, hogy imádkozzam Kedvességedért, ugyanezt teszik a gyerekek is, akik üdvözlik és éppen úgy vágnak látására, mint — Isten látja lelkemet — én magam. Írtam április 1-én éjszaka 12 és 1 óra között. És most már ne írja azt többet, hogy „méltatlan férjem“, hiszen mindent rég megbocsátott Kedvességed hú felesége, Ruebbens Mária.

A gyerek izgatottan tűnődött és olykor belepillantott még a fogalmazványba. Homályos emlékek egész raja ötlött fel benne, amelyeket nem tudott összefüggő egészszé fogni. Eddigi tizenegy éve úgy telt el, hogy nem értette szülei sorsát. Tudta, hogy noha Kölnben laknak, nem németek, hanem flamandok. Tudta, hogy apja valami titkos okon sokáig börtönben sinylődött. Tudta, hogy valamiért nem mehetnek vissza igazi otthonukba, amelyet ő sohasem látott, a szép Antwerpenbe. Tudta, hogy szülei reszketve gondoltak mindig Hallgatag Vilmos, az orániai herceg, és fivére, a nassau gróf haragjára. És éles gyermeki értelmével kisillabilázta az otthon elejtett szavakból, ismerősök célzásaiból, hogy apja valami furcsa és regényes dolgot vétett a herceg ellen, olyat, amit neki még nem szabad tudni. Mélyen elgondolkozva, idézte maga elé apja alakját. Szép férfi volt, igen nyájas, az ő számára az eszmény maga. Összerázkódott az emlék kellemességétől, ha visszaidézte magában azokat a pillanatokat, mikor apja megcsókolta, s ő arcán érezte a feltűnően finom és puha szakáll selymes csiklandozását. S látta a halálos ágyon is, mert egy esztendeje, a szomszéd szobában, nyugodt és szelíd kifejezéssel feküdt feje a párnán, mintha nem halt volna meg, csak aludnék. Anyja szívettépő zokogással borult a holttestre. Mi volt az, amit anyja annakidején megbocsátott? Mi lehetett az a bűn,

amelyben apja a levél szerint is csakugyan hibás volt? Egyszerre gondolataiba villant páter Godhardus, aki az iskolában egyszer így szólt hozzá:

— Csak a hús kísértésére vigyázz, ha felserdülsz, mert az véredben van, édes fiacskám.

Mi az a hús? És mi a hús kísértése? Csupa homályos oktalanság, amelyhez még kicsinynek találják a tizenegy éves gyermekeket. És az ilyesmit még meg sem lehet kérdezni senkitől, mert az ember ösztönszerűen szégyenkezik, ha pedig merészen legyőzte szemérmét, az idősebb fiúk titokzatosan vigyorogva fordulnak el tőle, a felnőttek pedig kenetteljesen rászólnak, hogy ne foglalkozzék bűnös gondolatokkal. A töprengő gyermek behúnyta szemét, hogy könnyebben gondolkozzék, mert már régen rájött, hogy amit lát, azt kénytelen igen figyelmesen megnézni, s ez gondolatait zavarja. De behúnyott szemmel sem tudott rájönni az izgalmas kézirat nyitjára. S mint olyan kisfiú, aki hozzászokott, hogy a lét és élet meg nem oldható kérdéseit engedelmesen elfogadja tények gyanánt, mint az időjárást, vállat vont és tovább kezdett motoszkálni az írások között.

Levél akadt kezébe. Tetején a kelt: 1582. október 9. Ahogy rápillantott, arcán felsőbbbséges vonás jelent meg: ez protestáns dátum. Ilyen katolikus dátum nincs. Mert mikor ő ötéves volt, a naptár-csináló Gergely pápa kimondotta, hogy a naptárban tíz napot át kell ugrani és október negyedike után azonnal október tizenötödike következik. Ennek engedelmesen utána ment az egész világ, csak a protestánsok nem fogadtak szót a pápának. Ők nyakasan tovább folytatták az addigi naptárírás rendjét és a tíz napot nem voltak hajlandók kihagyni. A szerzetesek mindezt különös gonddal megmagyarázták a gyerekeknek az iskolában, és ő, mint az osztályban a legokosabb, nagy gyönyörűségét lelte abban,

hogy világosan és szabatosan felfogta azonnal, amit a többi gyerekek alig lehetett a fejébe verni. Most is úgy élvezte tudását, mint a serege hatalmát ismerő hadvezér. Néhány pillanatig mindent elfelejtett maga körül, a küszöbön álló izgalmas utazást, Antwerpen várakozó csodáit, — csak abban az örömben gyönyörködött, amiben az iskola falai között oly gyakran volt része: hogy rendkívüli élvezet eszesnek lenni. De néhány pillanat múltán már tovább fonódtak töprengő gondolatai. A dátumról a valláskülönbség jutott eszébe, arról pedig saját családjának vallása. Apja eredetileg protestáns volt, éppen ezért kellett menekülnie Antwerpenből annakidején és német földre költöznie, de tavaly valamennyien visszatértek a katolikus vallásra. És ez alighanem összefüggött apja rejtelmes titkaival.

Ismét elévette a kéziratot, amelyet már letett volt. Tűnődve olvasgatta, tanácstalanul vállat vont, mintha kívülről intézett kérdésre felelt volna. És végre is döntött. Elhatározta, hogy izgalmas felfedezését közli bátyjával. Philips egy esztendővel volt idősebb nála. Másik bátyja, a már felserdült Jan, csak képzeletben élő idegen maradt a két kicsi számára, mert elment olasz földre szerencsét próbálni, mielőtt ő még született. Testvérnénjük, Blandina, szintén felnőtt volt hozzájuk képest és mindig inkább a szülőkhöz számított, mint a gyerekekhez. Philips és Pieter mintegy pártot alakítottak a családban, suttogva szoktak összebújni és baj esetén pirulva hebegő hazugságokkal álltak helyt egymásért az anya és Blandina előtt.

Pieter átment a szomszéd szobába. Onnan rakogató és kopogó hangok jöttek. Cseléd szegezett egy ládát, a szigorú Blandina pedig a szőnyegtelen, puszta földre kuporodva öltögetett, körötte nagy halmaz ruhanemű. Nyilván mint anyjokhoz hasonló szerény gazdasszony nem nézhette, hogy ruhadara-

bok leszakadt gombbal és kifeslett varrással indul-
janak neki a nagy útnak.

— Hol van Philips? — kérdezte félénken a fiú.

— Fent van a padláson. Meghagytam neki, hogy
rendezze ládába a régi könyveket. Miért? Végeztél
az írásokkal?

— Még nem, de szeretnék Philipstől valamit
kérdezni.

— Jól van, felmehetsz. De ha visszajössz, alapo-
san töröld meg a talpadat, mert az udvaron nagy a
sár.

A gyerek iszkolt kifejé. Átfutott a tavaszi olva-
dástól csatakos udvaron, menyétfürgeséggel osont
fel a nyirkos, korhadó padláslépcsőn és a padlás-
ajtón túl megállt, mert hirtelen nem tudott a ho-
mályban eligazodni. De mindjárt megpillantotta a
sárga fényfoltot: Philips ott ült egy keresztgeren-
dán, mellette az üvegkalitkába vasalt gyertya fénye
pislogott. Rengeteg könyv tornyosult mellette jobb-
ról is, balról is. Ő megállt és közömbösséget igyeke-
zett mutatni, de bátyja észrevette rajta az izgalmat.

— Na csak mondd, — szólott felsőbbbségesen.

Pieter benyúlt zekéje keblébe és eléhúzta az
odarejtett fogalmazványt.

— Ezt találtam odalent, — mondta fontos és
titokzatos hangon, mint a nagy értesülést jelentő
kém.

Philips a lámpás világánál azonnal elolvasta a
kéziratot. Mikor befejezte, gőgösen szólt:

— Ezt én mind tudom. Az egész az orániai her-
cegasszony miatt volt. Te ezt még nem tudhatod,
mert kicsi vagy.

Az egy évvel fiatalabb Pieter lenyelte a meg-
alázást. Pedig annyira hasonlítottak egymáshoz,
hogy már volt, aki ikreknek nézte őket.

— Mondd el, — súgta izgatottan.

— Nem lehet. Ez titok.

— Mondd el, — ismételte Pieter erősebben, mert hiába volt kisebb, az ő erősebb akarata rendszerint győzött.

— Jól van, elmondhatom. Papa és a herceg felesége szerelmesek voltak egymásba, pedig azt nem szabad.

— Mit csináltak?

— Csokolódtak. És a hercegnőnek gyereke is lett. Te ezt nem érted.

— De értem, — súgta hevesen Pieter, — én már hallottam az iskolában, hogyan születik a gyerek.

— Hát ha tudod, akkor jó.

Philips izgett-mozgott zavarában. Nyilvánvalóan szerette volna megkérdezni öccsét, hogy az iskolában mit hallott, de méltósága ezt nem engedte.

— Mondd tovább, — sürgette Pieter izgatottan.

— Nincs tovább. Ez volt az a bűn, amit mama megbocsátott.

— De akkor miért kellett papának félni?

— Jaj de számár vagy, hát a hercegtől félt, hogy az halálra ítéli. De mama könyörgött a hercegnek és papát nem fejezték le. Még most sem érted a levelet?

Egyszerre rezzent össze mindakét gyerek. Blandina ott állott mellettük. Izgalmokban nem vették észre közeledését.

— Feljöttem utánatok nézni, hogy a padlást fel ne gyújtsátok nekem. Miféle levélről beszéltek? Mit dugdosol ott, Philips?

Philips már nem ért rá eldugni a fogalmazványt. Blandina elvette tőle és olvasta. Olvasás közben leült és sírni kezdett. Könnyezve olvasott tovább. S mikor befejezte, arcát elfedte két tenyerével, úgy sírt tovább. A két gyerek megszeppenve nézte.

— Ezt a levelet én sem tudtam, — mondta végül, inkább magának, majd a gyerekekre pillantva

folytatta, — ezt nem lett volna szabad olvasnotok. Hol vettétek?

— Én találtam, — sietett bátyját védeni Pieter, — én mutattam Philipsnek.

Blandina újra a fogalmazványba pillantott, megcsóválta fejét, meghatottan pityergett, gondolkozott, végre elszánta magát.

— Hallgassatok ide. Ha már elolvastátok, nem szeretném, ha mindenféle butaság járna a fejetekben. Majd én elmondom nektek az egészet. De előre megmondom, hogy ezt nem szabad anyánk előtt tudnotok. Aki elszólja magát, azt agyonütöm.

A két fiú lelkenedező izgalommal közelebb helyezkedett.

— Apánk áldott jó ember volt, a szíve mint a színarany. Egyetlen hibát adott neki a sors, és tanuljatok az ő példájából, azért mondom el az egészet. Túljó volt és gyenge természetű. Semmit nem tudott megtagadni senkitől. Olyan bocsületes és tisztességes volt, mint a kristály...

— És milyen szép volt! — vágott közbe Pieter lelkesen, a homályba tekintve, mintha valakit maga előtt látott volna.

— Szép volt, de ne szakíts félbe, mert az illetlenség. Szóval már fiatal korában tanácsúr lett Antwerpenben, és mikor ideköltözött német földre, Antwerpen olyan erkölcsi bizonyítványt adott neki, hogy arra büszkék lehettek. Egy szóval éppen, mert ilyen kitűnő férfi volt, szívesen látták az orániai herceg udvaránál, illetve az öccsénél, a nassaui grófnál. Már most az orániai herceg felesége, Szász Anna, utálatos fehérnép volt, Isten nyugosztalja. Félbolond volt és költekező. Itt Kölnben rengeteg adósságot csinált, ezért kénytelen volt elköltözni a sógorához, a nassaui grófhoz, Siegenbe, mialatt a férje háborúskodott. Volt nekünk egy régi barátunk, flandriai menekült, mint mi: a Mechelnbe való

Mets. Ez volt az ügyvédje a hercegnőnek. De akad-
tak nehéz ügyek, amelyekhez kevés volt az öreg
Mets tudománya, ő tehát segítségül vitte az udvar-
hoz apánkat. Így került szegény apánk Siegenbe.

Blandina eddig folyékonyan beszélt, de most
lassított és gonddal kereste a szavakat.

— Hogyan is mondjam tovább, hogy megértsé-
tek? Hát hallgassatok ide. Az iskolában megtanul-
tátok, hogy a házasság szentség, ugyebár. Aki a
házasság ellen vét, az szentségtörést követ el. És ki
vét a házasság ellen? Aki jobban szeret másvala-
kit, mint a házastársát, kedvesebb hozzá, többet tö-
rődik az egészségével, nagyobb barátságot érez
iránta. Ezt jól jegyeztétek meg arra az időre, mi-
kor majd nagyok lesztek. Nincs apátok, aki ezt a
szívetekbe vesse, tehát elmondom én. Nos tehát, ez
a Szász Anna szentségtörést követett el, mert apán-
kat jobban megszerette, mint a férjét. Nagyon hit-
vány asszony volt, száz és száz embert jobban sze-
retett, mint a férjét.

— És papa? — kérdezte Philips kaján mohósággal

— Ha félbeszakítasz, akkor nem mondom tovább.
A papa ... hogy is mondjam ... nem szerette jobban
a hercegnőt, mint anyánkat, de nem volt elég ereje,
hogy ez a hercegnőnek nyíltan megmondja. Az ud-
var tehát azt hihette, hogy a hercegnőt szereti job-
ban. Ez volt a mi apánk vétke, láthatjátok, hogy nem
is volt igazi vétek, csak olyan látszólagos ... De az
orániai herceg, meg a nassaui gróf mindenestre
szentségtörőnek tekintették az apánkat. Egyszer, mi-
kor megint elment Siegenbe, nem jött többet haza.
Mi nagyon nyugtalanok lettünk, mikor már napokig
nem jött, kérdezősködni kezdtünk utána és megtud-
tuk, hogy a poroszlók az országúton megfogták és
börtönbe vitték. Akkor még én is egészen kicsi vol-
tam és borzasztóan megijedtem. Anyánkkal együtt
egész nap sírtunk, mert mindenki azt mondta, hogy

szentségtörésért halálbüntetés jár. Hiába volt papa brabanti és nem német, az itteni törvény azt mondja, hogy ha a vétket nassauai földön követi el és nassauai földön tartóztatják le, akkor az idegent is kivégzik. Anyánk, most jól figyeljetelek ide, olyan hősiezen viselkedett, hogy mi azt neki soha, míg élünk, nem tudjuk meghálálni. Volt akkor már nagyon szép vagyonunk, elég gazdagok voltunk. Anyánk azonnal felajánlotta az egészet az udvarnak, ha apánkat életben hagyják. Elment a várba személyesen könyörögni, térdre borult a gróf előtt és sírt. Apánknak, akit elvittek a dillenburgi börtönbe, mindig leveleket írt, ilyen leveleket, mint ez. Biztatta, bátorította. Nem volt sem éjjele, sem nappala, tíz asszony helyett lótot-futott és rimáinkodott. És végre sikerült neki, amit akart: apánkat nem vitték a vérpadra. Sőt félig-meddig ki is eresztették.

— Hogyhogy félig-meddig? — kérdezte Philips.

— A börtönből kijöhetett, de Siegenből tilos volt elmennie.

— És mi lett a pénzünkkel? — szólt Pieter.

— Nagyon helyes kérdés. Az udvar a pénzünket megtartotta óvadéknak, más szóval biztosítéknak, értitek? Ha apánk elszökött volna Siegenből, elvesztette volna a pénzt. De viszont így is elvesztette. Sohasem kaptuk vissza. Persze ez nem olyan rövid történet, ahogy elmondom. Mert a nassauai gróf kapkodó és szélsőséges ember. Egy szép napon megint poroszlók jöttek és minden ok nélkül megint börtönbe hurcolták apánkat. Megint kezdődött elülről az egész rimáinkodás és kálváriajárás. Míg aztán végleg elengedték. Az az átkozott hercegnő meghalt. Mi akkor költöztünk vissza ide Kölnbe. De szegény apánk már nem sokat örülhetett a szabadságnak. A sok börtön, meg izgalom összetörte. Ebbe halt bele szegény. Emlékeztetek rá, mit mondott halálos ágyán? Hogy anyánkhoz örökké jók és végtelen hálások legyünk, mert ő

a legnemesebb asszony a világon. Most már jobban értitek, hogy miért mondta. A levelet is értitek. Soha erről senkinek ne szóljatok és mama előtt el ne koty-tyantsátok magatokat, hogy ezt elmondtam. De elmondtam, hogy tiszteljétek apátok emlékét, aki becsületes, jó ember volt és sokat szenvedett. Most pedig gyertek le, mert megfáztok itt a padláson.

Felkelt, fogta a lanternát, a gyerekek indultak vele. Pieter oldalát még fúrta valami. Megkérdezte:

— Blandina, mondd, szép volt az a hercegnő?

— Szoknya volt rajta, — felelt Blandina megvető vállvonással, aztán gyorsan kijavította magát, — úgy értem, hogy olyan volt, mint akármilyen más asszony. Akit aztán elvett a herceg, Coligny Lujza, sokkal szebb volt.

Mialatt a padlásajtó lakatjával vesződött, a gyerekek előre siettek. Philips sietett főként, mert láthatóan mondani akart valamit titokban. S amint lehetett, oda is súgta diadalmas kajánsággal:

— A gyereket nem mondta. Pedig biztosan tudom, hogy csókolództak.

— És hol van az a gyerek?

— Nem tudom, de él. Azt hallottam, hogy fiú. Nekünk testvérünk. Ez nagyon érdekes.

— Meg kellene keresni, — szólt Pieter mohón, — és kikérdezni, hogy ő mit tud az egészről.

De nem beszélhettek tovább, mert részint Blandina utólérte őket, részint nyílt a kapu s azon át anyjok lépett az udvarra. Hatalmas termetű, dúskeblű asszony volt, méltóságosan hordta özvegyi gyászát, léptei alatt rengett a föld. A fiúk elébe szaladtak, hogy kézsókra járuljanak.

— Jól viseltétek magatokat?

— Jók voltak, — felelt helyettök Blandina, — megérdemlik a vacsorát.

— Csinálom is mindjárt. Addig tanuljatok. Per-

sze, hiszen már nincs iskolátok. Ő csak már otthon volnánk és vége volna ennek a rendetlenségnek.

Bement a lakásba, hogy házi ruhát öltön a főzéshez. Blandina új munkát adott a gyerekeknek. Pietertől elvette az írások rendberakását, ne kótórászon régi családi levelek közt, rábizta, hogy óntányérokat rakjon egymásra, szép rendesen, egyik várakozó ládába. Philips is kapott munkát: nagy halmaz színes harisnyát kellett szétválogatnia páronként. Közben szabad volt beszélgetniök az ugyanazon szobában foglalatoskodó öreg cseléddel, Annával, legalább gyakorolták a német nyelvet.

— Anna, mesélj valamit.

— Szívesen, melyiket akarjátok?

A gyerekek hangosan vitatkoztak, hogy melyiket hallgassák a sok jól ismert mese közül, míg végre Stuart Máriában megállapodtak. Anna tehát elmondta csodálatosan és hosszasan, hogy tavaly hogyan ölték meg Stuart Máriát a protestánsok. A gonosz és eretnek királyné, Erzsébet, a poklokon sinylődő VIII. Henrik leánya, elfogatta őt és vérpadra hurcoltatta csak azért, mert katolikus volt. A szép Stuart Mária talpig feketében ment a vesztőhelyre, szőke haja a sarkát verte. A vértanuk engedelmességével tette fejét a fatönkre. A bakó, aki természetesen szintén protestáns volt, egyetlen csapással vágta le fejét, erre angyalok jelentek meg. Az angyalokat bárki tisztán láthatta. Meztelenek voltak és úgy csapkodtak színes szárnyaikkal, mint a madarak. Felemelték a fejet és a holttestet és máris vitték a mennyekbe. A bakó azonnal szörnyethalt ijedtében, a gonosz Erzsébet pedig megőrült és most eszeveszett állapotban várja Isten büntetését, amely már küszöbön is áll, mert az istenfélő spanyolok fel fogják dúlni egész országát és őt szörnyű kínzásokkal ki fogják végezni, hogy kárhozott lelke a pok-

lokra jusson, szörnyű emlékű atyja mellé, aki maga volt az Antikrisztus.

Ekkor a paderborni püspök esetét követelték a gyerekek. Anna bólintott. Ez két éve történt. Osna-brück és Paderborn püspöke Szász-Lauenburgi Henrik volt, gyönyörű szép fiatalember, aki szerződést kötött az ördöggel, hogy lelkét leköti cserébe a brémai érsekségért. Az ördög meg is tartotta a kötetést, Szász-Lauenburgi Henrik megkapta a brémai érsekséget, de az ördög azt követelte tőle, hogy álljon a protestánsok mellé, mint Gebhard asztalnok, aki annyi bajt okozott Köln városának. A püspök szót fogadott az ördögnek és elment a templomba, hogy ott protestáns módra áldozzon. A lovát kint hagyta a templom előtt, a kantárt egy lézengő ismeretlennek adta fogni. Mikor kijött a templomból, felült a nyeregbe és elindult. Ekkor a tömeg megdöbbenve látta, hogy az ismeretlen lovásznak kecskelába van és szarva, az orrán pedig kénköves füst jön ki. Mindenki látta ezt, száz meg száz tanu van rá. A ló megbokrosodott a füsttől és ledobta magáról a püspököt. Annak látszólag semmi baja sem történt, még csak meg sem horzsolódott. Hazament vígan kacagva, egészségesen ebédelt, de még aznap ágynak esett és pár nap múlva meghalt, az ismeretlen lovászt pedig senkisémm látta azóta.

Ilyen rendkívül érdekes történetet számtalant tudott Anna. És újakat is tudott, ha a gyerekek már megelégték a régieket.

— Nem tudsz valamit az orániai hercegről? — kérdezte egyszerre Philips.

— Hallgatag Vilmosról? Dehogy nem. Még nem mondtam volna el?

És mindjárt rákezdte. Hallgatag Vilmos is a protestánsok mellé állott lelki vakságában. Erre álmot látott: megjelent előtte a napkeleti három király, felemelték intően ujjokat és így szóltak mind-

hárman egyszerre, Gáspár, Menyhért és Boldizsár: „Térj meg, mert különben kárhozatra küldjük lelkedet“. De ő nem hallgatott az álmra, hanem konokul folytatta tévelygéseit. Erre elfogtak egy spanyol embert, aki megvallotta, hogy meg akarta ölni orániai Hallgatag Vilmost. A nyakában amulettet találtak, abban pedig cédulát, hogy ha sikerül neki a herceget megölni, akkor a herceg vagyonából a bayonnei Szűznek drága ruhát, lámpát és koronát csináltatnak. A herceg csak nevetett, mikor ezt elmondták neki és gúnyosan így szólt: „Engem a három királyok fognak megölni“. Nemsokára — és pedig négy évvel ezelőtt nyáron — egy ember kért bebocsáttatást a herceghez, mint üldözött eretnek. A herceg maga elé engedte, erre ez az ember pisztolyt rántott és egyetlen lövéssel megölte a herceget. Azonnal elfogták és Delftben kivégezték. S mi derült ki, hogyan hívták a tettest? Boldizsárnak.

Philips ekkor halkan, hogy a konyhába ki ne hallassék, így szólt:

— Mondd, öreg Anna, a herceg feleségét láttad valaha?

A vén cseléd meghökkenve nézett a gyerekre.

— Mért kérdezed ezt?

Pieter felemelte a kezét és rászólt:

— Ne felelj neki.

Majd Philipshez fordult heves szemrehányással:

— Már elfelejtetted, hogy Blandina mit mondott? Erről senkivel sem szabad beszélni. Azt akarod, hogy mamának fájdalmat okozzon, ha meghallja? Nem bírsz magaddal, nem tudsz hallgatni?

Philips szégyenkezve hallgatott. Az öreg cseléd pedig ránézett a két gyerekre, aztán megcsóválta fejét és halkan rászólt Philipsre:

— Tanulhatnál öcséd-től. Te szeles vagy és felesleges. Neki bezzeg sohasem jár a szája. Most megyek asztalt teríteni.

A két gyerek egyedül maradt. Philips sírásra görbülő szájjal panaszkodott:

— Én nem akartam semmi rosszat. Engem folyton mindenki bánt.

— Ne haragudjál, — szólt Pieter, — én nem bántalak. Igazán nem. Csak nem szeretném, ha mámanak rosszul esnék valami.

— És én szeretném?

— Na látod. Gyere, ülünk előre az asztalhoz, nagyon éhes vagyok.

A gyerekek sült lazacot kaptak vacsorára, mert péntek volt. Blandina még azt sem evett, mert mióta áttértek a katolikus vallásra, a böjtöt igen szigorúan vette. Csak egy pohár tejet ivott. Így eddegéltek négyen, a család, amely immár egy esztendeje apa nélkül maradt s az anya, ha végignézett rajtuk, most is csendesen könnyezni kezdett. A gyerekek szemökkel integettek egymásnak, hogy hagyni kell; ha vigasztalják, még jobban nekiadja magát a sírásnak.

— Mama, — szólt Blandina gyengéden. — mesélj nekünk Antwerpenről.

— Ó Antwerpen, — felelt azonnal mosolyra lágyultan az anya, — szívrepesve várom azt a pillanatot, mikor hazaérkezünk. De mit meséljek nektek Antwerpenről? A mait már nem is tudom. Annyit hall róla az ember, hogy sokat változott. Tizenkilenc éve jöttünk el onnan szegény apáttal. Hát még Curingen, ahol születtem? Vajjon oda is elért a háborúskodás? Szegény apám mindig visszavágyott Curingenba, nagyon szerette Antwerpent, de mindig azt mondta, hogy olyan felhők nincsenek sehol, mint a kempenlandi rétek fölött. És mindig ciprusfák után áhítozott, mert otthon, kisgyerek koromban, ciprusfákkal volt tele a kertünk...

— Nem, nem, — szólt Pieter, — Antwerpenről beszélj nekünk. Én folyton csak arra gondolok.

— És azt hiszed, kis fiam, hogy én tudok másra gondolni? Akármilyen sár volt ma, a dómnál egyet gondoltam, sarkonfordultam és kimentem a Rajnához. A Rajna is abba a tengerbe folyik, amelyikbe a Schelde. Megálltam a parton és néztem a hullámokat. Azok hazafelé tartanak a tengerhez. Igazán nevetséges, hogy egy öregasszony így el tudjon lágyulni.

— Mama, milyen a Schelde?

— Ahogy én látom, fiacskám, ha visszanézek, tele van hajóval. Ó az a rengeteg hajó! A mi időnkben Antwerpen egyik fővárosa volt az egész világnak. Minden irányból, minden tengerek felől mihozzánk jöttek a hajók. Indiai fűszereket csak Antwerpenen át lehetett kapni. Órákig elszórakozhatott az ember, ha kiment a rakodópartra. Ismeretlen nációk tengerészei jöttek-mentek ott, volt közöttük szercesen, aki aranykarikát hordott az orrán és velen-cei, akinek a fülében volt a karika. És angolok voltak és spanyolok és provánsziak és oroszok, el nem lehet azt mondani, hányféle viselet. nyüzsgött ott a kőkockákon és hányféle nyelvet beszéltek... Ott voltak a hatalmas kereskedőházak irodái a parti házakban. A Fugger-iroda, a Welser-ház irodája, a Gualterotti-ház, a Buonvisi-ház... Ezek csupa miliomosok voltak, az egyik Fuggert, aki Augsburgból jött mindig utánanézni az üzletnek, magam is jól ismertem. És az a sok bolt! A brokátok, az illatszerek, a déli gyümölcsök, az ékszerek, a selymek! És mennyi gyár! Üveggyár milánói módra! Majolikagyár urbinói módra! A nagy Plantin-nyomda könyvei! Mindent lehetett kapni jó pénzért és mindenkinek volt pénze! Egyszóval a vizet nem lehetett látni a Scheldén a rengeteg vitorlától, százszor annyi volt, mint itt a Rajnán, pedig itt is elég van. De néha, szép nyári napokon, kirándultunk szegény jó apátokkal a vidékre. Letelepedtünk a Schelde part-

ján a gyepre és néztük a vizet, hogyan folyik szép lassan a tenger felé. És néztük a szép brabanti tájat és boldogok voltunk...

— Mama, Brabant szebb, mint itt?

— Szebb, fiam. Nekem sokkal szebb.

— Mi benne a szebb?

— Az a mi hazánk, fiam. Az a szebb benne. De én különben is szebbnek látom, ha visszagondolok rá. A levegő ott valahogy sokkal párásabb és ettől mindent színesebben látni. Ezt nem én találtam ki, apátok mondogatta mindig, hogy így magyarázzák otthon a festők. A nedvesebb levegőn át a kéket kékebbnek látni. Mint itt is néha, de csak úgy eső után.

Pieter csillogó szemmel nézett maga elé és közbeszólt:

— Az eső megmossa a színeket!

Az anya figyelmesen rápillantott kisebbik fiára, de nem tett megjegyzést, csak bólintott. Most Philips szólalt meg:

— De a város milyen, mama? Vannak szép házak?

— Ó te csacsi, hát hol vannak még olyan szép házak a világon? Itt a dóm, nem mondom, nagyon szép, de ottan... ó hiszen könnybe lábad a szemem, ha csak a Vleeschhuistra, vagy a Steenre gondolok...

— Ezek mik, mama?

— A Vleeschhuist, az a húscsarnok. Ott vettem mindig a húst apátoknak ebédre, vacsorára. Nagy téglapépület, vízszintesen csíkos, szép kis tornyok vannak a szegletein. A Steen, az olyan várszerű kastély, valaha a brabanti grófok laktak benne. De most börtön. Az inkvizíció is abban dolgozott. Alba herceg... ó be borzasztó. Nem is jó azt nektek hallani. De nagyon szép kastély, az bizonyos. És a céhek házai a nagypiacon, ha behúnyom a szememet, sorban magam előtt látom őket, az ácsokét, a szabókét,

az ijászokét, a kufárokét... hát még a katedrális... azzal a két édes, felejthetetlen különböző torony-nyal... És az a gyönyörű új városháza, milyen gyönyörű volt, a szívem sajog, ha rágondolok...

— Mi történt vele?

— Leégett. Mi már itt hallottuk ezt német földön. Úgy gondolom, hogy már helyreállították azóta. De a város tönkrement. A mi kedves Antwerpenünk koldusbotra jutott. Akik onnan jönnek, azokat siralmas hallani. Rengeteg ház leégett, a lakosság jó része kipusztult, némelyik kis mellékutcában, hallom, a kövezet között kinőtt a fű, mert senki nem jár arra. A Scheldén alig van hajó. Szívet tépő ezt hallani. Mintha az édes testvéremről hallanám, hogy nyomorba jutott és beteg. Vajjon hogyan fogom viszontlátni? De hiszen mit is várhatnék ennyi borzasztóság után. Folyton háború, folyton háború...

— Miért van háború, mama?

— Mert az emberek oktalank. Ahelyett, hogy egymáshoz jók és kedvesek volnának, ahelyett, hogy szeretnék egymást, hogy megbocsátanak egymás vétkeit, inkább ölik, kínozzák, pusztítják egymást, ágyúkkal lődöznek és a szép városokat gyújtogatják.

— A brabantiak is otthon?

— Dehogyan is, szegények. Örülnének, ha békén élhetnének. Hanem a spanyolok és a franciák, akik a mi földünkön verekszenek. Hallgatag Vilmos hívta a franciákat, hogy segítsenek neki a spanyolok ellen. És ők úgy segítettek, hogy Antwerpenben mindenkit kiraboltak, a Scheldén álló hajókat is. Most már nincsenek ott, mert a spanyolok elkergették őket. De Antwerpen tönkrement.

— És most ki a mi fejedelmünk? Ki a brabanti gróf? Miért nem kergeti az el a spanyolokat is, franciákat is?

— Brabant gróf már rég nincs, fiacskám. Most spanyol királyi helytartó van. Farnese herceg. Ő

uralkodik Antwerpenben. Sok spanyol katonája van. Azt mondják, hogy ezek a spanyol katonák nagyon gorombák a néppel. És én mégis alig várom, hogy végre-valahára hazavihesselek benneteket.

Pieter nyugtalanul izget-mozgott. Arcán lát-szott, hogyan dolgozik az esze.

— Mama, — kérdezte élénken, — a spanyoloknak joguk van gorombáskodni?

— Nincs, fiacskám. De a spanyolok erősebbek. S aki erősebb, annak mindent szabad, mert nincs, aki megbüntesse.

— Ez disznóság! — jelentette ki határozottan a fiú.

— Bizony az. De nem tehetünk ellene semmit. Látod, ha a nép elkezdene védekezni, mi lenne abból? Megint csak háború. És a spanyolok sokkal többen vannak, egyszerűen leöldösnének mindenkit. A háború a legnagyobb rossz a világban.

— Akkor a jó Isten miért engedi?

— Ezzel bünteti a rossz embereket. Mert az emberek rosszak. Mindnyájan szegény bűnösök vagyunk. Katolikusok is, protestánsok is.

A fiú nem felelt, csak tünődve csóválta a fejét. A szót Philips vette át, aki még többet akar Antwerpen városáról hallani. Az anya szívesen hajlott a kérő szóra. És maga elé nézve mondogatta az utcákat, a házakat, a templomokat, minduntalan feltéve a választalan kérdést, vajjon melyik épület áll még a helyén, melyik égett le s melyiket pótolták az elszállt két fájdalmas évtized alatt. Majd Janról kezdett beszélni: vajjon az most mit csinál Itáliában, s milyen szép lenne, ha most ő is velök költöznék haza Antwerpenbe.

— Add csak legutolsó levelét, Blandina, hadd olvasom még egyszer.

A leány felkelt, átment a másik szobába és hozta a levelet. Az anya elmerült benne. Mély csend tá-

madt a szobában, a gyerekek már nagyon fáradtak voltak.

— Vajjon ki ez a Veronese, — szól olvasás közben az anya, — akiről azt írja Jan, hogy meghalt? Festő, vagy szobrász, vagy ilyen?

— Sohasem hallottam, — felelt Blandina.

Pieter már nem figyelhetett oda a nagyok beszélgetésére. Egészségesen szuszogva elaludt ültőhelyében.

II.

A Miasszonyunk templomában levegőt repesztő érc-zengéssel megkondult a hajnali harang. De Pieter már ébren volt. Felfedezte azt a hajlandóságot, hogy ha este elhatározza, másnap mikor ébred, akkor percre pontosan csakugyan feiébred költés nélkül. Most azt határozta előző este, hogy harangszó előtt egy perccel ébred. Mikor felserkent, nem nyitotta ki a szemét, még édesdeden feküdt az ágyban, élvezve annak kéjes melegét. Bátyja mély és szabályos lélekzetet vett a szomszéd ágyban, még mélyen aludt. Neki nem kellett ilyen korán kelnie, úri dolga volt már: Philips tizennégy éves létére hivatalnoki tisztet töltött be: jogászinás lett Richardot államtanácsos úrnál. Özveggy édesanyja, aki minden vagyonát ott hagyta váltságdíjként férjeuráért a kapzsi nassauai grófnál, hazaköltözésök óta folyton a régi ismerősöket járta, hogy családjának megélhetést biztosíthasson. A régi ismerősök ugyan csak immel-ámmal adtak tanácsokat, amelyeknek nem lett látszata, de a papok, akiket különös figyelemre indított a katolikus vallásra visszatért Rubens-özveggy dolga, eredményesebben segítettek. Philips fizetett íródiáki állást kapott olyan előkelő úrnál, mint Richardot államtanácsos. Nagyra is volt fontosságával. Ha délben hazatért a hivatalból, gö-

gösen és gondoktól terhelten, fáradtságot színlelve leszegte két szájasarkát és étkezés alatt példálódzott, hogy rendkívüli fontosságú államaktát másolt ma délelőtt, öccse lefordulna a székről meglepetésében, ha tartalmát ismerné, de ő sajnos nem árulhat el a roppant érdekes ügyből semmit.

A tizennégy éves hivatalnok most mélyen aludt a sötétben. Öccse kilépett az ágyból, kitapogatta az ágy előtti zsámolyon a tűzszerszámot és meggyújtotta a mécses kanócat a kovakő szikrájával. A hajnal tömör sötétkékjében enyhe világossárga kör jelent meg, elmosódó szélekkel. S ugyanakkor halkán megnyílt az ajtó. Az anya lépett be rajta, ködment tartott a kezében.

— Dicsértessék a Jézus neve. Ezt kapd magadra, fiam, mert ma különösen hideg van, frissen, frissen.

Pieter magára öltötte a ködment, megdidergett hideg érintésétől, lábával megkereste a nemez-papucsot és sietett anyja után. Tapogatódzás, botladozás nélkül haladt át a közbülső vaksötét szobán, ahol Blandina lélegzése hallatszott. Itt egy futó pillanatra megzökkent lelkiismerete, mert eszébe jutott a tegnapesti bűnös dolog: a kulcslyukon át meg akarta lesni, mikor nénje vetkezik. De lelkiismeretét elcsitította, hogy a bűnös kísérletet megtette ugyan, azonban nem sikerült látnia semmit. Philips ugyan azt állította, hogy látott valamit, de bizonyára csak hazudta.

A konyhán várta a padkára tett mosdótál, benne ott gőzölgött a meleg mosdóvíz. Pieter letette a köpenyt, a hálóinget áthurkolta derekán és lehajolt a tál fölé. Rubensné nekiállt fia mosdatásának. Szappanos kézzel, durva ronggyal alaposan megsikálva, gondosan végigcsinálta a mindennapi szertartást az utolsó és nem kellemes pontig: szappanos ujjakkal követte a gyermeki fülkagyló kényel-

metlen tekervényeit. Majd a meleg vizet kicserélte jéghidegre. Pieter köteles volt azzal leöblíteni magát. Ezt olyan prűszkölő és hangosan didergő kéjjel végezte, fűrgén táncolva kétlábon, hogy anyja nevetve rászólt:

— Felébreszted Blandinát, te eleven ördög, pedig hajnalig öltögetett szegény. Ma el akarjuk adni a kézimunkát.

Pieter engedelmesen elhallgatott és a hidegtől űzve sürgősen öltözködött. Gyorsan magára kapkodta holmiját, mialatt anyja már készítette neki a csupor meleg tejet, a sajtot és a karéj kenyeret. Mohón evett a gyerek, de nem oda figyelt: az étel minősége nem igen érdekelte, csak mennyisége. Az iskolára gondolt, arra a bámulatos érdekességekkel telt délelőttre, amelyet ott fog tölteni. Roppantul szeretett iskolába járni, még jobban, mint Kölnben s ha anyja olykor köhögés miatt nem engedte el hazulról, a párnába sírt bele bánatát.

Bélelt kabátban, fején kucsnával, hóna alatt könyveivel már sietett is kifelé. Még sötét volt a Zárda-utca, mikor kilépett a kapun. Lába alatt frissen és vidáman csikorgott az éjjel esett hó, a szórványos szemköztjövők kis gőzfelhőket lélegzettek. Szaporán lépkedett a jól ismert úton s már messziről nézte, hogy várja-e Balthasar a Plantin-ház venyigés kapuja előtt. Igen, Balthasar már ott topogott a hóban. Minden reggel együtt mentek az iskolába. Csak egymásra nevettek jóreggelt helyett és most már kettesben tiporták a havat. Ez a Balthasar gazdag fiú volt, családnévén Plantin-Moretus, könyvkiadó és nyomdász fia, unokája annak a híres-nevezetes Plantinnak, aki valaha a Touraineből költözött ide Antwerpenbe, mint szegény könyvkötősegéd és megszédte magát. Veje már gazdag leányt vehetett el, s Balthasar, az egyik unoka, az iskola egyik legelőkelőbb diákjának számított. De nem a legjobbnak.

A feje nehezen járt, felfogása csak lassan emésztette a magyarázatot s igaz, hogy alaposan, de a tanítás gyorsaságát nem tudta követni. Három esztendővel volt idősebb, mint Pieter, de tudomány dolgában még mindig a Pieter osztályánál tartott. Kedves, tagbaszakadt, pirospozsgás mamlasz volt különben, nem valami szép gyerek, de mindig jókedvű és egészséges. Pieter villámgyors felfogású tanuló volt, amellettt feltűnően szép fiú, festményekre emlékeztető finom vonású arcát aranyászóke haja környezte. S a tizenhat éves pajtás bizonyos meleg meghunyászkodással imádta és tisztelte a tizenháromévest.

Az iskola ott volt nem messze: Rombout Verdonck mester, az öreg professzor, ott szokott tanítani a Miasszonyunk templomának háta mögött. De csak mise után. A diákok előbb misét hallgattak, csak azután kezdődött a tanítás. Az iskolát nem fűtötte senki, a gyerekek felső ruhákban foglalták el helyeiket s úgy üldögéltek ott egész nap, lábukkal topogva és fagyos ujjukat fujdogálva oktatás közben.

Az első órán a bibliával foglalkoztak. Ezt a tárgyat fiatal jezsuita oktatta. A betlehem-i gyermekgyilkosság volt soron. A gyerekek az elején még rendetlenkedtek, a pad alatt rugdosták egymást és összevihogtak. De néhány mondat után már figyelni kezdtek, annyira lekötötte őket a páter borzalmas elbeszélése. Roppant eleven módon tudta a történetet elmondani a pap; szinte házról-házra járt a római katonákkal és apróra leírta az egyes gyilkosságokat. Elmondta, hogyan lökték be az ajtót a katonák, hogyan ragadták meg a fiatal anyát, aki éppen ott szoptatott a konyhán, két katona a karját feszítette hátra, a harmadik a csecsemőt ragadta meg és tépte le az anyai mellről, a negyedik azonnal keresztüldöfte kardját a gyermekben, akinek ajkáról még szivárgott a tej, aztán a megölt gyermeket a harmadik katona úgy dobta a sarokba, mint valami

elhasznált rongyot s a holttest kis koponyája nagyot koppant a kőköckán. Új házba mentek a katonák; itt az udvar sarkában rettegve összebújt családot találtak. Ez a család szorosán a falhoz lapult, mintha azon át akarta volna nyomni magát menekvésében, a szülők térde közé éppen úgy szorították be magukat a rémületükben ordító gyerekek, az anya szörnyű rémülettel szorította karjai közé csecsemőjét. A katonák dobogva és fegyverzetüktől csörögve rugtattak oda, a nagyobbacska gyermekekkel nem törődve félrerugdosták őket, hogy ne legyenek útban, ugyanúgy az apát is ellökték, az végigvágódott a földön, az egyik katona, amelyik leghamarább a csecsemőhöz férközött, megragadta és magasra tartotta társa számára, aki egyetlen kardsuhintással lenyisszantotta a kisedet fejét. Kint a kapu előtt egy menekvő anyába botlottak, aki zihálva rohant a karjában tartott gyermekkel, éppen ott esett el a ház előtt, gyermeke melléje esett. Egyik katona beledőfte lándzsáját a csecsemő torkába s úgyszólván cdaszegezte a földhöz s mikor a lándzsát visszarántotta, a csecsemő is felemelkedett vele torkánál fogva. A többi megdőbbent gyerek között Pieter is halálos csendben, dobogó szívvel hallgatta a magyarázatot. Felháborodott haragot és undort érzett, gyomrában émelygés kavargott, mert igen élénken képzelte el a jelenetet, a jezsuita magyarázatának irgalmatlan elevenségéhez még a maga képzelő erejét is hozzáadta és vérszagot érzett az orrában, már pedig a vér szagától irtózott, mióta az eszét tudta. És saját magát képzelte oda csecsemőként anyja karjai közé, látta a hegyesre köszörült kardokat közeledni gyenge melle felé, önkéntelenül odakapott védő tenyerével és sikoltani szeretett volna. Mire a jezsuita befejezte a magyarázatot, nagy kimerültséget érzett. A páter aztán a tanulságokat fejtegette: milyen szörnyű kínokat szenvednek most a pokol tü-

zében azok a katonák magával Heródezzel együtt, míg a meggyilkolt kisdedek fenn vannak a mennyországban, angyalkák valamennyien, színről-színre látják az Urat, aki valamennyit megcsókolja, a Szűzanya is eljátszogat velük és közben csodálatos zene szól. De erre már Pieter alig tudott figyelni, elméjét tovább riogatták a sikoltó kisdedek, a vérző mellek, a dühös dulakodások, a kibontott hajú és örvongó anyák minduntalan visszatérő képei. S a hányinger sem akarta elhagyni, ez mindig felkereste, ha öldöklést képzelt maga elé.

Az óra változott, a jezsuitát maga az öreg Rombout Verdonck váltotta fel. Mithológia következett. Rombout le s fel járkálva folytatta legutóbbi magyarázatát, hogy lába ne fázzék. Nagyokat is topantott közbe és karját lóbálva lengette. Tantaluszról beszélt legutóbb, a görög királyról, aki az istenektől nektárt és ambróziát lopott s ezért azzal büntették meg, hogy állig volt a vízben, feje felett pedig gyönyörű gyümölcsök himbálództak, de ezek is elhúzódtak keze mozdulata elől, ha utánok nyúlt, a víz is rögtön leapadt, ha odahajolt inni és így állandóan gyötrelmes éhséget és szomjúságot szenvedett. Pieter már tegnap óta sokat foglalkozott gondolataiban Tantalusszal. Segíteni próbált neki. Hátha villámgyorsan kapna el valami szép szőlőfürtöt, mint aki legyet fog? Vagy villámgyorsan leguggolna, hogy a víz alá merüljön? Nem használt semmit: a szőlőfürt ugyanolyan villámgyorsan elillant, a víz is a guggoló mozdulattal együtt tűnt el. Tantalusz tovább szenvedte kínjait a fiú képében. Most tehát Tantalusz családja következett és pedig a mai órán leánya, Niobé. Ez a Niobé feleségül ment Amfión tébai királyhoz, mint Rombout magyarázni kezdte. Hosszú ideig boldogan éltek együtt és sok gyermekük született, hét fiú és hét leány. Niobé nagyon büszke volt rá, hogy tizennégy ilyen

szép gyermeke van. Egyre büszkébb lett erre és végül már nem lehetett hallgatni szüntelen kérdését. Bármilyen asszonnyal találkozott, azonnal becsmérelni kezdte. Végül Zeusz második feleségének, Létónak akadt útjába, aki nagynénje volt, hiszen az ő apjának, Tantalusznak, maga Zeusz volt az apja. Niobé még nagynénjével szemben sem állotta meg, hogy ne hencegjen. És titymálva mondta neki: „Mi vagy te hozzám, tizennégy gyermekes családanyához képest, te, akinek nem hét fiad van, csak egy, Apollón és nem hét leányod, csak egy, Artemisz“. Azzal gögösen elfordult tőle és ott hagyta. Létó vérig sértve ment haza és rögtön elpanaszolta sérelmét gyermekeinek. Apollón és Artemisz felháborodva hallgatták anyjokat. Azonnal felkerekedtek, hogy Niobét megbüntessék. Telerakták puzdráikat nyílvezzővel és ott termettek a Szipilosz hegy tövében, ahol Niobé mind a tizennégy gyermekével sétálni szokott. Meg is találták hamarosan. Niobé, mihelyt meglátta őket, azonnal észrevette a veszedelmet és sikoltozva menekülni próbált gyermekeivel együtt. De hiába. Apollón és Artemisz, akik soha íjlövést nem hibáztak, az anya szemeláttára ölték meg mind a tizennégy gyermeket. A menekülő fiúk és leányok egymásután kapták hátokba a biztos nyílvezzőt, amely szívöket ütötte keresztül. Volt fiú és leány, akik már nem értek rá a futást megpróbálni, ezek anyjokhoz símúlva kerestek menedéket. Ezeket ott érte a halálos lövés, oda rogytak anyjok lába elé. Niobé megmerevedett szörnyű fájdalmában, erre kővé változtatták és felhelyezték a hegy tetejére, hogy ott mindörökre elrettentő például szolgáljon azoknak, akik örömeikkel a más rovására kérkednek.

Pieter lélegzet-visszafojtva hallgatta ezt is. Megint kegyetlenség, halál, vérengzés. Ő is menekült a niobida gyermekekkel együtt, ott akart futni

ő is a hegy aljában, hogy valami cserje mögött gyorsan elrejtezhessék, de már nem volt ideje, görcsösen kapaszkodott tehát anyja térdébe, szemét borzadva húnnya le és megfeszítette hátát. Heves életvágyat érzett és haragot. És előre örvendett a következő latin órának, mert tudta, hogy azon nem vér és halál következik, hanem Ovidiusz. Most olvasták a Metamorfózisokat, és ma Filémón és Baukisz története volt soron.

A történetet jól ismerte, már Kölnben elolvasta volt Ovidiusznak minden versét, amely kezébe juthatott. Mert sokat megtiltottak olvasnia. Ezeket az átváltozásokat nagyon szerette, ez volt az ő meséskönyve, a csodálatos átváltozások még jobban gyönyörködtették, mint az öreg német cseléd bámulatos történetei. Kedvencei közé tartozott a mai lecke is. Kedvelte a jóságos két öreget, akik földhözragadt gondok között tengették nyomorúságos életüket a rozzant kunyhóban. Történt, hogy Zeusz és Hermész vándoroknak öltözve nekivágtak a halandók világának, mert meg akarták próbálni az emberiséget. A két szegénynek látszó vándor hiába kopogtatott a jómódú házak ajtaján, nem fogadták be őket seholsem, csak mikor itt jelentkeztek, ebben a nyomorúságos kunyhóban, akkor találtak szíves, nyájas vendégszeretetre. Zeusz erre csodálatos palotává változtatta a kunyhót, s a két öreg tündéri pazarságban szolgált ki az isteneket. Így maradhattak volna akármeddig, de őket egy gond emésztette: bármelyik hal meg előbb közülök, a másik kimondhatatlan fájdalmat szenved. Zeusz jó volt hozzájuk és segített ezen a gondon s lábok a földre gyökeredzett ugyanazon a pillanatban, mindketten lombos fává változtak.

Pieter jól ismerte a szöveget, legjava részét akár a könyvet betéve fújhatta volna, nem kellett a szövegre figyelnie, míg más fiúk nagy ügyel-bajjal

vonszolódtak át az ovidiuszi hexameterek összeforgatott és érthetetlen szórendjén. Ő szüleire gondolt. Ami azok között történt Siegenben, arra soha nem szűnt meg gondolni. Maga elé idézte imádott anyját. Annál nemesebb és jóságosabb lelket nem ismert. S ha apja emlékét idézte maga elé, akkor is melegség futotta végig a lelkét. Szép férfi volt az ő apja, délcég, érdekes. És ellenállhatatlanul kedves. Hogyan történhetett, hogy ilyen csapás sújtott le rájuk, miért nem élhettek úgy örökké, mint Filémón és Baukisz...

— Az nem Baucisz, — zsörtölődött éppen a pillanatban Rombout, — hanem Baukisz, mert görög szó. Kappa, te gyerek, kappa! Még ha latin szövegben van is!...

Pieter felrezzent, de már is visszahanyatlott tündéseibe. Visszaemlékezett, hogy egy este apja így szólt hozzá és Philipshez:

— Gyerekek, a ti anyátok szent asszony. De apátok sem utolsó ember. Tehetséges és becsületes vagyok, ezt jegyezzétek meg magatoknak. Csak egy hibám van: nagyon tudom, hogy élni nagyon jó.

Így szólt az apa és kiitta az előtte álló boros billikom tartalmát. Erre az anya odament és elvette tőle a boros kancsót is, amelyből töltögetett, és a billikomot is. Az apa mohón kapott utána, de aztán abbahagyta a mozdulatot és szégyenkezve mosolygott. Kedves nézésű szeme zavaros volt kissé. Miért ötlött most eszébe, annyi év múltán, néhai apjának éppen ez a mondata, hogy „élni nagyon jó”? Homályosan úgy tűnt fel előtte, hogy az életnek nagyon örülni, ez valami gonosz romlás magvát hordja magában, és szülei között valamilyen gyanús okból éppen ez volt a baj, hogy az apa jobban tudott a kelleténél örvendezni az életnek. Mi hát a jó akkor? A halál felé fordulni? Nem, nem, — tiltakozott hevesen magában, s megint felötlöttek benne az elmúlás.

testi fájdalom, vér, öldöklés utálatos példái. De érezte hogy a helyes valahol a középen van. És megérezte korán nyiló életismeretével azt is, hogy aki vinni akarja valamire, annak ezt a helyeset a középen nagyon fontos megkeresnie.

E pillanatban azon vette magát észre, hogy társai két oldalt állanak mellette. Ijedten felpattant ő is. Most látta, hogy látogató jött az iskolába: Rombout egy fehérhajú, szikár jezsuita előtt hajlongott. A fiúk eddig nem látták ezt az öreg papot. Nyilván magasrangú személy volt, aki az oktatást jött ellenőrizni. S a jezsuita, miután a tanulókat leültette és a tanárral néhány szót váltott, a lócák felé fordult.

— Hát lássuk, mit tudtok. Ki itt a legokosabb fiú?

Pieter felállott. Az öreg jezsuita elmosolyodott.

— Te vagy a legokosabb? Hogy hívnak?

— Rubens Pieter Paul.

Rombout Verdonck megcsóválta a fejét.

— Miért állasz te fel ilyen kérdésre? Nem szeretem, ha a diák szerénytelen.

Pieter elpirult.

— Bocsánatot kérek. De nem szerénytelenségből állottam fel, hanem engedelmességből.

Rombout még jobban csóválta a fejét, Pieter még jobban elpirult, az öreg jezsuita még jobban nevetett.

— Hát ha olyan okos vagy, mondd meg nekem, mi az a khiazmus.

— Khiasztice akkor szerkesztünk, — felelt Pieter azonnal, — ha két párhuzamos kifejezést ellentétes sorrenddel rakunk egymás mellé. Például: „Baktatnak az emberek, a szánok szaladnak“. Ha ezeket egymás alá írjuk, és vonalat húzunk ige és ige, főnév és főnév között, X jön ki, vagyis a görög khi betű. Ezért hívjuk ezt khiazmusnak.

— Igen jól feleltél, — szólt elkomolyodva a pap,
— de hogyan jutott eszedbe ez a példa? Tanultátok?

— Nem tanultuk, reverendissime. Onnan jutott eszembe, hogy láttam az utcán, mert most tél van. Megfigyeltem.

— Úgy. Derék. Vak nem vagy, azt látom. Latinul is tudsz. Talán más nyelvet is beszélsz?

— Igenis, reverendissime. Tudok flamandul, németül, latinul, görögül, spanyolul, olaszul, franciául és angolul.

— Micsoda? Nyolc nyelvet beszélsz? Hány éves vagy?

— Tizenhárom.

— Hol, mikor és kitől tanultál meg ennyi nyelvet?

— Flamandul a szüleimtől, mert otthon mindig flamandul beszéltünk. Németül azért tudok, mert német földön születtem. Latinul és görögül Kölnben tanultam az iskolában. Olaszul apám tanított, mert ő azelőtt sokáig volt Rómában. Franciául is tőle tanultam. Spanyolul egy fiatal szerzetestől tanultam, mert a szüleim azt mondták, hogy előbb-utóbb hazajövünk Antwerpenbe és itthon igen fontos spanyolul tudni. Angolul pedig az iskolában magánórákat kaptam, mert a dékán észrevette, hogy nagyon könnyen tanulok nyelveket és megtanított.

— Ezt szeretem, fiú. Nyolc nyelvet beszélsz. Nyitva tartod a szemed. Hogy mondanád franciául: „Nem vagyok vak“?

— Je ne suis pas aveugle.

— Helyes. És meg tudnád-e mondani, micsoda szó az az „aveugle“? Mert hiszen latinul „caecus“, ugyebár? Honnan vette a francia nyelv ezt a szót?

— Ezt apám megmagyarázta nekem, reverendissime. Akinek a régi büntetés szerint kitolták a két szemét, arra azt mondták: „privatus ab oculis“ Ebből az „ab oculis“-ból lett az „aveugle.“

Az öreg jezsuita elhallgatott. Sokáig nézte a fiút, majd Romboutra nézett. Majd megint a fiúra.

— Ül le, — mondta végül, — figyelni fogok rád.

Aztán suttogva beszélni kezdett Rombouttal. Jó sokáig diskuráltak. Majd a jezsuita visszafordult. Pieterrel most már látszólag nem törődött. Találomra egy másik fiút szólított fel és kérdezgetni kezdte. De azzal már nehezebben ment a dolog. A fiú dadogott és kínosan feszengve pillantgatott oldalra, hogy hallja a súgást. Aztán még egy fiú jött, aztán még egy. Pieter türelmesen ült a padban. Minden kérdésre tudott volna felelni, de legyőzte buzgóságát. Az öreg jezsuita aztán megelégette a kérdezgetést. Elbúcsúzott Rombouttól, a fiúk felállással búcsúztak tőle és karban, énekelve mondták:

— Laudetur Jesus Christus!

— In aeternum, amen! — felelte az öreg kifelé menet.

Az ajtóból még visszanézett, pillantása Pietert kereste. Aztán az ajtó becsukódott mögötte. Rombout visszatért a fiúkhoz és mindenekelőtt lehordta azokat, akik nem jól feleltek. Pietert nem említette, nyilván azért, hogy túlságosan el ne bizakodjék. Aztán kihirdette, hogy a tanításnak ma vége, a főtisztelendő atya a további órákat elengedte. Boldog zsibongás támadt a teremben, a gyerekek nagy lármával tódultak ki a padokból. Pieter is igyekezett kifelé. Mikor a tanárnak köszönt, az fejére tette a kezét.

— Te itt már csakugyan nem sokat tanulhatsz.

A gyerek kiment. A dícséret boldoggá tette és büszkévé. De egyszer csak egy gondolat úgy szíven ütötte, hogy megállott a kőkövén folyosón. Mit jelentett Rombout dícséretében az a szó, hogy „csakugyan”? Ezt csak egyféleképpen lehet magyarázni. Hogy valaki mással beszélgetvén Rombout ezt egyszer már megállapította. De kivel beszélt arról, hogy

Pieter itt már nem sokat tanulhat? Talán az öreg jezsuitával, mikor suttogtak. De lehet, hogy mással. Pieter szívét fájdalmas gyanú lepte el. Eszébe jutott, hogy anyja olykor felkeresi Rombout Werdonkot és érdeklődik fia előmenetele iránt. Az is eszébe jutott, hogy otthon sok a gond a szegénység miatt, és anyja már nagyon szeretné őt kenyérkérésnek látni. Az a veszély fenyegeti tehát, hogy állásba teszik, mint bátyját, és kiveszik az iskolából? Ez a lehetőség rémülettel töltötte el. Itt hagyni ezeket az órákat, amelyek oly hihetetlenül élvezetes érdekességeket hoznak?

Még ott állt rettegő gondolataiba merülve a folyosón, mikor megszólalt a pedellus harangszava, s a többi osztály ajtaján nagy z sivajjal rontottak ki a gyerekek. Most jött ki a maga tanterméből Moretus Balthasar is.

— Van egy óra ebédig, — mondta Balthasar, — jössz a Scheldére csúszkálni?

— Megyek szívesen. De Nicolaast is el kellene vinni.

— Hogyne, hogyne. Ott van ni, most jött ki az osztályból. Áll és minket néz.

A jelzett irányban csakugyan ott állott a kis Liemaekers Nicolaas, kopottan öltözött vékonyarcú kisfiú. Ez a legelső osztályba járt még csak, lévén még csak tizenegy éves, de ez a két nagyobb fiú barátkozott vele, mert valami kiskutya-szerű alázattal rajongott Pieterért, akit mintaképének választott. Más barátja nem is igen volt. Gentből jött volt Antwerpenbe tanulni. Mikor a két pajtás elindult feléje, arca felragyogott.

— Velünk jöhetsz csúszkálni, — mondta pártfogó hangon Pieter.

— Igenis, — felelt a kicsi és azonnal ugrándozni kezdett körülöttük, majdnem vinnyogva a boldogságtól.

Gyors ütemben megindultak a Schelde felé. Mialatt óráik folytak, erősebb hóesés indult meg, vastag pelyhek sűrűje szállongott a levegőben. Olykor orrukhoz nyúltak és nevetve megdörzsölték, mert a pelyhektől viszketett. Elég kevés ember járt az utcán. Három testes polgár jött velök szemközt, azokban alacsony kürtő kalapjukról és kurta bekecsökről mindjárt fel lehetett ismerni a spanyol kereskedőt. Aztán öregasszony jött, aki aprófát cipelt a kötényében, nyilván a szomszédban kérte kölcsön. Majd mikor éppen kifordultak a rakodópartra, egy spanyol katona kísérté megbilincselte foglyát. Rongyos, szerencsétlen külsejű ember volt, tolvaj lehetett, vagy titkos protestáns. De ők nem figyeltek az emberekre, alig várták, hogy a befagyott Scheldét láthassák.

Fehér pompájában tárult ki előttök a kép: a rakodópart térdig érő hóleplevel, a folyó, amely ma már nagyobb darabon fagyott be, mint tegnap. Oldalt a daru mozdulatlan, fekete csontváza, amelynek jól ismert csikorgása most hallgatott a téli csendben. A túlsó parton végtelen fehérség, a bő hóesés ködébe vesző. Csak a két erőd csillagalakú épülete homálylott a sejtelmes fehérségben. A folyón már gyerekhad zsibongott. Sokan sínkóztak, sőt voltak, akik elhozták a korcsolyát és ügyel-bajjal igyekeztek a vastag havon boldogulni. Ők is nekikezdték a mulatságnak. Beálltak a sorba, messziről nekiszaladtak a gyerekek által már előbb tükörsímára csúszkált hosszú jégzalagnak és kalimpáló karral kormányozva végigsiklottak rajta. De mikor a toronyóra háromnegyedét ütött, Pieter intett nekik.

— Ha akartok, még maradhattok, de én tizenkettőre otthon akarok lenni villásreggelire. Négyig olvasok, akkor ebéd.

Amazok még szívesen maradtak volna, de nem akarták barátjukat cserbenhagyni, másrészt nem

marasztalhatták, mert tudták, hogy hiába. Indultak visszafelé.

— Ha nagy leszek, — mondta Balthasar pirosan és lihegve, — otthon az udvaron egy tíz öl hosszú sinkót csináltatok. A szolgálaim minden este végig fogják önteni vízzel, korán reggel pedig lesöprik.

— Te mi leszel? — kérdezte Nicolaas.

— Mi lennék? Nyomdász. Apám nyomdáját fogom vezetni és könyveket nyomatok. De csak érdekes könyveket.

— Hát te mi leszel? — kérdezte Nicolaas Piertől.

— Én tudós. Megtanulom a jogot, mint Philips és előkelő állami állásba megyek. S te mi leszel, kicsi?

A kicsi lehajtotta fejét és piroskodva kibökte:

— Festő. Mert én a képeket roppant szeretem. A könyvekben a fekete képeket is, de még jobban a templomi színes képeket.

— Ó én is szoktam rajzolgatni, — szólt Pieter, — a bibliánkból már a legtöbb képet lerajzoltam. Most Judith és Holofernes feje következik.

— Nincs gyönyörűbb, mint rajzolni és festeni, — lelkesedett Nicolaas, — én fogom a legszebbeket festeni az egész Antwerpenben.

— Az már beszéd, Isten éltsen, — felelt Pieter, miközben Balthasarra pillantott, — adja Isten, hogy gazdag ember légy.

— Igen, igen, — heveskedett Nicolaas, — nagyon gazdag akarok lenni. Memling is festő volt. És Massijs is festő volt. De téged soha, soha nem hagy-lak el.

Előbb a Plantin-házhoz értek, ahol Balthasar lakott nagyapja rezidenciájában. Aztán ketten mentek tovább. Nicolaas úgy kapaszkodott bele a sokkal, két évvel, idősebb Pieter karjába, mint a szerelmes. Aztán Pieter otthonához értek, ott a kis Liemaekers

is elmaradt. A fiú nagy garral, a testgyakorlástól frissen betaszította a konyhaajtót.

— Dicsértessék! — mondta hangosan.

— Mindörökké, — felelt az özvegy, — mi volt az iskolában?

Pieter elmondta nagy dicsőségét. Még alá is húzta és kissé eltúlozta az öreg jezsuita és Rombout dicséreteit. De egyszerre elborult.

— Mama, Rombout azt mondta, hogy ebben az iskolában már csakugyan nem sokat tanulhatok. Hogyan értette azt, hogy csakugyan?

— Mert velém is beszélt erről, kisfiam.

— Ki akarsz venni az iskolából? — kérdezte Pieter igazolt gyanújától elhűlve.

— Majd elmondok mindent, csak eredj be. Blandina odabenn kézimunkázik. Philips azonnal itt lesz és a reggeli is mindjárt készen... Majd evés közben mindent megtudsz.

Pieter várakozás közben háromszor is ki akart menni a konyhába, hogy anyjából máris kiszedje a vészes hírt. De türtőztette magát. Blandina már terített. És kisvártatva megjött Philips, gondterhelt, állami szereplőhöz méltó arccal. Leültek enni. Az anya rákezde:

— Emlékeztek egy bizonyos Lalaing grófnéra, aki megkereste Kölnben apátokat?

Csak Blandina emlékezett pontosan, a két fiúnak csak rémlett.

— Hát ennek a grófnénak lakik egy sógornője Oudenaardban. Az jutott eszembe, Pieter, hogy jó volna neked valami nagyúri házba kerülni, hogy ott modort tanulhass. Eléggé fájt, hogy bátyádat sem küldhettem. Lalaing Anthonné grófnéval irattam a sógorasszonyának Oudenaardba. Onnan ma megjött a válasz. Egy évig apród leszel a grófné udvarában.

— És az iskolát itt hagyom? — kérdezte Pieter vonagló szájjal, könnyes szemmel.

— De fiam, hiszen Rombout maga mondta, hogy ott már nem sekat tanulhatsz.

— És jogot? Mi lesz a joggal?

— Majd tanulhatsz, ha visszajössz. De csi-szolódnod kell, világi fellépést kell tanulnod. Fáj, hogy egy évre megválok tőled, édes gyerekem, de nem bírjuk a gondokat. Nekem igen nagy köny-nyebbség lesz, ha nem kell rólad gondoskodnom.

— Igen, — felelte könnyes szemmel, de önfel-áldozóan Pieter, — és mikor kell mennem?

— A jövő hétre összeállítom a holmidat. Addig még járhatsz iskolába.

Pieter nem kérdezett többet. Blandina és Philips, az anya kacsintó biztatására, nagyban dícsér-ték előtte egy főúri kastély életének s az apród so-rának nagyszerűségeit. Reggeli után Pieter bement a gyerekszobába és ott keservesen sírni kezdett. Könyvet nem volt kedve a kezébe venni. A sírás el-fárasztotta, elaludt. Az ebédhez Blandina költötte fel.

— Milyen buta vagy, hogy nem ujjongsz az örömtől — szólt Philips, — én bezzeg mennék négy-kézláb. Micsoda könyvek lehetnek ott a könyvtár-ban!

— Könyvek? — kérdezte élénken a búsuló.

— Persze. Mit gondolsz. És hátasló. És vívást tanulnak az apródok.

Csend lett. Látszott, hogy ezek a megjegyzések nyomot hagytak benne.

— Igen, — szólt Pieter habozva, — a könyvek, meg a ló, az nem rossz. Csak egyet szeretnék, mama.

— Nos?

— Nicolaast is elvinni. Neki itt nincs senkije. És nagyon ragaszkodik hozzám.

Az anya bólintott.

— Majd megpróbálom.

Pieter Philipshez fordult. Hevesen és élénken kérdezte:

— Mit gondolsz, milyen könyvek lehetnek azok? Történelem van?

— Egész biztos, hogy száz legalább.

Pieter némán kanalazta az ételt. Mélyen gondolkozott.

III.

A grófné közölte az apródokkal, hogy készülődjenek, mert Oudenaardból, a városi kastélyból, ki-mennek Schoorissébe. Ott több a hely az esküvői vendégeknek. Mert négy hét múlva meglesz az esküvő. Az apródok illedelmesen meghajtották magukat és elvonultak.

A kis Nicolaas vidáman ugrándozott, mikor kiléptek a teremből. Nagyon szeretett pákosztoskodni, boldog volt, ha ünnepélyre, díszebédre, vagy ilyesmire készültek. De mikor rápillantott Pieterre, hirtelen megszeppent. Láta annak szenvedését és restellte, hogy erre nem gondolt. Lelkiismerete szólalt meg hangja gyengédségében:

— Jössz most az istállóba? Ki akartál lovagolni a lovászokkal.

— Nem megyek. Most hagyj magamra.

Nicolaas habozva nézte, de aztán szófogadóan eloldalgott. Pieter még szórakozottan kibámult az ablakon, várván, hogy rajongó apródtársa mögött becsukódjék az ajtó. Akkor fogta magát és ő is elindult, de másfelé. Volt a kastélyban egy rejtekhely. A fegyverkamrának kicsiny benyílójában sohasem járt senki. Ezt most arra is használták, hogy semmire sem való bútorokat tartottak benne egymás hegyére-hátára rakva. Volt ott egy kopott török ke-revet is. Pieter, ha zavartalanul akart gondolkozni, vagy olvasni, rendszeren idebújt, ahol senkinek sem

jutott eszébe háborgatni. Most is ide lopódkodott. Hanyatt vetette magát a kereveten és szabadon engedte fájdalmát. S hogy önmagát még jobban kínozza, végigélte magában mindazt, ami eddig történt vele.

Visszaemlékezett arra a napra, mikor ebbe a kastélyba először belépett. A kis Nicolasszal együtt érkezett, mert addig nem hagyott volt anyjának békét, míg az ki nem könyörögte az apródi helyet neki is. A két fiú kopottas, szegényes ünneplőben járult Lalaing grófné elé, aki kegyesen megnézte őket, néhány jóságos kérdést intézett hozzájuk, aztán az udvarmesterre bízta őket, hogy kötelességeikről oktatást kapjanak. Már menni is akartak, de ekkor belépett a grófné két leánya, most érkeztek haza a lovaglásból és kíváncsiak voltak az új apródokra. Az úrnő bemutatta a két gyereket leányainak. Pieternek egyszerre elszorult a torka. Olyan szépet, mint az idősebbik, még nem látott. Szálas, magas leány volt, áttetsző fehér bőre valósággal tündöklött, vörösesbarna haj környezte finom arcát, derekán megfeszült a lovaglórúha zöld bársonya. A kisebbik leányt meg sem látta mellette. Az udvarmester aztán intett nekik, kivezette őket. Azonnal hosszú magyarázatot tartott a kastély napirendjéről, mialatt a tágas folyosókon kalauzolta a két gyereket, aztán megmutatta nekik lakószobájokat, amelyet négy régebbi apróddal kellett megosztaniok, összeismertette őket ezzel a négy fiúval és meg nem szűnt beszélni egy percet sem. De Pieter mindezt mintegy eszméletlenül lallgatta. Feje ködben úszott, mint a részegé. Az udvarmester szavai mintha valahonnan messze, vagy puhító selyemfüggönyön át hangzottak volna feléje. Csak a látomás úszott előtte: a magas, egyenes derekú, zöldruhás leány, egyik oldalon feltűzött szoknyájával, fehér homloka mellett a lovaglástól meglazult hajfonatával.

S még aznap este látta megint. Az étkezésnél az volt a rend, hogy míg az öreg grófné az asztalfőn ült és két oldalt leányai, Marguerite és Crétienne, a lakájok nagy ceremóniával hordozták az ezüstitálat, azalatt a hat apród ott állt a fal mellett. Hárman ezen az oldalon, hárman a másik falon. Tilos volt megmoccanniok és megszólalniok, élő festmény dekorációiként álltak ott. A négy régi apród láthatólag unott és egyhangú szolgálatot teljesített. Óvatosan feszengtek és tették át testük súlyát egyik lábukról a másikra, ha nem nézett oda senki. De a két új apród nem unatkozott. Nicolaas nagyokat nyelt, míg kimeresztett szemmel bámulta a pompás ételeket. Pieter pedig megbabonázottan bámulta az anyja jobbján ülő leányt. Az most világoskék ruhát hordott fehér dísszel és vörös árnyalatú dús haját nem fedte kalap. Jókedvűen evett, nevetett anyja megjegyzéseire, a szépség és előkelőség élő mintaképe gyanánt ült ott az asztalnál. Pieter nem vette le róla a szemét. S magában azt mondogatta: ez hát a szerelem. Meg ezt: jó volna most rögtön meghalni.

Aztán álmatlan éjszakái következtek. Végtelen történeteket vonultatott fel túlfűtött agyában. Odaállott Farnese herceg elé és felajánlotta hadiszolgálatait, azonnal csatákba került és bámulatos hősiességgel hallatlan győzelmeket aratott, mígnem a spanyol király grófi rangra melte, s akkor mint serdülő ifjú, de diadalmas hadvezér és gróf, Lalaing grófné elé állott, mondván: „Asszonyom, most már méltó vagyok Marguerite grófnő kezére.“ Vagy megbokrosodott lovon látta a grófkisasszonyt, de ő is lóra pattant és megfékezte a megvadult állatot és megmentette a leány életét. Ezért jutalmul nőül vehette. Vagy elbújdosott messzi tájra és csak levélben érintkezett a grófkisasszonnyal, és mivel másképen nem tudtak egyesülni, egy viharos éjszakán érte jött, megszöktette, együtt ültek hajóra az üldözők elől,

elmentek Amerikába, ott óriási kincseket szereztek s egy indián törzs felett uralkodtak.

Később ezek a képtelen és orkánszerű ábrándok elültek lelkében. Marguerite beszélgetni kezdett vele is, mint a többi apróddal, sőt rövidesen ki is tüntette: vele beszélgetett legtöbbit. Egy hét multán már kivívta az apródok közt az első helyet. Eszeveszett igyekezettel tanult mindent, ami az úri modort teszi. Lovagolt fáradhatatlanul és vakmerően, két ízben is öszeitörte magát, de zúzódásait eltitkolta. Aztán vívott társaival, telhetetlenül húzva az órákat, úgy hogy izomlázától már karját sem tudta felemelni. Szomjasan leste a gyakorlott társak mozgulatait, könnyedén lépkedő, illegő járását s azt a félköralakú lendítést, amellyel félig hátralépve és hajbókolva merítették meg a levegőben kalpagjukat. Mindenáron igyekezett nem különbözni a főúri környezet modorától és hangjától. Apródi ruhájára úgy vigyázott, mint a szemefényére. Mindezt csak Marguerite miatt.

Akkor aztán jött a féltékenység borzasztó szenvedése. Egy délelőtt megérkezett a kastélyba egy nyalka fiatalember, nagy dísszel, lovaskísérettel: ez De Berlémont Florent gróf volt. A család kitörő örömmel és igen bizalmas nyájassággal üdvözölte. Durva fájdalom járta át szívét: nyilvánvaló volt, hogy a fiatal gróf nem ok nélkül jött ide látogatóba. Pieter ezt nem bírta ki. Bejelentette az udvarmesternek, hogy beteg, és azonnal ágyba feküdt. De már az ebéd előtt megváltoztatta viselkedését: mindenáron tanuja akart lenni annak, hogyan ülnek egymás mellett az asztalnál Florent gróf és Marguerite grófkisasszony, milyen pillantással néznek egymásra, hogyan nevetnek össze. Ennek tanuja is lett. Majdnem elájult a szenvedéstől a fal mellett. Ebéd után azonnal bejelentette, hogy mégis csak rosszul van és lefekszik. Estebédig fogát csi-

korgatta kínjában és körmét vágta tenyerébe az ágyban forgolódva, de akkor megint felkelt, hogy azoknak látásával kínozza magát. Úgy viselkedett, mint az elmebajos.

Berlémont gróf aztán elutazott, és az ő szenvedése enyhülni kezdett. A dühös féltékenység lelkes rajongásnak adott helyet, egyszersmind a legboldogtalanabb lemondás és a legvakmerőbb reménység között való hatalmas hányódásnak. Egyszer végiggondolta, hogy érzelme egyenlő az örülettel, hiszen csak tizenötéves, földhözragadt, polgári származású, a grófnő pedig előkelő családból való, dúsgazdag, tizennyolc éves és titokban már alighanem menyasszony. Máskor pedig elragadta zabolátlanra eresztett képzelete, bámulatos történetek csodáit színezte magában. Közben a nap minden órája élményt hozott. Ha lóra segítette a grófkisasszonyt, kezét érinthette. Az ilyen pillanat izzó megdicsőülés gyanánt nyargalt végig egész testén, szinte bele lehetett volna halni a gyönyörű mámorba. Vagy a nagy hintóba ült a grófkisasszonnyal szemközt, nézhetett bolondító derekát, tanulmányozhatta térdén nyugvó kezének imádott ujjait. Vagy mikor az asztalterítésnél segédkezett, titokban megsímogatta az asztalon azt a helyet, ahová az ő keze fog érni, s a gótikus karosszék támláját, amelyhez vállá ér, ha majd hátradől. Mikor kitavaszkodott, kimentek Schoorissébe, a pompás szigetvárba, amelynek hatalmas kőfalait négy oldalról mély víz vette körül. Ott még szebb és izgalmasabb volt az élet, gyakran kísérhette az özvegy grófnét és leányait napsugaras mezei sétákon. A várudvaron labdajátékot játszottak, és Marguerite grófnő, ha kipirultan szökkent a labda után, s ruhája ráncai hullámozottak alakja körül, kacagva sikoltott Crétienne felé, olyan szép volt, hogy túlnagy boldogságnak tetszett fájdalomosan gyönyörködni benne. A gyönyörű örömek e ten-

gerét olykor aztán pokoli napok szakították félbe: mikor vendégek jöttek, s az apródok egyszerre távolabb kerültek a családtagoktól, úgyszólván megsemmisültek. Kivált, ha Berlémont gróf is ott volt a vendégek között. Most már lehetetlen volt észre nem venni, hogy titokban jegyesek és csak azért nem hozzák nyilvánosságra, mert a gyászév nemrég telt le: François gróf, a leányok testvéröccse, tizenéves korában halt meg, hogy a család ez ágának férfiágon magva szakadjon. Ez nagy csapást jelentett a családra, amely Flandria díszéhez-virághoz tartozott. Ősök volt a hírneves Gossuin de Forest, akinek egy 1093-ból származó okiratát őrizte a schoorissei levéltár. Ősök volt az a Lalaing, aki Szent Lajos udvarához tartozott és a keresztes háborúban elment a Szentföldre. A család legutóbbi feje pedig, Lalaing Philippe gróf, Hainaut kormányzója volt, igen nagy úr, aki elég hatalmasnak érezte magát, hogy sokáig dacoljon a hódító Spanyolországgal, míg végre Farnese herceg oldalára állott. A nagyszerű család ez ágának kihalását jelentette az ifjú François gróf halála. Az özvegy most is mindennap meglátogatta sírját a kápolnában, a nővérek még ma is nem egyszer könnyekre fakadtak, ha valami emlék a kedves elköltözöttet idézte eléjük. Pieter rápillantott Marguerite grófnő könnyektől csillogó kék szemére és szeretett volna a részvét, imádat és odaadás áradatában lábához borulni.

És most mindennek vége. Még néhány nap, és Marguerite grófnőt feleségül veszi Florent gróf. Pieter komoran és mereven bámult a falra. Tehetlensége megbénította, halálra ítélnék képzelte magát, aki hiába dulakodik a pribékekkel, azok menthetetlenül hurcolják a bakó elé, s az már vár pompás piros ruhájában, az ezüstösen ragyogó pallas nyelére támaszkodva. Ha Marguerite férjhez

ment, mi értelme van az életnek? Egyértelmű a hallal, s akkor már minden mindegy. De addig? Hogyan lehet az életet addig elviselni? Valamivel le kellene foglalni gondolatait. De mi érdekli legjobban? A rajzolás. Egész biztosan. Már otthon kirajzolta a biblia mindegyik ábráját dirib-darab papírosokra. Most is nagy örömét leli benne, ha Nicolaasszal, aki odavan a rajzolásért, leülhet egy-egy szabad órára élvezetesen piszmogni a papír fölött. Határozott. Még a maga titkos szertartása szerint megcsókolta kezén azt a helyet, amelyet nyeregbe szálláskor Marguerite keze szokott érinteni, aztán nekiindult, hogy Nicolaast megkeresse.

De az istállóban nem találta. Visszament a nagy földszintes kastély apród-folyosójára. Ott találta a gyereket egyik napfényes ablakmélyedésben Színes festékekkel pepecselt.

— Mi ez, — szólt élénken Pieter. — hol vetted ezeket?

— A grófnő adta.

— Mikor?

— Az imént. Tudod, hogy ő szokott festegetni. Már régen is kértem tőle a festékeket, de nem adta. Most azt gondoltam, hogy nagyon nagy öröme van a közeli esküvő miatt, talán ideadja. Igazam lett. Ideadta, de meghagyta, hogy ne pocsékoljam. Már kerestelek de nem találtalak sehol.

— Mutasd.

Nicolaas kissé oldal állott, hogy odaengedje Pietert az ablakmélyedéshez, amelynek párkányán a kincseket kiteregette. Pieter mohón esett neki a kincseknek: rekeszes szekrénykében voltak a festékek és ecsetek. Azonnal festeni akart. Hogy mit, azt nem tudta, de azonnal, okvetlenül festenie kellett. Csakhogy mire? Valami kisebb, sima deszkalapra, vagy ilyesmire lett volna szüksége. Erősen gondolkodott.

— Gyere, — mondta hirtelenül és izgatottan társának, — megyünk a grófnéhoz.

— Minek?

— Ne kérdezz semmit, csak gyere.

Becsukta a festékes szekrénykét, hóna alá kapta, kézenfogta Nicolaast és húzta magával. Szinte futva sietett a hosszú folyosón, még inast nem talált. Attól megtudakolta, hol van a grófné. A grófné az inas szerint most serkent fel étkezés utáni álmából és előkereste himzését, mert ilyenkor kézimunkázni szokott a sarokszoa ablakmélyedésében. Futottak tovább. Egy ajtónál megálltak, hogy lihegjenek pár pillanatig, aztán Pieter kopogtatott. A grófné csakugyan ott ült már az ablakmélyedésben.

— Mit akartok? — kérdezte jóindulattal.

Pieter mélyen meghajtotta magát, megmutatta az ajándékot, amelyet Nicolaas kapott volt a grófkisasszonytól, aztán előadta, hogy festeni szeretnének, s e célra kitűnően megfelelne egy teljesen tönkrement asztalka fiókja, amely már nem jó semmire és ott hányódik a fegyverkamara benyílójának lomjai között.

— Jól van, elvihetitek, — bólintott a grófné, de aztán Nicolaashoz fordult, — várj csak, te fiú. Mért nem veszel példát a társadtól? Még most sem tanulnál meg rendesen meghajolni? Mégegyszer hajoljatok meg.

A fiúk szépen meghajtották magokat.

— Látod, milyen esetlenül, milyen mereven csinálod, és milyen jól csinálja Pieter? Pedig egyszerre kezdtétek el tanulni. Elmehektek.

A két apród kihátrált a folyosóra, ott egyszerre eszeveszetten szaladni kezdtek. Neki a lépcsőnek. Pieter azonnal megtalálta a fiókot, amely asztalától elválasztva hányódott a sarokban. Ezt csakugyan mintha arra teremtettké volna, hogy széttördelt deszkalapjait telefesse valaki.

— Ó be nagyszerű, — lelkesedett Nicolaas, — milyen okos vagy! Persze, neked mindent megtesz a grófné. Mennyire irigyeltelek, mikor megdicsért. De csakugyan a legjobban mozogsz valamennyiünk között.

— Nono, — csitította Pieter vidáman, — nem kell túlozni.

— De igen, — rajongott tovább Nicolaas, — nem is csoda. Benned van a hercegi vér...

Abban a pillanatban, ahogy kimondta, már észre lehetett venni, hogy szeretné visszanyelni szavait. Pieter meghökkenve pillantott rá.

— Mit beszélsz? Miféle hercegi vér?

Nicolaas már fülíg olyan piros volt, mint a pipacs. Rettentő zavar látszott az arcán. Pieter ámulva nézte. Aztán letette a festékes szekrénykét is, a fiókot is. Az ő zavara sem volt kisebb, de tudott rajta uralkodni.

— Miért nem beszélsz? Ezt rögtön magyarázd meg. Hogy értetted, amit mondtál? Gúnyolni akartál?

— Én? — hördült fel a másik gyerek fájdalmas szemrehányással, olyan pillantással, mint az igaztalanul vádolt kutya.

— Hát akkor hogy értetted? Titkolsz előttem valamit. Nicolaas, jól tudod, hogy szeretlek. De ha most rögtön el nem mondom, amit le akartál nyelni, megfogom a torkodat.

— Ne bánts, — nyöszörgött a kicsi.

— Akkor beszélj.

— Tudniillik a többiek... a fiúk... beszéltek arról, hogy... hogy neked a mamád nem az igazi mamád... te csak azt nem tudod... mert a te mamád a szász hercegnő volt, az orániai herceg felesége... de nem nevelhetett, mert... mert nem tudom... és téged a papád elvitt, mikor megszület-

tél, a mostani mamádhoz... rám ne haragudjál, Pieter, én ezt nem mondtam... a fiúk beszéltek...

Ott állt könnyörgő arc kifejezéssel lesve imádott társának jóindulatát. Pieter mereven nézett sokáig, aztán elfordította tekintetét és mélyen, komoran gondolkozva a semmibe bámult. Sokáig állottak így ketten mozdulatlanul.

— Jól van, — mondta végre Pieter csendesen, — én most nem akarok festeni. Vidd a holmit, a fiókot is neked adom. Hagyjál egyedül.

— De nem haragszol?

— Ha azonnal mégy, akkor nem haragszom.

Nicolaas fogta a holmit és szepegve, engedelmesen elsietett. Pieter megint hanyattvetette magát a török diványon. Most már hevesen lélegzett, izgalmát senki előtt nem kellett palástolnia. Mintha a mennybolt szakadt volna rá, s még nem volt tisztában vele, vajjon ez a világfelfordulás rendkívüli boldogságot, vagy rendkívüli boldogtalanságot okozott-e riadt lelkében. Roppant erővel tisztázni igyekezett hatalmasan felzaklatott érzéseit és gondolatait. Hogyan is van tehát? Apródtársainak pletykája szerint ő az orániai herceg feleségének és Rubens Jan antwerpeni menekültnek házasságtöréséből származott. A nassaui dinasztia siegeni kastélyában született ezek folytán, de mivel az orániai herceg nem volt hajlandó eltérni a kakukfit, a csecsemőt odaadták az udvarlónak, vigye, csináljon vele, amit akar. Illetve nem is a csábítónak adták, hiszen ő börtönben ült, hanem önfeláldozó feleségének, aki a csecsemőt magáénak vállalta és felnevelte, a házasságtörő hercegasszony pedig éppen úgy meghalt már, mint kedvese. Vagyis ő, Rubens Pieter Paul, tulajdonképpen teljesen árva, s az az antwerpeni asszony csak nevelő mostohaanyja neki.

— Nem! Nem! — szakadt ki belőle egyszerre a hangos tiltakozás és a rémült zokogás.

Az a mendemonda, amelyet most véletlenül meghallott, anyját akarta elvenni tőle. Azt a lényt, akit a világon a legjobban szeretett. Maga előtt látta, tisztábban, mint bármikor, a kedves, jóságos arcot, amely most is gyengéd szeretettel hajolt fölébe. A pamlagon síró gyerek átnyujtotta két karját, mintha görcsös öleléssel akarna belekapaszkodni a látomásba. Hirtelen heves gyűlöletet érzett a néhai szász hercegnő iránt, akit sohasem látott. Nem, nem, ez ne legyen igaz, hogy ő ettől született. Most már hányta magát a diványon és vonaglott, mintha láthatatlan küzdelemben vívódott volna, szinte csavargatta magát, mint a kínezett féreg. Így sírt sokáig mintegy fuldoklóként kapaszkodva saját szerető fiúi szívének melegébe. S mikor hosszú sírás után kissé megcsillapodott, már nem érzéseit, hanem gondolatait igyekezett rendezni. Hiszen mikor ő született, testvérei már nagyobbacsókák voltak. El lehet képzelni, hogy azok semmit se vettek volna észre a csecsemő-csempészetből? S ha észrevettek valamit, el lehet képzelni, hogy sohasem szólta el magát egyik sem? Majd maga elé idézte a kedves anyai arcot és annak vonásaiban a maga hasonlóságát kereste. Így tűnődött agyát erőltetve, végig gondolt érvek sorait újra és újra ismételve, spekulálva, olykor visszaesve pityergésébe, majd megint ráncolt homlokkal eszmélkedve. Egyszer csak arra ocsúdott fel, hogy sötét van. Megijedt, mert elmulasztotta a délutáni étkezésnél való szolgálatot. Ijedten sietett Nicolaast megkeresni. Megtalálta a közös apródi lakószobában. Kivitte a folyósóra, hogy egy rejtett sarokban suttoghasson vele.

— Idehallgass. Amit mondtál, az képtelenség. Megesküdhetem neked, hogy nem igaz. Ha ezt megint hallod, kézzel-lábbal tiltakozzál ellene, értetted?

— Igen. Nem haragszol rám?

— Nem. Kedves fiú vagy és szeretlek. De tilta-

kozzál ellene. Esküdj meg, hogy nem igaz. És benem nincs hercegi vér, ez marhaság. Mondok neked valamit, Nicolaas. Te jól tudod a titkomat: mit érzek Marguerite grófnő iránt. Ha a hercegnő fia volnék, talán szabad volna rá gondolnom. Igaz? No látod. De akkor el kellene vesztenem az édesanyámat. Hát én többet nem fogok gondolni a grófnőre. Én még ma levelet írok anyámnak, hogy vigyen haza. És én festő leszek.

Nicolaas arca úgy felragyogott, hogy szinte világítani kezdett a homályos folyosón. Lelkesen szólni akart valamit, de hirtelen mindakét fiú tiszteletteljes állásba vágta magát: az udvarmester lépett hozzájuk.

— Téged kereslek, Pieter. Hírem van számodra. Kegyelmes úrnőnk értesítést kapott, hogy anyád, Rubensné asszonyság meglátogat. Ezért holnapra a szolgálat alól felmentést kapsz. Mivel gyengélkedel, már most felmentelek, az estebédőtől elmaradhatsz.

Pieter heves örömeiben úgy megölelte Nicolaast, mikor az udvarmester tovább lépett, hogy a gyerek boldogan felnyögött.

— Anyám jön! Anyám jön! Látod? Mondtam, hogy képtelenség! Ó be boldog vagyok!

Aznap éjjel alig tudott aludni az öröm izgalmától. Már szürkület után felkelt, felöltözött és kiment a kastély néptelen kapuja elé ödöngve várakozni. Még a reggelire is haragudott, amiért be kellett mennie, mert hátha anyja éppen akkor érkezik. De a boldogan gyötrelmes várakozás majdnem délig tartott. Akkor állt meg az előkelő palota előtt a rozzant parasztszekér, amelyről nehézkesen kászolódott lefelé a testes Rubensné, született Pype-linecx Mária. A gyerek, mint a bolond, rohant karjai közé és azonnal heves sírásra fakadt. S mikor átölelték egymást, minden töprengése és gondja egy pillanat alatt megszűnt.

Rubensné azonnal kihallgatást kapott a grófnétól. Aztán fiával lehetett egész estig.

— Boldoggá tettél, fiacskám. A grófné úgy beszélt rólad, hogy a szívem dagadozott az örömtől. Büszke vagyok rád, Pieter. Ó hogy szegény apád ezt meg nem érthette. Ez a gyönyörű ruhád... hadd gyönyörködjem benned...

— Mama, le szeretném ezt tenni. Vigyél engem haza.

Az anya megdöbbsent. Soká beszélgettek, tanakodtak, alkudoztak. A vége az lett, hogy Pieternek maradnia kellett, hogy a kitűzött nevelési időt kitöltse. Engedelmesen beleegyezett. Aztán órákhozszat beszélgetett az otthoni dolgokról, testvéreiről, a háztartásról, a szomszédokról, a macskáról, a spanyol katonákról, a drágaságról. De Pieter oldalát folyton egy kérdés fúrta, amelyet mindenáron fel akart tenni, mégsem jött ki a száján. Csak már akkor, mikor lassanként búcsúzkodni kezdtek.

— Mama, valamit szeretnék kérdezni. Én már nagy fiú vagyok.

-- Kérdezz, drágám.

— Nézd, én már megtudtam, ami apám és az orániai hercegasszony között történt...

Egyszerre elhallgatott, mert meglátta anyja arcán a fájdalmas megütődést.

— Erről ne beszélj, fiam. Apád a legjobb, legnemesebb ember volt, őrizd szentnek az emlékét.

— Igen, mama — mondta megszegyenülve és engedelmesen.

De egy pillanatnyi szünet után habozva mégis rákezdte:

— Csak azt mondd meg, mama, hogy... annak a hercegnőnek abban az időben, ugye, gyermeke született... Mi lett azzal a gyermekkel?

— Az a gyermek — felelte az anya nyugodtan — kicsiny korában meghalt. De ha apád emlékét

szeretted, erről a dologról nekem sohasem beszélsz többet. Most beszéljünk másról.

Mikor búcsúzásnál megölelték és megcsókolták egymást, Pieter úgy érezte, hogy sohasem szerette annyira édesanyját, mint ebben a pillanatban. A szekér aztán nyikorogva elindult, hogy az éjszaka csendjén keresztül döcögjön Antwerpen felé. Másnap megkezdődött a rendes napi szolgálat. Kora délelőtt az udvarmester henytott és megállt az apródszoba ajtajában.

— A grófkisasszonyok kilovagolnak. Két apród kell. Kik a sorosak?

Pieter odaszólt Nicolaasnak:

— Én átadom neked a helyemet. Egész délelőtt festeni fogok.

IV.

Verhaecht, a fiatal festő, szegről-végről rokonágban állott a Pypelinckx-családdal.

— Egyik festő olyan, mint a másik, kisfiam. És rokonnál mégis szívesebben tudlak.

Pieter belenyugodott, hogy a rokon Verhaecht-nál fog inaskodni. De mikor később magára maradt, szeme megtelt könnyeseppel. És szomorúan gondolt Nicolaasra. A két apród azon ábrándozott volt Oudenaardban, hogy egy műhelyben fognak festgetni. Az ábrándból nem lett semmi: Nicolaas nem kapott helyet Verhaechtnál.

— Tudod, mit sajnálok legjobban? — mondta náthásan Nicolaas.

— Mit?

— Hogy nem loptam el a képet a grófnétól, amit rólad festettem. Volna egy emlékem arról az időről, mikor mindig együtt lehettünk.

Pieter legyintett. Most már minden mindegy. De azért ő is sajtó szívvel gondolt vissza a képre.

Nicolaas arcképet festett róla a Lalaing-kastélyban. Nagyon szép mellkép volt, Pietert apródi díszruhájában ábrázolta, a piros-fehér mintájú drága szövet aranyfonalai is nagyon jól meglátszottak a képen, s különösen ügyes volt rajta, hogy Nicolaas tühegyes ecsettel fehér pontocskákat rakott fel, a díszruha mintáját követve. A képet az apród-művész felajánlotta tiszteletteljes ajándékkul a grófnénak, aki megdicsérte, de különösen azért örült neki, mert — mint mondta — kedves apródjáról marad ilyen emléke. Pieternek viszont hevesen dobogott a szíve arra a gondolatra, hogy arcása most már itt marad a kastélyban, és Marguerite grófnő mindig látni fogja. De Marguerite grófnő férjhezment. Díszes ünnepek gyönyörködtették a lakodalmas vendégeket és Nicolaason kívül senkisem tudta, hogy az egyik apród szíve majdnem megszakad a gyermeki szenvedéstől. Erre gondolt most Pieter és még egyszer legyintett. De szertefoszlott ábrándját nem említette. Már régóta nem beszélt róla.

— Én is sajnálom, — mondta ehelyett udvariasan, — hogy ott maradt. Nagyon szép kép. Igazán szépen csináltad.

Ezt most már legalább századszor mondta Nicolaasnak, mert az nem tudott betelni a dicsérettel. Most is, mohón mosolygott rá és megismételtette az elismerést szerénykedő ál-tiltakozással. De aztán megint csak nekibúslakodtak mind a ketten: el kellett válni. Úgy búcsúztak el, mintha egymástól távoleső világrészekbe indultak volna. Mindenesetre fogadalmat tettek, hogy minden vasárnap látni fogják egymást élethossziglan. És majd annakidején Itáliába is együtt utaznak.

De ennél sokkal keservesebb volt az otthontól való búcsú. A festőinasnak mesterénél kellett laknia, ennek már ez volt a rendje. Pieter alig szokta meg az apródi hónapok után az otthon újra meg-

talált melegét, megint ott kellett anyját hagynia. Az anya is eléggé szívére vette a dolgot.

— Nénéd is férjhezment, te is kirepülsz, most már csak Philips marad velem. Istenem, mikor még mind együtt voltunk...

A meghatározott napon Rubensné maga kísérte fiát a rokonhoz. Nagy takaróba kötve cipelték ketten a fiú poggyászát. Verhaecht nem messze lakott tőlük. Mérsékelt nyájassággal fogadta őket, voltaképpen nem nagyon örvendett a rokongyerekek, mert nyilván attól tartott, hogy az megkülönböztetett bánásmódra fog igényt tartani. A műteremben javában folyt a munka, négy siheder kíváncsian méregette az új jövevényt. Verhaecht mutatta is viselkedésével, hogy nagyon el van foglalva.

— Rád bízom a szemem fényét, Tobias, — mondta az anya, — légy jó hozzá. Ha szigorú leszel, az nem baj, csak igazságos légy.

— Jól van, Maria, jól van, csak hagyd itt.

És nyomban az inasokhoz fordult:

— Mit tátjátok a szátokat? Ez nem rátok tartozik. Munkára, munkára.

Anya és fiú összeölelkeztek. Sokkal mélyebb szívvel búcsúztak most, mint mikor Pieter apródnak ment. Mert mind a ketten érezték, hogy Pieter most lép ki az életbe, most szűnik meg az anya szárnyai alatt éldegélő kisfiú lenni. Szorosan ölelték egymást és hangtalanul sírtak mind a ketten. És csak szorították egymást újra meg újra szerető karjaikkal, mintha összenőttek volna.

— Ne csinálj ekkora dolgot ebből, Maria. Nem lesz a fiadnak semmi baja, ha megbecsüli magát.

Némi idegességet lehetett érezni a hangjában. Unta a búcsút. Anya és fia tehát szétváltak. Rubensné megfordult, csak hangtalanul vetett oda futó üdvözlést a festőnek és úgy elsietett, mintha mene-

kült volna. Pieter mesterére tekintett és várta a parancsot.

— A holmidat majd kirakod este. Hoztál munkaruhát?

— Hoztam.

— Helyes. Jó lesz holnap. Most azzal ne töltsd az időt. Végy azokból a deszkákból egyet és ülj oda Frans mellé, ő majd megmutatja, hogy kell gyalulni.

Pieter szótlanul engedelmeskedett. Inastársa, Frans megmutatta neki a gyalu tartását. Elkezdet dolgozni. Közben lopva szemügyre vette a környezetet, elsősorban mesterét és annak munkáját. Verhaecht huszonöt éves ember volt, csontos alkatú és szőke. Arca nyers vonásokat mutatott, nagy és egyenes orra, nagy és vastag szája, kurtúra nyírott, de kettéválasztott sörtehaja nem valami finom embert mutatott. Keze-lába is mint valami fejlődő kamaszé, túlnagy. Tájképet festett, amely még nem alakult ki egészen, a vászon egyik oldalán már késszen lehetett látni egy sziklás hegy rajzát. Az inasok egyike festéket tört porrá mozsárban, a másik keretet szegez vékony lécekből, a harmadik valami piros, olajos masszát kevert márványlapon, a negyedik gyalult. Hosszú ideig nem nem szólt senki egy szót sem. Festeni csak maga a mester festett, de az inasok semmit sem figyeltek munkájára.

— Megy az a gyalulás? — kérdezte hosszú szünet után a mester.

— Igenis, Tobias bácsi, — felelt Pieter szolgálatkészen, — egészen jól megy.

— Na csak nem kell elbizakodni.

Megint hosszú szünet következett. Majd ismét a mester szólalt meg:

— Nyisson valamelyik ablakot.

Parancsát teljesítették, aztán ismét hosszút hallgattak. Ez így ment egész délelőtt. Ha valame-

lyik inas bevégezte a dolgát, a mester újat adott neki. Műtermi feladatot, vagy házi munkát: küldte aprófát csinálni, vagy elküldte sörért a szomszéd kocsmába. Olykor egy lompos, csoszogó öregasszony ment át a műtermen, nyilván háziasszonya, vagy cselédje volt Verhaechtnek, de anyja is lehetett. Délben, amint megkondult a harangszó, a mester azonnal letette az ecsetet. Az inasok azonnal abbahagyták a munkát. Verhaecht nem szólt egyikhez sem, kiment a műteremből, s ugyanakkor a lompos öregasszony behozott egy tál gőzölgő levest, azt letette a műterem közepén a földre, kiosztott az inasok között öt karéj rozskenyeret és öt fakanalat, aztán kiment. A fiúk nyomban enni kezdtek, s egy szersmind Pieter felé fordultak érdeklődésökkel. Ő úgy, ahogy Oudenaardban tanulta, meghajtotta fejét, bemutatkozott s csak azután kuporodott le a tálhoz. Azok egymásra néztek és kuncogtak. Kinevették a finomkodó gavallért. Külsejük után ítélve, szegényes családból származtak valamennyien, illetlenülül ettek és bár az új fiúval egyelőre szőrmentén beszéltek, meglátszott, hogy nem szívesen veszik be magok közé.

— Festeni délután tanulunk? — kérdezte Pieter.

Felsőbbséges hangon elmagyarázták neki, hogy festés majd csak akkor lesz, ha a mester befejezte a képet. Akkor valamennyien lemásolják a mester alkotását. De abba még jó néhány nap beletelik. Addig csak ilyen munkát végeznek, mint most.

— És hol alszunk?

Elmondták ezt is: este majd behozzák a szalmazsákokat, lerakják a fal mentén, hozzák párnájokat, takarójukat. Reggel az egészet kiviszik a fedett folyosóra, ahol a holminak helye van.

— Szekrény nincs?

Nevettek. Minek szekrény? Kiki ott tartja motyóját, váltani való kevés fehérneműjét a folyosón.

Pieter, miután a maga részét kikanalazta, kiment a folyosóra, hogy szemügyre vegye. Ott olyan sötét volt, hogy eleinte alig tudott eligazodni. Volt még hely az övének is. Mindjárt kirakhatta volna, de miután a mester ezt estére rendelte, nem akart ellenkezni a paranccsal. Ahogy visszament a műterembe, ugyanakkor belépett a másik ajtón a mester is. De csak beszólt:

— Lefekszem pihenni. Kiki végezze a dolgát. Frans a felügyelő.

Azzal eltűnt. Az inasok visszaültek munkájokhoz. Pieter tovább gyalult. Frans megmutatta neki egy kész deszkalapon, milyen simának kell lenni annak a munkának. Mint a tükörnek. Buzgón igyekezett a mutatott példát utólni. A fiúk közt megerekedett a beszélgetés. Semmitmondó haszontalanságokat beszéltek, egymást csúfolták vaskosan és nagyokat nevettek hozzá. Pietert kihagyták a tréfálkozásból, mintha némán összebeszélve elhatározták volna, hogy nekik túlfinom ez az úrfi. Így tartott ez háromig. Akkor megint megjelent a mester és festeni kezdett. A nyomasztó némaság ismét ráereszkedett a műteremre. A csendet nagyritkán szakította félbe a mester egy-egy rendelkezése. Véghetetlennek látszó órák után alkonyodni kezdett. Verhaecht letette az ecsetet.

— Elég volt mára, — mondta, — Pieter, mutasd a munkádat.

Pieter felugrott és odavitte a remek simára csiszolt deszkalapot. Verhaecht végigtapintotta ujjhegyeivel.

— Nem valami híres. A holnapi jobb legyen. Most ebédelhettek. En ebéd után elmegyek a Lukács-céhbe. Frans, rend legyen.

Azzal kiment. Már jött is az ebéd. A csoszogós öregasszony, — mint kitűnt, Verhaecht félig gazdasszony, félig cseléd nagynénje, — behozta a tálat,

amelyben jócskán barnállott a babfőzelék, rajta öt kis egyforma darab bárányhús. Ehhez nagy karéj kenyér és nagy karéj sajt is járt. Az inasok körülpoporodták a tálat. De Pietert jobban izgatta a mester által kiejtett varázsszó, a Lukács-céh. Jól tudta, hogy mi az. Ahogy a lakatosoknak, posztókálólóknak, vargáknak meg volt a magok iparosi céhe, éppen úgy meg volt a festőiparnak, amelyet az antwerpeni festők védőszentjéről, Szent Lukácsról, neveztek el. Nagy dolog volt ehhez a céhhez tartozni: minden festőinas álma csak az lehetett, hogy ha szorgalmasan kiszolgálta inaséveit, utána elment Itáliába a kötelező vándorévekre s aztán visszatért, felvegyék mestertagnak a Lukács-céhbe. Verhaecht már mestertag volt, már csak azért is könnyebben fel tudta magát vétetni, mert az apja is festő volt és céhmester, ez pedig a céhben igen sokat számított. Nicolaas és Pieter sokat beszélgettek a Lukács-céhről, bár hogy ott milyen élet folyik, arról keveset tudtak. Valami gyönyörű helyiségnek képzelték, tündöklő csarnoknak, amelyben a híres művészek terített asztaloknál lakmároznak, művészetről vitatkoznak és olykor odahozatják új alkotásaikat, hogy egymásnak mutogassák.

— Volt a mi mesterünk Itáliában? — kérdezte hirtelen Franstól.

— Micsoda kérdés, persze, hogy volt. Rómában és Firenzében. Sőt még Tirolban is volt.

— Mi az a Tirol?

— Tudom is én, valami német város.

— És szokott erről beszélni?

Erre mind kacagni kezdtek, evés közben, teli-szájjal.

— Hogyne, — szólt Frans, — mikor részeg. Majd meghallod te is.

Mikor megebédeltek, Frans úgy rendelkezett, hogy Pieter most már kicsomagolhatja a holmiját.

Gyertyát is kapott, hogy elboldoguljon a vaksötét folyosón. Ahogy kibontotta a motyót, mind a négyen köréje gyültek, hogy földi vagyonát szemügyre vegyék. Ez Pietert rendkívül feszélyezte. Egészen kicsi kora óta megszokta, hogy külön kuckója csak az övé legyen, hogy apró tárgyait más ne nézegesse, ne fogdossa, hogy könyveit ne lapozgassák. Mert volt már néhány könyve is. Elsősorban illusztrált bibliája, amelynek már minden rajzát többször lemásolta. Aztán megvolt neki Josephus Flavius könyve, ugyancsak képekkel. Aztán Ovidiusa volt, továbbá öt különböző szótára, latin, görög, német és egyéb. Ahogy ezeket tanakodva rakosgatta, hogy hogyan helyezze el őket, meghallotta az inastársak gúnyos színezetű suttogását. A mögötte állók ellenséges hangulatát kínzóan érezte a hátában. De valahogyan elkészült holmija kirakásával. Szappana, fogkeféje is gyertyavilágra került, az inasok ezeken már leplezetlenül vigyorogtak. S mikor mind visszatértek a műterembe, a többi fiú önkéntelenül külön csoportban távolodott el tőle. Mintha ragályos beteg gyanánt kerülték volna.

Az inasok elkezdtek játszani. Az volt a játékuk, hogy egyik húnyt, felsőtestével meggörbedve előre-hajolt. A többi közül valamelyik hatalmasat csapott tenyerével a hátuljára, s a húnyónak ki kellett találnia, ki ütötte meg. Ha rossz nevet mondott, tovább húnyt, ha kitalálta, akkor a kitalált fiú állt oda húnyni. Pieter jó darabig nézte a hangos hahotával járó játékot. Tulajdonképpen részt szeretett volna venni benne, de úgy érezte, hogy amazok hívását meg kell várnia. De a hívás nem jött. Tudomást sem vettek róla. Mintha a világon sem volna. Ő tehát gyertyát fogott, kiment a folyosóra, könyvei közül kikereste a német szótárt és visszajöven a műterembe, leült előbbi helyére. Nagyon szeretett szótárt olvasni; ez az olvasmány éppen úgy érdekelte, mint a klasz-

szikus hősökről szóló izgalmas történetek. Találomra fellapozta a szótárt az „e” betű vége felé és belemerült az Eyfer, Eyger, Eygenschaft, Eyle, Eymer szavak izgató sorába. Már jó későre járt, mikor az udvar felől botorkáló léptek hallatszottak: Verhaecht hazaérkezett. Ahogy benyitott, mindjárt meglátszott rajta, hogy italos. Pieter, mialatt a többiekkel együtt hangosan köszöntötte, titkon remélte, hogy most talán itt marad közöttük és a mesés Itáliáról fog mesélni, hiszen be van csípve. De ez nem történt meg. A mester vagy túlontúl felöntött a garatra, vagy rosszkedvű volt: egyenesen bement lakószobájába. A fiúk azonnal készülődtek lefeküdni. Nem sokára elfújták a gyertyát és fészkelődésük hamarosan egyenletes szuszogásnak adott helyet.

Ilyen volt az első nap és ilyen lett a második is, a többi is. A tájkép lassan haladt a mester keze alatt, az inasok unatkozva végezték a festéktörést, gyalulást, miegymást. Pieter érdeklődve figyelte a készülő képet. Olyan táj kerekedett belőle, amelyen minden a világon előfordult: balról szikla, jobbról folyó, középen síkság, hátul erdő, fölötte szivárvány, keresztben országút, az égen fellegek, a síkság peremén valami klasszikus, oszlopos épület, az országúton szekér, gyalogvándor és lovasember, az erdőszélen vadász kutyákkal és főként mindenütt állatok. Úgy dolgozott a mester, mint azok a cifrálkodó vénasszonyok, akik nem győznek magokra mindenféle csatot, függőt, láncot, szalagfodrot, csinált virágot aggatni, össze nem illő és rikító színekben. Az inasok már izgatottan várták, hogy mikor lesz készen a kép, mert akkor ők is festhetnek végre. Különben egész héten végezték egyhangú foglalkozásukat, mint a taposómalom rabja, a műteremből csak az szabadult ki rövid időre, akit a mester elküldött, vagy egy kupa sörért, vagy egyebet vásárolni, vagy levelet vinni valakinek.

A kép szombaton lett kész, délután. Az inasok tehát hétfőn kezdhették a másolást. Közben volt a vasárnap, amellyel szabadon rendelkezhettek. Pieter már derengéstől kezdve nem aludt. Öt órakor elúnta a várakozást és óvatosan felkelt. Kiment a néptelen udvarra tisztálkodni és közben társairól gondolkozott. Ezek nemhogy bevették volna magok közé a napok múltával, hanem egyre jobban kimutatták idegenségüket. Száját egyik sem mosta reggel, ehelyett csúfondárosan az ő mosakodását utánozták, amelyet nyegle nagyképűségnek tekintettek és lenéztek. És a műterem unalmas óráiban már ki is kezdték a jövevényt. Tettetett véletlenséggel elgáncsolták, ha sietett és hahotáztak rajta, mikor végigesett a padlón. Szalmazsákjába apró szöveget rejtettek, hegyével fölfelé. Fekvőhelyét, mintha véletlenül történt volna, ágyazáskor vízzel öntötték le. Négyen szövetkeztek ellene s előre lehetett látni, hogy ennek jó vége nem lesz. Mikor öltözködését elvégezte és lábujjhegyen kiosont az alvók közül, szíve megkönnyebbülten és felszabadulva repesett: nagy nap állott előtte, megcsókolhatta anyját, láthatta délelőtt Balthasart és délután Nicolaast, a régi és nehezen nélkülözötteket.

Anyját már ébren, sőt felöltözködve találta, de Philips az igazak álmát aludta még.

— Csendesen járj, — suttogta az anya, — Philips ma sokáig fog aludni, az éjszaka nagyot mulatott. Mi megyünk misére. Hát mesélj, fiacskám, mi van veled: jól kaptok-e enni és hogyan haladsz a mester-ségedben?

Pieter mindent elmondott, mialatt enni kapott. Az inasokat is. Anyja elkomorodva hallgatta. Végül megcsóválta a fejét.

— Holnap megint veled megyek. Megmondom Tobiasznak, hogy tanítsa becsületre azokat a kölykeket.

A fiú hevesen tiltakozott. Hogyan néznének rá

azok az inasok, ha kitünnék, hogy ő árulkodott? Altalában hogyan adhatja ő jelét annak, hogy alattomos csinyjeiket észrevette? Addig kérlete anyját, míg az lemondott a közbelépés gondolatáról.

— Jól van, — mondta végre az anya, olyan morgással, mint a kölykét féltő farkas, — most még nem szólok. De aki hozzád nyúl, azt széttépem. Most megyünk a templomba.

Meghallgatták a Nôtre Dame miséjét, aztán elmentek sétálni, ahogy tervbevették. Az anya sóhajtással kezdte.

— Milyen fájdalmas érzés ilyen kopasznak látni a mi templomunkat. Én még emlékszem, mikor kicsi koromban bejöttünk faluról Antwerpenbe és templomba mentünk. Mennyi gyönyörű kép volt, mennyi szobor, a Mária-szobor csupa igazgyöngy és színarany ajándék, a miseruhák milyen pazarok voltak és a sekrestyében külön mutogatták a templom kincseit. Ez mind nincs sehol.

— Hova lett?

— Kifosztották a templomot, fiacskám. Ilyen a háború. A katonáknak semmi sem szent, még az Isten háza sem.

— De miért van háború, mama!

— Nem tudom, fiam. Talán azért, mert az emberek rosszak. Nem hagyják egymást élni. Az erősebb megtámadja a gyengébbet, a gyengébb védekezik, ahogy tud.

Spanyol katonák jöttek velök szemközt, díszesen, csörögve fegyvereikkel és lihegve a hőségtől. Mindenki kitért nekik. Az anya halkabbra fordította a hangot.

— Látod? Ezek. Mit vétettünk mi ezeknek? Semmit. Csak az az egyetlen bajunk, hogy mi flaman-dok kevesen vagyunk, ők pedig sokan vannak. Iszonyú arra gondolni, hogy mi mostaniak mit élünk már át. Elég az Alba herceg nevét kimonda-

nom, hogy még most is megborzadjak tőle. Emlékszel még rá, miket meséltem nektek Kölnben a mi kedves városunkról? Azt hittem, hogy a régi tündérországba hozlak haza benneteket, ahonnan valaha szegény apáddal el kellett bujdosnunk. És hova érkeztünk? A legborzasztóbb nyomorúságba. Látod itt ezt a mellékutcát? A füvet kaszálni lehet benne. Én még emlékszem, mikor itt összeakaszkodtak az áruval megrakott társzekerek és a díszhintók a nagy forgalom miatt.

— De miért tűrjük ezt, mama? Miért nem kergetjük el a spanyolokat? Olyanoknak kellene lennünk, mint a rómaiak voltak. Vagy a görögök. Ha mindenki úgy harcolna, mint Leonidász, halálmegvetéssel, biztosan ki tudnók őket verni...

— Csacsi vagy, fiam. A hősiesség nagyon szép, de mit ér a hősiesség annak, aki már meghalt?

— Az utókor örökké emlegeti. És ő meghalt, de a hazája él.

— Ha minden flamand meghal, hogyan élhet akkor Flandria? Látod, már majdnem így is van. Farnese herceg, a kormányzó, nemrég adta ki a rendeletet, hogy bárkinek joga van a gazdátlan szántóföldeket megművelni, a jövedelmet is megtarthatja és a földbirtokot csak akkor tartozik visszaadni, ha az igazolt tulajdonos jelentkezik. Itt tartunk, látod.

De Pieter csak a fejét csóválta. Klasszikus olvasmányai erős nyomot hagytak benne. Lelkesedett a hősiességért és önfeláldozásért. A spanyolokat úgy gyűlölte, mint Démoszthenész gyűlölhette Fülöpöt. És tizenöt esztendejének ifjúságával hatalmas vágyat érzett valami nagy és tündöklően bátor küzdelem után. Már a Schelde partjához értek séta közben. Szemközt kitérült a folyó túlsó partja, zöld földek között a spanyol erődök csillagalakú, félelmesen szürkellő falival. A folyón alig néhány hajó. Az anya folytatta fájdalmas visszaemlékezéseit,

leírta a hajdani nyüzsgést, az árbocok és vitorlák beláthatatlan tengerét, a messzi világrészekből érkezett különös ruhájú és más arcszínű idegeneket, a rakodópartok pazar üzletsorának pompáját. Ez mind, mind csak arra volt jó, hogy lázítsa a hallgató gyermeki lelket.

Később aztán visszatértek a városba. Pieter elment a Moretus-házba, Balthasar barátjához. A fiú, akinek már egy hete izent volt anyja útján, várta és most ragyogó ábrázattal fogadta. Kiültek az udvarra, az árkádos földszinti folyosóra és beszélgettek. Pieternek mindenáron ki kellett öntenie a szívét: Balthasar előtt is kifejtette, hogy a flamandoknak országra szóló szabadságharcot kellene indítaniuk a spanyol elnyomás ellen. Borzasztó, hogy nincs, aki a szabadság zászlaját kezébe venné.

— Hogyne volna, — vetette ellen Balthasar, — hát az orániai herceg, Hallgatag Vilmos fia?

Pieter megdöbbsent. Erre nem gondolt. Az orániai herceget mostanság nem igen emlegették az ő környezetében. S mivel arra a mendemondára, amelyet Oudenaardban Nicolaastól tudott meg, nem szeretett gondolni, ezzel együtt az Orániai nevet is száműzte tünődéseiből. Most azonban Balthasar ellenvetése egyszerre felkavarta benne a rég szurnyadó belső harcot. Ha igaz az a képtelenség, hogy ő a szász hercegnő titkolt fia, akkor féltestvére a mostani orániai hercegnek. A szabadság zászlóvivőjének. Akit szeretnie kell, ha a szabadságot szereti. Pedig nem szeretheti azt az orániai házat, amely apját úgy megkínozta valaha. Aztán meg a szabadság zászlaja protestáns, ő pedig szívvel-lélekkel katolikus. Viszont a spanyolok is erősen katolikusok, hiszen ők csinálták a nagy inkvizíciót. Viszont a nagy inkvizícióhoz fűződik Alba herceg átkozott neve. Hova forduljon a lélek ebben az érzelmi zűrzavarban, miben higgyen és kinek adja magát a meggyő-

zódés teljességével? Tovább beszélgetett Moretus Balthasarral, de a beszélgetés szórakozott lett és dőcögő. Balthasar bevitte később a nyomdába is, amely most, vasárnap lévén, néptelenül pihent a beragyogo napfényben. Máskor ez a nyomda rendkívüli izgalommal érdekelte Pietert, a szedőszekrények betűs rekeszeikkel, a nyomdafestéktől erős szagot árasztó vödrök, a hullámosra száradt durva papirosú kefelevonatok, a száradni kitergetett ívek, a hengeres gépek módfölött gyönyörködtették. De most ideges volt és nyugtalanul szórakozott.

Otthon az étkezésnél nagy örömmel üdvözölte Philips bátyját. És a beszélgetést megint csak a spanyolokra terelte, kedve ellenére, mert az orániai herceg emlegetésének lehetősége kínosan zavarta. Bátyja azonban egyszerűen kinevette. Mint aki olyan államtitkokat tud, amelyekről nem szabad szólnia, rejtélyes szükszavúságba burkolódzott. S mikor Pieter erőszakolta a maga hősies álláspontját, Philips is komolyra fordította a szót.

— Jó lesz, ha nem sokat emlegeted ezeket a butaságokat. Feljelentenek bennünket és te legfeljebb két pofont kapsz a spanyol katonáktól, de nekem a legnagyobb politikai kellemetlenségem lehet belőle. És mamának is. Apánk nevét a hatóságok még nem felejtették el. Ha szó kerülne róla, mindjárt akadna, aki lázadó emigránsnak mondaná. Ez nem érdekünk, jegyezd meg magadnak. Most beszéljünk másról.

Pieter fejet hajtott bátyja tekintélye előtt, tehát nem erőszakolta tovább a beszéd tárgyat. De magában tovább háborgott hitének, ösztöneinek, meggyőződésének ingadozó és folyton összekeveredő útvesztőjében. Elhatározta, hogy Nicolaas társaságában megint felveti a kérdést. De mikor pajtása bekopogtatott hozzá, kérdéseit elhallgattatta és elaltatta az a sok érdekes dolog, amit Nicolaas mo-

sélni tudott. A volt apródtársnak sikerült bekerülnie inasként egy más mester műtermébe. Tele volt lelkesedő boldogsággal, hogy ott milyen csodálatos dolgokat lehet tanulni.

— Tudod már jól tartani az ecsetet? — kérdezte.

— Ahogy eddig, — szégyenkezett Pieter, — mert festésre még nem került sor. Csak gyalulásra, meg effélére.

— Ó, én már festek. Csendéletet kaptam. Almát, sajtot és kenyeret. A mester meg van velem elégedve. Aranyos ember. Mindnyájan roppant szeretik. És milyen hallatlan érdekes dolgokat mesél!

— Például mit?

— Tegnap például azt magyarázta, hogy milyen színek szeretik egymást. A sárga szereti a kék. A piros szereti a kék is, a zöldet is. A zöld nagyon szereti a fehéret. Hogy melyik színek szeretik egymást legjobban, azt a természettől kell megtanulni, mert a természetben minden helyes. Vegyünk például akármilyen papagájt, vagy egyéb madarat. A színeinek összeállítása mindig jó.

Pieter tágranyílt szemmel hallgatta.

— Ilyeneket beszél?

— Igen. És folyton. Egyetlen percre meg nem áll a magyarázatban. Glükérát is elmondta tegnap. Nem hallottad? Glükéra ókori leány volt, aki virágot árult. Koszorúba vagy bokrétába kötötte. A színekhez annyira értett, hogy éppen tízezer változatot tudott kihozni a színek összeválogatásából. Erre egy festő, Pauziász nevű, halálosan beleszeretett és elvette feleségül. Ezentúl nem festett mást, mint a felesége koszorúit és bokrétáit. És híres festő lett belőle.

— Jaj de érdekes. Mesélj még.

— Ezret mondott ilyet, csak nem jut hirtelen eszembe. Ja igen. A minap arra tanított bennünket, hogy az arcőr színénél nagyon fontos kérdés, vaj-

jon a modell sokat van-e napon, vagy nincs. Másképpen kell festeni egy hivatalnokot és másképpen egy pásztor. A pásztor napbarnította ember és ezt úgy kell festeni, hogy sárga okker alapba bőven húz bele cinóbert az ember.

— Holnap megpróbálom. Ő be érdekes. Mesélj még.

— És ilyeneket mond: Jupiter kék, Vénusz zöld, Szaturnusz fekete. A hét napjait is különböző színűeknek mondta, de ezt elfelejtettem. És a hét főbűnt is. A hit, azt mondja, aranyszínű, a reménység ezüstszerű, a szerelem piros. Szünet nélkül ilyeneket magyaráz és roppant érdekes történeteket híres festőkről. Van olyan inas, Karel nevű fiú, aki minden este feljegyzí az érdekesebb dolgokat. Már egész vastag fürete van ilyen jegyzetektől...

— Nem emlékszel ilyen történetekre?

Nicolaas törte a fejét, de hirtelenében nem emlékezett ilyen történetekre. De emlékezett másra. A mester egyéb tanításaira, elejtett furcsa megjegyzéseire, tréfáira. Pieter olyan mohón hallgatta minden szavát, mint ahogy a homok issza a vizet. És közben anyjára nézett. Az anya elértette a pillantást.

— Azért Verhaechnál is biztosan meg lehet tanulni egyetmást.

Pieter erre nem felelt semmit, mert nem akart anyjával ellenkezni. De este úgy ment vissza az üdüléssel teljes szabad nap után mesteréhez, mint aki börtönbe tér vissza. S ha napközben a zsarnokság gondolata foglalkoztatta, most abban a pillanatban, mikor a műterem ajtaján benyitott, hirtelen megérezte, hogy lázadása itt van igazi helyén: az ellenséges inasok négyszeres túlerejének közepette.

Hétfőn reggel mind az öten festőállványt kaptak. A mester most nem dolgozott, hanem egyik áll-

ványtól a másikig járt és belejavított abba a vázlatba, amelyet mindegyik inas fel kellett, hogy húzzon vásznára a lemásolandó tájkép ábrájáról. Pieter buzgón dolgozott, végre hozzájutott ahhoz, amit hivatásának és jövőendő kenyérkeresetének gondolt: a festészethez. A kezébe adott szénvesszővel hibátlan vázlatot rajzolt a vászonra. Verhaecht, csak-hogy javítatlanul ne hagyja, kiigazította a baloldali szikla körvonalát, de ezzel csak azt érte el, hogy Pieter képét a maga eredetijétől különbözöire rajzolta. Pieter nyomban észrevette a tanári tévedést, de nem vitatkozott. Elég nyugodt és okos volt már ahhoz, hogy a felnőttekre ráhagyja tévedéseiket. Tudta, hogy a színezésnél a tanár rosszul rajzolt javítása úgyis eltűnik s majd igaza lesz neki is, a mesternek is. De hiába volt büszke lelke mélyén erre a titkos felsőbbbségre, érezte, hogy itt van valami, ami nincs rendben. Érezte, hogy van a tájképmásolásban egy pont, amelynél nem fog tudni hallgatni. Csak még nem ismerte rendezetlen benyomásai és ösztönei között ennek a pontnak helyét és idejét. Egyelőre izgatott öröme tellett abban, hogy végre csakugyan festőinasnak tudhatta magát. Vászon fehérlett előtte az állványon és másolhatott, mint már annyi és annyi képpel csinálta.

Verhaecht nagy fontosságot tulajdonított a festőművészet külső fizikai elemeinek. Tanítványait hosszú ideig igazgatta, míg helyesnek találta a vászon előtt elfoglalt testtartásukat. A többi inassal nem volt sok baja, azokkal nyilván már régebbi másolásoknál meg tudta értetni, hogy milyen testtartást gondol helyesnek, de Pieterrel annál több okoskodni valója volt. Lábtartását kifogásolta, vállát hátranyomta, könyökét hajlítgatta. S valóban sikerült a fiút olyan természetellenes és merev helyzetbe igazítani, hogy ebben a tartásban minden kézmozdulat a normális fáradságnak százszorosával

járt. Pieter véghetetlen türelemmel tett eleget minden intésnek, odaadó szorgalommal engedelmeskedett és lelkét vitte ujjai hegyébe, hogy oktatója megelégedését kiérdemelje. De közben érezte, hogy itt valami helytelen. S azt is érezte, hogy Verhaecht zsarnoki oktatása ellen azon a kényes ponton, amelyet egyelőre nem tudott volna megnevezni, hangosan fel fog lázadni.

A botrány esütörtökön tört ki. Éspedig nem a tájképen kezdődött. Déli étkezés után, mikor Verhaecht szokása szerint evés utáni szunyókálásra vonult vissza és a műterem parancsnokságával Fransot bízta meg, az inasok abbahagyták a munkát. Frans kijelentette, hogy a másolással túlgyorsan haladnak és a mester felébredésig pihenőt adott. Pieter elhatározta, hogy olvasásra fogja használni a váratlan szabadidőt. Kiment könyvei között keresgélni. Azonnal látta, hogy holmijában matatott valaki. Már pedig erre nagyon kényes volt. Figyelmesebben nézett széjjel és észrevette, hogy hazulról hozott rajzaiban idegenek kotorásztak. Jobban megnézte a rajzokat és elhűlve látta, hogy azokon a kartonokon, amelyeket Josephus Flavius könyvéből másolt ki, durva kezek bajszot és szakállt rajzoltak a borotvált rajzokra. Heves harag futotta el. Csak másodsorban háborította fel tulajdon sérthetetlenségének ösztöne, elsősorban az hozta indulatba, hogy ez a bárdolatlan tréfa annyira művészietlen volt, annyira rajz-ellenes. Ezt csak inastársai csinálhatták, tehát festőnövendékek, akik nem átallottak gondos és szeretetteljes rajzokat tenni tönkre. Az inasok, a négyszeres túlerő, zsarnokság, amelynek túlkapásai mögött a spanyol király közönye és korlátoltsága gyanánt állott Verhaecht mester. Krétafehéren ment vissza a műterembe. A négy inas kuncogva súgott össze.

— Valaki megrongálta a rajzaimat, — mondta

Pieter remegve, de félelmes nyugalommal, — és tudom, hogy hiába kérdezlek benneteket, a tettes le fogja tagadni. Jól van. Aki tette, az piszok, aljas, hitvány csirkefogó.

Azok egyszerre elhallgattak. Négy fiú nézett farkasszemet eggyel. Frans gúnyos és kihívó hangja törte meg a csendet.

— Csak lassan, úrfi. Nem én voltam, de te azt nem tudhatod. Hátha én voltam?

— Ha te voltál, akkor piszok, aljas, hitvány csirkefogó vagy.

A következő pillanatban Frans már ott volt közvetlen közelében. Csattant valami, és ő heves fájdalmat érzett állkapcsaiban. Félig öntudatlanul vágott vissza. Mind a ketten eldőltek. Összekeveredtek a földön. Torka felé kéz nyúlt, ebbe vadul beleharapott, közben öklével csapdosott az ellenfél irányában. Tudta, hogy a többi is meg fogja támadni, de nem törődött vele. Hősnek érezte magát, a szabadság harcosának. Harapott, rúgott, ütött. Most vakszemén érte ütés, majd orrát zúzta egy ököl. Nem nyögött, némán verekedett tovább. Mindenfelől ütések, rúgások érték. Ő csak dolgozott, mint a motolla. És mialatt érezte, hogy száját valami forró és fanyar önti el, különös szédület vett erőt rajta, amelyet majdnem kellemesnek lehetett volna mondani. Arra eszmélt fel, hogy már egyenesen áll, még pedig Verhaecht előtt. Közben Frans hangosan szaval.

— Mindnyájunkat sértegetett a nyavalyás, ezt nem hagyhattuk.

— A gróf úr, — szólt gúnyos hanggal egy másik inas

— A száját mossa és spanyolul tud és görögül, — szólt egy harmadik.

Verhaecht csendet parancsolt. Pieter érezte, hogy orrán-száján jön a vér, félszemére nem lát, és egyik

lában fájdalmas állani. Emelni egyik karját sem tudta. Rettenetesen megverték.

— Tobias bácsi, — hebegte, — védelmet kérek. En dolgozni jöttem ide, védelmet kérek. Ha nem véd meg Tobias bácsi, akkor ugyanolyan ember, mint ők.

A mester azonnal pofonütötte.

— Védelem, úrfi? Nesze.

Pieter félelmetesen nyugodt maradt. Csak a fejével bólintott.

— Tudtam. Nem is várhattam egyebet. Csak az ő pártjukat foghatta. Mert tehetségtelen.

Odament a mintául szolgáló tanári tájképhez és egy pontjára mutatott. Most jött rá arra, hogy mi zavarta már egy hete.

— Ez milyen fa? Jegenye a termete, de a lombja tölgy. Ilyen fa nincs! Tehetségtelen! Rossz festő! Tehetségtelen!!

Verhaecht azonnal mégegyszer arculütötte. És tombolva ordított:

— Takarodj innen, míg össze nem törtelek!

Pieter indult kifelé. Orrán-száján még mindig jött a vér. De nem tett mozdulatot, hogy letörölje. Méltóságosabbnak találta, ha nem nyúl oda. Kiment az utcára. Akik szemközt jöttek, megállottak. Meg is szólították, de ő gögös némasággal válaszolt. Anyja sikoltozva fogadta. Ő röviden elmondott mindent. S mikor a hidegvizes mosdatástól vérzése már elállt, kényszerítette sajgó tagjait. Sem sziszegni, sem sántítani nem akart.

Anyja, mihelyt a vérző fiút rendbehozta, elszaladt Verhaechthoz. Hogy ott milyen botrányt csinált és hogyan pofozta végig az inasokat, azt Pieter csak később tudta meg. Az anyja nem ezzel az ujsággal tért haza, hanem egész mással.

— Voltam egy jó műteremben. És szereztem ne-

ked helyet Van Noortnál. A jövő héten be fogsz állani. Mi az? Nem figyelsz ide?

Nem, Pieter nem figyelt oda. Mélyen gondolkozott. Azon gondolkozott, hogy okosabb lett volna a négy inassal már kezdetben ügyesen nyájasnak lennie. Elnyerhette volna jóindulatukat, nem olyan nehéz az, egy-két kellemes szóba kerül. De ő hős akart lenni. Az is lett, de úgy megverték, hogy egy hétig fog sajogni beléje.

— Ide sem figyelsz? — korholta az anyja.

— De igen, mama, figyelek. Közben gondolkoztam valamin. És rájöttem, hogy neked van igazad. Okosabb okosnak lenni.

V.

Egyszer, jó három esztendő múlva, Pieter az Everdy-utcán mendegélt hazafelé Van Noort műtermébe. Szép őszi dél volt, a napfény gyengéden simogatta a derűs világot, a lányok a szemök sarkából vidám alattomosággal néztek vissza a jóképű legényre, akinek már serkedt a bajsza és szakálla, csak még nem igen lehetett észrevenni férfiassága e kezdődő díszzeit, mert aranyszőkének született. A lányokat mindenesetre szerette úgy nézegetni, hogy közben serkedő bajsztát fogdosta. Tizennyolc éves volt és bizonyos dőlyffel érezte magát felnőttnek, mióta Van Noort szakácsnéja, a természetes fiatal özvegy, őt választotta titkos udvarlójául a kegyéért versengő festőinasok közül.

De most a nézegetnivaló lányoktól érdekes látvány vonta el figyelmét: két spanyol katona zömök fiatalembert kísért az utcán, akinek két csuklóját vékony láncsal kötözték volt össze. A fiatalember nyilván, azonfelül, hogy valami rossz fát tett a tűzre, bekísérés közben is lázadozóan viselkedett,

mert a két katona felváltva szidalmazta és ütötte. Hátába öklöztek és nagyokat löktek rajta, majdnem elesett botorkálás közben. Szemközt jöttek és most közvetlen Pieter mellett mentek el, ekkor ismert rá a fogolyra: Frans volt az, hajdani inastársa Verhaecht műtermében, aki valaha véresre verte. Önkéntelenül megállott, pillantásuk találkozott. Az is megismerte őt s mialatt éppen hátbavágták, gyűlölet futotta el arcát és tehetetlen düh, hogy Pieter ily megalázottan látja.

— Vate, vate! — förmedt rá az egyik katona spanyolul a bámészkodó Pieterre.

Ő némán tovább indult és egyszerre elmosolyodott. Hőskora jutott eszébe, mikor még lázadással akart küzdeni a szabadságért. Ha akkoriban, mikor még Verhaechtnál szolgált, így ráförmedt volna a spanyol katona, biztosan visszaszólt volna. Most már elérkezett oda, hogy a hatalom nyersességét nem vette tudomásul. Megtanulta azt a befelé irányuló büszkeséget, amely akkor érzi magát még erősebbnek, ha némán és közömbösen elnéz a bánatalom felett. Vissza sem pillantott, csak úgy tűnődött tovább mendegélve, mit követhetett el hajdani ellensége, hogy megkötözve viszik a börtönbe. Akármilyen követett el, a büntetés most utolérte. De nem, — utasította rendre magát, — nem szabad ennek örülnie, a káröröm nemtelen érzés. Kiegyenesedett, örvendett önmagának. Szépen sütött a nap, és kellemes volt a világon lenni.

— Beadtad a kérvényt? — kérdezte mestere, mikor benyitott a műterembe.

— Beadtam. Sajnos, soká kellett várakoznom, rengetegen vannak a városházán. De végül sorra jutottam. A hivatalnok átvette és azt mondta, hogy jól van.

Pieter ujságolni akarta, hogy katonák megkötözve viszik a börtönbe Verhaecht inasát, de látta,

hogy elbeszélést szakított félbe. Mestere ott ült a villásreggeliző inasok között, előtte hatalmas cserépkancsójában a rendes sör. Van Noortnál asztalon kaptak enni az inasok s a mester, aki családjával a belső lakószobában mindig hamarabb evett, oda szokott telepedni középük. Reggeltől estig ivott, akószámra fogyasztotta a sört, s ilyenkor délben már fényesedett a nézése: nem volt éppen mámoros, csak beszéde lett feltűnően élénk. Pieter tehát leült a maga helyére, enni kezdett és hallgatva várta, hogy Van Noort folytassa, amiben ő félbeszakította. A mester, zömöktermetű, vastagbajszú, kócos ember, igazi flamand paraszt, nagyot húzott a sörből és folytatta:

— Apám még megélte, mikor Fülöp, V. Károly fia, akkor még trónörökös, ünnepélyesen bevonult Antwerpenbe. A polgárság elébe ment a város határáig, onnan ezer ember lóháton és négyezer ember gyalogosan kísérté be, mind felöltöztek díszruhákba és fegyvereket hordtak. Akkor mindenkinek volt díszruhája és drága fegyvere, Antwerpen gazdag volt, csak gazdag emberek laktak benne. Az egész várost feldíszítették, huszonöt diadalkaput és utcai színpadot építettek. Az egész díszítés kétszázhatvanezer forintba került. Mi volt az akkor Antwerpennek? Meg sem kottyant. De még ennél is nagyobb ünnepség volt, amit már én is megéltem. Négy éves voltam akkor, hatvanegyben történt, és homályosan emlékszem is a tűzijátékra. De persze apám elbeszéléséből ismerem inkább a dolgot. Az ünnepséget a festőcéh rendezte, ezért mondom el nektek az egészet. Apám akkor jelentős mester volt már és részt vett a rendezésben. Más városok céheit is meghívták. Soha ilyen pazar dísz és pompát Antwerpen nem látott. A mechelniek például piros díszruhát hordtak aranyszegéssel, piros kalpagjuk volt piros tollal, piros volt a harisnyájuk is. Csak

a sarujuk volt fekete, a nyakukban pedig aranykoszorú. Lóháton jöttek kettes sorokban, kettő égő fáklyát vitt, a következő kettő virágfűzért, a következő kettő megint fáklyát, és így tovább. A brüsszeli karmazsírpiros ruhában voltak, fehér köpennyel és érc-sisakkal. Rengeteget mesélt apám, de persze már csak egy-két ilyen adatra emlékszem. A díszmenet ünnepélyes felvonulása déli egy órától hajnali háromig tarott, annyi volt az allegorikus díszkocsi és egyéb pazarság.

— S ezek mind művészek voltak? — kérdezte egyik inas.

— Persze, te hülye. Ha nem leszek lusta, oda-bent kikeresem neked a Guicciardini könyvét, az körülbelül harminc év előtti dolgokról szól. Ez a Guicciardini itt járt Antwerpenben, apám is megismerkedett vele. Aztán leírta útítapasztalatait. Az van a könyvében, hogy mikor itt járt, háromszáz művész élt a városban, de pék csak százhetven. Persze, mindenféle művész: festő, fametsző, rézmetsző és szobrász. Hát igen, az más világ volt. Mindenki dúskált a pénzben, az emberek szerettek képet és szobrot venni. Kinek van ma pénze? Megette a fene a mi mesterségünket.

Van Noort nagyot káromkodott a nyomaték okáért és húzott egyet a sörös kancsóból. Szeretett káromkodni és szerette a parasztos szavakat. A kifejezéseket nem nagyon válogatta, mindenki ismerte szókimondó, sőt néha trágár modorát. De nem lehetett rá haragudni érte, mint ahogy a patakra vagy a bokorra sem haragszik senki: annyira természetes volt, egyenes és jóindulatú.

— De hogy visszatérjek az ünnepségekre, — folytatta aztán, — tudnotok kell, hogy a mi céhünk mindig nevezetes volt arról, milyen kitűnően tud ünnepélyeket rendezni. Mert a Lukács-céh ezelőtt

száz esztendővel magába olvasztotta a költőket is. A költők és egyéb előadók már a régi századokban különféle kamarákat alapítottak, rendesen virágnevek alatt. Volt Viola-kamara, volt Gyüszüvirágkamara, mit tudom én. A mi céhünk fogta magát, kimondta, hogy „a Pictura és a Poesis mindenben menjenek együtt“, és egyesült a legjobb költőkamarával, a Violával. Közös jeligét is választottak: „A barátság egyesített“. Így aztán a céh meg a kamara együtt nagyszerűen tudtak dolgozni, mert a céh elvégezte, amit kellett, a tagok anyagi érdekei körül, a kamara pedig intézte a gyakori összejöveleket, irodalmi estéket, felolvasásokat, ünnepélyeket, felvonulásokat, színi előadásokat. Azért igyekeztek, hogy majd felvegyen benneteket mestereknek a céh, mert még a mai nyomorúságos világban is legélvezetesebb dolog a Lukács-céh élete. Ördög essen a torkotokba, mi az ott megint?

Ez már nem az inasoknak szólt, hanem abból a több torokból eredő gyereksivításnak, amely a belsőbb szobák felől hallatszott. Van Noort házáat évente meglátogatta a gólya és felesége, született Neysleány, eleddig kevés olyan időt élt át lakodalma óta, mikor ne lett volna más állapotban. Fáradt, hízásra hajló, mindenbe beletörődő asszony lett belőle; a kicsinyeket, ha sivalkodtak, sohasem tudta elhallgattatni. Ehez a férjére volt szüksége. Van Noort Ádám annál kurtábban tudott csendet teremteni. Gyorsan osztotta a nyaklevest, de ez nem is igen kellett, mert akkorákat ordított a gyerekszobában, mint a mennydörgés, s a gyerekek ijedtökben úgy elhallgattak, mint a fészekaljja veréb égiháborúkor. Most is csak egyet kellett kiáltania, a csend azonnal helyreállott, s ő már jött is vissza, hogy folytassa a sört és a beszélgetést.

— Hol is hagytuk el, ti tökfejük?

— A nyomorúságnál, mester, — szólt rögtön

Pieter, — és jó volna tudni, hogy ez így marad, vagy javul a világ?

És szeme sarkából lopva odapillantott a sörivő mesterre, mert kíváncsi volt, vajjon bele tudja-e megint csalni a politikába. Ártatlan arccal folytatta, mert Van Noort nem felelt rögtön:

— Jan bátyám a minap írt anyámnak Rómából. Ott nagyon jók a viszonyok, sok rendelése van, és elég tisztességesen fizetik.

— Azt elhiszem. Ott van a forrásnál. A pápa, az igen. Meg a bíborosok. Csak úgy vájkálnak a jó-módban. Nekik még Amerika sem árt. Nekünk még Amerika is csak kárunkra van, mint minden, ami a spanyoloktól jön. Csukjátok be az ajtót.

Még ki sem adta a parancsot, már ketten is ugrottak az ajtót betenni. Mint mindig, ha a spanyolokról beszélt a mester. Annak nem volt szabad kihallatszania az udvarra. Valami történetesen érkező idegen meghallhatta, sőt a cselédeknek sem kellett ezt okvetlenül hallgatnia.

— Az amerikai ezüst, amely tódul hozzánk, vagy inkább a spanyolokhoz, megrontotta a pénzt. Mert tudjátok meg, hogy a pénz éppen olyan vásárolni való portéka, mint a liszt. Ha veszel a péktől egy aranyért rozslisztet, a pék azt mondhatja, hogy ő rozslisztért vásárolt tőled egy aranyat. Tavaly rettentő rossz volt a termés rozsban, de túlságosan bő volt ezüstben. A napnál világosabb, hogy a rozs még drágább lett, a pénz pedig még olcsóbb lett. Hat esztendeje még huszonhat arany forint volt a rozs tonnája, az idén hetvenhárom. Értitek, ugye? Szóval nem az a baj, hogy kevés a pénz. Az a baj, hogy sok a pénz, de keveset lehet érte venni. Igazán értitek? Ha valaki nem érti és ezt eltagadja, abba belerúgok. Pieter, érted? Ne is felelj, te úgyis érted, de fogadni mernék, hogy ezek a golyhók nem értik, miért baj, ha sok a pénz.

— Szóval csak Amerika az oka az egésznek?

— Fenét csak Amerika. A háború. A spanyolok. Az én apám még úgy élt itt Antwerpenben, mint a kiskirály. Aztán a spanyolok kipusztítottak bennünket. Rakásra gyilkoltak, nem maradt, aki megművelje a földet, nagyszerű kereskedőink tönkrementek, a hajóink eltűntek a világ tengereiről. De most már másképpen lesz. Farnese herceg meghalt, Isten eltörölte a föld színéről. Mert szidhattuk, ahogy akartuk; remek hadvezér volt, azt meg kell hagyni. Ez az Ernő főherceg, aki jött helyette, nem tud semmit. Csodálom, hiszen a Habsburgok nagyon okos hírben állanak. Ez a főherceg, ez tehetetlen, tohonya senki. És kik az emberei? Spanyolok. No hiszen. Orániai Móric, a mi hercegünk, az bezzeg hollandokkal dolgozik. Pieter, jól figyelj ide, fiam. Neked túlságos érzékeny van az előkelőség iránt. Még most is úgy járkálsz, hajlongva és pipiskedve, mintha apród volnál a grófnénál. Tudod, miért győz folyton az Orániai? Mert a dölyfös spanyol katonák mindmegannyi grandok, és lealázónak nézik a sánc-ásást. De a holland paraszt egész életében megszokta, hogy alázatosan és derekasan túrja a földet. Az Orániai sáncokat ásatott a várak előtt, a sáncok mögül lőtte ágyúival a falakat. Négy éve folyton győz. Mióta Groningent elfoglalta tavaly, mindent remélhetünk. Micsoda vezér! Az én Istenem áldja meg, ahol van. Alba herceg, ha elfoglalt egy várost, azt öt perc múlva mind a négy sarkán felgyújtotta, a lakosokat kirabolták és megölték. De az Orániai seregében vasból van a fegyelem. A katonák nem nyúlnak semmihez. A lakosság sírva borul a nyakukba, mikor bevonulnak. Az Orániai lesz Hollandia királya, ne féljete. S akkor egy szép napon mi következünk. Azt mondom én nektek, fiúk, mindennap imádkozzatok a mi Orániai hercegünkért.

Pieter nem nézett mesterére, de magán érezte pillantását. Érezte, hogy az inasok is lopva rápillantanak. Ez mindig így volt, ha az Orániai-családra fordult a beszélgetés. A pletyka még nem ült el, csak elsekélyesedett és szabatos formáját elvesztette. Valaha Oudenaardban még pontosan elmondta a kis Nicolaas, hogy a mendemonda szerint Rubens Pieter Paul voltaképpen a szász hercegnő fia, de mivel házasságtörésből született, a Rubens-családba csempészték. Most már csak határozatlanul szállongott a pletyka: mindenki tudta, hogy volt valami titkos szerelmi összefüggés Rubensék és az Orániai-család között, de hogy ez mi volt, azt már nem igen tudták megformulázni. Maga Pieter most már meg volt győződve, hogy ő az anyja fia. Mélységes szeretettel ragaszkodott anyjához, és míg azelőtt ezer érvet tudott magában felsorakoztatni egy ellen, most már nem igen is tűnődött rajta. De azt az egyet nem egyszer végiggondolta magában, hogy ha az a bizonyos siegeni születésű gyermek élne, akkor volna a világon valaki, aki neki is testvére és az Orániai hercegnek is.

— Beszéljünk másról, — szólott Van Noort mester, — érdekes dolgot hallottam Hoornból. Ott újfajta hajót találtak ki. Most csupa ilyet csinálnak új minta szerint. Furulyának csúfolják, mert négyszer akkora a hossza, mint a szélessége. Az ilyen „fluit“ sekély vízben is jól mozog és nagyon gyors. Én úgy vélem, hogy ez a hajó nagyon be fog válni. Mindjárt megmagyarázom nektek, miért...

De ebből a magyarázatból nem lett semmi. Ismét szörnyű gyereksivalkodás tört ki odabent. Van Noortné maga nyitotta meg az ajtót és széles arcát bedugva sírósan szólott be:

— Adam, nem bírok velők. És a kertről is beszélnünk kell.

— A keserves mindenit a dolgoknak, — mon-

dotta a mester vidáman felállva, — hát jó, majd holnap szólok a hajókról. Milyen nap van ma? Szerda. Pieter, végezd a dolgodat, még benézek délután.

A mester eltűnt, hatalmas ordítása azonnal felharsant, a gyereksírás nyomban megszűnt. Pieter, aki most már ugyanolyan első inas volt, mint a ma délelőtt börtönbe vitt Frans volt Verhaechtnál, intett a kisebbeknek, hogy szedjék le az asztalt. Maga elészedte könyveit, írásait, jegyzeteit. Hétfőn, szerdán és pénteken déli étkezés után az ő dolga volt a régi flamand festészet nagyjait magyarázni a fiatal inasoknak. Mert Van Noort sokat adott arra, hogy az inasok ne csak festészeti kézügyességet, hanem műveltséget is kapjanak az ő műtermében.

Az asztal hamar letisztult, s el is került a szoba közepéről a műterem egyik sarkába. Pieter székét húzott magának, mappát és ónt vett a kezébe. Az inasok körülállták, hogy odalássanak a mappára, ha Pieter néhány vonással sebtiben odavet valamit.

— Hétfőn ott hagytuk el, hogy Massys Quentin következik. Jól figyeljete, mert ez nagy festő volt, egyik legfontosabb festője Antwerpennek. Az apja kovács volt, egy testvérbátyja szücs. Ő maga is először a kovácsmesterséget tanulta. De beleszeretett egy leányba, akinek már volt kérője, még pedig festő. Massys eldobta a kalapácsot és elkezdett festeni. Pedig akkor már elmúlt harmincéves is. Hamarosan túltett a versenytárson, sokkal kapósabb képeket festett, mint az, és a lány csakugyan hozzáment feleségül. Később még egyszer megházasodott, de ez már nem tartozik a dologra. Nézzetek ide, ez volt Massys. Magam másoltam egy rézkarceről Moretuséknál.

Elévette a rajzot, a fiúk kíváncsian odahajoltak válla fölött:

— Látjátok, milyen különös fej? Milyen jól illik neki a vállig érő sörény. A szeme egészen mélyen ül, az arca erős és kitűnő. De legfontosabb a homloka, amit ez alatt a sapka alatt képzeletben jól ki lehet rajzolni. Csak sokat gondolkozó embereknek van ilyen homlokuk. És nézzétek a szája sarkát, milyen finom rajza van. Az egész arc kifejezés ábrázoló és gyerekes, mégis bölcs.

Egyik inas meleg hangon megszólalt:

— Ezt mind látod az arcából?

— Persze, hogy látom. Mióta az eszemet tudom, mindig az arcokat figyelem. Ez a ti dolgotok is. Hogyan fogtok arcképet festeni, ha az arcokat igen gondosan nem tanulmányozzátok? Hát szóval folytassuk: Massys jól kereső festő volt, a Huidevetter utcán volt a háza, szép kertje is hozzá. De még szerzett két házat ezenfelül a Schutterhofstraaton, azokat kiadta bérbe.

— Három háza volt, — sóhajtott a előbbi inas a tündérálom vágyódásával.

— Még neked is lehet. Élete végén átköltözött a két bérház közül az egyikbe. Könnyen megláthatjátok, melyik az: az ormán vasból kovácsolva ott van a Sinte Quinten szobra, aki neki védőszentje volt. A szobrot maga kovácsolta, azt hiszem.

— Igen, igen, — ujjongott egy másik inas izgatottan, — azt a házat ismerem. A szüleim a közelben laknak.

— Látod. Hát Massys ebben a házban, mikor öreg volt, egyik szobának mind a négy falát telefestette vízfestékekkel, grisaille-modorban. Azt hallottam, hogy él még olyan ember, aki látta ezt a szobát. Telisdedtele volt festve mindenféle dekoratív fűzerekkel és putto-figurákkal...

A legkisebb inas kotnyelesen megszólalt:

— Mi az a putto?

— Ó te oktondi, ezt sem tudod? Putto nem más,

mint gyermekakt. Az olaszoktól vettük át. Egyszóval a kandalló párkányán négy színes figura állott, flóta-hangversenyt adtak. Találjátok ki, miből volt a négy figura? Nem tudjátok kitalálni: semmiből, mert csak odafestette őket a falra, de a grisaille-alapból úgy kijöttek, hogy mindenki valódi szobrocskákra esküdött volna. Ezzel szokta híres látogatóit megtréfálni. Mert olyan barátai voltak, mint rotterdami Erasmus, akit kétszer is lefestett, vagy Morus Tamás, az angol kancellár. Majd ha ti szorgalmasan dolgoztok és vizitek valamire, ti is barátkozhattok Európa leghíresebb tudósával és külföldi kancellárokkal...

A hallgató fiúk lábcsozogással, vagy egyéb fészkelődéssel jelezték izgalmas becsvágyukat.

— Most idenéztek, itt a másolata Massys leghíresebb remekművének, a triptychonnak. Nem én másoltam, hanem a mesterünk egyik régibb tanítványa, de én most kihoztam, hogy tanuljunk róla. Még akkor láttam a képet, mikor az asztalosok székházában lógott, mert ők rendelték annakidején. De most külön elmentem a templomba, ahova azóta került és megnéztem még egyszer. Vasárnap ti is megnézitek és beszámoltok róla. Egyelőre itt a másolat. Nézzétek és fusson rajtatok végig a hideg, mert amit láttok, az remekmű.

— Mi az a triptychon? — kérdezte megint a kis inas.

— Ne nevessetek, mert akkor szégyelli megkérdezni, amit nem tud. „Triptychon“ görögül azt jelenti: háromszoros. Látod, az oltárkép is háromszoros, közepe van és két szárnya, így nyitható és csukható. Figyeljete mindnyájan. Előbb a középső részt fogjuk nézni. Ez Krisztus sírbatételét, vagy siratását ábrázolja. Jól nézzétek meg, mert ezzel a témával még dolgoztok lesz. Minden valamire való festő megfesti Krisztus siratását. Ki, ahogy tudja. Ez na-

gyon tudta. Erről a képről tanulhatjátok, hogy mi az a kompozíció. Először rajzban, azután színben. A festőnek megvan a gondolata: Krisztus siratását meg fogom festeni. Elméjében megvannak a téma egyes elemei: maga a halott Krisztus a főalak, aztán ott vannak, akik siratják, ezekből lesz az embercsoport. Ennek a csoportnak háttér kell. Mi van egy háttérben? Hegy, fák, mennybolt, fellegek, távoli épületek, satöbbi. Már most a kompozíció munkája az, hogy embereket, fákat, felhőket, sziklákat úgy képzeljen el a festő, hogy ezek zárt egységet alkotósanak. Nézzétek meg ezt a képet, amelynél még azt is meg kell gondolni, hogy a kerete nem négyszögletes, hanem felül még ebben a hullámvonalban kidomborodik. Ebbe a keretbe gondolta bele Massys a maga kompozícióját. Itt felül a Golgotha hegye látszik, középen a Krisztus most már üres keresztje, a két lator alacsonyabb keresztjei között. Itt vegyéték észre, mi ebben a zseniális. A Krisztus keresztje az értelem szerint is legmagasabb pontja a képnek, természetesnek találjuk, hogy ez a kereszt a hegy csúcsán állván és fontosabb lévén a latrok keresztjeinél, az egész jelenetből kimagaslott. Az egész kép maggyőz bennünket, hogy a kereszt nem is állhat máshol. Nem bámulatos agyafúrtság-e, hogy az egész jelenetet betetőzi éppen a kereszt? Függőleges vonalat ad, akárcsak egy felkiáltójel, mintegy jelzi a kép gondolatának felfelé törekvését. De nézzétek a kompozíció alsó részét: Krisztus holtteste majdnem vízszintes, mintegy aláhúzza az egész gondolatot. Nem egészen vízszintes, csak majduem vízszintes: balról felfelé ível. Nézzétek, milyen bámulatos lendülettel folytatódik a holttest vonala itt a balszélső alak testtartásában. De ha jobbra figyeltek, ott is ezt láthatjátok: ebben az irányban is van folytatása a holttest vonalának a jobbszélső nőalak mozdulatában. A kép fővonala tehát az aluisó félkör, ebbe van bele-

építve a kereszt függőleges vonala, mint valami vírágszál a kagylóalakú edénybe...

Pieter szava elakadt, ékesszólása a beszédből áment a mozdulatba. Jobb kezével ívalakú vonalat írt a levegőbe, mintha ezzel az egyetlen vonallal az egész képet meg tudná magyarázni. Nagyot nyelt, mert szinte elfulladt elragadtatásában. Majd folytatta:

— De a színek kompozíciót is figyeljétek. A háttér nyugodt, de azért igen világos. Tanuljátok meg, hogy ez a legnagyobb dolog a világon: a háttérnek nyugodtnak kell lenni színben, hogy el ne vegye a figyelmet az előtér főcsoportjáról, de azért legyen világos, mert a világos háttérű kép elevenebb és a szem számára élénkségével kedvesebb. Mint itt: a sziklák világosszürkél, a mennybolt világoskék és fehér. A holttest színe is nyugodt barna. Fent is, lent is a színek nyugalma zárja le a képet. Közül aztán nyugodtan pazarolhatja legragyogóbb színeit a festő. Mária ruhája világoskék, kendője melegfehér; János alakja piros, itt bíbor van, itt bronzzöld, itt violaszín, itt sötétzöld, itt csokoládészín, itt aranydís csillog. Nincs az egészben két egyforma színű ruhadarab. Így az egész csupa ragyogó szín, mégsem rikító, csupa mozgalom a színekben, mégis nyugodt. Figyeljétek meg, hogy egyik szín sem erősebb festésű a másiknál, az alakok színei egyenletesek és nem ütik egymást. Gyönyörű, gyönyörű, gyönyörű...

Ekkor egy hang szólalt meg a figyelő inasok mögött:

— Hibája semmi?

A mester hangja volt. Egyik sem vette észre, mikor belépett. Már jó ideje hallgathatta a magyarázatot. Mind feléje fordultak. Pieter udvariasan fel is állott. És mindjárt felelt is meglepetés nélkül, nyugalommal:

— De van hibája. A perspektívája nem kifogástalan. Csakhogy a fiúk még nem tanultak perspektívát, a hibákat nem láthatják. Én már látom.

Van Noort mosolyogva nézte kedves tanítványát. Soká nem szólt, csak nézte. Aztán bólintott.

— Sokszor az az érzésem, hogy nagy festő lesz belőled. Vagytok néhányan az új nemzedékből valók. A jövő felől, azt hiszem, nem kell kétségbeesni.

Beletünődött a levegőbe. Nehezen szuszogott, igen sok lehetett már benne a sör.

— Mondd csak, szoktál te írni a bátyádnak Rómába?

— Hogyne. Ha anyám ír, én is mindig írok hozzá.

— Hát akkor írd meg neki, hogy tiszteltetem azt a Brueghel Jan nevű fiatalembert, aki most Rómában van és talán találkozik vele. Ez a Brueghel a Goetkint műtermében tanult. Rendkívül tehetséges ő is.

Pieter elpirult. Ez az „ő is“ büszkévé és boldoggá tette. Udvariisan meghajolt, símán és finoman, ahogy Lalaing grófnénál tanulta. Van Noort elfintorította az arcát, nevetett és nyájasan hátba-vágta tanítványát.

— Csak olyan fene előkelő ne volnál!...

VI.

Nicolaas elhatározta, hogy felteszi a merész kérdést. Ott ültek hárman, jó pajtások, a Moretus-ház egyik lefüggönyözött szobájában, ahol kellemes hűvösség üdítette őket, odakint rekkenő volt a hőség.

— Mondd, Pieter, sohasem beszéltél még arról, hogy miért hagytad ott a Van Noort műhelyét. Egy szép napon azt mondtad, hogy facér vagy és szóljak Voëniusnak. De miért lettél facér?

Pieter megrezzent már a kérdés elején. Ránézett Nicolaasra. Balthasar kíváncsian előre hajolt.

— Ezt én is szerettem volna már kérdezni, — tette hozzá a maga részéről.

Az a húszéves fiatalember, Rubens Pieter Paul, akit kérdeztek, egyelőre nem felelt. Elmosolyodott. Sajátmagában végigélte az egész történetet. Az a nap jutott legelőször eszébe, mikor a Van Noort házánál megjelent a vidéki rokonleány. Lina. Kíváncsian, szép leány volt, magas termetű és telt, formás keble bolondítóan feszítette a pruszlikot, gesztenyebarna haja festőnek tetszően keretezte fehér homlokát, barna szemében izgalmas forróság villámlott, ha olykor felpillantott vele. Mert rendesen földre sütötte a szemét, mint fiatal leányhoz illik. Van Noort azért költöztette magához faluról, mert a sok gyermek mellé segítséget akart gyenge és folyton panaszkodó feleségének. Lina már az első napokban eldöntötte, ki tesz neki legjobban a műterem inasai közül: Pieter mellett döntött s ezt a döntést nem is igen titkolta. Minduntalan dolga akadt a műteremben és ha szová tett valamit, szavait mindig csak Pieterhez intézte, a többi inast tudomásul sem vette. Pieter két hét alatt ott tartott, hogy a régmúlt évszázadok trubadurjainak módjára kétfelé osztotta magát. A minnesängerek, mint Kölnben magyarázták neki a poétika-órán, eszményt választottak magoknak egy elérhetetlen várkisasszony személyében, ahoz írták szerelmes verseiket, annak színeit hordták, annak adták lelköket. De amellet meg is házasodtak és derék, polgári hitvesök egymásután szülte a gyerekeket, férje költői rajongását, amely kenyérkeresetnek is számított, egyáltalán nem vette rossz néven. Így élt ő is jó darabig a Van Noort-házban, folytatta titkos viszonyát a szakácsnéval, lelke ábrándos érzelmeit azonban

Lina felé fordította. De mikor teltek a hetek, a Lina iránt érzett rajongás lassan, elenállhatatlanul nagyon is földi érzéssé kezdett változni. Egy napon, mikor kirándultak a Scheldén túlra az egész Van Noort-családdal, és séta közben valahogyan elmaradtak a társaságtól, bekövetkezett a csók, az első csók, amelyet a maga kasztjához tartozó nőtől kapott. Szcrelmet vallottak egymásnak. Ezzel az is együtt járt, hogy a szakácsné titkos ölelései feszélyezték. A két nő meg is sejtette egymást. Pieternek nem volt egyetlen nyugodt pillanata. A szakácsné állandóan leselkedett utánok. Hamarosán rájött a valóságra, a lásfélszer sarkában csókolódzáson érte őket. Ettől kezdve folytonos veszekedés, sírás, házi-jelenet tanyája lett a Van Noort-ház, a szakácsné folyton sírt és mindenféle ürügyek hánytorgatásával fenekedett a rokonleány ellen, az pedig szintén nem maradt adós, szidta a szakácsné főztjét, minden tányértörést ráfogott, ha aprópénz tűnt el, a szakácsnéra célzott. Pieter kínos fáradsággal igyekezett elsimítani a házi bajokat, a szakácsnéval végleg szakított és titokban megkérte a Lina kezét. De már érezte, hogy rossz úton jár. A leány olyan leleményes gonoszsággal üldözte a szakácsnét és annyi ádáz gyűlölet jelét adta, hogy Pieter meghökkent tőle. De annyira vágyott a kíváncsú Linára, hogy igyekezett a kiábrándító dolgokat elfelejteni. Azonban történt valami, ami észre térítette. Van Noort elutazott két napra Brüsszelbe. Lina azt követelte Pietertől, hogy a véletlen szünet alatt ne dolgozzék, semmi mással ne foglalkozzék, csak vele, találjanak ki ürügyeket, hogy elmehessenek valami dugott helyre csókolódzni. De Pieter dolgozni akart. Ezen összevesztek.

— Vigyázz, Lina, — mondta a fiatalember, — mert így arra a gondolatra vezetsz, hogy asszonykorodban sem hagyd majd dolgozni az uradat.

— Szeretsz, vagy nem szeretsz? — kérdezte szemrehányóan a leány.

— Persze, hogy szeretlek. Úgy kívánlak, hogy majd megbolondulok érted. De a munkám az első.

— Végre kimondtad. Szóval a munkád előbbrevaló, mint én.

— De angyalom, gondold meg, hogy egy férfinak hivatása van. Nem szabad ezt így felfogni.

— Úgy fogom fel, ahogy érzem: engem szeretsz jobban, vagy a festést? Ha választanod kellene, melyikünket választanád? De őszintén felelj. Mintha megesküdtél volna.

Pieter nem felelt rögtön. Elmosolyodott. Maga sem képzelte, hogy erre a kérdésre ilyen nehéz a felelet. De érezte, hogy nem lehet hazudnia. Vállat vont és komoran válaszolt:

— Művészet nélkül én nem élhetek.

— Én pedig fütyülök a művészetedre. Aki engem szeret, annak én legyek az első.

Azzal sarkonfordult és imádóját faképnél hagyta. Pieter sem aznap nem szólt hozzá többet, sem másnap. Ezen a két napon nem aludt semmit. Úgy kívánta a leányt, hogy fogát csikorgatta fekvőhelyén és ökölbe szorított kézzel ütötte térdét a takarón át. De folyton azt mondogatta magában: józanság, józanság! Jövőjére gondolt, hivatására, munkájára, alapítandó otthonára, ahol mindennek a munka szent célját kell szolgálnia. Mire Van Noort hazajött Brüsszelből, már tisztában volt elhatározásával. Odaállott mestere elé és bejelentette, hogy kilép. Van Noort nagyot nézett. Csodálkozva tudakolta okait.

— Nem mondhatom meg, magánügyeim így alakultak. De azt meg kell mondanom, hogy végtelen hálát érzek azért, amit itt tanultam, és fájó szívvel megyek el.

Mikor holmiját rakosgatta, a szobában Lina

sírt haragosan és dacosan, a konyhán pedig a szakácsné bögött. Mikor kilépett a kapun, csak úgy zengett a ház a botránytól: Lina és a szakácsné valami mondvacsinált okon összevesztek és fuldokolva kiáltoztak egymásra. A kapu becsukódott, s ő azóta édeskeveset hallott a Van Noort-házról. Egy-két hétig odahaza lustálkodott, festeggett, olvasott, átment Brüsszelbe képeket tanulmányozni, aztán Nicolaas közbenjárásával belépett Van Veen műtermébe. Azaz inkább a Voenius műtermébe, mert új mestere szerette a klasszikuskodó modort és a saját nevét is latinusra forgatta, mint a nagyapák korában volt szokás. Most tehát Voeniusnál dolgozik, és pajtásai tudni szeretnék, miért hagyta ott az előbbi mestert. Elmondja? Nem, nem fogja elmondani. Már régen hozzászokott, hogy érzelmi életének részleteit nem közli senkivel. Még legjobb barátaival sem.

— Magam sem tudom, — felelte közömbösen, — megúntam a régi helyet és új helyre vágytam.

— Szereted a mestert? — kérdezte Balthasar.

— Szeretem. Jól tanít, okos ember és jó festő. Aztán engem nagyon megveszteget, ha valakinek jó modora és jó formái vannak. Voenius kitűnően tud viselkedni. Az előkelőség vele született. Az ilyen emberrel igen kellemes az érinkezés.

Nicolaas kuncogva nevetett. Pieter jól ismerte ezt a nevetést.

— Most valami pletyka következik, fogadni merek. Mit tudsz Voeniusról?

— Amit te, ügylátszik, nem tudsz. Meg tudom magyarázni, hogy miért született vele mesterünkkel az előkelőség. Mindenesetre jó szemed van, hogy észrevetted.

A kellő hatás okáért szünetet tartott Nicolaas, aztán rákezdte, amit tudott.

— A mi kitűnő mesterünk Leydenben született

Ott élt az apja, igen híres ügyvéd, aki a spanyol párttal tartott és mikor a hollandoknál beütött a szabadság, menekülnie kellett. Ott hagyta jókora vagyonát is, azt elkobozták. Van Veen Cornelis, mert így hívták az apát, Lüttichben telepedett le családjával. Egyik fia festő lett, de előbb apród is volt, akárcsak te.

— Ezt tudom, János bajor herceg udvarában tanult, aki lüttichi püspök volt. Eleget emlegeti és nagyon érdekesen. Nekem elmondta, hogy a herceg-püspök valami megbízással őt küldte el Rudolf osztrák császárhoz. Ha azt hitted, hogy ezzel ujságot mondasz, akkor tévedsz. Voeniuson nem az látszik meg, hogy apród is volt, hanem, hogy az előkelőség a vérében van.

— Hiszen éppen ez az, de nem hallgatsz végig. Tudjátok-e, hogy Voenius apjának, az emigráns ügyvédnek, ki volt az apja? Nem tudjátok, megmondom: III. Jan, brabanti herceg. Van Veen Cornelis a brabanti herceg törvénytelen fia volt, tehát a mi mesterünk a brabanti herceg unokája. Mindig mondom, hogy a vér nem válik vízzé.

Pieter mondott valami affélét, hogy a dolog nagyon érdekes, de erőt kellett vennie magán, hogy legyőzze izalmát. Érezte, hogy mélyen elpirul, és örvendett a függönyök sötétjének. Valami végzet-szerű volt abban, hogy mindig Nicolaas, ez a kis hírharang zavarja fel benne a származására vonatkozó homályos dolgokat, amelyeket egyébként igyekszik elfelejteni s amelyeket már elintézett magában. De izgalmas zavarában is elöntötte valami különös rokonszenv: hirtelen külön megszerette a brabanti herceg unokáját. S erre rögtön haragosan rendreutasította magát: alacsony érzés csak azért többre becsülni valakit, amiért az egy herceg unokája. „Légy józan és büszke ember, Rubens Pieter Paul, — mondta magának feddő szigorral, — vá-

rosi hivatalnok és boltosleány fia vagy, Pypelinckx Mária szült e világra, a legjobb anyja e földkerekségen, ellene vétkezel, ha buta pletykák ábrándjáért kétségbevonod a vérét, maradj becsületes polgárember és a munkáddal mutasd meg, hogy ki vagy. Anyám, drága jó édesanyám, milyen hálával gondolok rád, hogy a szereteted megtart a józanság és emberi büszkeség útján...”

— Nem figyelsz ide, Pieter? — szakította félbe önmagát Balíthasar, aki már percek óta beszélt.

— Dehogy nem, hogyan figyelnék, — szólt Pieter buzgón.

Pedig valóban nem figyelt. Egész este nem figyelt, mikor végre elbúcsúztak egymástól. Még elnézett anyjához, különös szeretettel ölelte meg, pár szót még váltott vele, aztán elbúcsúzott tőle, hogy hazatérjen a Voenius-házba. És másnap különös kíváncsisággal várta mesterét, mintha eleddig nem is látta volna. Mikor a belépett a műterembe, lopva új érdeklődéssel vette szemügyre.

Voenius Otto nem olyan külsőt hordott, mint a daliás hercegi hadvezérek és fiaik szoktak hordani. Kicsiny ember volt, s csak mindössze harmincegy éves még, de tömött bajsza s dús kecskeszakálla idősebbnek mutatta. Termetében az volt a legfeltűnőbb, hogy a derekától térdéig való távolság volt alakjának legkurtább része. De ezzel a rossz arányú termettel úgy járt a világban, mint aki királyi jelenségeknek született. Bár modor dolgában maga volt a megtestesült szerénység és előkelőség, valami eltanulhatatlan méltóság sugárzott belőle. Ha udvariasan meghajlott a jóval fiatalabbak előtt, azoknak lelkét elragadta az önkéntelen tisztelet. De idegekre is ugyanezt a hatást gyakorolta. A ritka képvisárlók resteltek vele alkudni. Többet keresett a képeivel, mint más. Nem is volt rossz festő, Pieter

tehetségesnek tartotta. Képei olyanok voltak, mint ő maga: modorban ízlésesek és előkelőek, művészi tartalomban egyhangúak. De nem is a festés volt az, amit Pieter tanulni igyekezett tőle, hanem a klasszikus szellem, amely az új tanítványban bámulatosan termékeny talajra talált. Voenius meglepően művelt ember volt. Úgy tudott latinul és görögül, mintha ezek lettek volna anyanyelvei. A klasszikusokat úgy ismerte, hogy ha valaki kíváncsiságból vizsgáztatta, valóságos bűvészmutatványokkal szolgált: elég volt egy mondatot mondani előtte Szeneka bármely helyéről, ő azonnal folyékonan folytatta, akár percekig is, míg meg nem állították. Szenekát, Plautuszt, Juvenáliszt, Valériusz Maximuszt szerette legjobban, mintegy finnyásan oldalt lépve a Vergiliuszt, Tacituszt, Cicerót imádó tömeg soraiból. Csak Horáciusz dolgában osztotta meg az általános közízlést. Roppant szerette ezeket a klasszikusokat tanulmányozni és képekkel magyarázni. Most éppen azon a jeleneten dolgozott, mikor Horáciusz az idő mulásáról panaszkodik Posztumusznak: „Eheu, fugaces, Postume, Postume, labuntur anni...”, — ez volt a kép címe. A festmény két főalakja márványoszlopos erkélyen üldögélt, Róma fehér épülettengere adta nekik a háttér, s ők beleméláztak a látványba. A kép festészeti témája viszont az volt, hogy az árnyékos erkélyen üldögélő két alak jól előre jöjjön a sokkal világosabb háttérből. Voenius mindjárt, ahogy belépett, ezzel a munkával kezdett foglalkozni, tanítványai is saját képeikhez fogtak. Ebben a műteremben nem festéktörést és deszkagyalulást végeztek az inasok, itt valóban festeni tanultak, még megbecsültebb tanítványok gyanánt, mint Van Noortnál. Hallgatagon folyt a munka; Voeniusnak az volt a módszere, hogy mindegyiket hagyta órákig dolgozni, s akkor részletesebben mondta el minden kifogását. Gyakran

megtörtént, hogy a tanítvány reggeltől délig végzett egész munkáját letörölhette és kezdhette elülről.

De Pieter únta a hallgatást, ő munka közben szeretett másfelé is figyelni. Inasévei alatt fejlődött ki az a furcsa természete, hogy jobban tudott a képre figyelni, ha közben más is foglalkoztatta gondolkozását. Rendszeren énekelt munka közben, vagy füttyöresztett. Még jobban szeretett vitatkozni festés közben. De legjobban az elégítette ki, ha munkája mellett valami érdekes elbeszélésnek szentelhette félfigyelmét. Mindjárt igyekezett is a mestert szóra bírni.

— Odaát, Németalföldön milyen viszonyok vannak, mester? Több a pénz, mint itt, vagy kevesebb?

— Több. Határozottan több. A kereskedelemhez jobban értenek, mint a flamandok. Most már a Jeges-tengerre küldenek hajókat. Hogy ezzel elérték-e valamit, azt nem tudom. De Indiában kétségtelenül boldogulnak. Van egy emberök, bizonyos Linschoten, az kitünően érti a tengereket. Csak ül Amsterdam-ban és diktálja a hajóknak, merre menjenek. Tavaly négy hajót küldött Indiába. Ezek megkerülték a Jóremény-fokot és Indiába olyan ügyesen eljutottak, hogy a portugálok seholsem támadták meg őket. A hollandok ügyesek és sok pénzt keresnek. Nem sajnálom tőlük. Eretnékek. Protestáns pénzen nem lehet Isten áldása. És majd jobb idők virradnak Flandriára is, Albrecht öfensége bölcs és kegyes fejedelem, ő majd fel fogja ezt az országot virágoztatni. Ad maiorem Dei gloriam.

Voenius katolikus volt, spanyolpárti és hívője a fejedelmek isteni kijelöltségének. Ha Albrecht főhercegről beszélt, aki tehetetlen bátyjának, Ernő főhercegnek lett utóda a kormányzói trónon, szavai valósággal térdet hajtottak. Mikor Albrecht főherceg, a volt bíboros, bevonult Antwerpenbe Ernő halála után, a város díszítésével a hatóságok őt bízták

meg. Ez pazarul is sikerült, mert az anyagi gondokban gyötrődő Antwerpen a városházán összekaparta a legutolsó aranyakat is és bő összeget áldozott a céció rendelkezésére, csak hogy új urának kegyét megnyerje. Pieter elméjében megvillant az ünnepségek színes emlékének képe: diadalkapuk, utcai színpadok, lombfüzérek, tűzijáték, lobogódísz, felvonulások. Magára Voeniusra is emlékezett, aki remek díszruhában ott lovagolt egy menettel. Másfél fejjel magasabbnak látszott lóháton, mint általában azok, akiket a sors kurta combokkal látott el.

A beszélgetést vendég szakította félbe. Aki belépett, az nem volt más, mint Verhaecht. Az inasok nagy tisztelettel hajlongtak a mester előtt, Pieter köszönt a legudvariasabban. De ő sem tudott túltenni gazdája csiszolt, nagyvilági mozdulatain.

— Ó, milyen nevezetes vendég — szólt nyájasan Voenius —, kerülj beljebb, kedves barátom...

— Remélem, nem okozott nagy bajt, hogy hivatalosan jöttem.

— Ó dehogy. Sokan vannak a hivatalosak, de a választott csak magad leszel.

Mindketten nevettek az elmésségen, miközben beljebb indultak a műteremből. Az inasok is értették a célzást: eleget beszéltek róla mindazok, akiknek közük volt a festészethez Antwerpenben: a Lukács-céh új dékánt készült választani, erős küzdelemre volt kilátás, de azért kevés kétség akadt afelől, hogy Verhaecht Tóbiás lesz a céh vezetője.

— Egész nap ezt csinálja — mondta a kis Nicolaas —, végigkilincseli az összes mestereket. Néhol, ahol a mester ellene van, még pénzt is ad titokban az inasoknak, hogy a mester előtt hangosan dicsérjék. A kis Teniers mesélte, hogy még az ő apját is meglátogatta a handschoemarkti fűszeresboltban, pedig a fűszeresnek semmi köze a dékánválasztáshoz.

— Teniers! — szólt az egyik fiú, — hiszen az csak az idén lett inas.

— Neki mindegy — vont vállat Nicolaas —, ilyenkor minden inast megbecsül. Majd még minket is megkörnyékez. Bezzeg mikor nincs választás, akkor másképpen bánik az alkalmazottaival. Kérdezzétek csak meg Pietert.

— Én már rég elfeledtem, hogy nála voltam — felelt Pieter csendesen —, dolgozzunk, gyerekek, ne fecsegjünk. Hol marad az öreg Adriaan? Már itt kellene lennie.

Mintha a kérdésre felelt volna, belépett egy csoszogó öreg. Rongyairól és köszönésének éneklő hangjáról koldusnak lehetett volna mondani, de nem az volt, hanem modell. Vállig érő galambfehér haját hordott és hosszú fehér szakállt, koponyája viszont tükörsima volt, akár a teke. Hosszú haja csak halántékon alul eredt, hátul, alig a tarkó felett, ezért voltaképpen nem is volt olyan hosszú, de mindenesetre valami apostolszerűt adott neki. Amint belépett, az otthonos ember mozdulataival fogta a sarokban álló széket, a műterem közepére vitte, leült, félkönyökét a karfára tette és fejét féloldalra tartva belenyugtatta tenyerébe. A fiúk valamennyien előkeresték rajzukat, amelyet tegnap hagytak félbe, elhelyezkedtek és dolgozni kezdtek. Csak Pieter nem. Ő egyik inastól a másikhoz ment és mint a mester helyettese igazított, helyeselt, belejavított, magyarázott. Javában benne voltak a munkában, mikor Verhaecht ragyogó arccal kijött a belső szobából, s mögötte a mester. Meg lehetett látni a látogatón, hogy a fontos Vaeniustól kedvező választ kapott.

— Hát ti fiúk — mondta mézédeseen —, dolgoztok, dolgoztatok?

Szerényen hallgattak mind. Verhaecht belené-

zett egy-két rajzba, áradozva megdicsérte, aztán Pieterre pillantott.

— S te nem rajzolsz, kedves rokonom?

— Nem, uram, én a mestert helyettesítem.

— Úgy. Nagyon derék dolog. Igazán nagyon derék.

Majd Vaenius felé fordult:

— Pieter nálam is dolgozott. Mint kedves rokon került hozzám. Mikor valami félreértés következtében elment tőlem, roppantul sajnáltam és máig is sajnálom. De neki hasznosra fordult a dolga, hiszen Antwerpen legelőkelőbb műtermébe került. De igen, Vaenius barátom, semmi értelme szerénykedni. Te pedig, Pieter öcsém, légy hálás a sorsnak, hogy itt dolgozhatol. De azért ne bizakodjál el nagyon és olykor jusson eszedbe a rokon is. Ha van egy órácskád, nézz el hozzám beszélgetni. Frans már nincs ott, ne félj.

Pieter ránézett régi mesterére, aki nyilván jóindulatát akarta mutatni azzal, hogy tréfálkozik.

— Tudom, uram, lopáson kapták és csúnyán megverték, sőt be is csukták. De nem félnék akkor sem, ha ott volna.

— Úgy, szóval még mindig a régi verekedő kakas vagy?

— Nem, uram, sohasem verekszem. Csak védem magam. Akkor is csak védekeztem. A támadáshoz nem értettem soha és úgy látszik, nem is fogok érteni.

Vaenius közbeszólt:

— Magam sem értem, Tobias barátom, hogy verekedős kakasnak nevezed Pietert. Ilyen szelid, békés fiú még sohasem volt a kezem alatt. És gratulálok neked ehhez a rokonodhoz, mert rendkívül tehetséges. Úgy látszik, egy helyről örököltétek a tehetséget, valamelyik közös ősötöktől.

Pieter meghajolt gavallérosan és mielőtt még Verhaecht megszólalt volna, gyorsan válaszolt:

— Ez nagy megtiszteltetés volna számomra, de sajnos, nem így van. Szüleim közül apámban volt művészi hajlam. Anyámnak inkább filozófus, mint művészi hajlamai vannak. Bölcse, nyugodt, türelmes, jóságos és végtelenül gyengéd. Verhaecht mesterben is bizonyára megvannak ezek a tulajdonságok.

Verhaecht Tobias zavartan nézett a legényre. Nicolaas nevetlenül kuncogott hátul. Valamit akart mondani a hajdani mester, de csak habogott, aztán gyorsan búcsúzni kezdett és elment.

— Hallod-e, Pieter, — szólt Vaenius, — én úgy tudom, hogy Verhaechtől te nem valami szépszerrel váltál el. Nagyon megvert, azt hallottam. Igaz ez?

— Igaz, mester. Rettenetesen megvert.

— Akkor miért dicsérted úgy gyengédségét?

— Így álltam bosszút rajta, mester. Most már megboszúltam magam és nincs vele többé semmi bajom.

Vaenius különösen mosolygott és megcsóválta a fejét.

— Ha nem akarnál mindenáron festő lenni, diplomatának küldenélek. Akarsz valamit mondani?

— Igenis. A mai napon szabadságot kérnék. Fontos találkozásm volna valakivel.

— Csak menj, fiam, rendben van. És ki az a fontos valaki? Szőke, vagy barna?

— Nem a haja fontos, uram. Brueghel Jannal szeretnék találkozni, aki Itáliáról fog mesélni nekem.

Vaenius bólintott. Az inasok ismét nekiláttak a rajznak. Ő pedig szedelőzködött. Először anyjához szaladt el, soká beszélgetett vele, evett a főztjéből, aztán elment a Brueghel lakására. Csak bekopogtatott érte, mert úgy beszélték meg, hogy sétálni fognak együtt. Ez kettős célt szolgált. Először is a művészeti okulást, másodszor a testmozgást. Pieter

rájött, hogy csak úgy érzi jól magát, ha testét rendszeresen edzi. Minden reggel vívott: a kis Nicolaas volt mindennapos ellenfele, annakidején együtt tanulták a kardforgatást. És mihelyt tehette, nagyokat sétált. Alkalma akadt rá, mert Vaeniusnál annyi szabad ideje volt, amennyit akart. S ha a többiek valami céh-ünnepség alkalmával elmehettek mulatni, ő korán elszökött, mert úgy találta, hogy az ivás másnapra fáradttá, tompulttá, idegessé teszi.

Brueghel már jött is és kissé félszegen köszöntötte. Volt valami különös kettejük érintkezésében. Brueghel Jan huszonkilenc éves volt már, Pieter a huszadikat taposta még, de — mint másokkal való barátságában is gyakran megesett, — ő viselkedett idősebbnek az idősebbel szemben. Formái biztosak voltak, mondatai kerekék, udvariassága kifogástalan volt, mégis felsőbbbséges. Brueghel pedig, aki csak egy-két hete érkezett haza számos külföldi esztendő után, zavart volt, akadozó beszédű és ügyetlen mozgású. Csúnya ember is volt, ezt senkisem tagadhatta: hatalmas, kampós orra keselyűszerű kifejezést adott vékony arcának, az orr alatt tömött, igen vastag bajusz fedte el száját, s azon alul fekete szakáll következett, amely egyetlen bodor tincsben végződött, mert ahogy más ember a bajszát szokta pederni, ez a Brueghel, mikor nagyon gondolkozott, a szakálla végét sodorgatta. De homloka rendkívül értelemre vallott és két szemében tündöklött a szellem. Pieter azonnal elsietett volt hozzá, mihelyt hazatértét meghallotta, de enélkül is találkoztak volna, mert Brueghel mindjárt megemlítette, hogy izenetet hoz a Rómában éldegélő fivértől. Jól érzi magát, elég tisztességesen megél, csak a mocsárláz bántja néha. Pieter örömmel vette tudomásul a híradást, aztán nekifogott, hogy Brueghellel megkedveltesse magát. Jól ismerte ezt a tulajdonságát: ha akarta, kedvességének a kitűzött ember képtelen

volt ellenállni. Brueghel is azonnal megadta magát látogatója elragadó derűjének, finomságának, vonzó modorának.

Most tehát elindultak sétálni. Pieter nekifogott a munkának: mennél többet kicsikarni a nehéz beszédű embertől. Mindent kérdezni kellett tőle, a kérdésre pontosan és hűségesen felelt, aztán hallgatott. Sétáik alkalmával már sok szó volt a híres olaszokról: Michelangelóról, Lionardo da Vinciről, Tizianról, Rafaelról, Veroneséről s a többi nagyokról Pieter alig kérdezhetett olyat, amit már ne kérdezett volna. Most még Tintorettóról akart hallani, aki három éve halt meg. Brueghel elmondott róla mindent, amit tudott. Még külsejét is le tudta írni, mert egy ízben látta a híres velenceit. Aztán sokat beszélt a Paradicsom című képéről, amely több, mint hetven láb hosszú és harminc láb magas, tehát a világ legnagyobb festménye. Pieter faggatta Brueghelt, hajszolta, kérdezte, semmi részlet nem volt neki elég. Végre, jó félóra multán, Brueghel zavart, bocsánatkérő mosollyal sóhajtott:

— Festőkről most már nem tudok többet mondani, kérdezz városokról inkább.

Megindult az új kérdések lavínája. Rómáról, Velencéről, Firenzéről, Milánóról. A milánói dómról percekig faggatta. Brueghel tudott is részletesen felelni, mert a dómót úgy ismerte, mint a tenyerét. Ennek az volt a története, hogy Rómában megismerkedett Borromei Federigo bíborossal, aki udvarába fogadta s mikor Milánóba ment érseknek, magával vitte. Ott, a milánói dómban nyugodott az érsek világhírű nagybátyja, Borromei Károly s a márványsírt minden áldott nap meglátogatták. A dóm minden oltárát külön el kellett mondani. De Pieternek még mindig nem volt elég. Áttértek Németországra és Németalföldre, mert Brueghel hazajövet ott is sokat utazgatott. Már kezdett sötétedni,

mikor Brueghel lakása elé értek. Búcsúzkodni is kezdtek már s ekkor Pieter még egy utolsó kérdést intézett új barátjához:

— S mi volt a legborzasztóbb, amit ennyi nagyszerű és pompás dolog között láttál?

Brueghel megállt. Elkezdett tűnődni és szakálla végét pederte.

— Egy német városban kivégzést láttam.

— Mondd el.

Amaz elkezdte. Nehezen indult, de aztán bejött s ha eddig két percet sem tudott folyamatosan beszélni, most nem akadt meg az elbeszélésben.

— Véletlenül jutottam ehhez az élményhez. Cél-talanul ödöngtem az ismeretlen váracs utcáin, s egyszer csak egy sarkon kifordulva sokadalmat láttam. Előre furakodtam a tömegben. Ekkor láttam, hogy miről van szó. Elragadó tér volt, amit láttam, gyönyörű házakkal, a tér közepén díszes kúttal. Tündéri szép tavaszi délelőtt volt, csupa verőfény, a levegőben csicsergő madarak. A kút mellett pedig állott egy megbilincselte lanckenét; mellette profosz és három dobos. Mögöttük egy szakasz puskás. A tér négy oldalán a sokaságot lándzsás katonák tartották egyenes vonalban. Egyik oldalon hat katona állott egy csoportban, valamennyinél lándzsa. Én akkor értem oda, mikor a dobpergés elhallgatott és a profosz hangosan szólni kezdett a néphez. A német szövegből meg is értettem valamit: először figyelmeztette a nézőket, hogy tartsák szorosan a kordont, mert a halálra ítélt esetleg menekülni akar és át-töri az emberfalat. Aki átengedi, azt rögtön kivégzik. Akkor elindul a fogollyal és végigkíséri a tömeg előtt a tér mind a négy oldalán, hogy, ha van valaki ismerőse, vagy családtagja, búcsúzzék el tőle, ha van valaki, akit megbántott, kérjen tőle bocsánatot. Elöttem is elvonult a szerencsétlen. Azt az arcot sohasem felejttem el. Halálsápadt volt és sírt.

A könnyek bőven omlottak két arcán, a melle zihált a zokogástól, nem nézett senkire, csak mereven maga elé, ment botorkáló, rogyadozó lépésekkel, s látni lehetett, hogy egész testében reszket, még a két keze vége is reszketett. Így mentek körül a négy oldalon anélkül, hogy az elítélt bárkihez is szólt volna. Visszament a kúthoz. Ott a profósz megint szónokolni kezdett. A rabhoz beszélt, de hangosan. Bocsanatot kért tőle, hogy most a halálba küldi, de nem tehet róla, csak a kötelességét teljesíti. Ez a beszéd az elítéltet úgy meghatotta, hogy hangosan bömbölni kezdett és ielemelni igyekezett két megbilincselte kezét, hogy a profósz megölelje, de nem tudta. Azonban a profósz most hozzálépett és levette róla a vasat. Az elítélt, amint keze felszabadult, azonnal a profósz mellére vetette magát, szenvedélyesen megölelte, fejét a profósz mellére tette és úgy zokogott, erősen szorítva azt az embert, aki az életben az utolsó jó szót intézte hozzá. A profósz előbb gyengéden igyekezett lefejtetni magáról a zokogót, de aztán határozottabban mozgott, s valósággal dulakodni kezdtek. Két katona ment oda, azok lerángatták a profósz válláról. Az elítéltnek most meg kellett volna állania a profósz előtt, de ő megingott és elesett, mint egy zsák. Ugyanekkor már sorba állott az a hat lándzsás a tér egyik oldalán, akiket említettem: kissé meghajlottak térdben és várakozva előre szegeztek lándzsáikat. A tömegben megmagyarázták nekem, hogy ha az elítéltnek sikerülne nyílsebes futással úgy elszaladni a hat ember közt, hogy azok nem érnek rá megölni, akkor megszabadul a halálbüntetéstől. De ez persze majdnem képzelenség. Szóval az elítélt elvágódott a földön. Elájult. Előbb rugdosták és lándzsaszéllal döfködték, de nem tért magához. Akkor vizet hoztak a kútról, fellocsolták, karja alá nyultak és felállították. Most nem esett el. A profósz megint szónokolni kezdett.

Háromszor ráhúzott a fogoly jobb vállára és hangosan mondta ütésenként: „Az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében“. Aztán karonfogta az elítéltet és úgy fordította, hogy szemközt nézzen a tér oldalán álló lándzsásokkal. És rákiáltott: „Lauf!“ Ez a szerencsétlen ember elkezdett rettenetes erővel rohanni, hogy megkísértse a lehetetlent. Tisztán láttam, hogy előbb jól megcélozta az irányt, rohanni kezdett, aztán behunyta a szemét. Egyszerűen beleszaladt a hat lándzsába, mind a hatot láttam a hátán kijönni. Most az történt, hogy a katonák elengedték lándzsáikat, illetve a nyélen visszafelé csúsztották markukat. Ettől a halott — mert azonnal meghalt — hanyattesett. A katonák egyenként ráléptek a testre és erőfeszítéssel húzták ki belőle a lándzsákat. A puskás-szakasz háromszor sortüzet adott, aztán tisztjük vezetésével a puskások a hottesthez mentek és háromszor körülmasirozták. A profósz ismét beszélt és a Szentháromságra hivatkozott. A szertartás még folyt tovább is, de én nem nézhettem tovább, öklömmel és könyökömmel tolakodtam hátra kifelé a tömegből, mert borzasztó hányinger vett erőt rajtam. De még most is látom a holttestet, amely alatt egyszerre széles barna folt terjedt a homokban. És látom az arcát ma is, sokat adnék érte, ha el tudnám felejteni: sírva botorkál és mereven néz maga elé valami irtózatossággal.

Soká hallgattak, álltak a kapu előtt. Akkor Pieter némán megérintette köszönésül a Brueghel vállát és elindult. Hallotta maga mögött a nyíló és csukódó kapu nyikorgását. Ideges léptekkel sietett előre, rekeszizmában elviselhetetlenül kellemetlen nyomást érzett. Gondolkozott:

— Nincs igazam, bizonyosan gonosz haramia volt, akinek több halál száradt a lelkén. Az ilyet ki kell írtani. Igen, de hányan halnak meg, akik nem

vétettek senkinek? Katonának az a mestersége, jól tudja, mikor felveszi a zsoldot, hogy az életét viszi a vásárra. De mi van azokkal a békés emberekkel, akiket az elfoglalt városba bevonuló zsoldosok leöldösnek? Jaj de kellemetlen, nekem is hányingerem van...

Hazaérkezett Vaenius házához. Benyitott a terembe. Hangos beszélgetés folyt ott a pislákoló gyertyavilág mellett.

— Miről beszélgettek?

— Arról beszélgetünk, — felelte Nicolaas. — hogy Albrecht főherceg, a kormányzónk, elfoglalta Calaist.

Pieter dühödten felkiáltott:

— Csak mészárlásról, vérről és halálról tudtok beszélni?

Mialatt azok meghökkenve hallgattak, végigsimította arcát és erőt vett magán. Csendesebben folytatta:

— Mi közötök nektek ehez? Az történt, hogy... különben semmi. Jól dolgoztatok ma?

Csak magában folytatta a mondatot: „Az történt, hogy a spanyolok megverték a franciákat. Mi közötök ehez? Ti flamandok vagytok. Ők csak öljék egymást, ha a halált szeretik. Én Flandriát szeretem és dolgozni szeretek...”

VII.

Rubens Pieter Paul, szabad festő, a Lukács-céh mestertagja már két éve, huszonhárom esztendő szőke szakállú, feltűnően csipos fiatalember, egy velencei szobában ült a Santa Lucia közelében és hálókabátban levelet írt édesanyjának. Közben elmosolyodott: kinevette magát. Az évszámot még mindig elhibázta olykor, mert nem tudta megszokni,

hogy az egyes után hatost írjon, mindig a gépies ötre tévedt a tolla. Pedig most július volt már. Hetedik hónapja annak, hogy leveleire az ezerhatszáz éveszámot kellett írni.

Néhány hete volt Velencében és ha elgondolkozott utazása felett, mint egy óriási képeskönyvben, lapozhatott emlékei között. A nagy indulás előtt még egy kis utat is kellett tennie: elutazott Louvainbe, hogy Philipstől elbúcsúzzék. Ugyanis az idősebbik fiú közben itt telepedett meg, mert Richardot államtanácsost követte ide, annak két fiát oktatta és mellesleg a nevezetes Lipsiusnál akarta jogi tanulmányait folytatni. A két fivér igen melegen vált meg egymástól, Philips váltig modogatta, hogy mihelyt teheti, maga is elmegy Itáliába, csatlakozik öccséhez, s ott remekül fognak éldegélni hármasban Jan bátyjukkal. Pieter aztán visszament Antwerpenbe, itt megkapta útlevelét, amelyben az antwerpeni tanácsurak igazolták, hogy nincs ragadós betegsége. Még aznap felkereste Blandinet, hogy attól is búcsút vegyen. Elérzékenyült látogatás volt ez is, nővér és öccs sokáig ölelték egymást, mielőtt elváltak, s a gyerekeket is sorra kellett csókolni. Ez volt május nyolcadikán. Kilencedike volt az igazi nehéz nap: anyjától kellett búcsúznia. Még szerencse volt, hogy útitársának jelenléte enyhítette a helyzetet. Mert összebeszélt azzal a Del Monte Deodato nevű nemessel, aki valami bonyolult családi ügyben jött Antwerpenbe, összebarátkozott vele s éppen hazaindult Itáliába. A ház előtt már ott várakozott a három ló, kettő az utasoknak, egy a málhának, s Deodato már látható türelmetlenséggel topogott a szobában, ők még mindig találtak fontos mondanivalót. Végül mégis csak válni kellett, s hogy utolsó ölelésök nem végződött zabolátlan zokogással, az Del Monte jelenlétén múlt, mert az idegen miatt erőt vettek érzéseiken. Rubensné keményen

összeszorította száját, de a végső pillanatban ezt súgta a fia fülébe:

— Érzem, fiacskám, hogy az életben nem látlak többé.

— Megharagszom, mama, — súgta ő vissza, — ha ilyen oktalanságokat beszélsz.

Igyekezett könnyed és vidám arcot vágni, de szíve megdöbbenve szorult össze az anyai szavaktól. Soká nézett még vissza a kapuban álló és keszkenővel integető kedves alakra, s mikor a sarok fordulójánál elvesztette szeme elől, heves furdalást érzett lelkiismeretében. Mikor mesterré avatták, visszaköltözött anyjához és meghitt szeretetben éldegéltek együtt két esztendeig, gondban és szegényesen, mert képet alig lehetett eladni, legfeljebb ismert mestereknek lehetett egy-egy háttér megfestésével, vagy perspektíva-rajzokkal segédkezni, de a szegénység nem bántotta őket, megvoltak magoknak. Most ő, az utolsó gyerek is, kirepült a fészekből és a betegeskedő, öregedő asszony ott maradt teljesen egyedül. De ő sürgette legjobban fia utazását. Lelkesen hitt Pieter tehetségében és a tanulmányút néhány esztendejét igen fontosnak tartotta. Pieternek nem kellett vádolnia magát. Mégis fájdalmas vádként ötlött eszébe minduntalan az elhagyott magányban maradt öregasszony képe.

A Rajna völgyének utaztak az utasok, Kölnben is megfordultak s itt Pieter egy egész napot feláldozott, hogy viszontláss a gyermekkora emlékeit. Megnézte lakóházukat, a hajdani klastromot, ahova iskolába járt, régi tanárai közül is viszontlátott egyet-kettőt, megmutogatta az idegenek előtt kevéssé ismeretes műkincseket eldugott sekrestyékben. De Siegenbe nem mehetett, arra nem futotta a kitűzött idő. A Rajna völgyétől Svájcnak fordultak, s itt már Del Monte vette át a kalauz szerepét. Pieter álmélkodva gyönyörködött a csodálatos tájékban, az

alpesi hágókon Liviusz szövegét idézte Hannibálról. S aztán leereszkedtek az itáliai síkságra. Változott a táj, a népviselet, a nyelv, mindennap a benyomások zsúfolt sokaságától megzavartan feküdt le az útszéli fogadóban.

És most itt van Velence, az Adria királynője, mesebeli árvízhez hasonló lagunáival, keleti zamatú sajátságos építkezési módjával, a tengervíz és hulladék átható szagával, gondolásainak mélabús, vonzatott kiáltásaival, de főként a művészet csodáival. Milyen tündéri város és milyen kedves dolog volna, ha ezt a sok szépet anyjának megmutathatná. Tűnődése így visszavitte a megkezdett levélhez. Gondolkozva kereste a legmelegebb, legszívesebb szavakat, hogy a szegény öreg, magányos asszonynak mennél nagyobb örömet küldhessen a betűkben.

Kora reggel volt még, nemrég világosodott. Pieter hosszú évek óta hozzászokott a rendszeres hajnali felkeléshez. Ezt az úton sem változtatta meg és Velencében sem, pedig itt az esti fennmaradás izgalmas és színes élményeket kínált volna. Del Monte előadása szerint egész Európában itt volt a legtöbb könnyűvérű leány. Ezek alkonyatkor szoktak a Piazzára szivárogni a mellékutcákból, hogy csábító és elvetemedett napjaikat megkezdjék, de Pieter ilyenkor már hazafelé kíváncsozott. Antwerpeni szokása szerint este hatkor evett valami nem nagyon kiadós ebédet és nyolc tájban befejezte a napot. A napfénnel együtt akart élni és szidalmazta magában az emberiséget, amely párnák közt hentereg és nem nyitja meg az éhes lélek számára templomait, palotáit, képeinek és szobrainak hallatlan sokaságát. Ez az éhes lélek már öt órakor szeretett volna ezekhez a kincsekhez rohanni, hogy a lelkesedéstől sajgó lélekkel bámulja és telhetetlen szorgalommal másolja őket. De ilyenkor még nem voltak hozzáférhetők. Ő tehát ezt az időt használta levélírássra, holmija ren-

dezgetésére, olvasásra és főként fürdésre. Nem kellett messzire mennie, csak a kapuig, ahol ledobta magáról hálóköntösét és fejfel vetette bele magát a csatorna még hűs tengervízébe. Nem volt éppen finnyás fürdő az ilyen: a prűszkölve úszó idegen mellett narancshéjjak, szalmaszálak, korhadtt fadarabok úszkáltak, sőt a döglött macska sem volt ritka szomszéd, de az erőteljes tempók kéjesen kinyújtották az ágyban ellankadt izmokat és remek érzés volt kikapaszzkodás közben hatalmasat rázni bodros szőke hajzatán.

Most is ezt csinálta, felszaladt a garádicson, mag után egyre kisebbedő nedves talpnyomokat hagyva, besietett szobájába és gondosan felöltözködött, ami nem volt könnyű, mert ruhatárából hiányzott a velencei hőséghez mért felszerelés, de fegyelmezettsége folytán inkább szenvedett egész nap a kábító melegtől, semhogy egyetlen hiányossággal öltözködjék. Mikor elkészült és haját, bajszát, szakállát különös gondossággal rendbehozta, leült reggelije mellé. Azt maga szokta beszerezni előző este: hazajövet az utcán jó sok gyümölcsöt vásárolt s azt éjszakára vízbe tette. Ez volt főétkezése, a reggeli gyümölcs, ebben nem igyekezett mértékletes lenni, úgy jóllakott, mint a duda. Most még szájöblítésre és egészséges, erős, fehér fogsorának ápolására szánt néhány percet, aztán csak most nézett át a szomszéd szobába, ahol Deodato még javában aludt. Mert Deodato nem mondott le a világról a napfény távoztával, esténként bevette magát kis kocsmákba, ahol jó scampit és piros bort lehetett kapni, későn jött haza és reggel alig lehetett bele lelket verni.

— Hagyj békét, — mondta, mikor a rázogatóra kinyitotta a szemét, de azonnal be is csukta.

— Azt mondtad, hogy korán költsenek, mert dolgoz van.

— Ráér holnap is, hagyj aludni.

— Jól van. Harangszókor a doge-palota előtt várak.

Az útitárs hümmögött valamit, másik oldalára vetette magát és máris mélyen alult. Pieter visszament a maga szobájába, összeszedte holmiját és nekivágott a világnak. A járást jól ismerte már, gyors tájékozódó képessége könnyen eligazodott a fortélyosan kanyargó sok kis sikátor, átjáró és sötötponte útvesztőjében. Nem igen nézett sem jobbra, sem balra, szaporán baktatott a Santa Luciától a Piazzáig.

A doge-palotában még alig volt ember, de az ajtókat már kinyitották. Pieter biztos lépésekkel haladt folyosókon végig és termeken át, mignem egyik nagyobb terem sarkában megállapodott. A falon Veronese-kép lógott, alatta festőállványon, székek, festékszckrény és egyéb holmi: az ő tulajdona. Engedelmet kapott, hogy ezt a képet lemásolhassa, afelől pedig megalkudott az egyik teremszolgával, hogy a saját tárgyait itt hagyhatja éjszakára. Ebben a teremben csak főbenjáróbb alkalmakkor tartottak üléseket, Pieternek megmondattott, hogy még öt napig másolhat, ha kedve tartja, a termet addig nem használják. Ő tehát előszedett mindent rendjére, leült és dolgozni kezdett. A képnek csak egy részletével foglalkozott: azt tanulta Veronesétől, hogy milyen ecsetkezeléssel és milyen színárnyalattal lehet az aranysárga drapériának az atlasz ragyogását megadni. Veronese ezt hallatlanul tudta s a messziföldről érkezett piktor, aki a mesterség remek fogását figyelte, szinte felkiáltott, mikor először látta a lehajló női alak szoknyájának ráncát: olyan volt ez a mesterfogás, mint a Kolumbus tojása.

Igy dolgozott egy jó órája már, mikor lépteket hallott. Valaki belépett a terembe, aztán feléje közeledett és a háta mögött megállt. Ő nem fordult hátra, únta a kíváncsi embereket, akik megálltak

mögötte és bámulták munkáját. De az a valaki csak állt ott csökönyösen és nyilván a másolt képet nézte. Sőt végül meg is szólalt:

— Bocsánat, uram, te külföldinek látszol, — mondta a hang olaszul.

Pieter mégis csak hátranézett. Igen elegáns, negyven felé járó urat pillantott meg. Az idegen udvariasan bókkolt, mozdulatain Pieter gyakorlott szeme azonnal megismerte a nagyvilági embert.

— Úgy van, uram, — felelte, — én flamand vagyok.

— Bocsáss meg, hogy szóltam hozzád, de a mesterségedet remekül érted. Olasz beszéded is kitűnő. És Flandriának mely városából jöttél, ha nem terhellek a kérdéssel?

— Antwerpenből.

Az idegen arca megélénkült erre a szóra.

— Úgy, Antwerpenből. Talán ismertél ott egy Porbus nevű festőt.

— Hogyne ismertem volna. Igen ügyes ember. Tavaly nálunk járt a mantuai herceg és leszerződette udvari festőnek.

— Csakhogy még mindig nem érkezett meg. A hercegtől tudom ezt pontosan. Engem ugyanis a főméltóságú mantuai herceg kitüntet jóindulatával. Ott élek az ő udvarában. Nevem Villani Alessandro.

Pieter felállott és bókkolt, símán, gyakorlottan.

— Az én nevem Rubens Pietro Paolo. Nagyon örvendek ismeretségeden, uram.

— Én is a tieden. Ritkán láttam ilyen hihetetlen másolási kézügyességet. Ha kedvedre volna a kereset, szívesen rendelnék nálad egy-két másolatot.

— Boldoggá teszel, uram.

Elkezdték beszélgetni. Az olasz igen jól értett képekhez. A híresek minden művét ismerte és minden nevezetes művészről megvolt a maga helytálló véleménye. A doge-palotába is képek miatt jött.

néhány kedvenc festményét mindig felkereste, ha útja Velencén át vezetett. Most a mantuai herceg elé jött, hogy megvárja a külföldről érkező herceget és hazakísérje Mantuába.

— Nem tudnád nekem más munkádat is mutatni?

— Dehogyan, nagyon kitüntetsz érdeklődéssel, uram. Szállásomon elég sok kép van, részben hazulról hoztam őket, hogy eladjam, részint itt másolt munkák. Csak az a baj, hogy elég messze lakom. A Santa Lucia mellett.

— Az nem tesz semmit. Nekem gondolám van s legényeim igen jól eveznek. Ha kedved van, mindjárt indulhatunk.

Pieter nem kérette magát. Pár pere múlva már ott álltak a Piazzetta márványkövein a két oszlop alatt. Az udvaronc kiáltására azonnal elékerültek az evezősök. Piros-fehér díszruhát hordott valamennyi.

— Ezek családi színeid, uram? Valaha éppen ilyet hordtam.

— Miért hordtál ilyet?

— A Lalaing grófok családi színe piros-fehér. És én valaha egy Lalaing grófné apródja voltam.

— Az meg is látszik rajtad, ha nem veszed rossz néven megjegyzésemet.

Már a gondolában ültek. Villani kiadta a parancsot, hogy a Santa Lucia felé menjenek. A gondola megindult a Salute felé. Kényelmes volt ülni és ringani benne. Az udvaronc és a festő jókedvűen, elevenen társalogtak. Az udvaronc meg akarta mutatni, hogy a művészetek világában olyan otthonos, mint kevesen, a festő meg akarta mutatni, hogy nevelése méltóvá teszi udvari emberek társaságára. Villani főként Mantegnát emlegette. Feltűnően ismerte Mantegna munkásságát, amire Pieter megjegyzést is tett.

— Nem különös érdem. — felelte Villani, — Mantegna negyvenhat évet töltött Mantuában, a Gonzaga-dinasztia jóindulatát élvezvén. Nálunk a hercegi palota tele van Mantegna-képekkel.

— Ó de érdekes lehet...

— Ha eljutsz Mantuába, uram, keress fel. Én módot fogok nyújtani neked, hogy apróléksan megtekintsed a palota műkineseit. Gyönyörű dolgok vannak ott, arról biztosíthatlak.

— Hálásan köszönöm, élni is fogok kedvességgel, ha Isten megengedi. Nem beszélnél főméltóságú uradról? Mikor Antwerpenben járt, csak hallottam róla, de látni nem akadt alkalmam.

Villani arcán olyan kifejezés jelent meg, mint mikor valaki egy rendkívül vásott, de kedves gyerekről beszél.

— Ó, az én uram... Hogy is mondjam: százszor olyan erősen él, mint bárki más. Százszor úgy tudja élvezni a jó ételt, a szép képet, a verőfényes időt, a csinos nőt, a pazar színielőadást, a gazdag vadászatot. Ezt mondtam is neki egyszer. Azt mondtam, hogy más halandónak egy élete van, neki száz. Arra azt felelte, hogy kevés.

— Ez kitűnő, — mosolyogott Pieter, — roppant érdekes egyéniség lehet. Tanulmányozni való.

Két értelmes, ügyes társalgó ült ebben a gondolában. Szavaikat a legcsiszoltabb mondatokba öltöztették, de pontosan értették egymást. Pieter megjegyzése a köznép társalgására lefordítva ezt jelentette: szeretném, ha bemutatnál a gazdádnak. Villani arcán finom mosoly suhant keresztül, mikor igen udvariasan így felelt:

— Az élet utai kiszámíthatatlanok. Hátha még találkoztok. De a képeidre őszintén kíváncsi vagyok.

Ami viszont ezt jelentette: csak lassan a testtel, fiatalember, a bemutatás nincs kizárva, de előbb látni akarom, hogy csakugyan jó piktor vagy-e.

Később is több ilyen mondatot váltottak, mintha csak valamely egyetértő társaság titkos írásával leveztek volna.

— Bizony jó is az uralkodóknak, — mondta Pieter, — mérhetetlen vagyonuk van, a művészetre annyit áldozhatnak, amennyit akarnak.

— Ó igen, — felelt Villani, — a mi urunk is rengeteget áldoz, de a rengeteg igen sokfelé megy és így egy-egy művésznek csak a szokott piaci árak jutnak.

A gondolasok nem követték a Canale Grande kérdőjel-vonalát, hanem kicsiny csatornákon vágva keresztül, meglepő hamar a Santa Luciához jutottak. Itt már Pieter diktálta a kikötést. Udvariasan vezette felfelé a garádicson a vendéget. A Del Monte szobaajtaját nyitva találta s azon át látta az üres ágyat. Az már nyilván elment azóta a városba.

— Bocsáss meg, uram, — szólta aztán körülmutatva saját szobájában, — ez nem a hozzád hasonló előkelő úrnak való környezet.

— Ahol művészet van, az templom, — felelte az udvaronc, — mutasd meg képeidet.

Pieter egymásután emelte el a faltól az odatámasztott képeket. Az elsőnél, amelyet még Vaeniusnál festett a szent családról, Villani még felkiáltott, hogy kitűnő. A másodikra, amely Európa elrablását ábrázolta, csak néma elismeréssel bólintott. A harmadikra, az öreg Adriaan egy tanulmányfejére már nem szólt semmit. A többi mozdulatlanul, megjegyzés nélkül nézte végig. Mikor az utolsót is megtekintette, felállott:

— Eleget tudok, uram. A főméltóságú herceg ma este érkezik Velencébe. Holnap bemutatlak neki. De addig is szeretnék jobban ismerni. Délben hol eszel?

— Egy olasz barátommal van megbeszélésem. Del Monte Deodato a neve, igen kellemes ember.

Az udvaronc arca kissé elkomorodott. Bizonyára nem akart mindenféle itáliaival egy asztalhoz ülni.

— Ó, akkor nem zavarlak benneteket. Este viszont várnom kell a herceget. Sajnálom. Hát akkor maradjunk abban, hogy holnap reggel pont kilenc-kor érted küldöm a gondolát, mert idegen vagy és a herceg palotáját nehezen találnád meg. Képeidet hozd magaddal. Most visszaviszlek a Piazzára, ha akarod s addig még beszélgethetünk.

Visszafelé is képekről volt szó. De a társalgás hangján valami kis változás esett. Villani már nem mondott ítéletet festőkről olyan megfellebbezhetetlen biztossággal, mint jövet. Ha nézetét valamire vonatkozóan kifejezte, utána Pieterre pillantott és láthatóan figyelt arra, hogy álláspontja találkozik-e a festő helyeslésével. Pieter viszont még nagyobb szerénységgel és udvariassággal táplálta a változott helyzetet. A Piazzetta márványlépcsőinél olyan embereként váltak el, akik nagyon tetszenek egymásnak. A festő visszament a másoló munkához, amely voltaképpen inkább kedvtelés volt, semmint munka. Ezt csinálta délig, akkor találkozott Deodatóval s mialatt ettek valamit a Riva dei Schiavoni egy kis kocsmájában, Pietro elmondotta érdekes és fontos találkozását. Barátja fokonyként elkomorodott a történetek hallatára.

— Ne lovald bele magad túlságosan a dologba. Gonzaga Vincenzo egész Itáliában a legmegbízhatatlanabb embernek számít.

— Csalódás engem nem érhet, — felelte vidáman Pieter, — ismerhetsz annyira, hogy csak azt veszem készpénznek, ami a kezemben van. De nem volna rossz, ha ez a herceg venne tőlem egy-két képet. Az egész helyzet úgy festett, hogy maga Villani fog vásárolni valamit, de mikor végignézte a dolgaimat, egyszerre nem beszélt vásárlásról semmit. Azon sem csodálkoznám, ha holnap a gondola el sem jönne.

De a gondola eljött. Pontosan kilenckor ott állt a ház előtt. Pieter nagy örömmel pillantotta meg, mikor pontosan kilenckor lenézett, mert addig erős fegyelmezéssel kényszerítette magát, hogy ne nézzen ki az ablakon. Vette képeit és ment le a lépcsőn. Flamand ünneplője volt rajta és mikor kilépett a kapun, kábító hőség csapta meg. Előre látta a nehéz ruha által okozandó szenvedéseit. A gondola nem messzire vitte: a Canale Grande egy közeli palotájánál megállt. A piros-fehér evezősök gyakorlott udvariassággal segítették kiszállását és a kőparton szűk mellékutcába vezették, mert ott volt a palota hétköznapi bejárása. Gobelinekkel díszített márványoszlopos előcsarnokba került, ahol leültették. Pár perc múlva jött Villani.

— Bocsáss meg, uram, a főméltóságú herceg arra kér, hogy miután neki ma Murano szigetén egy korábbi megbeszélés folytán eladó vadászkutyákat kell megtekintenie, halaszd holnapra bemutatkozását. Remélem, hogy semmi különösebb zavart nem okozunk ezzel terveidben.

— A legkevésbé sem, — felelte Pieter nyájasan, — holnap pontos időben itt leszek. Mikorra parancsol a herceg?

— A gondola érted megy reggel. Most bocsáss meg, mert sietnem kell vissza. Ezt nagyon sajnálom, de rossz érzéseimet enyhíti az a remény, hogy a halasztás miatt nem neheztelsz.

— Világért sem. Az én csalódásomat viszont az a remény enyhíti, hogy holnapig még több időd lesz a herceg figyelmét ránterelni

Hajlongtak, nyájaskodtak, elváltak. Del Monte délben hangos nevetéssel vette tudomásul a történeteket. Másnap reggel a gondolának nem volt se híre, se hamva. Pieter nem mert hazulról elmenni, hogy az esetleg későn érkező gondolát el ne mulassza. Ez igen bölcs elhatározásnak bizonyult, mert kilenc he-

lyett fél tizenkettőkor megjelent a gondola. Pieter tíz perc múlva ott volt a palotában. Itt tétlenül várakozott képeivel negyed egyig. Ekkor megjelent Villani, bocsánatkérő arccal.

— A herceg nevében bocsánatot kell kérnem, ő azt hitte, hogy röviden végez a csillagjósokkal, akiket magához rendelt, de mostanig elbeszélgetett velök.

— Nem tesz semmit, boldogan járulok magas színe elé.

— Hiszen éppen ez az. A doge tizenkettőre várta őfőméltóságát, s most már negyed egy. De holnap okvetlen fogad. A gondola érted megy.

Másnap azonban a gondola egyáltalában nem jelentkezett. Helyette Villani egy levele érkezett, amely elnézést kért és hosszasan magyarázta egy nevezetes színésznő váratlan látogatását, akit a herceg szerződtetni óhajt. Rubens Pieter Paul úr kéri, hogy holnap már fél kilenckor szálljon az érte küldendő gondolába. Pieter engedelmeskedett. A gondola valóban ott volt félkilenckor. Ő beszállt és szándékosan nem nézett vissza, mert tudta, hogy Deodato hangos és kaján kacagással néz le utána az emeleti ablakból. A palota előcsarnokában már ott várt Villani. Arca nem sok jót jelentett.

— Már nem is tudom, hogyan kérjek tőled bocsánatot, uram. A herceg, sajnos, igen szeszélyes természetű. Mindmáig élénk érdeklődést mutatott művészeted iránt, amelyet szívből ajánlottam jóindulatába. Ma reggel nagy fájdalmamra kijelentette, hogy a kérdés nem érdekli. Engedd meg tehát, hogy kárnyótlásul én vásároljak tőled valamit, mint eredetileg terveztem. Csak arra kérlek, hogy gyorsan alkudjunk meg, mert őfőméltóságát a Lido szigetére kell kísérem, ahol lovagolni akar.

Pieter fejét rázta. Már kirakta volt képeit, most kezdte őket visszavenni egy csomóba.

— Uram, ne vásárolj tőlem vigasztalás gyanánt. S ha őszinte kedvvel akarsz tőlem venni valamit, ne siesd el. Jőjj el hozzám és alaposan gondold meg, melyiket veszed.

— Nem, nem, van egy negyedórám. A herceg úr csak egy negyedóra múlva óhajt indulni, és mi addig...

Itt megakadt a szava, mert egy előkelő külsejű úr lépett az előcsarnokba. Mögötte lovagi ruhájú kísérek. Azonnal ki lehetett találni, hogy ez I. Vincenzo, Mantua uralkodója maga. Szép növésű, szabályos arcú, selymes szakállú ember volt ez, valóban megvesztegető külsejű férfi, olyan harminchat-harminchét éves. Siető lépésekkel akart átmenni az előcsarnokon, de pillantása azokra a képekre esett, amelyeket Pieter még nem rakott össze.

— Siessünk, Villani, — mondta, de ugyanakkor éppen ellenkezőleg a képekhez lépett és merl'ott.

Figyelmesen nézte a képeket, egviket a másik után. Pieter felszólítás nélkül rakta ki a többit is. A herceg azokat is megnézte. Majd ragyogó szemmel felkiáltott:

— Hallatlan képek! Ezeket egy lángelme festette! Miért titkolják előttem az ilyen művészt? Mindenféle szemetet megvétetnek velem, de ezeket persze csak véletlenül látom meg. Te vagy a festő?

Pieter némán meghajolt. Villani egy lépést tett a herceg felé.

— Főméltóságú uram, ez Rubens Pietro Paolo, az a flamand művész, akiről bátorkodtam beszélni.

— Ja igen. Szabad ez az ember?

— Szabad vagyok, herceg úr, — felelt Pieter gyorsan és élénken.

De a herceg rá sem hederített többé. Elfordult tőle és Villanihoz intézte szavait:

— Szerződttetjük az udvarhoz. Majd beszélj meg vele. Most megyünk lovagolni

— Bocsánat, — szólt Villani, — hercegséged Antwerpenben szerződtette Porbust. Az állás be van töltve. Porbus eddig nem jött, de minden pillanatban jelentkezhetik. Rubens úrtól egyelőre talán csak vásároljunk...

— Ne vitatkozzál velem, Villani. Ezt az embert szerződtetem. Velünk jön Mantuába. A többit intézd el. Gyerünk.

Azonnal elindultak, Villaninak csak annyi ideje volt, hogy nyájas és biztató köszöntést intsen vissza Pieternek. A herceg maga nem köszönt. Kiszietett az előcsarnokból és vissza sem nézett. Pieter egyedül maradt ott. Szíve hevesen dobogott: igen nagy dolog történt vele, a mantuai herceg udvari festője lett egy perc alatt, a nagy Mantegna utóda. Anyja volt első gondolata: hogyan fog örülni a kedves, magányos öregasszony messzi földön járó fia boldogulásának.

Másnap reggel elment a palotába, hogy Villanival megbeszélje alkalmaztatása részleteit. De nem volt könnyű megtalálnia. Az udvaronc a minden pillanatban napirendet változtató fejedelem rendszertelen ötleteihez volt kötve és csak aznap este talált néhány pernyi időt, hogy pártfogójával beszélgesen.

— Holnapután, huszonharmadikán, indulunk, — mondta, — intézd el addig minden dolgot, mert velünk jössz, most már a kíséret tagja vagy.

— Igen, uram, ez a tudat rendkívül boldoggá tesz. De természetesnek fogod találni, ha alkalmaztatásom részletei is érdekelnek.

— Perszé, a fizetésedet tudni szeretnéd. Erről azonban nem tudok neked mondani semmit. A fejedelem ezt maga szokta meghatározni, s ha az ilyen kérdéseket erőszakoljuk nála, ideges lesz. Azt tanácsolom, hogy gyere velünk, ne kérdezz semmit. A

Mantegna állását kaptad meg, ebből rád rossz nem származhatik.

— Igazad van, uram, — felelt Pieter némi gondolkodás után, — megyek veletek. Csak azt kérdem még...

— Semmit se kérdj, bocsáss meg. Mennem kell. Innen indulunk holnapután reggel nyolckor. Viszontlátásra.

Villani elszaladt. Pieter vállat vont és hazament. Az úton folyton mosolygott: tetszett neki a csapkodó szeszélyű fejedelem furcsasága. Anyjának részletes levelet írt, minden dolgát elintézte, Deodatóval pontosan elszámolta az úton felmerült közös költségeket és harmadnap, tikkasztó júliusi reggelen elindult a mantuai herceg kíséretével. Majdnem huszan voltak. Gondolák vitték őket a laguna-városból a szárazföldre, a úgynevezett terra fermáig. Ott már várta őket a hercegi udvar háts lovainak és málhás szekereinek csapata. Azonnal nyeregbe szálltak és elindultak az országúton. Pieter hátul lovagolt a cselédség sorában. Jóval Mestre városán túl egy kútnál megálltak inni. A herceg itt megpillantotta Pietert.

— Te ki vagy? — kérdezte csodálkozva.

— Az új udvari festő vagyok, — felelt mély meghajlással Pieter.

— Új udvari festő? Miféle új udvari festő?

Villani már ott állt és sietett közbeszólni.

— Tegnapelőtt vette fel főméltóságod Porbus helyett. Neve Rubens.

A herceg arca nyájassá és fényessé változott.

— Ja igen, azok a képek... emlékszem... nagy-szerű művész... nagyon örülök...

Majd háttal fordult Pieternek és Villanit faggatni kezdte, hogy van-e kilátás esőre. Villani szolgálatkészen fejtegette, hogy aligha lesz eső. Herceg és festő az úton nem beszéltek többet.

VIII.

Pieter Rómában élő bátyja meghalt. A hírt kerülő úton tudta meg: Rómából ismerősök írtak ismerősöknek Antwerpenbe, egyéb ujságok között felsorolták azt a hírt is, hogy Rubens Jant eltemették, az ismerősök tudtul adták a gyászhirot az anyának, az pedig megírta Mantuába. Pieterre úgy hatott a tudósítás, mintha idegenről szólt volna. Alig emlékezett bátyjára, csak homályosan élt benne külsejének elmosódó emléke. Mindeddig azt tervezte, hogy ha majd Rómába kerül, odaköltözik Janhoz, megismerkedik és összeemelegszik vele, talán csatlakozik hozzájuk Philips is, és meghitten élnek együtt, az egymást szerető három Rubens-fivér. Most a halálhír kitörölte az ábránd képéből a harmadik szereplőt. Pieter olyan bátyát vesztett el, akit terveiben már előre bensőségesen megszeretett, de az életben nem ismert soha. Külsejéről nem volt fogalma, tehetségéről nem voltak adatai.

Csak sajnálta, de nem igen gyászolta. Lelki kapcsolatok nem táplálták ezt a gyászt, az udvari élet izgalmas ujdonsága pedig sietett elnyomni. Pieter a pompa, gazdagság, művészi hagyományok és dinasztikus fény kábító világába jutott. A palotában, ha teremről-teremre bolyongott, minduntalan megpillantotta a Gonzaga-család mélabús jelmondatát: *nec spe, nec metu.* „Sem reménnyel, sem félelemmel” Vagyis így kell élni, nem remélni semmi jót, nem félni semmi rossztól, közömbösen nézni a jövőbe, a bátorság nyugalmaival, de reménytelenül. Pieter úgy érezte, hogy új ura, aki csak úgy szikrázik az életkedvtől, vadászattól fáradtan kedvenc színésznői közé dobja magát és az örömet úgyszólván serlegből issza nagy kortyokkal, mikor lefekszik és eloltja a mécsest, hirtelen megváltozik: a tökéletes közöny

tirességével bámul a sötétbe. Nec spe, nec metu. És a hercegi palota is mintha ezt a végzetszerű beletörődést árasztotta volna magából. Hatalmas, négyzetalakú épülettömb volt ez, négy sarkát rovátkás szélű tornyok hangsúlyozták, kövei feketedő ódon-sággal komor méltóságot hirdettek kifelé, de abban a körengetegben, amelyet bekerítettek, több udvart alkottak, lovagi bajvívásra alkalmas tornateret, igen széles árkokat, amelyek vizén tengeri háborút lehetett játszani ünnepségek alkalmával, bonyolult épületrészeket a gazdag termék beláthatatlan sorával, megtanulhatatlan folyosókkal, az udvarnép lakásaival, százötven lovat tartalmazó istállókkal, különböző szintekre emelt virágoskertekkel.

Szállását érkezésekor azonnal kijelölték, kicsiny padlásszobát kapott a színészek folyosóján, ahol csak ő nem volt színész, meg szomszédja, Lorenzo mester, a csillagjós. Ide olyan messze volt a palota más szárnyában lakó uralkodó-család, hogy napok elmúltak, míg Pieter egyáltalán meglátta Vincenzo herceg feleségét és gyermekeit. A hercegasszony második felesége volt; Gonzaga Vincenzo előbb egy Farnese-leányt vett feleségül, majd elvette Medici Eleonórát, a firenzei uralkodó leányát. Harmincöt-éves asszony volt most a herceg felesége, csendes, szelíd, türelmes lény, aki — mint az udvari emberek Pieternek azonnal elbeszélték — véghetetlen megadással nézte el férje szíjaj nyugtalanságát, állhatatlanságát és zabolátlan dorbézolásait, csak három gyermekének élt, akiknek virulásában vígasztalódott. Francesco herceg tizennégy éves volt, Fernando herceg tizenhárom, a kis Eleonora hercegnő alig tíz. A gyermekeket is látta Pieter, a két fiút lovaglás közben nevelőjükkal, a kisleányt a kápolnában édesanyjával. De annál többet látta magát a herceget, akinek nem volt egy pillanat nyugta sem, hol ezen, hol azon a folyosón tűnt fel, mindig sietett és min-

dig mással merült szeszélyes beszélgetésbe, mint akinek keresésére elindult. Az ilyet magához is rendelhetne volna kihallgatásra, de únta hosszabb ideig termeiben ülni. Valami furcsa szomjúság megszállotta volt ez a fejedelem, állandóan szaladt valami után, de mohósága tárgyát maga sem tudta volna megnevezni. Amit elért, azt már meg is únta. Meséltek róla, hogy farkasétvágglyal ült le enni, de alig harapott bele valamibe, máris szórakozottan fészkelődött és sürgette a felszolgálást. A vadászatot néha éppen olyankor hagyta abba, mikor remek zsákmány ígérkezett. Csak a színházat nem únta meg, esténként előre hajolva ült ott páholyában és ha valami fontos politikai hírral zavarták előadás közben, haragosan zsörtölődött.

Pieter egy hét multán került a fejedelem színe elé. De ennek még előzményei voltak. Megérkezte másnapján parancsot kapott, hogy jelentkezzék Chieppio Annibale hercegi titkárnál. Ez a Chieppio több volt, mint egyszerű titkár, ezt már Villani is előre megmondta neki. Legfőbb jószágigazgatója volt urának, kancellárja, gondviselője, titkainak egyetlen ismerője és őrizője. Pieter, mikor belépett a nagyon is szerény irodába, idős, testes urat talált ott, akinek arcáról sugárzott a jóindulat.

— Szóval te vagy az a festő. Jól van. A herceg úr azt kívánja tőled, hogy mielőtt kihallgatásra járulsz eléje, alaposan nézd meg a palota műkincseit, tanulmányozd a termeket és légy otthonossá a „corte“ sajátos stílusában. Az ajtónállóknak már kiadtam a rendeletet, hogy mindent megtekinthetsz, még a hercegi család belső szobáit is, mikor nem tartózkodnak lakosztályaikban. Jól helyeztelek el?

— Köszönöm, uram, szállásom igen kedves. Általában kitűnően érzem itt magam, mert ennek a palotának egész légköre nekem egyénileg különösen kedves.

— Úgy? És mit szeretsz rajta annyira?

— A klasszikus levegőt, uram. Én kisgyerekkorom óta a latin és görög ókor szellemét szeretem, abban igyekeztem képezni magam, abban nőttem fel. Mindig az volt a vágyam, hogy ennek a szellemnek hazájába kerüljek. Most nemcsak Itáliában vagyok, hanem egy olyan fejedelmi udvarban, ahol a klasszikus szellemet úgyszólván tapintani és ízlelni lehet. Én itt, uram, nagyon boldog vagyok.

— Ezt örömmel hallom. A te hazádban annyira szeretik ezt a szellemet?

— Nálunk, Antwerpenben van egy egyesület, a Romanisták Egyesülete. Tagjai lehetnek mindazok, akik megjárták Rómát, és Itáliát második hazájok gyanánt megszerették. Boldogult atyám valaha tagja volt ennek az egyesületnek, és nekem is nagy vágyam, hogy tagja legyek, ha majd hazakerülök. Bár mennél később teljesülne ez a vágyam. Azt a termet, amelyet idejövet futólag láttam, száz évig tudnám nézegetni.

— Melyik volt az?

— A Camera degli Sposi. Legalább a lakáj azt mondta, így hívják.

— Ó igen, az nagyon szép. Mantegna legszebb munkája nálunk, pedig élete javarészét itt töltötte. Majd nézd meg részletesen és figyeld meg minden kis részletében azt a mély, hálás, szinte naiv szeretetet, amellyel az udvari festő az uralkodóházhoz ragaszkodott. Ott fogod látni az akkori uralkodó család minden tagjának kedvenc állatát, messzi birtokaik és várkastélyaik ábráit. Az udvari szolgákat is hűségesen odafestette Mantegna, mindent-mindent oda akart pingálni, csak hogy szeretetét kimutassa.

— Igyekszem követni példáját, ha viszem valamire. Az a tapasztalatom máris megvan, hogy a főméltóságú herceget nem nehéz szeretni.

Chieppio kutató szemmel pillantott a festőre.

Azt kutattta, hogy mi van a szavak mögött: őszinteség-e, vagy csak pusztá udvariasság. Aztán valamivel melegebben felelt:

— Nem hogy nem nehéz őt szeretni, hanem lehetetlen őt nem szeretni. Nekem elhiheted, mert régóta szolgálom, pedig ez a szolgálat nem könnyű. Imádja a szépet és két kézzel szórja rá a pénzt akkor is, ha nincs. És ilyenkor az én éjszakáim válnak álmatlanokká. Nem szeretném, ha tiszteletlennek látszanám iránta még távollétében sem, de én úgy szeretem őt, mint az apa szeretheti dorbézoló egyetlen fiát.

— Jó ember a herceg? — kérdezte Pieter merészen.

— Mint a falat kenyér. Láttad volna, mikor Tasso érdekében kellett dolgoznia... De hiszen ez ismert történet.

— Tasso? Nem ismerem a történetet. A nevet is alig. Összesen azt tudom, hogy költő.

— Csak volt. Őt éve már, hogy meghalt. A történet röviden annyi, hogy Tasso a ferrarai udvar kegyence volt és ott beleszeretett az uralkodó D'Este herceg mindkét nővérébe, Lucreziába és Leonorába. Hogy mi történt közöttük, azt nem tudom, a pletyka a legellentétesebb dolgokat meséli. L'Este herceg mindenesetre bolondok házába csukatta. A szegény költő a mi hercegünkhöz fordult közbenjárásért. Láttad volna, mit művelt Vincenzo urunk. Hosszú levelekkel ostromolta D'Este herceget, a futárok egész sorát küldte hozzá is és másokhoz is, akiknek útján hatni akart rá. Mindezt csak azért, mert olvasta és nagyon tehetségesnek tartotta a Gerusalemme Liberata szép kötetét, sőt egyes részeit könyv nélkül is megtanulta. Nem is nyugodott addig, míg Tasso ki nem szabadult. Az aztán más dolog, hogy Tasso szerintem csakugyan bolond volt. Azt hiszem, alapjában minden művész bolond...

Pieter itt élénken megszólalt:

— Bocsáss meg, uram, én ezt nem hiszem. A művésznak nem kell bolondnak lennie. Ez csak a haszontalanok kifogása, mentséget keresnek könyvelmúségeikre és ledér életmódjukra.

— Neked nincs semmi bolondságod?

— Semmi a világon, uram. Olyan józan vagyok, mint a hideg víz. És mégis vakmerően művésznak tartom magamat.

Chieppio bölcsen mosolygott.

— Egyezünk ki és legyen igaza mindkettőnknek. A művésznak nem kell okvetlen bolondnak lennie, elfogadom. De te fogadd el, hogy aki bolond, azért még lehet művész. Hidd el, hogy Tasso, a nagy költő, négy szemközt megvallva, túrhetetlenül és lehetetlenül viselkedett. Sértő modorú volt és kellemtelen, mindenkit piszkált és megbántott, de ő maga a legkisebb tréfát sem tudta megbocsátani és reggeltől estig sopánkodott, hogy irigyei fenekednek rá és üldözik. Mégis nagy művész volt, s ezért magam is sokat elnéztem neki.

Pieter kihúzta magát.

— Én semmi elnézésre nem tartok számot, uram, vállalom a legszigorúbb mértéket.

— Ne fogadkozzál, fiam, — szólt jóságosan a titkár — olykor mindnyájunknak szüksége lehet elnézésre.

-- De ismétlem, uram, én tudom kormányozni magamat. És ismétlem, hogy az elnézésről már eleve lemondok.

Chieppio alig észrevehető árnyalattal hűvösebb lett.

— Ahogy gondolod. De lehet, hogy erre a beszélgetésre még emlékeztetni foglak. Most tehát kezd meg tanulmányutadat és mához egy hétre tudjad kívülről az egész palotát, hogy a főméltósági úr elé

állhass. Majd beviszlek hozzá. Addig is, bármiben fennakadásod lesz, fordulj hozzám.

— Ha szabad, akkor máris volna kérésem. Lovat szeretnék.

— Ezt igazán könnyű teljesíteni. Menj le a főlovászmesterhez és mondd meg, hogy én küldtelek. Isten veled.

Pieter a műkincsek és a lovak között habozott, mikor kilépett: hova menjen először. És bármennyire lelkesedett képert, szoborért, bútorért, előbb mégis csak az istállókat kereste meg. Nem volt könnyű odatalálnia, s ott nem volt könnyű eligazodnia. Az épületek egész sora külön országot alkotott itt: Gonzaga herceg százötven lovat tartott a palotában. A főlovászmester külön irodában székelt, itt leszármazási táblák lógtak a falon bekeretezve, s az íróasztalon temérdek irat hanyódott. A nemes állatok legfőbb felügyelője bizalmatlanul tekintett a bemutatkozó piktorra, de miután pár percreg beszélgettek, megnyugodott: ez a fiatalember ért a lóhoz. Kifelé indult, maga után intette és végigvezette a rekeszek előtt az első istállóban. Szükszavú megjegyzésekkel kezdte, de aztán örvendvén a megértő hallgatónak, belemelegedett és lelkesen, hosszan magyarázta az állatokat. Volt itt mindenféle ló, hatalmas harci mén német földről, vadászatra idomított francia paripa, hosszúnyakú toscanai versenyló, kis tüzes török csödör, tornavíváshoz való magyar állat, még táncra és lovasjátékra tanított kényesjárású spanyol ló is volt bőven. Külön istállóban tartották a herceg saját tenyésztésű lovait, amelyeket eladásra neveltek és Európa minden országába szállítottak. Volt aztán egy istálló, ahol a főlovászmester végigmatatott az állatok hosszú során:

— Ezek közül akármelyiket választhatod.

Pieter izgalmas tanulmányozás és keresés után kiválasztott hármat, hogy megpróbálja őket. Csak

úgy, sarkantyú nélkül dobta fel magát egymásután a három lóra, amelyeket mindjárt megnyergeitek volt és kivezettek az istálló előtti nagy homokos térségre. A főlovászmester nagy elismeréssel nézte, mikor az udvari festő a lovak járómódjait próbálta.

— A középsőt választom, azt a fekete kancát.

— Jó szemed van, csakugyan Medusa a legjobb. De a térded sem rossz. Milyen nemzet fia vagy?

— Flamand vagyok, uram.

— Derék. A ló ezentúl a tiéd. És majd egy-egy vadászatra be foglak ajánlani.

Nagy barátságban váltak el. Pieter boldog fáradsággal tért vissza az épület termes folyosóira. És a szerencse egyik lépcsőfordulónál éppen Villanit hozta eléje. Örömmel üdvözölték egymást, Villani nyomban ajánlkozott, hogy egyetmást megmutat neki. A legelső terembe fordultak be, amelynek már ajtaja mellett figyelmet keltő kép lógott a falon.

— Perugino — mondta Villani — nemrégén került ide. Szemközt, a másik falon Ghirlandajo. Nem éppen rossz.

Pieter éhesen esett neki az első képnek. Igyekezett erősen emlékezetébe vésni tárgyát, szerkesztését, színeit, festésének módját. Csak úgy villogott a szeme, amint a képre meresztette. Aztán a másodikhoz lépett. Tanulta ezt is, mint kisdiák a leckét. Majd harmadik kép következett, Masaccio, és negyedik, Signorelli. És Mantegna. És Giulio Romano. És megint Mantegna. És Veronese. És szobor, amelyet szőlőmunkások ástak ki a környéken. És gobelinek. És éremgyűjtemény. És megint Veronese.

— Nem megy tovább, — szólt Pieter — az eszem már nem fog. Sok van még?

Villani hangosan nevetett.

— Úgy látszik, nem hallottad D'Este Isabella hírét. Régesrégén ő volt itt a hercegasszony. Alig-

hanem ő volt a legfinomabb és a legművészbibb lény azok között, akik valaha is laktak ebben a palotában. Még Ariosto is megverselte. Ez a hölgy úgy tudott építtetni, festetni, szobrot vésetni, berendezni, vásárolni, megint új folyosót tervezni, megint új művészt keresni, hogy erre nem tudok példát. Kilenetized része annak, amit itt látsz, mind ő. Csak a mostani uralkodó léphet a nyomába. Egyszóval azt kérded, sok van-e még. Mennyi időt kaptál a körülnézésre?

— Egy hetet.

— Akkor meg kell dolgoznod alaposan, ha mindent részletesen akarsz ismerni. A fegyvergyűjteményt magát egy hétig lehet tanulmányozni. A gemmákat is gyűjti a herceg. Egyáltalában mindent gyűjt. A nyelved fog lógni, mire ezzel a palotával úgyahogy tisztába jössz. De hallom a harangot, eredj ebédelni.

— Mennék, de nem tudom hova.

— A színészek folyosóján lakol, gondolom. He-lyes. Menj vissza arra a folyosóra, a jobbvégén fordulj be egy kisebbre és ott meg fogod találni az ebédlőterem ajtaját. Ti ott külön kaptok enni. Mert tudd meg, hogy ebben a palotában tíz konyha van, mindegyikben szakács és kuktaszemélyzet.

Pieter nagynehezen odatalált az étkezőterembe. Hosszú asztal állott ebben, ahol már javában ettek, csak néhány hely volt még üres. Ezek voltak a herceg színtársulatának tagjai. Egy pocakos, borvirágos orrú, jókedvű öregember ült a főhelyen, az ajtónyitás felé fordult és hangosan így szólt a többiekhez:

— Ecco il fiammingo.

Majd felkelt és Pieter elé sietett. Nyájasan üdvözölte latinul.

— Köszönöm, tudok nyelveteken, uram, ha

kissé dőcögve is. Szóval flammingónak neveztetek? Persze, hiszen az én fajtámat így hívják olaszul.

— Remélem, nem sértettelek meg?

— Ó dehogy, uram. Szeretem a fajtámat. Büszkévé tettél. Adtok helyet asztalotoknál?

— A helyed már meg is van. Megkaptam híredet és azonnal intézkedtem. Bemutatkoznod nem szükséges, már mindenki tudja, hogy ki vagy.

Helyet mutatott neki elég közel az asztalvéghez. De még mielőtt Pieter leült volna, megcsóválta fejét.

— Az nem jó lesz. Ne ülj oda. Majd itt fentebb kapsz helyet. Catarina, üljtek mind eggyel lejjebb.

Igy történt. Pieter két színésznő közé került. Aki jobbán ült, az koros, dúskeblű hölgy volt, nyilván anyákat vagy gazdasszonyokat játszott. De, aki balra ült tőle, annak látása úgy érte, mint a tengerben úszót a rája csapása. Fekete nő volt ez, fiatal és telt termetű. A legszebb volt rajta a szeme. Mandula-alakú volt a vágása, színe a fekete bársony, nagysága szokatlan és feltűnő. Haja szurokfekete volt, dús és fényes, felső ajkát könnyed, sötét pihe tette erősebb vonalúvá. De mindez a ruhával együtt ragadta meg Pieter tekintetét, mert a szem, a haj, az arc színéhez igen kellemesen illett a hölgy öltözetének színe: valami mély és meleg kék volt a színe annak a pruszliknak, amely alól a mély kivágásnál hófehér ing ráncbaszedett selyme kandikált ki.

— Ó, de jó színeid vannak, signorina, — szólt Pieter elragadtatva.

— Ha tetszik, akkor jól van, — felelt a művésznő, — mert az a mesterségem, hogy tessen.

És olyan mélyen pillantott egyetlen villanással a fiatalember szemébe, hogy az egyszerre lebegni érezte magát a széken. De azért nem zavarodott meg.

— Nappal is? — kérdezte vakmerően.

— Természetesen, flammingo. Este mint színész-

nőnek kell tetszenem, nappal, mint nőnek. És nem tudnám megmondani, hogy melyik sikernek örülök jobban.

— Este lesz előadás?

— Lesz. És én is fellépek. Remélem, ott leszel.

— Okvetlenül, ott leszek. Hogy legyen okod a két siker felett tépelődni.

A tüzes tekintetű Catarina ismét rávillant az új asztaltársra, a szomszédok nevettek és helyeslően bólogattak. Pieternek sikere volt. De udvariasan jobbra fordult és az anyaszínésznővel kezdett foglalkozni. Az idős hölgy elragadtatva felelt kérdéseire. Majd egyenként másokkal indított társalgást és az étkezés végén már mindenkivel olyan jóban volt, mintha mindennap ennél az asztalnál étkezett volna. Búcsúzáskor a fekete szépségtől új pillantást kapott, az eddigieknél is forróbbat. Az asztalfőn ülő öreg színész pedig keblére ölelte, megpaskolta a hátát és az egész társaság őszinte pajtási szeretetéről biztosította.

Délután a képek és szobrok tanulmányozását folytatta Pieter. Mint a száraz homok a vizet, úgy nyelte magába az új benyomásokat és azonnal magába olvasztotta: emlékezőtehetsége rendkívül erős volt és rengeteg adatot tudott megőrizni. Mindenkihez kérdéseket intézett, akit előtalált. Idejövetelekor remélte, hogy lesz valami pingáló-fajta ember, ha alsóbbrendű is, aki mindent elmagyaráz neki, de ilyen bizony az egész palotában nem volt. Lakájokhoz és lebzselő hivatalnokokhoz fordult s mindenkiből kiszedte, amit tudott. Ez rendszerint kevés volt, de a sok kevésből mégis össze tudott valamit rakni. A legelső, ami feltűnt neki, az a buzgó igyekezet volt, amellyel mindenki a mantuai udvar felsőbbségét magyarázta és kicsinyelte mindazt, amit Firenzeben a Mediciek, Ferrarában az Esték, Milánóban a Sforzák a művészetek terén véghezvittek.

Olyan verseny folyt itt az uralkodóházak között, hogy Pieter gyakorlati esze azonnal meglátta ebben a vetélkedésben a mindenfajta művész paradicsomát. Jó kedvre derült ettől, s mikor késő délután már soknak érezte a freskókat és mennyezet-díszítéseket, találomra elindult sétálni. Figyelmesen járkált a városka szegényes utcáin, amelyek mintha koldusai lettek volna a pazar palotának. Megszólított járókelőket és házuk kapujában tétlenkedő embereket, a kérdések özönével árasztotta el őket és azt tapasztalta, hogy a lakosok sóhajtozva panaszkodtak az elviselhetetlen anyagi terhek miatt, de ha a herceg személyére terelődött a szó, valamennyien lelkesek lettek és csillogó szemmel magasztalták uralkodójukat, aki túltesz bármelyik Medicin, Esten vagy Sforzán.

Sétája közben gyakran találkozott azzal a névvel, amely már a palotában felkeltette figyelmét: a Giulio Romano névével. Mert Giulio Romano nemcsak képeket festett a Gonzaga hercegeknek annak idején, hanem építési és mérnöki téren is rengeteget dolgozott nekik. A város végén volt a Palazzo del Té nevű szép kis palota, ezt ő építette s termeit ő festette ki freskókkal. Templomot is tervezett, csatornákat is ásatott, emlékoszlopot eszelt ki, egész Mantua az ő nevének emlékét viselte. Pieter keble hatalmasan megdagadt, mikor a hosszú séta után hazafelé igyekezett a palotába: Veronese, Tizian, Perugino, Ghirlandajo és mind a nagyok Giulio Romano mögé szorultak képzeletében. Egyikhez sem akart hasonló lenni, csak ehhez. Nagy, széles lélegzetű vágyat érzett magában, hogy valaha ilyen legyen: nemcsak festőművész, hanem szervező is, aki mindenre kiterjedő érdeklődésével a legtávolabb eső területeken alkot, épít, buzdít, elintéz s nevét örökre maradandóvá teszi.

Az estebédnél a kíváncsú Catarinát már nem találta ott. Azok kevesen, akik az asztalnál üldögél-

tek megmagyarázták neki, hogy az este szereplő művészek előadás előtt nem igen lakomáznak, mert könnyedségüket őrzik a színpad számára. Ez csalódást keltett Pieterben, hiszen éppen a művésznő kedvéért külön kicsípte magát: legszebb flámand ruháját öltötte fel. Nem maradt más hátra, mint messziről gyönyörködni a szép hölgyben. Megmagyaráztatta magának, hogyan jut a színházba. Végtelen folyosók és lépcsők fordulatai után, ahol egyre több lett az ugyanegy irányban igyekvő ember, már sokaságba került, a színházba akkor is besodorták volna, ha nem tudta volna az utat. Ezen a napon a nyári idő ellenére sem a szabad ég alatti színpadon volt előadás, hanem a zárt színházi teremben. Már szólt a zene, mikor belépett és nagynehezen helyet szorított magának a utolsó padok egyikében. Különös színe volt ennek a muzsikának; egészen másképpen hangzott, mint az antwerpeni zenekarok. Valami édes, olvadó és forró volt benne, amit az otthoni zenéből nem lehetett kihallani. Amennyire innen messziről láthatta, a hangszerek is sokban különböztek az otthoniaktól. De ez sem ragadta tüzetesebb gondolkodásra, a zene soha nem érdekelte valami túlságosan. Inkább azt várta, hogy mi fog történni, ha a kárpit felmegy. A mellette ülőkkel mindjárt beszédbe elegyedett, megtudta, hogy a „Héraklész munkái“ című pompás mutatványt fogják előadni. Ezek a szomszédok nem az udvarhoz tartoztak, városi polgárok voltak, de igen nagy avatottsággal beszéltek a palota belső ügyeiről, valamint a nézőtéren látható előkelőségekről. A herceg páholya még üres volt. Végre eltűnt a kárpit és a nézők elé tárult a színpad. Pieter szeme-szája elállott a pompától. A szín háttérében magasan, ragyogó fehérre és rózsaszínre festett felhőkön trónolt Zeus, szakállas főisten, fején arany korona, egyik markában fényes fémből készült villámok. Jobbra egy görögös palota

homlokzatát lehetett látni, balra oszlopos szentélyt. A szín különben erdőt ábrázolt, aranyozott törzsű fákkal, amelyeknek méregzöld lombjában erős színű virágok és gyümölcsök szolgáltatták a valószínűséggel nem törődő színpadi gazdagságot. A cselekmény azonnal megindult: Zeusz a felhők között szavalni kezdett s hangjában Pieter ráismert az asztalfőn ülő színészre. A szöveget nem igen lehetett érteni, kivált mikor a felhők között egyszerre új és új istenek jelentek meg valami agyafúrt színpadi gépezet segítségével. Afrodité is mondott valamit. Héfaisztosz is, Apolló is és a vita vége az lett, hogy a színen megjelent Héraklész, majdnem meztelenül, vállán átvett oroszlánbőrrel, kezében doronggal, a másik oldalról pedig belépett felesége, Deianeira, akit Catarina ábrázolt. Igen lengén volt öltözve, görögös fátyollepleiből minden lépésnél kivillant fehér és erős combja, kebleit pedig erősen kirajzolta a jelmez. Ebben a pillanatban a nézőtéren mindenki felállott. Pieter már álmélkodni kezdett, hogy egy színésznőnek ekkora tisztesség jusson, de egyik szomszédjának intésére meglátta Vincenzo herceget, aki éppen most helyezkedett el páholyában, nyájasan bólintott a közönség felé. Családjának tagjai közül nem volt ott vele senki.

Aztán a színjáték, melynek szereplői is megálltak és bókoltak az uralkodó előtt, tovább folytatódott. Héraklész és Deianeira szerelemről beszéltek és énekeltek vegyesen, majd Zeusz lekiáltott, Deianeira kifutott a színről s a másik oldalon egy barlang nyílásában megjelent a nemeai oroszlán. Az oroszlán persze állatbőrbe bújtatott ember volt, de hihetetlen ügyesen játszott, remekül tudta utánózni az oroszlán puha járását, nagyot is tudott ugrani, sőt valami szerkezettel bojtos farkát is a földhöz tudta csapkodni. Soká viaskodtak, mígnem Héraklész a barlanghoz szorította és ott puszta kézzel megfoj-

totta. Egy sereg kis gyerek futott be a színre, akikről nem lehetett tudni, hogy angyalok-e vagy más szimbolikus lények. Ezek körültáncolták a győztest és elfutottak. Most megint az istenek kezdtek el tárgyalni, Deianeira pedig befutott és férje keblére vetette magát. De ismét el kellett tűnnie, mert a lernai hidra bukkant elé a fák közül. Az óriástestű sárkányt legalább négy ember személyesítette, akik a csillogó, pikkelyes, zöld bőrben rejtőztek, egyikük az ijesztő hét fejet mozgatta, amely mind nyelvét öltögette és a hét szájon kékes láng csapott ki. A szörnyeteg nem akart Héraklésszel megmérkőzni, de a hős égő nyilakot lövöldözött testébe, majd neki-szaladt, és mind a hét fejét karddal lecsapta. A csont nyakakból piros vér ömlött. Így folyt ez tovább, ahogy a mithológia tanította. Jött az erimanthoszi vadkan, bejöttek a sztyμφaloszi madarak, bejött az aranyagancsú, érc lábú szarvas, a krétai bika, Diomédész kancái. Majd az amazon- királynő övére került a sor: bejött a Pieter asztalszomszédja, az anyaszínésznő és olyan dulakodást művelt a hőssel, hogy mindkettőjüknek ropogott a csontja. Aztán az erdő fái egyszeresak kétoldalt vonultak és láthatóvá lett az alvilág bejárata, amelynek lángoló öbléből a kárhozottak üvöltése hallatszott, a bejárat előtt pedig veszettül ugatott a dühös Kerberosz-kutya. Ennek legyőzése után a fák visszatértek eredeti helyükre, de bejött egy kőszikla is, amelyen a keselyű éppen lakmározott a leláncolt Prometheusz májából. Héraklész megölte a keselyűt, mire a fák között betáncoltak fátylaikban a heszperidák, egyikök kezében az aranyalma. Minden jelenet után szerepe akadt Deianeirának. Augeiász istállója kimaradt, ezt nyilván nem tudta a rendező megoldani, ehelyett azonban Akheloosz folyóisten jelent meg a mithologikus bika formájában. Héraklész letörte aranyszarvait, nagy rimánkodásra visszaadta neki és megkapta helyette

Amaltheia bőségszaruját. Ez olyan vastag volt, hogy egy ember megállhatott benne. Nimfák hozták be a színre és letették. Héraklész tapsolt, erre a bőségszaru áradata megindult: egész sor ember jött ki belőle, egyik aranynak, a másik ezüstnek, drágakőnek, ételnek, itálnak, gyümölcsnek volt öltözve elmés jelmezekben, de annyian, hogy elöntötték az egész színpadot, valamennyi pajzsot hozott magával, ezt fejük fölé tartották, s a pajzsok alkotta talajon belépkedtek Héraklész és Deianeira, hogy meghajoljanak, mialatt egyszerre bíborpiros fény öntötte el az egész színpadot és a görögtűzben összement a kárpit.

Pieter holtfáradtan érkezett arra a folyosóra, ahol szobáját kijelölték. Eltévedt és csak nagysokára talált oda. Vele egyidőben érkezett más irányból az öreg színész, Zeusz alakítója. Megismerték és örvendezve üdvözölték egymást. Megálltak az előadás tanulságairól beszélgetni. Pieter csodálkozott, hogy ilyen óriási társulata van a hercegnek, de a színész felvilágosította, hogy nincsenek tíznél többen, a többi szereplő, majdem száz, a palota szolganépéből, a katonaságból és a városi lakosságból kerül ki. Fellepti díjat sem kapnak, sőt mindenki töri magát a dicsőségért, hogy kutyát, vagy gránátalmát alakítson.

— Catarina még nem jött? — kérdezte a színész egy ajtó felé intve.

— Még nem láttam, — felelt Pieter nyugodt hangon, de belül izgatottan jegyezte meg magának az ajtót. Szerette volna, ha a színész még tovább beszélget vele, hátha azalatt Catarina megérkezik. De az öreg sietett aludni. Pieter is bement a maga szobájába. Elalvás előtt összegezte aznapi benyomásait és megvizsgálta magát, melyik volt a legerősebb.

— Catarina, — mondta magában, de azonnal ki is javította, — nem, nem, Giulio Romano.

Másnap folytatta a palotával való ismerkedést. És délelőtt tízkor izgatottan szaladt Chieppióhoz.

— Bocsánat, uram, — mondotta, mikor félórai várakozás után bekerült, — megláttam az éremgyűjteményt. Tantaluszi kín ezt szakember nélkül nézni. Adj valakit, aki magyaráz nekem.

Chieppio mosolygott. Leültette a festőt egy félóra előszobájában, amíg halaszthatatlan dolgait elvégez, aztán maga ment a kellő magyarázatokkal szolgálni. Vincenzo herceg gyűjteménye valóban egyik legértékesebb ilyen gyűjtemény volt Európában. Chieppio, maga is avatott szakember, sokat foglalkozott a gyűjteménnyel és annak színvonala inkább volt az ő, semmint a herceg érdeme. Ahogy elkezdte a magyarázatot, rögtön meglátszott rajta, hogy ez szívügye.

— Ezen a görög ezüstpénzen kezdjük: ezt tetradrachmonnak hívják. Ez az aranypénz Nagy Sándoré...

— Mindjárt gondoltam. Statér a neve.

Chieppio ránézett. Csodálkozott. De nem szólt, folytatta.

— Ez gyönyörű darab és nagyon ritka. Emeld meg, milyen nehéz. Eukratidész baktriai király aranya. Értéke húsz statér.

— Szóval ez az. Komolyan mondom, uram, izgatott vagyok, hogy a kezembe vehetem. Úgy olvastam, hogy ez a legnagyobb antik érem.

— Helyesen olvastad. De annyira érdekel ez téged?

— Nagyon. Már régen elhatároztam, hogy én is kezdek gyűjteni, de a pénz mindig másra kellett. Nem baj, még fiatal vagyok. Egyelőre sokat olvastam és néhány gyűjteményt már otthon alaposan tanulmányoztam. A mesterem ebben is egy neves antwerpeni festő volt, bizonyos Van Veen. Ő nagy

rajongója az antik világnak és sokat köszönhetek neki.

Chieppio Pieter vállára tette a kezét.

— Majd én folytatom az oktatást. Nyíltan megmondom, hogy nagyon örülök neked. Most nézzük a többieket. Ez a kis pénz agrigentumi obolosz, magam találtam Girgentiben...

Igy folyt tovább a magyarázat és Pieter alaposan elkésett az ebédről. Catarina éppen indult, mikor ő érkezett. De kedvéért visszaült és ott maradt. Hevesen folytatta a tegnap megindult kacérkodást. A többi asztaltárs mind elment már, ők még mindig ott ültek és beszélgettek. Pieter beszélgetés közben behúnyta a szemét és maga elé idézte a görög fátyolok közül kifehérlő combot. Bolondító dolog volt a mellette ülő asszonyt így levetköztetni. Alig is hallgatott a Catarina fecsegve patakzó beszédére, amely érdektelen élettörténetét mondta el. Páduában született, ács volt az apja. Egy diák elcsábította, apja elverte a háztól, színésznő lett. Nincs nagyobb vágya, mint férjhezmenni és sok gyermeket szülni. De Pieter minderre nem igen figyelt, csak a nő kíváncsú természetének vonalait nézegette.

Ezek a vonalak még délután is folyton eszében jártak, mikor képeket tanulmányozott. Nem is ment a munka, elég hamar abbahagyta és elment meg nézni az állatkertet. Mert Vincenzo herceg állatkeretet is tartott magának. Nem is nagyon szegényest. Két oroszlánja volt, hatalmas két elefántja, négy tevéje, zebója, óriáskígyója, leopárdja, hiénája, krokodilusa, vizilova és sok más állata. Ezek ketrecai előtt besötétedésig ott álldogált Pieter, magában buzgón vázolta őket és nagy festmények témáin gondolkozott, amelybe ezeket az állatokat belefestheti.

Este nem volt színházi előadás, Catarina a rendes időben vacsorázott. És saját élettörténetéért cserébe a Pieterét kérte. Pieter kénytelen-kelletlen el-

kezdte kölni éveivel, de aztán belemelegedett és mintha sajátmagának mesélné, megmelegedett hangon beszélt Oudenaardról, első szerelméről, Verhaechtról és megveretéséről, édesanyjáról, mindenről. S mikor befejezte, meglepve vette észre, hogy bizalmas elbeszélése bizonyos bensőbb barátságba vitte bele. Most már nemcsak kíváncsiának látta a színésznőt, hanem szeretetreméltónak és jóbarát-nak is.

Igy haladt a palota ismeretében is, a színésznő ismeretében is. És mielőtt a kihallgatásra kijelölt nap elérkezett volna, előző délben megint nagyon soká ültek együtt az asztalnál. Csak ketten maradtak együtt és indultak szobáikba az ebédlőből. A folyosó néptelen volt. Előbb érkeztek a Catarina szobájához.

— Megnézném a szobádat, — mondta Pieter vakmerően.

Catarina nem szólt semmit. Benyitott, bement. Pieter követte. A következő pillanában már görcsösen ákarolták egymást és egymás száját keresték. Catarina úgy nyögött a csók alatt, mint az éhező állatkerti tigris, mikor végre húst kap.

— Hallgass ide, fiammingo, — mondta a nő forró suttogással, — ma este nem vacsorázom az asztalnál, de holnap este gyere be hozzám tizenegykor. Akkor már mindenki alszik. Rengeteget kell kérdeznem tőled.

— Itt leszek, — súgta vissza Pieter.

És megint egymás szájának estek. De rögtön szét is rebbentek, mert nyílt az ajtó. Az öreg színész lépett be rajta. Megállt és rájuk nézett. Arcáról lehetetlen volt megmondani, hogy látott-e valamit.

— Ideje az új szerepről beszélni, — mondta.

— Csak dolgozzatok, — szólt gyorsan Pieter, — én nem zavarok.

És kisietett. Pieter este a szokott időben ment étkezni. Az öreg színész félrehívta a sarokba.

— Soká gondolkoztam, szóljak-e neked. Úgy döntöttem, hogy szólok, mert nagyon megszerettelek. Láttam, hogy Catarina mennyire veszködik érted. Nem csodálom, mert csinos és kitűnő ember vagy. De figyelmeztetek, hogy Catarina a herceg jelenlegi szeretője. A hercegnél ez nem szokott sokáig tartani, de most tart. És ő rettenetes féltékeny természetű. Ha észrevesz valami, az a legkevesebb, hogy elkerget innen. De üldözni fog egész életeden keresztül, az ő keze mindenhova elér. Most tégy, amit akarsz.

— Köszönöm, — szólt kurtán Pieter és erősen megszorította az öreg kezét.

— Nincs mit, flammingo. Mit nevetsz?

— Hogy ti azt a nagy rózsaszínű vizimadarat flammingónak hívjátok. Miért? Nincs abban a madárban semmi flandriai.

— Ne sértődjél meg, ha elmagyarázom. Ti híresek vagytok arról, hogy nagyon színesen öltözködtek. A flammingo is ilyen lehetetlenül színes. De nem haragszol?

— Nem. A flammingo nagyon szép madár.

A herceg másnap reggel kilencre rendelte Rubens Pietro Paolo udvari festőt kihallgatásra. Pieter ott volt pontban kilenckor, de kitűnt, hogy a herceg még alszik és csak tízkor szabad felköltöni. Pieter fél tizenkettőkor került be. El volt rá készülve, hogy legalább egy félórát kell felelnie a herceg fogós, vizsgáztató kérdéseire. De a kihallgatás nem tartott tovább egy percnél.

— Megismerkedtél a palotával?

— Meg, főméltóságú úr.

— Emlékszel Este Izabella ősanyám arcására, amelyet Tizian festett?

— Hogyne, főméltóságú úr. Az aranyteremben

lóg. Vörös bársonyruha, háromnegyed arcél, gyöngy-sor, aranyöv. Háttér sötét zöldesszürke.

— Pontos. Ezt másold le nekem. Hadd látom, hogyan sikerül. A többit meglátjuk. Most mehetsz.

Pieter némán meghajolt, szabályos, udvari bók-kal.

— Ja igaz, — mondta az uralkodó, — hallom, hogy kitűnő lovas vagy. Holnap kimegyünk vadászni, velünk jöhetsz. Isten veled.

Boldog szívdobogással csukta be az ajtót Pieter. Azonnal szaladt Chieppióhoz. Az nagyon örült.

— Ritka kitüntetés. Te vagy az első festő, aki az uralkodóval vadászhatik. Most jól figyelj ide, mert a szádba rágom a vadászatnál kötelező udvari formaságokat.

A lecke negyedóráig tartott, vagy még addig sem. Pieter mindenre emlékezett még Lalaing grófné idejéből és az etikett a flamand és mantuai szokások között kevés különbséget mutatott. Elbúcsúztak. Pieter sietett haza, de nem a maga szobájába, hanem a Catarináéba. Otthon találta.

— Azt jöttem jelenteni, kedvesem, hogy este nem jövök be hozzád.

Catarina nem szólt. Csak elképpedése jelentette, hogy magyarázatot kér.

— Nézd, Catarina, én a hercegnek teljes hűséggel tartozom. Ő fizet. Nem volna tisztességes dolog megcsalnom. És nem is volna józan dolog. Ez a pályámba kerülhet.

A nő szeme megvillámlott.

— Nem érek én annyit, mint a pályád?

— Nem, Catarina. Olyan nő a világon nincs, aki annyit ér, mint a pályám. De azt tudnod kell, hogy nagyon mélyre furakodtál a lelkemben és rettentően kívánlak.

— És mégsem?

— Mégsem. Isten veled.

Ment az állatkertbe. Ott megkereste a kis posolya partján a horgasorrú, rózsaszínű vizimadarat. Nézte jódarabig és nem a madárra gondolt. De aztán sóhajtott és vállat vont.

— Fiammingo, — mondta a madárnak, — itt csak ketten vagyunk. Legyünk okosak.

IX.

Az ifjú udvari festőnek minden sikerült. Az Este Isabelláról festett Tizián-képet úgy másolta le, hogy ha a kettőt egymás mellé tették, senkisé sem tudta megmondani, melyik az eredeti. Az első vadászaton olyan jó lovasnak mutatkozott, sőt ami ennél is több volt: olyan kellemes társalgónak, hogy Vincenzo herceg egyszersmindenkorra minden vadászatra meghívta. Megérkezése után két héttel már teljesen benne volt az uralkodó kegyeiben. Ez állandó nagy igyekezetét még egy gonddal tetézte: nagyon kellett vigyáznia arra, hogy az udvaroncok féltékenységét fel ne keltse. Ezért különös figyelemmel tolta mindegyiket előtérbe, ahol erre módja akadt, igyekezett mindegyikhez igen kedves és kellemes lenni. Általában úgy élt, mintha őserdőben tartózkodott volna, ahol mindenfelől félelmes agyarak és mérges fulánkok fenyegetik. Nyitva tartotta a szemét és minden apróságra figyelt. Akik valamelyik teremben festegetni látták, nem is gondolták, hogy ennél a festésnél sokkal erősebb és fárasztóbb szellemi munkát végez, mikor kitér minden udvari cselszövény elől és ezer részletre kiterjedő figyelemmel tartja magát az udvari élet árjának felszínén.

Vincenzo hercegnek Firenzébe kellett utaznia, sógornője esküvőjére. Európára szóló ünnepség volt ez és a herceg tartott rá, hogy kísérete pompájával az egész násznépet felülmúlja. Mutató kíséretet állí-

tott össze magának és beosztotta az udvari festőt is. Pieternek volt ugyan jó ruhája, nem egy, amelyet ünnepélyes alkalomkor is felvehetett, de a herceg még díszruhákat adatott neki. A Corte Ducale ruhátárából akár egy egész várost tel lehetett öltöztetni selyembe, bársonyba. Mikor egy október eleji napon a hercegi család és kísérete útrakelt, Pieter ott lovagolt aranyhímes, kék bársonyzekében a herceg mögötti csoportban.

A herceg hitvesének volt egy tíz évvel fiatalabb testvérhúga, Maria. Medici Maria hercegnő otthon élt Firenzében, uralkodó nagybátyja udvaránál. Már régesrégén térjhez akarták adni, volt is kérője igen sok, olyan is, aki uralkodóházból származott. De ő csak válogatott és visszautasított mindenkit. Már nagy gond kezdett lenni mind a firenzei, mind a mantuai uralkodócsalád szívéen, mert a sok válogatás közben egyszersak huszonhatéves lett és már pártában maradt vénkisasszonynak kezdett számítani. De neki lett igaza. A francia király, IV. Henrik, aki gyermektelen és únott házasságban élt Valois Marguerite-tel, kikényszerítette feleségétől a válást és a szentszéknél is el tudta érni, hogy házasságát érvénytelenítsék. El akarta venni híres kedvesét d'Estrées Gabriellet, akinek házasságot ígért és ígéretét meg is tartotta volna, de a szép Gabrielle hirtelen meghalt. A királyi kegyencnő üres helyére a még szebb, de gonoszabb d'Entragues Henriette furakodott be. De ez már nem tudta elérni, amit elődje elérhetett volna. IV. Henrik tanácsosai egyértelműen azt követelték a királytól, hogy uralkodói vérből való asszonyt hozzon. A király belátta a követelés okos voltát és szeme a Medici hercegnőn akadt meg. Medici Maria huszonhat éves volt ugyan, de ő is a negyvenhetet taposta már, azonfelül a hercegnő Európa egyik leggazdagabb leányának számított, az európai udvaroknál tudták, hogy családja hat-

százezer arany hozományt ad vele. Eljött tehát Firenzébe a bizalmas követség megtenni a király ajánlatát és Maria most végre igent mondott. Neki lett igaza. Addig várt, amíg Franciaország királynéjának kérték meg.

Mindezt pontos részletekkel ismerte az egész mantuai udvar. A Firenzéből érkező híreket a herceg is titokban tartotta, csak két-három bizalmas udvari emberével közölte, a hercegasszony is csak kiválasztott udvarhölgyeinek mondta el. Így aztán az állatkerti őr is mindent tudott a készülő nagy eseményről. A kíséretben, amely a herceg mellett és mögött levagolt az országúton, meg éppen jól tudták a részleteket. A különböző követek és futárok minden udvar pletykáit elhozták Mantuába és az udvarban mindenki ismerte IV. Henrik viselt dolgait. Olyan részleteket tudtak róla, hogy erősen izzad és kénytelen illatszereket használni, de azok sem nagyon segítenek rajta. Kaján mosollyal suttogták egymásnak azt a gonosz párisi mondást, hogy szegény Valois Margit rengeteg illatszert használt, ha férje látogatását várta, de ezzel nem ért el semmit, mert nem a király lett illatos, hanem ő lett rossz szagú. Azt a cinikus mondást is emlegették, amelylyel a kecskeszakállú király megszerezte a hatalmat: Páris megér egy misét. Mert protestáns volt és politikából katolikussá lett. Sőt, más ízben ő maga mondta: „Nem lehet annak a végére járni, hogy én milyen vallású vagyok“. A herceg mögött poroszkáló udvaroncok még számtalan ilyen apróságot tudtak a francia királyról, akinek esküvőjére mentek és persze csak félhangon mesélgették egymásnak a jó mondásokat, mert a herceg rossz néven vehette volna, ha előtte tiszteletlenül tréfálkoznak leendő sógoráról a bolognai országúton.

— Te miért vagy olyan szótlan, fiammingo? — kérdezte Pietert egy zsoldos kapitány.

— Kérdeznék tőled valamit, uram.

— Tessék.

— Ha IV. Henrik nem tudta volna megszerezni a francia koronát, mi történt volna Franciaországgal?

— II. Fülöp spanyol királyé lett volna.

— Henrik tehát megmentette hazája szabadságát, nem?

— Körülbelül így van.

— Tehet ennél valaki nagyobbat, aki népét és földjét szereti?

Lovas szomszédai hallgattak. Majd a kapitány megszólalt:

— Értelek. A te hazád nyakán a spanyolok ülnek. Ha erre gondolsz, rossz kedved lehet, azt belátom. Mert ma mintha ballábbal keltél volna fel, fiammingo.

— Hagyjatok, uram. Fáj a fejem.

Ez nem volt igaz. Nem fájt a feje. De mióta Itáliában tartózkodott, mind gyakrabban vette elő bizonyos tépelődés, amely végül felkavarta és le-sújtotta. Újabban sokat gondolkozott saját művészi képességein. A tünődés magvát tulajdonképpen Brueghel ültette el lelkében, még otthon, Antwerpenben. Brueghel nyersen és kegyetlenül kimondta, mikor külföldről hazajött, hogy Itáliában jobb festők dolgoznak, mint Flandriában. A Lukács-céh mesterei egymást magasztalják és ünneplik lakomaikon és egymást ringatják bele abba a mámoros illuzióba, hogy az antwerpeni festők a legelsők az egész világon. Mert háttal fordulnak a határoknak, csak befelé néznek és a külföldi sokkal jobb mesterekről hallani sem akarnak. Pedig német földön is akadnak jobb mesterek.

Pietert ez a komor vallomás akkor nem döbben-tette meg, mert egyszerűen nem hitt neki. De most itt Itáliában maga látta, hogy Brueghelnek igaza

volt. Memling nagy mesternek számít, az igaz. De Itália tucatjával ontotta az olyanokat, akik telértek Memlinggel. Ez lelkesítette a művészt, de tájadalommal töltötte el a flamandot. Mindenáron a saját táj-tájának szerette volna az elsőséget és így eszmélt rá arra a felelősségre, amelyet a magaválasztotta művészetben hazája iránt hordoz. Minden fiatal flamand-festőnek, — így érezte, — rendkívüli kötelessége, hogy Antwerpen művészetét a többi városoké fölé emelje. De megvan-e a fiatal nemzedékben a képesség? Így jutott el oda, hogy szigorúan kezdte a maga képességeit elemezni. Hogy a mesterségnek feltétlen ura lesz, azt nyugodt lélekkel elmondhatta magáról. Nem ismert festőt, aki a dolog kezügyességi részét ilyen boszorkányosan tudta volna végezni. Szinte olyan mutatványokat végezhetett volna vászonnal és ecsettel, hogy elmelehetett volna vásári bűvészeknek. Meg tudta csinálni, hogy beköttette a szemét és úgy rajzolt a papírra valami tetszés szerinti dolgot, arcot, épületet, állatot. Kísérteties biztonsággal tartottak egymásba a vonalak, annyira agyában élt a forma, a vonal, a távolságok aránya. Más festők modorát példátlan ügyességgel tudta utánozni, halott nagy mesterek képeinek piciny részleteiről meg tudta mondani és meggyőzően meg tudta mutatni, hogy kiki hogyan tartotta az ecsetet és hogyan mozgott a keze. Aztán saját vizsgája alá vetette saját színérzékét. A nagy mesterek képeinek bámolatában nagyobb gyönyörűsége telt, mint bárkinek. Rögtön látta a színfoltok elhelyezésének okát, azonnal megértette, hogy milyen bonyolult örömeket ábrázolt a színek elosztásával a nagy alkotó. Minden árnyalatnak meg tudta figyelni értékét és már régen rájött, hogy bizonyos színösszeállítások általában nem egyéb babonánál, mert sárgát, lilát és rózsaszínt igenis lehet úgy összerakni, hogy ravaszult kieszelt árnyalataik kellemes hatást adjanak.

Végeredményben tehát tudta, hogy színek dolgában nem kell télnie. Aztán perspektivikus tudását tette mérlegre. Joggal kijelenthette magának, hogy távlati ismeretei hibátlanok. A legvadabb oldal- és alulnézet sem okozott neki gondot, ott sem, ahol a mértani szabályokhoz alkalmazkodni kellett, de még kevésbé ott, ahol a festőnek kötelezően csálnia kellett. Kompozíciós érzékét boncolta. Nem volt hiba ott sem. Ezt onnan látta, hogy a mesterek képein azonnal meg tudta mondani a tervezet elvét s a legkisebb részlet miéértjét, már pedig érzése szerint a megértő egy színvonalon volt az alkotóval. Műveltségét nem lehetett gáncsolni, a történelmet, a klasszikus írókat, a két testamentomot úgy tudta, hogy nehéz volt vele versenyre kelni. Mindezek alapján őszintén a legragyogóbb pályafutást jósolhatta magának, joggal hihette saját értékeinek ismeretében, hogy nem egy híres mesteren még túl is fog tenni mind e szempontok dolgában. De mégis...mégis volt valami megnevezhetetlen kétsége, amely éppen névtelensége miatt kínzó aggodalommal töltötte el. Érzett minden nagy műalkotásban valamit, aminek nem tudott nevet adni. Mindössze attikai sónak nevezte klasszikus műveltsége folytán, de ez csak két szó volt és a lényegét nem világította meg. Mi a művészet lényege? Ez az attikai só. Van-e ez benne? Erre a kérdésre nem tudott felelni. Tudta, hogy ezt saját maga nem ítélni meg. Mégis minduntalan nekikezdett az ilyen tépelődéseknek, nem ment velők semmire és csak azt érte el, hogy míg mások vígan társalogtak és tréfálkoztak, ő komoran maga elé meredve poroszkált lován a kíséretben.

A firenzei bevonulás gyönyörűen sikerült. Tündéri napfény tette tündöklővé a kora októberi Firenzét. A város határában az uralkodó herceg fogadta a menetet, maga is pazar kíséret élén. Vincenzo bemutatta sógorának, Medici Fernandónak, a

kíséret kiválasztott tagjait. Pieter is részesült ebben a kitüntetésben. Kifogástalan udvari bókkaal hajolt meg az öregedő Fernando és jelentéktelen felesége, lotharingiai Christina előtt. Piktör-szokása szerint jól szemügyre vette a két arcot, mert akármilyen új arc került eléje, azt az arcképfestés szempontjából nézte meg. Az asszony arca nem érdekelte, a férfi arcában azonnal spanyol vonásokat fedezett fel. Ez nem lephette meg, hiszen a firenzei uralkodó hercegnek toledói Eleonóra volt az anyja.

Az ünnepi fogadtatás után bevonultak a városba. Pieter két szem helyett tízzel nézte a szép Firenze csodáit, a fehér és fekete építőkövek változtatott tarkáját, a dómot, a Baptisteriót, a főteret, a Palazzo Vecchio gyönyörű és büszke épületét, a szobrokat, a Dante hatalmas világából elébukkanó utcákat, az Arno hídját, a tulsó part házainak a víz fölé merészkedő kiugrásait és végül a méltóságos Pi i-palotát. Ez barna homlokzatával komoran és gögösen fogadta a vendégeket, de ők fitymálták gögjét és összekacsintva szótlanul is megértették egymást: a mantuai Corte Ducale szebb.

Szállást nem a palota adott a kíséret tagjainak, ott nem lehetett elég hely a rengeteg látogató számára. A kíséretet egy udvari tisztviselő várta a palota egyik földszinti termében, íróasztalán névjegyzék a kijelölt szállásokkal. Egyenként kapták meg címüket az udvaroncok s mindjárt vissza is szálltak a várakozó lóra, hogy az udvari csatlós szállásukra kísérje őket. Pieter nem előkelő magánháznál kapott elhelyezést, mint a kíséret legtöbb tagja, hanem egy közeli kis fogadóban, ahol az udvar szobát foglalt számára. Ez inkább ínyére is volt, mert így a maga ura maradt, semmi vendéglátó család házi-rendje nem feszélyezte. Csak lerakta poggyászát és máris sietve nekivágott a városnak. Nehezen izguló és nagyon nyugodt ember volt, de most maga előtt

sem tagadhatta szívdobogását. Mantua maga, mint az a város, amely a hercegi palota falain kívül esett, nem adott semmi gyönyörködni valót a sétálónak. A Gonzagák csak a palotát díszítették és gazdagították, a polgárság maga mindig szegényebb és csekélyebb volt, semhogy városát a kis helyek sorából kiemelhette volna. De a Mediciek a városukat is mindig szerették és fejlesztették, s maga a firenzei polgárság is nagy összegek árán cicomázta és ápolta szüntelen a szeretett várost. Pieter már Mantuában mindenkit kifaggatott és a könyvtárban sok leírást áttanulmányozott Firenzéről és most tudatosan ment keresni azokat a csodákat, amelyeket hallomásból vagy képről ismert. Giotto harangtornyát, Ghiberti bronzábráit, Brunelleschi dómját, a Strozziak és más előkelő családok palotáit, a híres szobrokat és festményeket. Megint ott tartott, mint mikor Mantuába megérkezett: mintha új iskolába iratkozott volna. De ott csak egy palotát kellett megtanulnia. Itt egy egész várost. Neki is látott azonnal.

Már érkezése napján érdekes ismeretségre tett szert. A fogadóban költötte el estebédjét s a szomszéd asztalnál egy fiatalembert pillantott meg. Kistermetű, zömök, csúnya legény volt ez, feltűnően nagy volt a szája, arca a békáéhoz hasonlított, majdnem visszariasztónak lehetett volna mondani, de szemében annyi értelem és jóság ragyogott, hogy ez a csúnya arcot azonnal szeretetreméltóvá tette. Beszédbe elegyedtek, kitűnt, hogy a csúnya fiatalember is az udvar vendége, mert az esküvőre jött.

— Azaz, hogy nem kellett jönnöm, — mondta, — úgyis itt voltam. Tanulmányi éveimet töltöm Itáliában. A provencei államtanács bizonyos nehézségek után rám bízta, hogy Provence szerencsekívánatait adjam át az esküvőn. Én ugyanis provencei vagyok. Nevem Peirese.

Pieter is bemutatkozott és franciára akarta for-

dítani a szót, de a fiatalember mosolyogva maradt benne az olasz beszédben.

— Ne fáradj, uram. Az én anyanyelvem éppen olyan távol van a franciától, mint az olasztól. Maradjunk csak az olasz nyelvnél. Te festő vagy, uram, tehát nyilván itáliai vagy.

— Nem, uram, flandriai vagyok. Antwerpenből jöttem ebbe az országba. Úgy is hívnak: il fiammingo. És nem a magam hazáját képviselem itt. Hanem a mantuai herceg udvari festője vagyok, az ő kíséretében jöttem ide. Mik azok a nehézségek, amelyek megbízatásodat megelőzték?

A Peirese nevű fiatalember mosolygott és vállat vont.

— Ha Vincenzo herceg udvari festője vagy, halanod kellett arról a mendemondáról, amelyet éppen csak a firenzeiek hisznek el, de senki külföldi nem hiszi őket.

— Nem, — rázta fejét Pieter, — én ilyesmit nem hallottam.

— Igazán nem? Különös város lehet az a te lakóhelyed, hogy ez a mendemonda nem ért el odáig. Én természetesen nem hiszem el az ilyen badarságot, hiszen Provence hivatalos képviselőjében ilyesmit nem is tehetnék. De azt megengedhetem magamnak, hogy elrettentő példa gyanánt elmondjam, milyen hihetetlen dolgokat beszélnek a diákok Páduában, ahol magam is igyekeztem csiszolni csillagászati és bölcsészeti ismereteimet. A Bo tanári karában ugyanis van egy fiatal tudós, bizonyos Galilei nevezetű, aki bámulatos dolgokat ad elő tanítványainak, többnyire olyanokat, amik Arisztotelész tanításával merőben ellenkeznek. Nem kínálta-
lak meg ebből a chiantiból?

— Köszönöm, én sohasem iszom bort. De amit mondasz, pótolja a szesz izgalmát, olyan érdekes. Hogyan lehetséges, hogy egy világhírű egyetemi vá-

- rospan a tanítás szembehelyezkedjék minden tudás alfájával és omegájával, Arisztotelésszel?

A provencei fiatalember habozott, gyanakodva pillantott Pieterre, aztán válaszolt:

— Igen különös világot élünk, uram, akik most tanulunk. Tanultál fizikát és effélét?

— Tanultam, hogyne. De nem ezek érdekeltek leginkább. Inkább nyelvekkel és a klasszikus irodalommal foglalkoztam. És művészettel. De nem erről van szó. Valami mendemondáról beszéltél, amely Firenzében általános, Mantuába mégsem érkezett el. Térjünk vissza oda, hogy megbízatásodat nehézségek előzték meg.

— Úgy van. Egész Európában azt mesélik, hogy a jelenleg uralkodó Fernando herceg csak gyilkosság árán juttott a trónhoz. Sőt testvérgyilkosság árán. Vagy sohasem hallottad, uram, Capello Bianca hírét?

Pieter csak a fejét rázta.

— Lehet, hogy hallottam, de elment a fülem mellett. Örölnék, ha mindezt elmondanád nekem, uram.

— Capello Bianca egy gögös velencei úr tündérszép leánya volt, akit egy csinos fiatalember, szegény bankhivatalnok, megszöktetett és Firenzébe hozott. Itt meglátta az akkori uralkodó, Francesco, aki Giovanna osztrák főhercegnővel élt egyhangú, sötlan házasságban. Francesco szerelmes lett a szép Biancába, hosszú éveken át barátnőül tartotta, majd mikor a főhercegnő meghalt, feleségül is vette. Bianca nagyon népszerűtlen lett Firenzében, mert volt egy semmirekellő bátyja, aki túlságos befolyást szerzett az államügyekre és csúnyán visszaélt ezzel a befolyással. Az uralkodó Francesco hercegnek volt egy testvéröccse, aki papi pályára ment és bíboros gyanánt éldegélt Rómában. Egy nyáron, ezelőtt pontosan tizenhárom esztendővel, a bíboros hazajött lá-

togatóba. És egyszer csak kifürkészhetetlen betegségben meghalt Francesco is, Bianca is. Egyszerre. Fernando, a bíboros, azonnal kilépett a papi rendből, és átvette különös körülmények között meghalt bátyja trónját. Mindjárt menyasszonyt is keresett, hogy megházasodjék, de egyetlen európai dinasztia sem volt hajlandó hozzá adni a lányát olyan uralkodóhoz, akit testvérgyilkosnak tekintettek. Nagynehezen kapta meg végre ennek a lotharingiai kisasszonynak a kezét, de ez is kínosan évekig húzódott.

— Rémlik, hogy hallottam ilyesmit, — mondta Pieter, — de elfelejtettem. Te bezzeg jól megjegyzed a dolgokat. Érdekel a politika?

— Őszintén megmondom, hogy nagyon. Elsősorban a klasszikus tudományok érdekelnek, főként a régészet, de ezután rögtön a politika.

Pieter arca megélénkült. Közelebb húzta székét az asztalhoz.

— Pontosan úgy vagy vele, mint én. Festek, de politika nélkül nem tudok ellenni. Úgy látom, te értesülve vagy az itteni dolgokról. Mi most a firenzei uralkodó politikája? Próbáltam ezt megtudni uramtól, de ő különös ember. Attól tartok, hogy ő maga sem tudja. Mondhatsz nekem valamit az itteni dolgokról? Fernando herceg anyja spanyol volt, gondolom: ez a politikáján is meglátszik.

— Bámulatos, milyen keveset tudtok ti ott Mantuában. Fernando herceg arról nevezetes, hogy szakított a Medici-ház politikájával és a spanyolok ellen fordult. Vedd tudomásul, hogy mi most itt náborús veszedelem közepette ülünk: minden pillanatban várható a pápa hadüzenete. A pápa egy követ fűj a nápolyi spanyol helytartóval, Fuentesszel, és Olivarez római spanyol követtel. De Fernando kémenyen állja a helyét.

— Szóval spanyolelleses? Ez meglep.

— Ezt mozdulatlan arccal mondod, uram, hogy el ne áruld a spanyolok ellen táplált érzelmeidet...

— Bocsánat, — szólt gyorsan Pieter, — én nem mondtam semmit.

— Nem mondtál semmit. De én eleget tudok. Flamand vagy, ez mindent megmond. De semmi közöm érzelmeidhez. Csak azt akarom mondani, hogy ezt a Fernando herceget nézd jobb szemmel. Még ha megölte is rosszul uralkodó bátyját, nekem az mindegy. Én csak a művészlelket látom benne. Ez az ember, amíg bíbornok volt Rómában, olyan Vatikánban szolgált, amely a művészetek iránt a legkezdetelegesebb érdeklődést sem mutatta. Ő volt a pápa helyett az egyetlen nagyarányú gyűjtő. Nemcsak pénze volt hozzá, hanem műveltsége és érzéke is. Ha hallottál valaha a római Medici-villáról, tudd meg, hogy ő építtette. Teméntelen pénzt adott ki ásatásokra és nem hiába. Tivoliban ő ásatta ki azt a csodálatos szobrot, amelyet Medici Vénusznak nevezünk. Ő ásatta ki a római San Paolo-kapu mellett a Niobe-csoportot... mért nézel olyan furesán?

— Semmi. Gyerekkorom egyik legnagyobb be-nyomása volt Niobe. Folytasd.

— Szóval csodálatos műtárgyak megtalálását köszönheti neki az emberiség. És azonfelül én nem is hiszem, hogy megölte a bátyját. Francesco herceget olyanok ölték meg Fernando tudta nélkül, akik azt gondolták, hogy ezzel az utódnál nagy érdemeket szereznek. Fernando derék, szelid, jóságos ember, a művészetekért és tudományokért mindent megtesz, a politikája józan és gerinces. Tisztelni és szeretni kell őt. És én nagyon örülök, hogy Provence nevében üdvözölhetem.

Pietert az új ismerős minden szava érdekelte. Feltűnően művelt fiatalembert ismert meg benne, sőt olyat, akinek érdeklődési köre majdnem azonos

volt az övével. A klasszikus irodalmat ez a Peirese legalább úgy ismerte, mint ő. Rendszertelenül csapongott Cicerótól Juvenaliszig, sőt még Néviuszt is emlegették, a római költészet atyját, aki a nagy írókétől eltérő, ódon nyelven verselt még és például a „loqui“ szót „loquier“-nek írta. Egymás szájából kapkodták az idézeteket és egyre jobban tetszettek egymásnak. Majd visszatértek a politikához Peirese keveset tudott a spanyolokról, Pieter annál többet; otthon, Antwerpenben, amely hódított spanyol földnek számított, egyebet sem hallott, mint a spanyol dinasztia mendemondáit, mint ahogy valaha a messzi Ibériában élő bennszülött hallhatott részleteket a római cézári udvarról. Peirese mindent hallani akart apróra, s Pieter szívesen elégítette ki kíváncsiságát. Mesélt II. Fülöpről, aki két éve halt meg, miután már hosszú évekig barátkozott a halállal, mint beteges idegzetű ember. Koporsó, tömjén, halotti ima, kriptá vette körül, csak úgy érezte jól magát. Fiáról, Don Carlosról, vagy azt mondta a szóbeszéd, hogy örült, vagy azt, hogy nagyon is okos volt és apja kénytelen volt megöletni, hogy trónján biztosan érezze magát. A mostani uralkodó, III. Fülöp, nem a halált szereti, hanem az élő pompát. Vagy óriási udvari ünnepségeket rendez rettenetes költséggel, vagy pedig gyónik. Uralkodni nem uralkodik soha, helyette kegyence, Lerma herceg intéz el minden államügyet, Flandria dolga most úgy, ahogy tűrhető. Albert osztrák herceg a helytartó, akinek majdnem szabad kezét adott. Albert jóindulatú ember, nem sanyargatja a lakosságot, legfőbb gondja a papság erősítése, egyre-másra alapítja a klastromokat.

Szokatlanul sokáig beszélgettek a kis fogadó szurtos asztala mellett és úgy váltak el, mint régóta ismerős jóbarátok. E naptól kezdve igyekeztek menél többet együtt lenni. Bár ez nem sok időt jelen-

tett, mert Pieternek igen sok dolga volt. A naponta ismétlődő ünnepeken, parádéken, színelőadásokon, vadászatokon, kirándulásokon pontosan részt kellett vennie, mert Vincenzo herceg sokat tartott rá, hogy kísérete mindig fényesen és teljes számban vegye körül. A város sok épülete, a templomokban látható rengeteg festmény, a magánházaknál díszlő egy-egy műremek tanulmányozása is sok időt vettek el, a kötelező tisztelgő látogatásokat sem lehetett elmulasztani. Ehhez még az járult hozzá, hogy egyszer csak felbukkant az ünnepi vendégek zsúfolt tömegében Porbus, a festő. Porbus tulajdonképpen udvari festője volt a mantuai hercegnek, hiszen még Antwerpenben szerződtette, de a piktor nem foglalta el állását. Pieter tartott tőle, hogy honfitársa nem jó szemmel fogja nézni az ő működését, sőt talán azért is nem jött Mantuába, mert esetleg önérzetét sértette, hogy Rubenst is oda szerződtették. De ez az aggodalom alaptalannak bizonyult. Porbus tüntető barátságot mutatott iránta és mikor elsőízben találkoztak négy szemközt, megmagyarázta Pieternek, hogy esze ágában sincs a mantuai állást elfoglalni, mert komoly kilátása van, hogy IV. Henrik udvari festője lehet, és Páris mégis csak többet jelent, mint Mantua.

A házasságkötés ünnepi aktusánál ott voltak mind a ketten. A temérdek külföldi vendég jórésze nem kapott helyet az életveszélyesen zsúfolt templomban, mert a hajó fizikailag képtelen volt ennyi embert befogadni, de a festők külön elbánásban részesültek, a legjobb helyekre tették őket, hogy mindent jól lássanak és később a nagy eseményt megörökíthessék. IV. Henrik maga nem jött el, a vőlegény a harctéren volt elfoglalva, helyette Bellegarde főlovászmester jött el Párisból, per procura ő állott az oltár elé Medici Máriával, hogy a Rómából érkezett Aldobrandini Pietro bíboros, a pápa öccse, új-

jaikra húzza a gyűrűket. A menyasszony ruhája általános feltűnést keltett, pedig az egész templom csak úgy tündöklött a színarany-hímzésektől és hihetetlen drágakövektől. Méltó maradt ahhoz a híréhez, hogy a világon nincs még hölgy, aki többet költene öltözködésre. Volt három ruhája, amely olyan híres volt, mint egy-egy világraszóló műtárgy: egy galambszürke ruha, színarannyal kivarrva, egy azurkék ruha aranyliliomokkal és egy olyan ruha, amelynek nem volt szövete, mert csak színarany és színezüst fonatokból csinálták. Ebben a harmadikban esküdött, fején olyan koronával, amelyet számtalan ametiszt és igazgyöngy ékesített. Az esküvő után az új királyné útnak indult Franciaország felé. A násznép közül kiválogatott nagyszámú csoport jó darabon elkísérte, de akik vele maradtak, még mindig népes társaságot tettek ki. Két igen fontos tagja volt a társaságnak, Vinta Belisario, Toscana állam kancellárja, a másik Dori Eleonora, Firenze leghíresebb fodrásznője, a nevezetes „pettinatrice“, akin kívül teremtettt lélek nem nyúlhatott Medici Mária hajához, s akit IV. Henrik már eleve „dame d'autour“-rá nevezett ki.

De a férjhezadott hercegnő elutazásával az esküvői ünnepségek még nem értek véget. Hetekre kitűzött lakomák, játékok és egyéb események sora várta még a násznépet. Vincenzo herceg értesítette kísérete tagjait, hogy legalább hat hetes tartózkodásra rendezkedjenek be. Pieter szívből örvendett ennek a rendelkezésnek: szerette a Peirese társaságát és szerette azokat az órákat, amelyeket Firenze képzőművészeti csodáinak társaságában töltött el. Rengeteg mesterművel ismerkedett meg. Rafael, del Sarto, a Lippiek és mások alkotásai egyre szélesebbé tették azt a festői területet, amelyet egyre magasabb röptében végig tudott látni. S a szellemi kincsek izgatott és boldog bámulatában ismét felöltött

benne az önvizsgáló tépelődés: ki ő és mennyire viheti a nagyokhoz viszonyított tehetségével. Ez a tépelődés sosem volt kínzó, mikor elkezdte. A sorstól kapott adományait bárkivel egybevetve nagyszerűeknek mondhatta: rajzbeli képessége, perspektívája, színérzéke, kompozíciós tehetsége, szellemi műveltsége és főként boszorkányos kézügyessége a legtárgyilagosabb önvizsgálat előtt sem vallottak szégyent. És mégis: volt valami megfogalmazhatatlan, ami nyugtalanította. Valahol valami ürességet érzett, csak azt nem tudta: hol.

Egy napon a Peirese sürgetésére elment a San Domenico-kolostorba, hogy megnézze Fra Angelico képeit. Ennek a szerzetes-festőnek a nevét már eddig is többször hallotta, de képet még nem látott tőle. A névnek nem tulajdonított különösebb fontosságot. Odasorozta a másodosztályú nagyok közé. Volt ilyen elég, ama sok név között, amelyeket el kellett raktároznia óceánként hömpölygő új ismeretei között. De lelkiismeretes lélek lévén, ezt a kisebbnek osztályozott tehetséget sem hagyhatta beható megtekintés nélkül.

A kolostorban egy domonkos barát vezette körül. A két udvarra tagozott jókora épület földszintjén nem talált semmi nevezetese és szórakozottan hallgatta a kalauzoló barátot. De aztán felmentek a lépcsőn a rend tagjainak lakószobáit látni. Itt lakott valaha Fra Angelico, itt festette tele a cellák falait a jámbor barát. Pieter megnézte a képeket és érezte, hogy rendkívüli izgalom vesz erőt rajta, amelynek hullámvásai között nem tud rendet teremteni:

— Milyen ember volt ez, — fordult a barát felé, — mondd el róla, amit tudsz.

A barát szívesen beszélt. Látszott, hogy szeret a klastrom büszkeségéről beszélni. Egyszerre megereedt belőle a szó.

— Vicchióban született a mi testvérünk, uram. A neve Fra Giovanni Angelico da Fiesole, de Giovanni csak a rendben felvett neve volt, eredetileg Guidónak hívták. Még nem volt húsz éves, mikor idekerült a kolostorba. Azt mondják, hogy már idejövetele előtt kezdett festegetni és Monaco Lorenzo oktatta volna az akkori sienai festészeti módra, de erről senki sem tud semmi bizonyosat. Noviciusi éveit Cortonában töltötte és ott is telefestette a dominikánus kolostort, nagyon rábeszéllek, uram, hogy látogass el oda. Később Fiesolében szolgált és már megvolt ötven éves, mikor a rend ide helyezte, ahol annakidején megkapta a tonzurát. Nyolc évet töltött ebben az épületben. Akkor festette be a cellák falait. Először az oltárképet kellett megcsinálnia. Ez sikerült neki, a priornak tetszett a dolog, így aztán tovább festhetett. Azt szokta volt mondani, hogy aki Krisztus dolgait ábrázolja, mindig Krisztussal van. A mi hagyományunk szerint igen szelíd ember volt, soha senki nem látta haragosnak. Ha az ecsetet kezébe vette, mindig imádkozott, s mikor Krisztus sebeit festette, keservesen sírt. A pápa, aki halott művészetéről és Rómába rendelte, firenzei püspökké akarta tenni, de ő kérve kérte egyházi föltötteit, hogy ezt akadályozzák meg a szentszéknél, mert ő ilyen nagy állásra nem való. Végül is megkegyelmeztek szegénynek és nem lett püspök. Rómába azonban el kellett mennie és ott halt meg valamivel hetvenéves kora előtt, pedig állítom neked, uram, hogy itt szeretett volna meghalni. Te festő vagy, mint mondod, nemde csodálatos művésznek találsz?

— Hogyne, hogyne — felelt Pieter udvariasan.

Aztán bő borraivalót adott a szerzetesnek, még hosszú percekig szemlélte az Angyali Üdvözlést ráncolt homlokkal és vállat vonva eltávozott. A fo-

gadóba sietett, ahol megbeszélés szerint Peirese társaságában kellett ebédelnie.

— Nos? Mit szól az angyali piktorhoz, Pietro? Ugye elragadó?

— Ó igen, nagyon kedves. Ritkán látni ilyen rokonszenves művészt.

— Ez minden? — nézett rá Pierese.

— Mit mondjak még? Ez igazán elég.

Másról beszéltek. Peirese levelet kapott Aixből, számos családi eseményről értesítették, ezeket mesélte társának. Fra Angelicóról nem esett több szó. Az asztal felett úgy látszott, mintha mindaketten teljesen elfelejtették volna. Pedig Pieter egy pillanatra sem szünt meg másra gondolni. Mikor étkezés után elbúcsúztak és kiki ment a maga szobájába ebéd utáni pihenőre, hanyatt vetette magát az ágyon és elkezdett erősen, mélyen gondolkozni. Fra Angelicóról és magáról.

Először a kifogásokkal kezdte. Fra Angelico perspektívája nem hibátlan. Kompozíciója is tömörebb, odagondoltabb lehetne. Festési módja bizonyára nem rossz, de az teljesen kétségtelen, hogy ami az ecset felsőbbbséges biztonságát illeti, abban az Antwerpenből jött távoli fiatal piktor összehasonlíthatatlanul erősebb. Mindezt összegezte az ágyon heverő fiatalember, aztán így folytatta gondolatait:

— Bármiben összevetem magam vele, én külföldi vagyok. Miért ellenkezik mégis tisztességemmel, amely makulátlan, jobb művésznek mondani magam? Megint itt állók annál a kimondhatatlannál, sőt fogalmazhatatlannál, ami minduntalan előttem mered. Ez a szerzetes sírt, mikor festett. Sirok-e én valaha életemben, ha festeni fogok? Soha. Okos vagyok, józan és pillanatnyi puha hangulatok számára legyőzhetetlen. Hiszen ha az ilyen lágy dolgoknak odaadnám magam, hogyan volnék tovább ura a fel-

adat minden részletének? Igen, van egy szó, amelyet én ki nem állhatok. Azt mondják: ihlet. Csalás, nagyképűség, szélhámosság, a polgári vevők szemébe hintett színes por. Azt akarják elhitetni a vevővel, hogy van bizonyos vájákos, elvarázsolt lelkiállapot, mikor a művész úgyszólván öntudatlanul dolgozik és isteni sugallatot követve, nem is tudja, mit csinál, de amit így csinál, az remekmű. A vevő csak higgye el, én tudom, hogy ez nincs. Aki ilyen révületben dolgozik, az a mérnökieen szigorú perspektívát nem tudja felrajzolni. Amit józan tudata nélkül csinál, az jó nem lehet. Fra Angelico sírt, átadta magát a perspektiva helyett vallásos fájdalmanak. Ime, nem is tökéletes. Nem, nem, hagyjatok nekem békét a ti ihletetekkel. Hagyjatok az úgynevezett isteni örületet, amelyet üzleti fogásnál nem nézhetek többnek. Aki szellemi munkát végez, az legyen szellemi erőinek birtokában. A művész ne igyék hajnalig, mert másnap fáj a feje, és remeket nem alkothat. Aludja ki magát, friss észszel, üde lélekkel dolgozzék, akkor jobb lesz, amit csinál. A józanságot, a tudást, a szorgalmat azok becsmérlik, akik nélkülözik. Én pontosan megvizsgáltam magamat és állítom Isten és ember előtt, hogy leszek annyi az utókornak, mint ez a Fra Angelico. Sőt nem kell álszerénynek lennem: több leszek.

Próbált boldog és győztes lenni, igyekezett diadalt érezni lelkében. Ez nem is esett nehezére. De mikor büszke és elégedett arccal fordult oldalára, hogy elkezdje ebéd utáni álmát, úgy érezte, hogy zavarja valami. De ezt az ismeretlen valamit erőszakkal elkergette magától és hivatottsága, kelles tudatában adta át magát a szendergésnek.

X.

Az esküvői ünnepségek Vincenzo hercegnek számos műtárgyat hoztak: jócskán vásárolt gyűjteményei számára Firenzében. Ezeket boldogan mutogatta embereinek. De a számára legizgatóbb szerzeményt nem mutatta: ez Giulietta volt, a szőke színésznő, akit Firenzében szerződtetett a mantuai társulat tagjául. Már december járta, mikor a mantuai udvar az októberi esküvőről hazaérkezett. És az uralkodó kegyének változását azonnal észre lehetett venni: az első színházi előadáson Catarina nem kapott szerepet. A főszerepet az új csillag játszotta, aki nem is nagyon titkolta művészi érvényesülésének alapját. Catarina belebetegedett a bukásba, két napig nem is jelent meg a közös étkezésnél. Harmadnap este mégis leült az asztalhoz, ahol legalább régi helyét megtartotta. Az egész művész társaság botrányra éhesen leste a vetélytársnők összezsapását, de ebből nem lett semmi. Catarina konokul hallgatott, Giulietta óvatosan mérsékelte győzelmi örömét. Botrány nélkül bontottak asztalt. Pieter a szobájába ment, hogy melegebben öltözzék, mert még ki akart menni a városba sétálni. De öltözködés közben megnyílt szobájának ajtaja. Catarina suhant be rajta. Megállott előtte, egy darabig szótlánul nézte, aztán így szólt:

— Még most is félsz tőlem?

— Most már nem, — felelt mosolyogva Pieter.

A következő pillanatban vadul csókolództak.

Így lett Catarina a Pieter kedvese. Másnap már az egész udvar tudta a dolgot. Sőt három nap múlva már maga az uralkodó is tudta. Az új esztendő egyik első napján vadászni ment a herceg és kísérete. Vadászat közben, mikor Pieter lova közvetlenül a hercegé mellé került, Vincenzo gúnyos, de jóindulatú mosollyal nézte végig és így szólt:

— Hallom, csillagászzal foglalkozol. Lehoztál magadnak az égről egy csillagot.

Pieter szerényen tette magát, hogy a megjegyzést nem érti. A herceg vidáman folytatta:

— Jó, jó. Mindent tudok. Csak légy kedves hozzá, nagyon derék nő, minden jót megérdemel.

Azzal elfordult a herceg és máshoz kezdett beszélni. Pieter pedig még aznap délután megjelent Chieppio titkárnál és megkérdezte, vajjon találna-e valami kivetni valót azon, ha Catarinát modellnek kérné fel. Chieppio mosolyogva fejét rázta.

— Csak fessed nyugodtan. Nekem sincs kifogásom ellene, és másnak sem lesz.

Pieter igen jól tudta műtermül használni szobáját. Ablakai kelet felé nyíltak, egész napon át bőven kapta a világosságot. Feladata másolásokból állott, a herceg a palota híres képeit állandóan másoltatta, hogy a másolatokat elajándékozza. Nagy szenvedélye volt az ajándékozás, és valóban csodálni lehetett, hogy a palota műkincsei mégis szaporodnak a mindenfelé küldözött ajándékok özöne ellenére. Ezek a másolások majdnem teljesen lefoglalták Pieter munkaidejét, arra, hogy önálló műveket alkosson, alig gondolhatott. Nem is fogott nagyobb kompozícióba, kisebb képeket festett ötletszerűen, de ezeket maga is csak tanulmányoknak tartotta. Másolás közben sajátmagának is ellopott egy-egy kis gyönyörűséget: saját számára lemásolta Correggio egy férfiaktját, vagy Mantegna nagy képeinek egy részletét. Még mindig tanult. Keze ügyességét gyakorolta. Most már szédületes sebességgel kezelte az ecsetet is, a krétát is. Ámult, aki dolgozni látta. Másolt, vázlatokat rajzolt, játszott, dolgozott és tanult egyszerre. Csak élő modellt nem festett még egyszer sem. Számos arc megragadta a figyelmét és ha magában mnidjárt felvázolta is a jellemző vonásokat, de addig sohasem jutott el, hogy arcké-

pet fessen valakiről. Ezt jól meggondolta. Tudta jól, hogy ha bárkit lefest, az a képet el fogja kunyorrálni pajtásságból, s az ilyen ajándék százat okoz maga után. Ő pedig keresni akart a munkájával. Feltett szándéka, sőt most már keményen kitűzött életcélja volt, hogy vagyont szerez. A herceg elég gyengén fizette, de ő igen ügyesen takarékoskodott és félretett pénzéből már vásárolt is. Elhatározta, hogy neki is lesz gyűjteménye. Már volt néhány ókori márvány-torzója, bronz-tárgya, érdekes érme. s még többet akart keresni, hogy még többet fektethessen műtárgyakba. Üzleti okosságból tehát nem festett arcképet, hanem várta a nagy rendelést. Most aztán itt volt az élő modell. De ott akadt ellenzésre, ahol legkevésbé várta: Catarina semmi áron nem akart modellt állni.

— Nem értelek, Catarina. Ezer meg ezer nő nem lát benne semmit. Miért nem teszed meg?

— Mert szégyellem magam. Én nagyon szemérmes vagyok.

— De miért nem vagy akkor szemérmes, mikor az enyém vagy?

— Az más. Téged szeretlek. És boldog vagyok, hogy szép vagyok, mert ettől szeretsz. Te láthatsz, az más.

— Hiszen ez az. Csak én látlak. És lefestelek.

— Nem, nem. Ha lefestesz, rajta lesz a képen. A képet mindenki látja, nemcsak te.

— És a színpadon? Kijöttél már nimfának majdnem teljesen mezítelenül. Ott nem látott mindenki?

— A színpad megint más. Nem tudom megmagyarázni, de a színpad más.

Napokig vitatkozott vele, de hiába. Ölelkezéseik nem ismerték a szégyenkezést, Catarina féktelen tüze túltett a legvadabb nimfáén. De mihelyt a modell-kérdésre került a sor, csökönyösen ellenkezett.

— Nézd, Catarina, nagyot használsz a művészetnek. Festőnek úgy kell a modell, mint a kenyér.

— Füttyölök a művészetedre. Én nem azért szeretlek, mert festő vagy. Hanem mert kedves vagy és ilyen átkozottul csinos azzal a kis szőke szakállal.

— Hát jó. Ha nem akarod, nem. Mert nem szeretsz. Fornarina bezzeg szerette Rafaelt. Első szóra modellt állt neki. Te bezzeg nem szeretsz annyira. Jól van. Majd keresek más modellt.

Catarina meghökkent. Szeme villámlani kezdett.

— Micsoda? Ide bejön egy nő és levetkőzik?

— Természetesen. Hogy lefesse. Mi van abban!

— Nem, barátom, abból nem eszel. Én azt a nőt a saját kezemmel megfojtom.

— Hogyisne. Én is ott leszek. Nézd, ne sokat vitatkozzunk: ha holnap reggel hétkor bejössz modellt állani, minden rendben van. Ha nem, holnap keresek modellt. Nem, nem, ne is felelj. Ez el van intézve.

Másnap reggel hétkor Catarina bejött hozzá. Jó darabig még alkudozni kezdett, hogy kedvese elégedjék meg némi részletes ruhátlansággal, de Pieter nem engedett. Catarinának le kellett vetkeznie. Pieter karosszékebe ültette, amelyre előbb rádobta az ágytakarót.

— Dido leszel a trónon.

De még soká tologatta és forgatta a karosszéket, amíg a kellő világítást megtalálta. Ezalatt a szemérmes Catarina minduntalan elpirult és Pieter most először vette észre életében, hogy a nőknek nemcsak arcuk tud elpirulni. Volt Catarinának olyan pillanata, mikor zsörtölődve eltakarta arcát és kebleit s ugyanakkor két combján enyhe piros árnyalat futott keresztül. De ez már nem a férfit érdekelte, hanem a festőt. Gyorsan elkezdte szénnel felrakni az akt fővonalait és azonnal nekikezdett a festésnek. Catarina csodálkozva nézte.

— Miért nézel így? — kérdezte Pieter.

— Nem értelek. Ha olyankor rámnézel a meztelen vállamra, mikor nem festesz, az arcod valamit elváltozik, a szemed kicsit más. Most olyan komoly vagy. Úgy vizsgálász, mintha nem én volnék, hanem valami tárgy.

— Így is van, angyalom. Most nem te vagy az, hanem tárgy vagy. A tárgynak gyönyörű vonalai vannak, gyönyörű színei, és ahogy a fény rádesik, az kimondhatatlanul érdekes.

Dolgozott. Catarina hallgatott. Így telt el egy jó félóra. Akkor a színésznő megszólalt.

— Nagyon fáj a nyakam, nem lehetne pihenni?

— De lehet. Nekem is jól esik.

Catarina felkelt, azonnal magára kapta az ágytakarót, csak meztelen térde fehérlett ki alóla, ahogy lépett. Odament a készülő képhez. Pieter éppen a keblére rakta fel az alapszínt.

— Ez disznóság, — mondta Catarina röviden.

— Mi a disznóság?

— Hogy a keblemet fested és nem is reszket a kezed. De még az arcod is teljesen mozdulatlan. Hát így tetszem én neked?

— Látod, Catarina, most látszik meg, hogy nem volt igazad a szégyenkezéssel. A kebledet, mint látod, úgy festem, mintha csendéletet festenék és egy alma vonalait és színeit figyelném. Miért kell az almának szégyellnie magát?

Catarina válaszon gondolkozott, de eredménytelenül. Vállat vont és feladta a küzdelmet.

— Nem tudok veled vitatkozni. Csak egyet tudok: hogy én jobban szeretlek téged, mint te engem.

— Honnan tudod ezt ilyen biztosan?

— Mert még egyszer sem történt meg, hogy elvesztetted volna az eszedet. Mikor boldognak kellene lenned, akkor is csak józan vagy és gondolko-

zol. Megfigyeltem, hogy sohasem hunyod be a szemedet, mikor csókolsz.

— Igazán? Ez nekem sohasem jutott eszembe. Furcsa.

— Így van. És én képes volnék érted bolondságokat elkövetni, de te értem soha. Gyűlöllek. Szeretlek, de gyűlöllek.

Pieter mosolygott.

— Mondd, Catarina, miért kell egyáltalában bolondságokat elkövetni? Szeretjük egymást, és ennek nincs semmi különösebb akadályja. Mire való volna itt bármilyen bolondság?

Catarina most már komolyan kezdett haragudni.

— Rettenetes vagy. Nem tudok veled vitatkozni. Amit mondok, azt nem érted. Amit mondasz, arra nem tudok felelni, mert nem vagyok elég okos. Utállak azzal a nagy eszeddel együtt. Megvert engem a jó Isten, hogy beléd szerettem.

Pieter csak nevetett megint. Magához ölelte a nőt és megcsókolta. Az már boldog sóhajtással fészkelődött bele az ölelő karokba, hogy vad boldogsággal folytassa a csókolódzást, de Pieter gyengéden a karosszék felé vitte átkarolva.

— Eleget pihentünk, most dolgozzunk tovább.

Catarina elnyomta magában a csalódás panaszát. Megadta magát sorsának, türelmesen helyezkedett el az előbbi testtartásba és tűrte, hogy kedvese hosszasan, ráncolt homlokkal igazgassa az ágytakaró redőit. Pieter pedig buzgólkodva fogott neki a festésnek és közben eltűnődött érzésein. Mert már régóta ahhoz szoktatta magát, hogy munkájára jól odafigyeljen, de agya más részével egész más gondolatsornak engedje át magát. Most is nagy figyelemmel festett, de ugyanakkor arra gondolt, hogy a színésznőnek igaza van: ő ebbe a nőbe egyáltalában nem szerelmes. Ezt bizonyos elégtétellel állapította

meg s arra gondolt, hogy az udvari mendemonda szerint volt idő, mikor Vincenzo herceg lesbe állt féltékenységből a színészek folyosóján és nem törődött vele, hogy alabárdosok látják és kinevetik. Nem, ő nem szeretett bele ebbe a nőbe. És valóban nem fog senkiért soha bolondságokat elkövetni. Étvágy, szomjúság, mulatni vágyás, lustaság, szerelmi gerjedelem mind olyan dolgok, amelyeket a pályáján józanul elinduló ember kellőképpen elnyom magában. Nem egészen, csak amennyire a tiszta ítéletű és gyakorlati meggondolás kényszeríti. Hogy a nőkkel mi lesz életében, azt már most tudta: egyelőre megelégszik veszélytelen kalandokkal, ilyenek csinos fiatal férfi számára mindig akadnak, aztán majd egyszer otthon, Antwerpenben kiválasztja magának az arravaló leányt, aki csinos, tisztességes és kellőképpen szolgálója lesz férje művészetének. Majd Philips is megházasodik, és édesanyja majd örömet leli fiai boldogulásában és unokaiban.

Philips mostanság igen érdekes leveleket írt. Ritkán ugyan, de mindig érdekeseket. Kissé nagyképű római stílusban, mintegy utánozva az ókori irodalom episztoláit, elmondta, hogy nem soká marad Louvainben Richardot mellett. A nagyobbik Richardot-fiú már felnőtt fiatalember, Rómában folytatja művelődését és előkelő állást is visel ott, ő Flandria kormányzójának, Albrecht főhercegnek római ügyvivője. A kisebbik Richardot-gyerek is kezd már cseperedni és az atyának az a szándéka, hogy ezt is rövidesen Rómába küldi, még pedig nem egyedül, hanem mentor gyanánt melléje adja Rubens Philipset. Tehát Philips rövidesen Rómába kerül.

Mostanában mind erősebben és mind gyakrabban bukkant fel Pieterben a vágy, hogy Rómát meglátogassa. Mantuát jól ismerte már, ez a város új okulni valót már nem adhatott neki. Firenzét elég jól megismerte. Milánó nem érdekelté túlságo-

san. De az örök város módfelett izgatta. Lassanként már addig bátorodott, hogy ezt a vágyát homályos célzások alakjában tudtára hozta Chieppiónak. Mikor már harmadszor említette a titkárnak Rómát, az bólintott.

— Jó, jó, már tudomásul vettem, hogy Rómába vágyol. Időpontot nem ígérhetek, de a főméltóságú úrnál majd csinállok valamit. Addig is igyekezzél, hogy a munkád ellen ne essék kifogás.

Az uralkodó hajlandósága nem volt reménytelen. Mostanában szokott szeszélye szerint megint kipécézett magának egy udvari embert, akit lépten-nyomon magához kéretett, akit únos-úntalan kitüntetett, aki az elhanyagolt előd után az új kegyencnek számított, s ez most Pieter volt. Mindennap láthatta az uralkodót, néha kétszer is. Ha az uralkodónak a nap szokatlan szakában jutott eszébe csapongó elhatározásai szerint kilovagolni, Pietert rendelte kíséretül. Sokat beszélgettek ilyenkor, de nem képekről. Vincenzo herceg csak udvariasságból vesztegetett egy-két szót festője munkájára, de aztán másra terelte a beszédet. Szeretett a klasszikus írókról társalogni, akiket meglepően jól ismert. Szeretett hosszasan mesélni messzi földeken tett utazásairól. Nagyon szeretett nőkről és szerelemről tartani hosszú előadásokat, tagadhatatlanul ritka gyakorlata és gazdag élményei alapján.

Egy tavaszi napon éppen együtt lovagoltak, mikor valamelyes szünet után a herceg így szólt:

— Megyek háborúba, Pietro.

— Hova, herceg uram? Ez nagyon meglep.

— Ahova szoktam. Magyarországra. Ott minden keresztény uralkodónak kötelessége volna egyszer-kétszer harcolni a katolikus ügy érdekében a török ellen. Az én kedves barátom, Rudolf császár, nem arravaló ember, Prágában él és természettudományokkal foglalkozik. Kitűnően ért az óraszerke-

zethez, rengeteg órát igazgat folyton és alchimiai rejtélyeken pepecsel. Az udvarában híres természet-tudósok laknak, háború-vezetésről ott kevés szó esik. Én viszont szeretek utazni, azonkívül állandó bűneim alól könnyen kapok papi feloldozást, ha a pogány ellen megyek. Ennélfogva szívesen háborúskodom néha egy-egy keveset. Van egy habsburgi generális jóbarátom, bizonyos Básta György, ettől mindig kapok valami méltó és érdekes beosztást. A nyáron megint elutazom magyar földre.

Pieter pár pillanatig komolyan és érdeklődve nézte a mellette lovagló herceget. Majd így szólt:

— Ölt már embert főméltóságod?

— Persze hogy ölttem. Miért kérded?

— A háborúról gondolkozom, főméltóságú úr. Én a magam részéről gyűlölöm a háborút. Gyűlölök mindent, ami erőszak, fájdalom és halál. Főméltóságod nem ért velem egyet?

Vincenzo herceg nevetett.

— Nem, Pietro, nem értek veled egyet. A török megtámadta a kereszténységet, ennélfogva a kereszténységnek védekeznie kell. Vagy hagyjuk, hogy egész Európa pogány rabszolgaságra kerüljön? Látnod. Ez a háború tehát szükséges és jogos. Háború mindig lesz a világon, míg emberek lesznek, mert az ember olyan állat, amely nem fér meg egymással. Homo homini lupus. Látnod, a magánéletben is fel kell készülnöd és reggeltől estig résen kell lenned ellenségeid ellen, hiszen mindenkinek vannak irigyei. Öserdőben élünk. De ez nem baj, inkább helyes. Mert ez figyelmessé, edzetté, ügyessé teszi az embert, erősíti lélekjelenlétét és férfiasságát, fejleszti bátorságát éppen úgy, mint izmait. A háború helyes dolog. Azt mondhatnám, hogy egészséges. Mint az érvágás. Az a hasznos benne, hogy véres. Nem adsz nekem igazat?

— Fáj, hogy ilyen nagy uralkodónak ellent kell

mondanom. Én onnan indulok ki, hogy testét-lelkét háború nélkül is edzheti valaki. A vívás, a torna, a vadászat igen kitűnő emberpéldányokat fejleszthet. A bátorság fejlesztésére pedig a hétköznapi életben is akad alkalom. Ehhez nem kell háború. Látod, főméltóságú herceg, ha két alabárdos összeverekszik palotád folyosóján, azt botránynak nevezed és mindkettőt drákói módon megbünteted, bármilyen bátran és gyakorlottan püföljék is egymást. Ami két ember között botrányos és büntetendő, miért jogos az két sereg között?

— Oktalan vagy Pietro. Két ellenséges sereg közül mindig támadó az egyik, s védekező a másik. Mi történik, ha a támadó nem hallgat a te emberséges érveidre? A másik szó nélkül adja meg magát és váljék rabszolgává? Már pedig, ismétlem, támadó mindig lesz, amíg az emberi természet tenyészik a földön. Vén asszonyok azt szokták sáпитozni, amit a kegyes papoktól hallanak: Isten a háborút bűneink megbüntetése végett bocsátja reánk. Milyen képe van ennek, ha közelebbről megnézed? Magyarország például protestáns ország. Ott alig van már katolikus. Ott a vénasszonyok szerint a katolikusok bűnei okozták a háborút. Ha pedig meghallgatod itthon a mantuai vénasszonyt, akkor a háborút a protestánsok eretneksége okozta. Badar beszéd ez mindkettő. A háborút az okozta, hogy a török hatalom terjeszkedni akar mások rovására, ezek azonban nem hajlandók ebbe belemenni. Ennélfogva megszólalnak az ágyúk. Semmi sincs ennél természetesebb.

— Igen, herceg úr, ha valaki fegyverrel védi a sajátját, az természetes. De mindig megkísérlik-e a felek előbb a békés megoldást? Bizonyára sok eset volt már, mikor a vérontást és városok felgyújtását el lehetett volna kerülni, ha előbb megkeresik a fegyvertelen alku lehetőségeit. A baj alighanem ott

van, hogy a fejedelmek túlkorán döntenek, a diplomata pedig nem elég okosak és nem eléggé lelkiismeretesek, mert nem irtóznak eléggé a háborútól. A mások halála nekik közömbös.

— Mondom, hogy oktan vagy, Pietro. Mit csináljon egy ország, amelyet ellenségei körülkerítenek és megtámadnak?

— Az előbb próbáljon megalkudni a támadókkal.

— De értsd meg, hogy már megpróbálta. És nem megy.

— Az más. Életét mindenki jogosan védi.

— Ugye, látod. Örvendek, hogy meggyőztelek. De miért vágsz ilyen tűnődő arcot? Min gondolkol még?

— Az jutott eszembe, hogy milyen szép mester-ség lehet a diplomácia. Ha a diplomata szereti az életet, és nemcsak a magáét tudja megbecsülni, hanem a másokét is, milyen gyönyörű feladata lehet fenyegető háború esetén: alkudozni, békíteni, kapacitálni, rábeszélni, kikeresni a felhasználható érdekeket, meglátni a veszedelem réseit, amelyeken át lehet bujni, és végül megmenteni a békét. Halál helyett életet adni. Napfényt, virágot, jó étvágyat, kacagva játszó gyerekeket, épülő városokat, örömet, művészetet..

— Abrándozó vagy, Pietro. Az embereket nem lehet rászoktatni a békére. Az emberiség természetes állapota a háború. A békés állapot csak kivétel.

— Valóban. De arra kell törekednünk, hogy a béke legyen a természetes állapot és a háború legyen kivétel.

— Ó te gyermekes álmodozó. Ehhez meg kellene változtatnod az emberi természetet. Ez pedig lehetetlen.

— Talán lehetetlen. De szabad feltennem egy kérdést, herceg úr?

— Halljuk.

— Lehet az ember olyan tökéletes, mint az Isten?

— Bizonyára nem.

— Bizonyára nem. Jézus mégis azt parancsolja nekünk: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.“ Jézus azonban nem kívánja a lehetetlent tőlünk. Csak az igyekezetet kívánja, hogy minden erőnkől közeledni akarjunk az elérhetetlenhez. Az emberi természetet valóban nem tudjuk megváltoztatni. De törekednünk kell, hogy változzék.

— S ezt hogy akarod elérni, te szakállas kisgyermek?

— Szeretettel, uram. Mindenkit szeretni kell. Rosszért jóval fizetni. A haragost csillapítani. A veszekedőt békíteni. Az evangélium parancsolja mind ezt, uram. Jézus sem szerette a háborút.

Vincenzo herceg ránézett udvari festőjére és elnevette magát.

— Szépen festene az az ország, ahol te volnál fejedelem, Pietro. Hogy mondtad: rosszért jóval fizetni? Majd megmondom Rudolf császárnak, hogy ha a török megint megtámadja, ne védekezzék, hanem küldjön százezer aranyat ajándékba a szultánnak. Különös ember vagy te, Pietro. Első látásra józan és gyakorlati ember vagy, kitűnően tudsz alkudni, takarékos vagy, és aki veled üzletet akar csinálni, az alaposan álljon a sarkára, mert elveszett. Szinte azt mondhatnám, hogy bankárnak kellett volna menned. S ime, egyszerre kibújik belőled a vallási álmodozó. Térj eszedre, fiam. A vallás is más, a gyakorlati élet is más. Jézus a gazdagokat nem szerette, ugyebár, hanem igenis a szegényeket. Akkor miért rakod félre a pénzedet? Miért igyekszel vagyont gyűjteni? Erre felelj, ha tudsz.

— Tudok, főméltóságú fejedelem. Én nem gazdag akarok lenni, hanem gondtalan, hogy kedvemre

festhessek. S egyszer majd meg akarok házasodni. Gyermekeim lesznek. Erre már most gondolok. Nem a nyomorúságot szeretném nekik örökbe hagyni. De nem óhajtok takaródní leendő gyermekeimmal: én magam sem szeretem a nyomorúságot. A szegénységet elbírom, gyermekkorom jórésze szegényen telt el. De a nyomor más, azt nem szenvedhetem, mert nem tudom nélkülözni a tiszta fehérneműt és a büszkeségem nem engedi, hogy kölcsönöket kunyorálgjak. Ennyire minden élő embernek joga van. És minden élő embernek joga van ahhoz, hogy élelmes legyen és gyakorlati eszével boldoguljon, ahogy tud...

— Ne tüzelj, ne tüzelj. Megfigyeltem, hogy ha kereskedő tehetségedet teszik szóvá, azonnal sértve érzed magad. Ha azt mondd, hogy jogod van élelmesnek lenni, akkor ne sértődjél meg érte. Miféle ellentmondás ez benned? Magyarázd ezt meg nekem.

— Meg tudom magyarázni, főméltóságú úr. A felületes emberek a művészetet rendszerint összekötik a rendetlenséggel, hanyagsággal, megbízhatatlansággal. A közepes ostobák szerint csak az a művész, aki renyhe, szószegő és mindenkitől kölcsönkér. Ezért ha józanságomat és szorgalmamat emlegetik, már gyanakszom, hogy nem tartanak művészeknek.

— De te annak tartod magad?

Pieter nem felelt azonnal. Maga elé nézett a nyeregkapára. Majd vállat vont.

— Herceg úr, én úgy kezelem az ecsetet, mint a legjobb vívó a tört. Nálam ügyesebb kézzel nem festhet senki. De hogy mi a művész, azt még nem tudom. Most kutatom. Talán egyszer rájövök. Te minek tartasz engem, uram?

— Kitűnő festőművészek tartalak. És nem szeretem, ha így kételkedel magadban. Ismered a zenekaromnak a violistáját, azt a bizonyos Monteverdit?

— Nagyon jól.

— Látod, az úgy hisz magában, mintha az volna a vallása. Ingegneri, a karmester, bolondnak tartja. Én elhiszem, hogy bolond, de az bizonyos, hogy nagy tehetségnek kell laknia benne, ha ennyire hiszi. Azt szokta mondani csendes mosollyal, hogy amit most a világ összes színpadain muzsikálnak, az nem zene. Majd ő megmutatja az egész világnak, hogy mi a zene. Látod, én hajlandó vagyok hinni neki, és ha csakugyan feltalálja az új muzsikát a világ számára, nem fogok csodálkozni. Én azt hiszem, hogy a szerénység a művésznél nem jó jel. A művész legyen meggyőződve, hogy nála a világon nincs külön.

— Herceg uram, nálam a világon a festés mesterségét senki sem értheti jobban. Én nem ezen vívódom. Hanem kutatom, hogy mi teszi tulajdonképpen a művészetet. Sejttem, hogy van benne valami megfoghatatlan, amit még nem tudok néven nevezni. Én még nem tudom, hogy ez a névtelen valami megvan-e bennem. De ne hidd, uram, hogy ez nekem valami lelki gyötrelmeket jelentene. Én ezt csak kíváncsiságból akarom tudni és nem azért, mintha szenvednék az önmagamban való kétkedéstől. Egyáltalában nem szenvedek. Belenyugszom abba, hogy olyan vagyok, amilyennek Isten teremtett. Ha másoknál különbnek teremtett, az nem az én érdmem; ha másoknál csekélyebbnek, nem én vagyok felelős érte. Én végzem a dolgomat, a többi nem rám tartozik. Igyekszem jól érezni magamat az életben, okosan beosztani örömeimet és másoknak mennél több örömet okozni.

A herceg megállította lovát, mert a palota egyik kapujához értek. Megállt Pieter is. A strázsa tisztelt, a kapu csikorogva nyílni kezdett.

— Furcsa ember vagy te, Pietro, — mondta a herceg, — neked nagy tehetséged van a boldogságra.

— Úgy van, uram. A boldogság másik neve: elégedettség. És én elégedett vagyok. Mindenem megvan. Még vágyaim is vannak.

— Bölcs beszéd. És mi a legnagyobb vágyad az emberiség megjavításán és a háború eltörlésén kívül?

— Rómába szeretnék menni, herceg úr.

— Igen, Chieppio már szólt erről. Majd csinálunk valamit. Isten veled.

A két lovas útja elvált. Pieter a palota egy másik udvara felé tartott, mert az ő lovát nem vették el a csatlósok, hogy kantárszáron az istállók felé vezessék. A lovat elhelyezte, aztán elgondolkozva ment szállása felé. Nagyon megszerette a herceget, szeretett volna mennél jobb színben feltűnni előtte. És előre ügyes mondatokat kovácsolt magában, amelyeket bele fog szőni a társalgásba, ha a herceg megint beszélgetni hívhatja.

De másnap a herceg nem hívatta. Harmadnap sem. A zsoldos kapitánnyal töltötte óráit. Amilyen szeszélyesen szemelte volt ki Pietert, hogy folyton maga mellett tartsa az addigi kedvenc helyett, most ugyanilyen váratlanul elejtette. Pieter bölcsen és fájdalom nélkül tudomásul vette ezt, ismerte gazdája hánykolódó, kiismerhetetlen elhatározásait.

Egy napon érdekes idegent talált Chieppio szobájában, mikor bement hozzá. A titkár mindjárt bemutatatta őket egymásnak. Galilei Galileónak hívták az idegent, fiatal egyetemi tanár volt Páduában és azért jött Mantuába, mert a herceg hallott matematikai és mérnöki ügyességéről és a színházhoz szeretett volna megnyerni új gépezetek, tűzvészek, tengeri csaták és egyebek kieszelésére.

— Már hallottam a nevedet, uram — mondta Pieter.

— Hol? — kérdezte a fiatal, szálas, szakállas tudós látható örömmel.

— Firenzében összeakadtam egy tanítványoddal. Peirese a neve. Igen melegen beszélt rólad.

— Ó, Peirese, a provencei. Hogyne, hogyne. Nagyon kedves és okos fiatalember. Igen finom szellem.

— Nagyon dicsérte előadási módodat, és bizonyos tudományos álláspontodról is beszélt, de azt szégyenszemre elfeledtem.

Galilei nevetett. Hárman folytatták a társalgást és hamar összemelegedtek. A páduai tanár metszően éles eszű ember volt, az olasz beszéd szédületes árja-
valósággal hömpölygött belőle. Heves vitatkozó volt, s ha nem mondott senki olyasmit, amivel vitába szállhatott volna, maga vetett fel ellenérveket, hogy azokat cáfolhassa. Logikája éles volt, modora csupa humor és gúnyolódás. Mikor a harmas beszélgetés véget ért, kitűnt, hogy a tudósnek semmi dolga nincs már, a herceg csak holnap fogadja. Pieter meghívta sétálni, Galilei örömmel ment. Séta közben főként Rómáról beszéltek, illetve Galilei beszélt tarkán és szórakoztatóan azokról az időkről, amelyeket suhanc korában Rómában töltött és matematikai oktatást kapott egy német jezsuita pátertől. Pieter tovább és tovább faggatta, s a tudósnek beszélnie kellett a Tiberisről, az örök város halmairól, a pápai udvar ragyogásáról. Majd mikor már Rómát kimerítették, Galilei munkájáról kezdtek beszélgetni. A tudós elmondta, hogy atyja, a firenzei vászonkereskedő, mindenáron orvost akart nevelni belőle, de ő csak matematikus és csillagász akart lenni. Sokat kínlódott, tanulótársai és tanárai egyaránt kinevették forradalmi nézeteit, de most már révbe érkezett és a páduai Bo tanári katedrájáról hirdeti új tanításait.

— Miért nevezed újnak, amit tanítasz, uram? A tudomány örök és ennél fogva régi.

Galilei hangosan és gúnyosan felkacagott.

— A régi tudomány nem örök, uram, mert tele

van hibával. Arisztotelész sok badarságot tanított. Az egész világnak meg kell mutatni, hogy Arisztotelész tudománya gyatra és vak.

— Nono. Nem lesz ez sok, uram?

— Nem lesz sok. Arisztotelészt le kel taszítani a trónról.

— Lehet, hogy így van, — szólt bölcs és megbo csátó mosollyal Pieter, — de ki fogja letaszítani?

— Én.

Pieter oldalt kapta a fejét. A herceg szavai juttottak eszébe. Monteverdiről. Ime, megint egy ilyen önmagában hívó ember. Az egyik új zenére, a másik új tudományra akarja megtanítani az egész világot. És mind a kettő a világ legtermészetesebb hangján állítja magát a világ apostolának.

— Adja Isten, — mondta udvariasan, — hogy sikerüljön, amit magad elé tűztél.

— Sikerülni fog, ez biztos. Hanem tudod, mit szeretnék most? A sok járkálástól kedvem támadt egy pohár borra. Hol van itt valami jó kis kocsmá? Te ismerős vagy a városban.

— A városban ismerős vagyok, de a kocsmákat nem ismerem. Bornemissza ember vagyok, a szesz nem szeretem.

A tudós csodálkozva nézett a festőre.

— Ejnye, de furcsa ember vagy. Én bizony nem vetem meg az italt. Azt hittem, hogy egy pohár vinkó mellett elbeszélgethetünk.

Pieter állhatatos maradt. Kocsmát rövidesen találtak, és Galilei elkészönt tőle. Bement egyedül. Másnap lehetett hallani a palotában, hogy a páduai tudós hajnalig mulatott, összeismerkedett boldoggal-boldogtalannal a kocsmában és énekelt, mikor hazajövet szobájába vezették, amelyet maga nem tudott megtalálni. De idejében felkelt, hogy a herceg előtt megjelenjék. A tárgyalások nem vezettek eredményre, Galilei túlsokat kért, a herceg pedig nem

tudott Chieppióból annyi pénzt kiszorítani. A tudós elutazott, Pieter nem látta többé. Az udvari élet folydogált tovább medrében, a herceg eltávolodott festőjétől, csak vadászatkor látta, s bár kegyes nyájassággal üdvözölte, nem beszélgetett vele. Most mások érdekelték. A nadjáratra készülődött és katonai dolgokra vetette magát.

De egyszer csak magához rendelte a festőt. Pieter kíváncsian szaladt Chieppióhoz.

— Mit kíván tőlem a herceg, te bizonyára tudod.

— Tudom. Nagy vágyad teljesedik. Elmégy Rómába. Kapsz útiköltséget, ajánló leveleket. mindent. A herceg úr rezidense Rómában Arrigoni Lelio, ahhoz fogsz fordulni először. Hogy meddig maradsz ott, azt a herceg úr nem szabta meg, de mindenesetre hónapokig. A dolgod az lesz, hogy néhány remekművet, amelyek jegyzékét meg fogod kapni, lemásolj a palota számára.

— Igenis. Mikor kell a főméltóságú úr előtt megjelennem?

— Azt bizony nem tudom. Ma délben kellett volna, de a kihallgatásokat a herceg úr hirtelen elhatározással bizonytalan időre halasztotta, mert kedve támadt kikocsizni és fürdeni az ifjú hercegekkel. Majd még kapsz értesítést. Most bocsáss meg, sok a dolgom.

A kihallgatásból nem lett semmi. A herceg több ízben elhalasztotta az audienciát, majd az egész ügy lebonyolítását rábízta Chieppióra. Mindössze a lemásolandó képeket jelölte meg, aztán nem törődött a dologgal többé.

Az utazást július nyolcadikára tűzte ki a titkár. Pieter előző napon még együtt töltötte a délutánt Catarinával. Catarina sírt és görcsös ölelésben szorította magához kedvesét, mintha sohasem akarná elengedni. Pieter gyengéden vigasztalta a színésznőt,

ígérte, hogy sűrűn fog írni, de közben gondosan csomagolt. Egyszer csak felkiáltott:

— Maradj így!

Catarina a dívány sarkába fészkelte magát és egyik karját átvette a támlán. Pieter már nyúlt vázlatkönyve után és gyorsan rajzolni kezdett. A nő mozdulatlan maradt ugyan, de megbántva zsörtölődött.

— Mégis hallatlan, hogy az utolsó napon, amelyet még együtt töltünk, a rajzon jár az eszed. Hát nem szeretsz egy cseppet sem? Én bezzeg semmi másra nem tudok gondolni, mint arra a fájdalomra, hogy itt hagysz. Neked ez nem jut eszedbe?

Pieter buzgón rajzolt és nem felelt.

— Miért nem felelsz? Kérdeztem valamit.

A festő összerzezzent és felnézett a rajzból.

— Bocsáss meg, nem figyeltem. Légy szíves, ne mozogj.

És újra a rajzba merült, mint akinek számára megszűnt a világegyetem. Catarina sírva fakadt megint, de megadta magát sorsának. Mozdulatlanul tűrte a rajzot, olyan arccal, mint az evezőpadhoz láncolt gályarab.

XI.

Pieter majdnem tíz hónapot töltött Rómában. Mikor végre hazaérkezett Mantuába, Catarinát már nem találta az udvarnál. Az öreg színész ezt mondta:

— Azért ment el, mert majd megbolondult a féltékenységtől. Nem írtál neki. Egy napon szedte a cókókját és elutazott, egyikünk sem tudja, hova.

— Ezt nem értem, uram. Azt mondd, féltékenységből ment el?

— Úgy van. Rettegett, hogy Rómában kedvest keresel magadnak.

— De mit változtatott ezen, hogy elutazott? Akkor kevésbé kellett rettegnie?

Az öreg színész vállat vont.

— Uram, én csak azt mondhatom, amit tudok. Tényvaló, hogy féltékenysége miatt utazott el. Aszszonyoknál ne keress logikát.

Pieter bólintott erre és egyszerűen tudomásul vette, hogy Catarina kilépett életéből. És semmi sebet nem ütött lelkén, a szép színésznő sohasem kellett benne más érzést, mint a fiatalember természetes érdeklődését. Odament a falhoz és kifordította az odatámasztott képek egyikét. Római útja előtt festette, Judit és Holofernes volt a tárgya. Judit mintaképűl Catarina szolgált. Most hosszasan nézte a képet és belenézett Catarina valószínűtlenül nagy, bársonyos, fekete szemébe. Aztán bizonyos könnyed hállával felsóhajtott és visszafordította a képet. Sokkal fontosabb dolog foglalta el: Philips látogatását várta.

Philips már Itália földjén tartózkodott. Mert Richardot kisebb fiát nevelte és maga is buzgón folytatta jogi tanulmányait, amelyeknek útján Louvainben a híres-nevezetes Justus Lipsius elindította. Richardot államtanácsos, az apa, úgy határozott, hogy a Guillaume-gyerek és nevelője Páduában telepedjenek le először, mert annak egyeteme, a Bo, kiváló hírnek örvend. Így is történt. És Philipsnek, aki Rómáig nehezen tudott volna eljutni, Páduából a közeli Mantuába utaznia, hogy öccsét meglátogassa, nem került különös fáradságába. A látogatást levélben megbeszélték, és Philips a mondott napon pontosan meg is érkezett.

A két testvér igen melegen ölelte át egymást. Mindkettejükben erős volt a családi érzés, de bizonyára akkor is vonzódtak volna egymáshoz, ha nem testvérek, annyira egymásnak való emberek voltak. Az a felsőbbség, amelyet kicsiny korukban az egyévi

korkülönbség adott Philipsnek, már rég eltűnt. Pieter volt most már a biztosabb modorú, pártfogó hangú, elnéző fivér, Philips volt a simulóbb, félszegebb, elismerést keresőbb. Különbségeik éppen úgy egymáshoz küldték őket, mint szellemi érdeklődésük közös iránya: a klasszikus szellem rajongója és igen művelt ismerője volt mindkettő. Mikor most kibontakoztak egymás öleléséből, mindkettő ugyanazt a mozdulatot tette: megragadta a másik vállát és messzebbre tolta magától, hogy jobban szemügyre vehesse.

— Megférfiasodtál, — mondta egyszerre mindkettő.

Ezen nevettek. Az is tetszett nekik, hogy olyan feltűnően hasonlítanak, pedig Pieter világosszöke maradt, Philips pedig egészen sötéthajú lett. Egy-mást átkarolva, mendegéltek a lépcsőkön, szolgál sem kellett, aki a poggyászt cipelje, mert a kiránduló jogász alig hozott valamit a rövid testvéri látogatásra. S mikor ott ültek a Pieter szobájában, ahova ennivalót hozattak, mindkettő alig várta, hogy elkezdjék a hosszú beszélgetést. Az első szó anyjoknak szólt. Philips semmit sem tudott róla elutazása óta, mert még nem tudta elküldeni állandó címét, de Pieter állandóan kapott leveleket. Az anya egészségesileg elég jól érezte magát, bár panaszkodott, hogy rohamosan öregszik, s a gyászeset is nagyon letörte: Blandine meghalt. Ezt már Philips is tudta. Sajnálgatták kedves és derék testvérnénjüket, gyerekkori emlékeiket elevenítették fel. De aztán hamar rátértek arra, ami e pillanatban mindkettőjüket legjobban érdekelt: Rómára.

— Mondd el római utadat elejétől kezdve — sürgette Philips —, de egészen részletesen.

— Alig vártam, hogy elmondhassam. Tehát: egy júliusi napon indultam. Mindvégig rettentő hőségben utaztam, de ügyet sem vettem rá, az időjárás

sohasem tudott kihozni a sodromból. A figyelmemet különben is lekötötték a közbeeső városok. Mert ahol érdemes volt, megálltam tanulni. Először Pármában. Ott tudtam meg igazán, ki az a Correggio. Párma telisdedtele van Correggióval. Ugyanis volt ott valaha egy apácakolostor és annak Giovanna di Piacenza nevű nagyszerű főnöknője. Ez az apáca hívta őt Pármába, hogy fesse ki freskókkal a kolostort. El is ment, ott is maradt Pármában. Két napot töltöttem ott, de sokat tanultam. Van ennek az embernek az ecsetjében valami könnyedség, amelyet szívből irigylek. Míg meg nem tanulom. Aztán remekül tud egyszerűsíteni. A rajza egyetlen vonással olyan bonyolult dolgokat fog össze, hogy a szakembernek tátva marad a szája. És hogyan festi a bőrt és húst! Micsoda áttetsző irha, micsoda esendő hús, alig lehet ezt kifejezni: mikor húst ábrázol, valami mélabú van benne...

— Várjál csak, Correggio... Nem ez mondta azt a híres mondatot, hogy: „Anch'io sono pittore?”

— De nagyon is ő mondta. Mikor Rafael sixtusi Madonnáját látta. Büszke lett a mesterségére, azért kiáltotta dicsekvően, hogy ő is ezt a mesterséget folytatja. Egyszerűen Pármában kedvemre kigyöngyörködtem magam. Modenában nem álltam meg, mert nem értem rá, de megtanultam, hogy a város nevét másképen ejtik ki, mint addig képzeltem, mert én mindig a második szótagra tettem a hangsúlyt, pedig a pontos kiejtés az első szótagot hangsúlyozza, a második rövid...

— Hogyan? Módena? És nem Modéna?

— Nem. Módena. De hagyd tovább mondanom. Firenzében sem kellett megállnom, mert ezt a várost már jól ismerem. Ellenben megállottam még Perugiában. Itt Peruginóval ismerkedtem, akiről már Firenzében megtudtam volt egyetmást, de most a maga városában tudtam csak meg pontosan, hogy

kicsoda. Nem valami meghökkentő eredetiség, a viláért sem. De rendkívül tiszta rajza van, a módorára csak azt a szót alkalmazhatom, hogy bájos, azonkívül megtanított arra, hogy a legnagyobb kompozícióban is milyen fontos a kicsiny részletek önálló elméssége. De nem untat, ha folyton festőkről beszélek?

— Isten őrizz, hiszen festő vagy, természetes, hogy ezt keresed mindenütt.

— Igen. Egyszerűen egy forró nyári este megérkeztem Rómába.

— Mit éreztél? Mondd el pontosan.

— Azt nem lehet elmondani. A lélegzetem elakadt. Épen napnyugtakor érkeztem a város határába. Különös napnyugta volt: a rendes piros mellé még valami titokzatos zöld is járult. Nem tudom, észrevetted-e, hogy napnyugtakor a pirosarany fellegekben valami zöld is van néha. Ebben a csodálatos színben láttam az elém táruló város tornyait. Nagy por volt az úton, az alkonyat ezt a port aranypiros, zöldes visszfényű köddé változtatta, ezen keresztül láttam a csodálatos és véghetetlen Rómát. Tudod, ki jutott eszembe? Apánk, aki ugyanezen az országúton érkezett valaha Rómába. És szegény bátyánk, aki ott halt meg valahol a kőrengetegben. Nagyon meg voltam hatva.

— És aztán? Meséld magát a várost.

— Nem tudom elmondani. Megértettem, hogy ez a város örök. Össze-vissza, egymás hegyén-hátán a történelem minden kora. A Palazzo Venezia, gyönyörű, komor palota, százötven éves, közel hozzá áll a San Marco-templom, amelyet a Krisztus utáni IV. században építettek, valamivel messzebb a Campidoglio, a rómaiak Capitoliuma, amelyet a ludak mentettek meg. A Maria d'Aracoeli-templom azon a halmon áll, amelyen a tiburi Szibilla megjövendölte Augusztusz császárnak Krisztus közeli születését. Tiburi

különben ma Tivolinak hívják, Horáciusz lakóházát látni a hegyoldalban. Félnapos szekérkirándulás Rómából.

— Rómáról beszélj, ne a környékről.

— Mondom, hogy Rómát nem lehet elmondani. Róma maga az élő történelem, óriási könyv, amelyben minden kor rézmetszetei is ott vannak. A nőstényfarkas szobrát láthatod, amely szoptatja Romuluszt és Rémuszt. A Via Appiát láthatod, amelyen a klasszikus hadvezérek diadalmenete vonult valaha végig győzelmi szekerekkel és láncra fűzött barbár királyokkal. A fórum helyét láthatod, ahol egy fékevesztett éjszakán a rosstrumon lejátszódott Julia szerelmi botránya. Markusz Auréliusz szobrát láthatod olyan talapzaton, amely Michelangelótól való. Majd az első keresztények katakombáit láthatod, a Megváltó után következő évszázadok első templomait, s azután még jó ezer esztendő folytonos építkezését, falat, palotát, szobrot, bazilikát egészen maig: az Aqua Felice nevű óriási vízvezeték teljessen új, a San Pietro-téren a világ székesegyháza előtt ott áll a Nero obeliszkje, amely ezeröttszáz éves, de a bazilika tetején egészen új a kupola, amelyet még Michelangelo tervezett. Ez a város olyan, mint a végtelenség: kezdete a legendákban, vége soha. Az én szavaimból nem értheted meg, látnod kell.

— Fogom is. Folyton sürgetem Richardot uramat, hogy fiával Rómába küldjön engem. De most magadról mondd el, mit csináltál ott, és hogyan ment sorod.

— Igen. Az én első dolgom az volt Rómában, hogy jelentkeztem a mi hercegünk rezidensénél. Ő már várt, mert értesítették volt érkezésemről. Szállást fogadott nekem jóelőre, azonnal bevonulhattam szobámba, az Aventino egyik házában, amely egy nagyon derék és szíves kereskedő-családé. Ez a szoba keletnek feküdt, bőven kaptam nemcsak fényt,

amire szükségem van, hanem hőséget is nyáron és kellemetlen hideget télen, sükségen felül. Nos, aztán jelentkeztem a herceg levelével Montalto biborosnál. Ez a biboros igen nagy ember Rómában, ő vezeti a szentszék politikai ügyeit a pápa unokaöcsésének, Aldobrandininak, társaságában, akit különben már ismertem: ő adta össze Medici Máriát IV. Henrikkel Firenzében. Most éppen nagyon nagy dologban voltak: sok pénzzel és zsoldossal segítették Rudolf császárt Magyarországon a török ellen. Ennek a dolognak a részleteit jól ismertem, mert a hadjáratban a mi hercegünk is részt vett. A pápai sereget a szentatya testvéröccse vezette, aki tábornok volt. Ez a tábornok Varasdon hirtelen meghalt, a parancsnokságot egy Delfini nevű pápai tiszt vette át és a sereget Ferdinánd főherceg seregéhez vezette Kanizsa nevű magyar város alá. Ebben a hadmozdulatban részt vett a mi hercegünk is. Tőle tudom, hogy ott milyen borzasztó dolgok történtek: a nagy sereget nem tudták élelmezni, járványok ütöttek ki és a legénység fele elpusztult: részint a járvány áldozatai lettek, részint éhen haltak. A pápa elvesztette testvéröccsét, ötezer emberét és félmillió aranyforintját, a hadjáratnak pedig nem lett semmi eredménye. Ime, milyen gyalázatos dolog a háború. Éhség, betegség, ezrével pusztuló emberek, és miért? Semmiért. Ez is mutatja, amit folyton beszélek...

— De Pieter, magadról beszélj, ne a háborúról.

— Ja, igen. Tehát jelentkeztem Montalto biborosnál, ő eleinte idegenkedve fogadott, de beszélgetni kezdtünk, s akkor felmelegedett, sőt annyira jóindulatába fogadott, hogy külön levélben kérdezte meg a hercegtől: miben lehetne még külön segítségemre. De többet már valóban nem is tehetett volna. Mindehova belépést szerzett nekem, olyan képeket és szobrokat láthattam, amelyekhez idegenek nem juthattak. A biboros nagy házat vitt, gyakran volt nála

társaság, engem igen gyakran meghívott, és sok érdekes ismerőst szereztem, sőt egy nagyon jó barátot is.

— Azt írtad. Az a német. Hogy is hívják?

— Elsheimer a neve. Mindjárt első nap megismerkedtem vele a biborosnál és azonnal barátságot kötöttünk. Frankfurti fiú, most jött Rómába ő is, nálam egy évvel fiatalabb. Kevés beszédű, szelid, nagyon kedves valaki. Már az első találkozáskor rájöttünk, hogy éreklődésünk köre közös. Ő is a klasszikus szellem szeretetében nevelődött, ő is a festő pályára lépett. Később aztán kitűnt, hogy természetünk is sokban hasonlít. Ő is korán kelő ember, ő sem álhatja a kocsma-levegőt. Így aztán egymáshoz csatlakoztunk s ez megóvott engem attól, hogy a Schilderbent magához ragadjon. Schilderbentnek hívják Rómában a holland festőkolóniát.

— Vannak hollandok is ott?

— Hogyne. A világ minden nemzetét megtalálad Rómában. Néhánnyal eléggé össze is ismerkedtem. Egy Lastman nevű volt leginkább kedvemre. De egyébként kerülni igyekeztem őket, mert virtust csináltak abból, hogy minden este elmentek mulatni, holtrészegre itták magukat, másnap aztán panaszkodtak, hogy a fejük fáj és nem dolgoztak semmit, nem is mentek képet nézni. Mi Elsheimer Adammal annál többet dolgoztunk és annál több képet és szobrot és épületet néztünk.

— Flamand nem volt ott senki?

— De volt egy. És éppen antwerpeni: Bril Pauwel. Ő már valóságos olasz. Húsz éve él már Rómában, nagyon jól megy neki.

— Várjál csak. Nem ketten voltak ezek?

— De igen, ketten. A bátyja, Matthijs, szintén Rómában élt és nagyon ügyesen beférkőzött a Vatikánba, úgy hogy mikor meghalt, a pápa a szokásos megrendeléseket átruházta a fiatalabbikra. Ha va-

lami nagyobb processió van, azt Bril megfesti a Vatikánnak. Egy-egy képből akár egy esztendeig megél. Festett például pápai rendelésre egy „Il martirio di San Clemente“ című képet, amelyet magam is láttam: ez hatvan láb magas. Képzelheted. Montalto biborosnak is rendszeresen dolgozik, a bibornok palotájának egyik termét ő dekorálta. De hogy a munkámhoz visszatérjek: a feladatom az volt, hogy néhány feljegyzett képet lemásoljak a herceg számára. Hát kérlek, olykor azt hitem, hogy hirtelen szárnyam nő és elrepülök az elragadtatástól. A sixtusi kápolna falfestményeiről is le kellett néhány részletet másolnom. Felejthetetlen órákat éltem át, a szememen keresztül a lelkemmel furakodtam bele a képbe és nem csodáltam volna, ha nyomtalanul eltűnök, mert a művészet csodája magába szívott. Michelangelo, Rafael... ő, ezek a szent nevek. Mennyit néztem képeiket, mennyit kutattam mesterségök titkait, mennyit megtudtam róluk. A vérembe ment a Rafael lüktető mozgása és folyton akciót kereső lendülete, a vérembe ment az a hatalmas vihar, amely Michelangelo lelke helyén szüntelenül tombolt...

— A többieket nem szeretted?

— Sokan nem elég modernek nekem. Botticelli nagyon messze van tőlem. Ghirlandaio, Pinturicchio, Signorelli, mind kitűnő mesterek és én tisztelem is őket, de nem tudnak felmelegíteni. Fra Angelicót, miután Firenzében megismerkedtem vele, most viszont láttam V. Miklós kápolnájában. Ez különös légeny volt, és csak úgy tudom ítéletemet megfogalmazni róla, hogy közepes piktör volt, de elsőrangú művész. Hanem rábukkantam valakire, aki aztán még nekem is elég modern. Teljesen magával ragadott. A neve Caravaggio. Ez az ember még egyszer megteremtette magának a világot, amit különben minden nagy művész megcselekszik. Az ő számára a világ a könyörtelen valóság, amelynek csak heves

fénye és heves árnyéka van. Láttál már Caravaggio-képet?

— Nem.

Pietro először meghökkent, aztán egyszerre ráeszmélt, hogy nem festő az, akihez beszél, hanem jogász. Ez kedvetlenné tette, de kedvetlensége nem tudott modorán túlnőni.

— Ó, bocsáss meg, Philips, milyen neveletlen vagyok: szakkérdésről beszélek valaki előtt, akit éppen ez a részletkérdés nem érdekel. Hogy ne untassalak, elég lesz tehát csak annyit mondanom, hogy fény és árny tekintetében, amí a festészetben elvégre eléggé fontos, Caravaggio nagyon érdekes embernek bizonyult számomra.

— Érdekes ember? Milyen?

— Félreértesz, Philips. Én vele nem találkoztam, csak képeivel. Vele magával nem kerestem az érintkezést, mert olyanok, akik nagyon jól ismerik, lebeszéltek róla. Azt hallottam, hogy tisztára bolond. A társadalmi formákat vagy nem ismeri, vagy nem tiszteli, de az bizonyos, hogy aki nem alázatos hódolattal közeledik feléje, azzal rögtön formátlan és gorbomba. Már pedig én rossz modorú emberekkel nem szeretek érintkezni. Ha nagy művész, nagyon helyes, legyen nagy művész, de művészet és társadalom két különböző dolog. A művészt tisztелеm, de a rosszul nevelt embert nem szeretem. Emlékezhetsz, hogy ott-hon, gyermekkorunkban, mikor Oudenaardból hazajöttem...

Philips jóindulatúan mosolygott és közbevágott:

— Emlékszem, hogyne: azt szeretted volna, ha az egész világ tánclépésben folytatja tovább a történelmet. Ezt a gyengédet jól ismerem, drága Pieter. De folytasd és beszélj magadról. A Richardot-történet, amelyről egy leveledben említést tettél, még mindig nem áll tisztán előttem, pedig a gazdám fiáról van szó.

— Azonnal elmondom az egészet. Római tartózkodásom legelején felkerestem a Richardot-fiút, volt tanítványodat, jelenlegi tanítványod testvérbátyját. Ő az Albrecht főherceg rezidense Rómában, tehát akkor is ildomos lett volna felkérésnem a fiatalembert, ha történetesen nem a bátyám lett volna a nevelője. Gratulálok tanítványodhoz: kellemes, lovagias modorú, kitűnő formákkal ellátott fiatalember. Meglátszik rajta, hogy nevelése a te kezéd alól került ki...

Philips boldogan tiltakozott:

— Nem azért, mert valóban én neveltem, de meg kell mondanom...

— Ne fáradj és ne mentegetődzél, a te kezéd alól került Rómába és mintaszerű fiatalember. Én melegen összebarátkoztam vele, s ő anélkül, hogy ilyesmit kértem volna tőle, anyagi boldogulásom módjaira terelte a szót. A beszélgetésből az derült ki, hogy hasznos lenne, ha a főherceg valami jövedelmező munkával bízna meg engem. Erre a kedves Richardotnak kitűnő ötlete támadt. De hiszen ezt a dolgot körülbelül tudod is.

— Tudom, de nem eléggé. Éppen a részleteket nem tudom. Márpedig mint filozófus, gyakran megállapítom, hogy a legtöbb esetben a részletek érdekesebbek, mint a lényeges kérdés. Mondd el, nagyon fog érdekelni.

— Szívesen. Kezdjük az elején. Azt tudod, hogy Albrecht főherceg, mialatt Ernő testvérbátyja kormányzó volt nálunk Antwerpenben, az egyházi pályán kereste érvényesülését.

— Hogyne tudnám, bíboros volt és Rómában lakott, fiatal főherceg létére.

— Úgy van. De az egyház szolgálatából kilépett és elvette feleségül II. Fülöp leányát, spanyol Isabellát. Ezt éppen úgy tudod, mint én. De azt már bizcnyára nem tudtad, hogy lelkileg nem tu-

dott teljesen elválni az egyháztól. Jeruzsálemi bíbornok volt, vagyis pontosan a Jeruzsálemi Szent Kereszt bíborosa, a rangjához tartozó és elég dűledező templom ott van Róma falain kívül, a San Giovanni-kapu közelében. A főherceg, mikor meg nősült, megfogadta magában, hogy a templomot segíteni és támogatni fogja, amennyire ereje engedi. Richardot tudta ezt a fogadalmat, sőt Rómába helyezett fia, a te volt tanítványod, is tudta. Úgy gondolta tehát, hozzám, a te öcsédhez való jóindulatában, hogy a templom ékesítéséhez kitűnően hozzájárulna egy nálam rendelt oltárkép. Várjál csak, ne szólj közbe. A Richardot-fiú rendkívül érti a politikát. A pápai udvar nagyon gyanakodva nézte a főherceg túlságosan békés modorát a protestáns Hollandiával. A Szentszék nem látta át, hogy a főherceg előbb meg akarja nyerni Hollandiát, aztán a katolikus hitre téríteni. A pápa azt hitte, hogy a főherceg hűtlen módon kacérkodik a protestánsokkal, és ezért ki is mutatta bizalmatlanságát. A főhercegnek tehát érdeke volt tüntetni a pápaság iránt való hűségével és egyházi áldozatkészségével. Most jön a te tanítványod éles esze. Levelet írt a főhercegnek, mint római rezidense, hogy jó benyomást keltene, ha őfensége oltárképet festetne a Szent Kereszt-templom Santa Elena-oltárának, amelynek nincs képe. Van itt Rómában, — írta, — egy Rubens nevű fiatal flamand festő, aki nem nagyon igényes és megcsinálná a dolgot száz-kétszáz aranyért. A főhercegnek megtetszett a bölcs tanács, és rögtön írt, hogy „az a Rubens“ fessen csak oltárképet az üres Santa Elena-kápolná-
nak. Én tehát megfestettem ezt a triptichont. Ennek köszönhettem, hogy ilyen sokáig maradhattam Rómában. A herceg által előírt idő már rég letelt, de én el tudtam érni, hogy az oltárkép érdekében a herceg ott tartózkodásomat meghosszabbítsa.

— Sikerült az oltárkép?

— Nem tudom. Mondd meg magad.

Pieter felkelt és a falhoz támasztott igen sok kép közül kikeresett hármat.

— Tessék, ezek az oltárkép színvázlatai. Szárnyas oltárkép, ez a közepe, ez a két szárnya.

Philips nagy érdeklődéssel nézte a képeket.

— Az én véleményem nem mértékadó, — mondta kissé pózolván, — de azt hiszem, ezek remek. Magyarázd meg őket részletesebben, ha nem terhel.

— Dehogyan terhel. Ez a közepe, a címe Santa Elena. Ha szabad a magam munkájáról beszélnem, ennek a kompozíciójában szeretem az egyszerűséget. Azt hiszem, elég jó kép. Az egyik oltárkép ez. Címe: Ecce Homo. Ezzel sok bajom volt, a színeivel sokat kínlódtam s még mindig azt hiszem, hogy színben kissé nyugtalan. De a főalak, azt gondolom, sikerült. A színvázlatból ezt nem láthatod, de végső kidolgozásban főként arra törekedtem, hogy Krisztus fejében ki tudjam fejezni a véghetetlen és bölcs szomorúságot. Úgy hiszem, ez eléggé sikerült is. A másik oldalkép itt van, címe: „A kereszt felállítása“. Ezzel őszintén szólva nem vagyok megelégedve. Talán az a baj, hogy Tintoretto többet járt az eszemben, mikor festettem, mint én magam. A színek kissé kemények, az árnyékok bizonytalanok, a piros ezen az oldalon...

— Ne szidd, ne szidd, — szélt élénken Philips, — ez a kép nekem nagyon tetszik. Mit mosolyogsz olyan különösen?

— Az emberi hiúságon mosolygok. Magamat nevetem ki, hogy milyen emberi gyengéim vannak. Jól tudom, ennek a képnek hibáit, tudom, hogy dicséretedet nem volna szabad elfogadnom, mégis nagyon jól esik. Mintha olyan pénznek örülnék, amelyért nem dolgoztam meg, hanem a földön találtam.

De hidd el, Philips, én nevelem magamat. Az ilyen gyengéket kíméletlenül üldözöm magamban. Ha érett férfi leszek különb embernek fogom tudni magamat. De beszéljünk az oltárképről. A hármát együtt nézd meg, és vedd észre bennök a gondolatot, nem a három kép tárgyát, hanem a hármás kép együttes kompozícióját. Tudod, ez olyan dolog, mint mikor a matematikában egy számot négyzetre emelnek. Mert itt mindegyik képnek megvan a maga saját kompozíciója, s a három kép együttvéve ismét kompozíció, de már másodfokú... Bocsásd meg, csak fecsegek olyan részletekről, amelyek csak a szakembert érdekelhetik, de téged alighanem untatnak...

— Dehogyan untatnak, elhallgatnálak akármeddig. Szóval ezek a képek már ott vannak a templomban?

— Hogyne.

— Ez nagy öröm és dagasztja a mellemet. Igazán büszke vagyok rád, Pieter. A világ fővárosának egyik templomában az egyik oltárképet az én öcsém festette. Tudod-e, mire gondolok most? Hogy apánk, mikor Rómában élt, bizonyára megfordult ebben a templomban is. Talán megnézte a kis mellékoltárt, amely üresen állott, és nem sejtette, hogy egyszer majd az ő fia fog oda oltárképet festeni az egész világ gyönyörűségére.

— Szegény apánk...

A két fivér elmélázott, jó darabig nem beszéltek. Akkor Pieter visszatámasztotta a három vásznat a falnak, fonákával kifelé. Philips megszólalt:

— Más aztán nem történt Rómában?

— Döntő semmi. Legfeljebb azt említhetem, hogy igen sok időt töltöttem a fórum romjai között. Nem tudom neked elmondani, milyen izgalmas órákat töltöttem ott. A romok teljesen rendetlen

halmazt alkotnak, néhol jó darabon sétálhatsz, néhol akkora tömegben állnak a romok, mint egy palota házhelye. Aki nem restelli a fáradságot, nekiállhat a köveknek, és rakhatja őket. Van törmelék, vannak kavicsok, vannak hatalmas márványdarabok, s vannak egy darabból vésett olyan oszlopok, amelyek elhordásához egész seregre való igavonó kellene. De a kutatás megéri a fáradságot. Aki rászánja, az okvetlen talál valamit. Én számos olyan márványdarabot találtam, amely valami szobornak vagy friznek a részlete és művészileg is értékes. Régi pénzeket is találtam, sőt bronztárgyat is, azt hiszem, mécses volt. Majd részletesen megmutogatom és elmagyarázom a gyűjteményemet, amíg itt vagy. A szomszéd szobában tartom a holmimat, mert a hercegtől különös kegy gyanánt még egy szobát kaptam. Ez tele van római emlékeimmal, de még jobban tele vagyok magam.

Késő volt már, a két fivérnek nyugovóra kellett térnie. Le is feküdtek, folyton beszélgetve, a világot már rég eloltották, de még mindig Róma klaszszikus csodáit tárgyalták, míg el nem nyomta őket az álom. Másnap korán keltek, s Pieter megmutogatta bátyjának a mantuai herceg híres palotáját töviről-hegyire. A folyosókon, udvarokon, állatkerten, istállókon csak éppen átszaladtak, aztán siettek a belső termek megtekintésére. Pieter fáradhatatlanul magyarázta bátyjának a képeket, szobrokat, gobelineket, és szüntelen előadásban magyarázta, hogy micsoda palota ez, ahol Mantegna élete nagy részét eltöltötte, ahol Donatello, Brunelleschi, Tizián és Romano is laktak. Mutatta a termeket, ahol egy Hohenzollern-leány lakott, mint egy Gonzaga hitvese, lakott itt valaha a dán királyné, a János választó fejedelem, Zsigmond császár, sőt maga II. Pius pápa, aki ebben a palotában tartott zsinatot és nyolc bíbornokot hozott magával. Meg-

nézték a fegyvertárat, a színházat, az éremgyűjteményt. De Philipset legjobban a könyvek és okiratok érdekelték. Pieter teljesen otthonos volt már a könyvtárban, tudta, hol vannak a legérdekesebb ritkaságok. Elévette a gyönyörű misekönyveket, amelyeket évekig tartó munkával írtak és festettek remekbe hajdani szerzetesek. Megmutatta a francia regényritkaságokat, Artus király és kerekasztala történetét, valamint Tristan, Amadys, Astolfo és Lancelot históriáit. Dicsekedett Cicerótól kezdve Apulejusz Arany szamaráig a klasszikus írók pompás kiadásával, amelyektől Philips mondhatatlanul izgatott lett. Mutatta Savonarola egyházi beszédeit és Platina nevű író művét, amely „Az őrgróf álma” címmel a Gonzagáknak hízelt, tartalma szerint Virgilius eljött Mantuába az eliziumi mezőkről és arra kérte Lodovico őrgrófot, hogy fejezze be nagy munkáját és valósítsa meg az Aeneis teljes példányát, amelyben nincsen másolási hiba. Megnézték a Boccaccio és a Dante kézzel illusztrált kiadásait is. De még nagyobb izgalomra indította a látogatót az okmánytár. Pieter már itt is jól ismerte a járást. Egyik kötegből kikeresett egy ódon levelet.

— Nézz ide, Philips. Ezt a levelet Gonzaga Francesco írta az apjának százharminc éve. Talán nehezen olvasod a régi szöveget, én majd hangosan fordítom. Ime: „Legjobban tisztelt és dicső atyám, — úgy számítom, hogy augusztus ötödikén vagy hatodikán érek Bolognába, de ott csak két-három napig maradok és megyek tovább a gyógyfürdőre. Arra kérem főméltóságodat, parancsolja meg Mantegna Andreának és Malagistának, hogy jöjjenek velem. Ők szórakoztatni és mulattatni fognak, hogy elkerüljem az alvást, mert kúrám ezt megkívánja. Nagy öröm lesz Andreának megmutatni a kameákat, a bronzokat és más szép régiségeket,

amelyeket együtt vizsgálhatunk és vitathatunk meg, és Malagista zenéje és éneke is könnyebbé fogja tenni, hogy ébren maradjak.“ A többi nem fontos. Várjál, most még érdekesebb levelet mutatok. Ezt előbb visszatesszük a helyére. Így. Most nézd ezt. Ugyanennek a Francesco hercegnek két szolgája lovat venni ment Spanyolországba. Cadizból a következőket írták: „Egy Columbus nevű savonai tengerész most kötött ki. Hozott magával harmincezer dukát értékű aranyat, borsot és más fűszereket, sólyomnagyságú papagályokat. Olyan fákat láttak, amelyeken finom pamut nő, mások viaszt és vászonfonalat termelnek, és láttak a tatárokhöz hasonló magas és fürgé embereket, akik vállig érő haját hordanak. Ezek emberhúst esznek és úgy hízlalják az embert, mint mi a kappant. Kannibáloknak nevezik őket. A tengerészek rengeteg aranyat, szantálfát, fűszert hoztak haza. Én magam láttam hatvan különböző színű papagályt és tizenkét indiánt, akiket a királynak küldtek. A hajósok nagy erdőket is találtak, amelyek olyan sűrűek, hogy az eget alig látni. Aki ott fára mászik, nem tud visszakerülni többé. Még sok ilyen érdekes dolog van, amit nem érek rá megírni.“

Így böngészett a levelek közt Pieter, hogy bátyjának mennél tanulságosabb dolgokat mutathasson. Aztán a palota környékét mutatta meg, mikor bent már mindent láttak. Megnézték a Casa Zoiosa nevű épületét, amelyben a XV. század világhírű pedagógusa, Da Feltre Vittorino nevelte az akkori Gonzaga-hercegeket.

— Mi az, hogy Zoiosa? — kérdezte Philips.

— A szó ugyanaz, mint Gioiosa. Franciául Joyeuse. Ez gyakori hangváltozás az olasz nyelvben. Giorgio helyett is mondják, hogy Zorzo. De most lóra ülünk, ha akarod és fellovagolunk a dombokra. Onnan szép az alkonyat.

Philips örvendett a gondolatnak. Mentek a lovakért. Nemsokára kettesben poroszkáltak kifelé a városból a Mincio partja mentén. Most otthoni dolgokról beszélgettek, főleg Ostende ostromáról. Philips elmondta, amit még otthon hallott: Albert főherceg elhatározta, hogy elfoglalja a protestánsok legfontosabb erődjét, Ostendét, amelyet most már országszerte úgy neveztek, hogy „tövis a belga oroszlán lábában“. Az ostrom folyt, de eredménytelenül. Isabella hercegnő megesküdött, hogy addig nem vált inget, míg Ostende nem jut katolikus kézre.

— És mit csinál Orániai Móric? — kérdezte Pieter.

— Allítólag király lesz Hollandiában. Nem furcsa? Van valami féltestvér-szerű dolog köztünk, s ő most király lesz, Egyébként derekasan hadakozik.

— Igen. Ő is hadakozik. A főherceg is hadakozik. Dúlnak, ölnek, felgyújtanak. Az emberek, akiket szüleik nagy kinnal-bajjal felneveltek, a puska-golyótól elesnek egy pillanat alatt. A házak, amelyeket annyi költséggel, szeretettel és gonddal felépítettek, a lángokéi lesznek. Nem borzasztó ez? Gondolkoztál már, mint filozófus, a béke és háború kérdésén?

— Nem igen. Ez még alig jutott eszembe.

Pieter hallgatott, aztán másra tért át. A klasz-szikus irodalomról beszélgettek, erről az örök témáról, amely akármilyen időben és akárhol kimeríthetetlen anyagot adott a társalgásnak. Pieter folyton Vergiliuszt emlegette. Lovaglás közben gyepes domboldalra érkeztek. Valami kis ház fehérlett a közelben.

— Itt leülünk egy kicsit a fűben, a lovak addig legelhetnek.

— Kié az a ház? — kérdezte Philips.

— Most nem tudom, kié. De hogy sok évszázaddal ezelőtt kinek a háza állt ott, azt tudom. Azért hoztalak ide.

Philips már leheveredett. Most kíváncsian emelkedett félkönyökére.

— Mondd, — folytatta Pieter —, emlékszel-e még a Vergiliusz sírversére?

— Hogyne. Ezt a disztichont minden iskolásgyerek tudja. „Mantua szült, Calaber vitt el, Nápoly röge sírom. Zengtem pásztorokat, hősokeket és a falut.“ Nini: „Mantua szült.“ Tehát Vergiliusz itt született. Ez nem is jutott eszembe.

— Igen, itt született. Annak a háznak a helyén. Philips izgatottan felkelt.

— Micsoda érzés... az ókor egyik legnagyobb szelleme... itt futkosott kisfiú korában... éppen, ahol most állok... Pieter, köszönöm ezt az élményt. Mintha az ő hatalmas szellemét itt érezném lebegni körülöttünk Ugye, te is imádod?

Pieter megcsóválta a fejét.

— A költők is okai a háborúnak. Mert az emberölés dicsőségét zengik. „Cecini duces.“ „Hadvezéreket zengettem“... Még a sírján is ezzel dicsekszik.

Az idősebbik fivér álmélkodva nézett öccsére.

— Furcsa vagy, Pieter. Ez a kérdés rögeszmédé kezd válni. Nem értelek.

— Nem, Philips. Nem értjük egymást. De az nem baj, hiszen jó testvérei vagyunk egymásnak. Beszéljünk másról. Tudod, mire gondoltam?

— Mire?

— Ha most hazamegyünk a palotába, közös levelet írunk a mamának.

— Nagyon jó lesz. Más leveleket is írok a magam részéről. Például Wouwere Jannak. Emlékszel rá, ugye?

— Emlékszem.

— Wouwere most Bolognában van. Meg akarom látogatni. Rég beszéltem vele. Lipsiusnál tanult jogot ő is, azóta sem láttam. Tudod, mi volna szép? Ha lefestenél bennünket együtt. Csoportképen. Listius, Wouwere, te, meg én. Megörökítenél mindnyájunkat.

— Szívesen, ha ez neked örömet okoz.

Már poroszkáltak lassan visszafelé. Egymás mellett haladt a két lovas. Nem beszéltek egy szót sem. Erősen gondolkoztak mindaketten. De hogy miről, azt nem kérdezték meg egymástól.

XII.

Pieter már nem volt a mantuai udvarnál az egyetlen flamand, mióta a herceg a hadjáratból visszatért. Mert a herceg egy kis istállófiút hozott magával, Paul nevezetűt. Ez mint árvagyerek hányódott a világban, nem igen tudta megmondani, milyen gazdag úr szolgálatában, hova vetette a sors. A mantuai herceg lovakat vásárolt valakitől, s a gyerek olyan ráadás volt az üzletben, mint a lovak kötőfékje. Eleven tekintetű, jókedvű, tizenhárom éves gyerek volt, és Pieter gyakran lement az istállókhöz, ha kedve támadt kissé anyanyelvén beszélgetni. A gyerek imádta, s mikor arra került a sor, hogy Pieter hosszabb útra indul, nem volt nehéz elintézni, hogy Paul istállófiú is vele menjen.

Vincenzo herceg elhatározta, hogy összegyűjti kastélyában a világ legszebb női arczásait, valamint e világi gondolat kegyes jóvátétele végett a világ legnevezetesebb Madonna-képeit, mivel eredetiben nem lehet, legalább másolatban. Mint mindig, ha egy-egy új szeszély elragadta, minden más dolog számára siket és vak lett, csak vesszőparipá-

jával foglalkozott most is. Pieter megint minden nap kihallgatásra járult, olykor kétszer is. Neki kellett megszervezni ezt a szeszélyes lendülettel indított gyűjtést. Emlékezetből, a könyvtárban található város-leírásokból, hallomásból össze kellett írnia a lemásolandó képeket. Leveleket kellett fogalmaznia Chieppio számára, hogy az írjon a különböző fővárosokban állomásozó mantuai rezidenseknek, hogy jó másolókat keressenek és körülbelül tizenöt-tizennyolc forintot fizessenek egy másoláért. A herceget annyira izgatta a dolog, hogy órákig eltárgyalt róla. Mignem egy napon, mikor megint belépett a herceghez, a nagyúr így szólt hozzá:

— Ezt most abbahagyod. Megint utaznod kell. A többit megtudod Chieppiótól.

És máris kegyesen bólintott annak jeléül, hogy a kihallgatásnak vége. Pieter azonnal szaladt a titkárhoz. Nem is kellett kérdeznie semmit.

— Ül le, fiam, és hallgass meg türelemmel, mert nagyon fontos megbízatást kaptál, szeretném, ha nagyon kitennél magadért, ennél fogva részletesen ki akarlak tanítani mindenre.

— Hova utazom? — kérdezte Pieter boldogan és türelmetlenül.

— Majd a végén. Mondom, hogy légy szépen türelemmel. Úgyis nagyon szeretsz politizálni, hát most figyelj, mert amiről szó van, az csupa politika. Ott kezdem, hogy a dicsőséges Gonzaga-ház uralma alatt álló Mantua igen kis állam. Sokkal kisebb, semhogy bármelyik szomszédjának rosszindulatát megkockáztathatná. Sem ide, sem oda nem szabad csatlakoznia. A mi külpolitikánk a legnehezebb feladatok közé tartozik: mindenkivel jóban kell lenni. A mi urunk hálistennek igen jó koponya, alázatos tanácsaimat azonnal átlátja, és kitüntet engem azzal, hogy rendszerint e tanácsok

értelmében cselekszik, sőt megmondhatom neked, Pietro, hogy olykor sajátmagának is rendkívül elmés politikai ötletei vannak, amelyekhez viszont én igyekszem símulni. Mindezt eddig magad is tudtad. De most rátérek a tulajdonképpeni tárgyra. Firenzében magad is észlelhetted, hogy a Medici-ház mostani ura szakított elődei hagyományos politikájával és a spanyol érdekek ellen fordult. Vedd ehez, hogy Fernando nagyhercegnek IV. Henrik a sógora, a spanyolok ellenfele. Viszont másik sógora éppen a mi urunk.

— Kezdem érteni.

— Azt alig hiszem. Mit kezdesz érteni?

— A következőket, uram. A pápai állam, a nápolyi spanyol helytartó és Spanyolország állandóan megtámadással fenyegetik Firenzét. Ebből könnyen háború lehet. Mantuának tehát nem érdeke, hogy a spanyol hatalom azonosítsa a sógorországokkal. Mantuának valahogyan alibit kell mutatni.

— Brávó, Pietro. Büszke vagyok rád. Mert én ajánlottalak erre a kiküldetésre. De ne vágj közbe, várd meg csak a végét. A mi uralkodónknak Madridban is van rezidense, bizonyos Iberti Annibale. Ezt megbíztuk, nézzen szépen körül és közölje először is, hogy kik a spanyol udvar legbefolyásosabb emberei, másodszor pedig közölje, hogy ezek milyen fajtájú figyelemnek örülnének legjobban. A válasz megjött. Legelőször természetesen magának a királynak illendő kedveskedni, őt pedig más nem érdekli, csak a vadászat és lovaglás. Az udvarnál minden Lerma hercegtől függ, aki művelt és műértő ember, neki tehát műtárgyakat kell küldeni. Rá nagy hatással van a nővére, Lemos grófné, aki fölötte vallásos asszony, tehát vallási tárgyaknak örülne legjobban. Végül fontos ember Lerma herceg egyik kreatúrája, bizonyos Franchezza Pedro,

ez most rendezkedik be és valami szép bútorcsoport, meg eféle igen kellemesen érintené. Mi tehát nekiálltunk, hogy ezeket az ajándékokat megtárgyaljuk. Fülöp királynak küldünk egy remekbe készült hintót, hat lóval, a mantuai tenyészet hat legszebb paripájával, kíséretül pedig odaadjuk azt a két lengyel lovászt, akiket a főméltóságú úr a magyar háborúból hozott haza Kanizsa alól. De küldünk még egyebet is őfelségének: egy szép puskagyűjteményt, amely tizenegy értékes darab-ból áll. És még egy hegyi kristályból metszett gyönyörű üvegcsét, ritka keleti illatszerrel töltve. Ezt kapja a király. Lerma herceg nővérének egy drágakövekből készült rózsafűzért és egy ötvöztött aranyfeszületet. Franchezza úr kap egy drága keleti szőnyeget, apró szobrokat, ilyesmit. A végére hagy-tam Lerma herceget. Neki küldünk egy aranyvázát és két ezüstvázát, igen nagyokat, finom szagosítókkal töltve, de aminek még jobban fog örülni: a tizenhat leghíresebb itáliai festmény másolatát.

Pieter felugrott.

— Tizenhatot? Azokat, amelyeket a mi rendelésünkre Fachetti másol most Rómában?

— Úgy van. Azokat napokon belül meg is kapjuk. Csak ülj le. Ezekkel tehát valakinek el kell menni Valladolidba, aki tud spanyolul, akit udvari emberek közé lehet engedni, akinek helyén van az esze, és aki nem lesz feltűnő. Mert az egész ügy körül nem óhajtunk nagy lármát, azt gondolhatod. Én téged ajánlottalak, és meg kell mondanom, hogy a herceg úr nagyon helyesnek találta választásomat. Annál inkább, mert gyönyörű nők arcképeit fogod lemásolni az ő számára. Most már mindent tudsz, készülj fel, a jövő héten indulsz. Pénzt, hitelleveleket, ajánlóleveleket bőven fogsz kapni. A többi rajtad áll. Gondold meg, hogy Európa legelőkelőbb udvarába kerülsz. Nem, nem, ne köszönd meg. Tu-

dod, hogy a hálálkodást únom. Most menj dolgozni, nekem is sok a dolgom.

Egy kellemetlenül borús és esős márciusi reggelen megindult a menet: elül az öszvéres társzékér, amelynek drága rakományú ládáit erős ponyva védte az esőtől, mögötte lóháton az udvari festő és a mellé rendelt szolgalegény, mögötte még egy öszvérfogat a poggyászokkal, mögötte két lengyel lovasz két-két paripával, végül a hintó, amelyet váltott paripák vontak, a bakon Paul, a flamand istállófiú.

Ferrara volt az első állomás. A vámnál megállították őket. A vámőrök azt követelték, hogy Pieter nyitassa ki a ládákat. Hosszú veszekedés következett. Pieter elszaladt Martellino bankárhoz, akihez levele volt. Azzal elmentek Langosco grófhhoz, akit a bankár jól ismert. Most már hárman mentek el a ferrarai bíborshoz, aki már lefeküdt a késő esti órákban, de felverték és levelet kértek tőle a vámörshöz. Mindez zuhogó esőben. A rakományt nem kellett felbontani, de százötven tallér vámot kellett fizetni. Pieter már első nap látta, hogy túlkevés költséget kapott. Következő állomás Bologna. A vámnál ismét kellemetlenség. De most már érvelni lehetett a ferrarai példával: ott nem bontották fel a szekereket. De a borralalóval nem lehetett takarékoskodni. Viszont a vám ennek megfelelően kevesebb lett. A Pieter rendelkezésére bocsátott költség mindenesetre rohamosan fogyott, s ő azonnal írt Chieppiónak. „Ha a herceg nem bízik bennem, akkor túlsok pénzt adott, de ha bízik bennem, akkor túlkeveset.” Még mindig szakadó esőben vágtak neki a bologna—firenzei útnak. Itt már nagyon kellemetlenné vált az időjárás, mert az eddigi sík országút után a hatalmas hegyek meredek emelkedése következett. Az öszvérek minduntalan megakadtak, a kocsisok káromkodva és még

az esőn is verejtékezve dolgoztak egy-egy kátyúnál. Olykor már úgy látszott, hogy lehetetlenség tovább menni. Pieter dühösen dolgozott maga is, bokája megrándult, jobb tenyerét megsértette, bőrig ázott, köhögött. S mikor az embertelen hegy-mászás után megérkeztek Firenzébe, a díszhintó nem volt sehol. Az zárta be a menetet, valahol elmaradt, csak másnap érte utól őket, de késedelmet úgy sem okozott, mert Firenzéből nem lehetett tovább menni. Pisa felé az országutat előntötte az árvíz. Ezt Gianfigliacci és Capponi nagykereskedőknél tudta meg Pieter, akiknél hitellevelekkel jelentkezett. De nemcsak ezt tudta meg tőlük, hanem azt is, hogy a mántuai udvar utazási marsalljának fogalma sincs a spanyol hajóközlekedésről, mert tudnia kellett volna, hogy a rendszeres járatok Génuból indulnak Spanyolország felé, nem pedig a Pisán túli Livornóból. De ezen már nem tusakodhatott, mert nem mehetett óriás kerülővel Genua felé. Arra a szerencsés véletlenre kellett bíznia magát, hogy Livornóban talál alkalmas hajót. Az árvíz elvonultára hat napig kellett várnia Firenzében. Érkezése után egy héttel végre eljutott Pisába. Itt biztonságba helyezte a rakományt, az állatokat, az embereket, aztán elnyargalt Livornóba hajót keresni. A kikötőben talált is három hamburgi hajót, amelyeket Medici Fernando nagyherceg bérelt gabonaszállításra. Mindahárom hajó toscanai gabonát kellett hogy szállítson Spanyolországba. Pieter tapsolt örömében és azonnal megkereste a három kapitány egyikét. Azzal mindjárt meg is alkudott és megkönnyebbülten lovagolt vissza Pisába. De még aznap éjjel azzal verték fel, hogy a nagyherceg megváltoztatta rendelkezését és a három hajó egyikét s éppen ezt, Spanyolország helyett Nápolynak irányította. Pieter másnap reggel megint átlovagolt Livornóba, hogy új kapi-

tányt keressen. A hátramaradt kettő közül egyiket elő is kerítette és azzal is megalkudott. S mikor visszatért pisai szállására, ott kisvártatva nagy meglepetésére egy régi antwerpeni ismerős kereste fel, bizonyos Van der Neesen Jan, akit gyerekkora óta jól ismert, s akinek házába Philips sokat járt annakidején. Nem akarta elhinni, hogy Van der Neesen a látogató, hiszen nem tudta, hogy az Itáliában van. De még jobban csodálkozott, mikor földije közölte vele, hogy Fernando nagyherceg megbízásából jön, akinek most szolgálatában áll. A nagyherceg éppen Pisában tartózkodik, mert háború van a levegőben és mivel tengeri támadástól is lehet tartani, innen intézi a livornói kikötő katonai megerősítését. Pieterhez kérése volna: a nagyherceg egy Achinea nevű híres lovat ajándékozott a spanyol király alicantei kapitányának, legyen szíves azt Pieter, miután úgyis lovakat visz, a többi állattal elvinni Alicantéba, hiszen ott köt ki a hamburgi hajó. Pieter nagyot ámult, hogy a nagyherceg tudja az ő pisai jelenlétét, s ő tudja a mantuai lovakat is. De nem tett megjegyzést, vállalta a megbízást. Van der Neesennel még soká beszélgetett antwerpeni dolgokról, aztán elváltak. De a nagyherceg értesülésén nem győzött csodálkozni. Még jobban csodálkozott három nap múlva. Ekkor a nagyherceg magához kérette kihallgatásra. Pieter e kihallgatás után azonnal leült Chieppiónak levelet írni.

„A nagyherceg ma délután magához hivatott és a mi főméltóságú uralkodónkkal és uralkodónőnkkel kapcsolatban a legszeretetre méltóbb és legudvariasabb kifejezéseket használta és meg kell mondanom, hogy a fejedelem, mikor látható kíváncsisággal kérdezett utamról és egészen személyes természetű ügyeimről, bizonyos

mértékben meghökkentett, olyan mértékben informálva volt az ajándékok nagyságának és minőségének legcsekélyebb részleteiről is; tudta, hogy kinek mit szántunk, sőt megmondta nekem, nem éppen büszkeségem öröme nélkül, ki vagyok, honnan származom, mi a mesterségem és hogy a festészetnek milyen megbecsülést köszönhetek, úgy hogy mintegy fejbeütve álltam ott és nem tudtam azt a balsajtelmet legyőzni, hogy itt vagy valami házi kísértet dolgozott, vagy közvetítők, hogy a kém szót ne használjam, ragyogó hírszolgálat a mi uralkodónk saját házában. Másképpen ezeket nem tudhatta meg, hiszen a tárgyakat egyenként én sem a vámhivatalban, sem másutt nem soroltam fel. Talán csak naivitásom az oka, hogy ámulok dolgokon, amelyek fejedelmi udvaroknál mindennaposak. Bocssáss meg nekem és csak időtöltés gyanánt olvasd egy újonc és olyan ember sorait, aki még tapasztalatlan és csak azt a jószándékomat lássad, hogy jóakaróimnak szolgálatára legyek, kivált neked. Méltóságos nagyszerűségednek alázatos szolgálója, Rubens Pietro Paolo.“

A hajó április nyolcadikán kapott olyan kedvező szelet, hogy kibonthatta vitorláit és elindulhatott Alicante felé. A lovakat és öszvéreket, a társzekeret és hintót kitűnően elhelyezték, a legényeket is, Pieter takaros kis kabint kapott. Csakhamar eltűntek a látóhatáron Itália körvonalai, s a hajó símán ringott előre a vízen. Gyönyörű idő támadt, a hajó közelében delfinek játszottak. Az út jó tizenkét napig tartott és felváltva, hol élvezetes volt, ha kedvezett az idő, hol kényelmetlen, ha a rengés miatt egyik-másik utas megkapta a tengeri betegséget. Pieternek ez volt első hajóútja és maga is kíváncsian várta, hogyan bírja a tengert. Kitűnően bírta, nem lett be-

teg, legfeljebb feje kóválygott kissé. De ezzel sem törődött: összeült a német tengerészekkel beszélgetni. Ezek protestánsok voltak, nyers, de derék emberek. Pieter, aki erős katolikus nevelést kapott, s fiatal korában azt oltották beléje, hogy a világon minden rossznak ezek a borzasztó eretnekek az okai, már régebben kezdte sejteni, hogy ez egyoldalú beszéd. Most, hogy sokat beszélgetett a matrózokkal, megint csak azt látta, hogy ezek vallásos emberek, akárcsak ő, rendesen imádkoznak és az ördögből sem fedezhető fel bennök semmi. Sokat faggatta őket otthoni életükről, városuk politikájáról, tengeri kalandjaikról. Vagy ha elunta őket, akkor utána nézett a lovaknak, rendben vannak-e és a legények pontosan lemossák-e az állatokat tetőtől talpig fehér borral, mint a herceg, a híres mantuai fajta tenyésztője, elrendelte volt. Ha ezt is megtapasztalta, akkor felment a fedélzetre és bámulta a tenger hihetetlen színeit. A napnyugtát és napkeltét sohasem mulasztotta el, most is kora hajnalban kelt és korán feküdt, mint mindig.

Útja utolsó napján elromlott az időjárás. Zuhogó esőben érték el a spanyol partot, amely sehogysem akart a párás látóhatáron megmutatkozni. Nagynehezen végre kibukkant pálmafáival. Kirakodás előtt Pieter gondosan megnézett minden ponyvát, nehogy a drága ajándékok nedvességet kapjanak. Különösen a képekre figyelt. Ezeket még otthon nagy bádogdobozokba fektette, a dobozokat viaszos vászonba csavargatta s az egész tető faládjába tette. Nem is volt semmi baja egyiknek sem. Éppen megérkeztek az állatok is, az a paripa is, amelyet Fernando nagyherceg küldött ajándékba a kapitánynak. Rendben volt minden, a lovásziút kivéve. Ez az úton valami hideglelés lázat kapott, nem is tudott a maga lábán lejönni a hajóról, a többiek cipelték le, de a zuhogó eső ellen nem védhették.

Alicante már Spanyolország volt, a világ egyik urának földje. Pieter, amennyire felelőssége és gondjai engedték, igyekezett ízlelni az idegen országot. Spanyolul szólított meg mindenkit, s bár eleinte döcögve ment a dolog, de már az első napon elég jól belejött. Az első, ami feltűnt neki, a moriszkók sokasága volt. Ezek a tiszta, vagy spanyollal kevert szercsenek különös jelleget adtak a népességnek: az idegen szemlélőnek az volt a benyomása, hogy ilyen lehet Afrika.

Három napig tartott, míg felkészült a szárazföldi utazásra. A gyereket nem tudta betegen ott hagyni Alicantében, valahogyan bebugyolálta az eső ellen. És a sívár egyhangúsággal szitáló esőben nekivágott a menet, hogy a spanyol félszigetet majdnem egészen keresztülvágja. Gyötrelmes utazás volt, mert a szállítmány minduntalan elakadt a sárban. Falvakon, városokon baktattak keresztül, amelyek mind egyformáknak látszottak az örökös esőben: fehér házak közt mór mecsetek, vagy katolikus jellegű templomok, amelyeknek lapos tetejű tornyán mindig ott volt a gólyafészek. Este szállást kerestek valami szurtos fogadóban, nem egyszer leteregetett ruhákon, holmi konyhasarokban kellett meghúznia magát éjszakára. A lovászfíút állandóan a hideg rázta, amellet kétségbeejtően köhögött és ijesztően soványodott. Így érték el Aranjuezt, ahol azonban a híres palotát nem lehetett megnéznie, az őrség be sem engedte a kapun. Madridban már többet láthatott. Ember és állat súlyos fáradsága miatt itt úgylis célszerű volt kis időre megpihennie. A királyi palotába könnyen bejutott, a nevezetes templomokat is megnézhetle. Minden szabad percét tanulmányozásra fordította. S bármennyire sürgette az idő, mégis szerét ejtette, hogy az Escorialt is megnézhesse, a komor és rejtelmes II. Fülöp világhírű építkezését. Sok itáliai mester remekeivel találko-

zott, Rafael és Tizián mindenütt akadt. A spanyol festők azonban nem tudtak benne melegséget kelteni, nagyobbára az Itáliában divatos pasticcio szerint dolgoztak, amelyet ő nem szeretett. De volt egy, aki szemet szűrt neki. Ennek El Greco volt a neve, mert Kréta szigetéről származó görög volt, eredetileg Theotokopulosznak hívták. Teljesen egyéni festőnek kellett mondani, mert nem hasonlított senkihez és öhozzá sem hasonlított senki.

Pieter visszahökkent, mikor képeit meglátta. Első gondolata az volt, hogy ez a művész elnebajos. De ha az volt is, bolondságából a művészi következetességet nem lehetett megtagadni. Színeket csak ösztövéren használt, a sárgát, szürkét, kéket olyan óvatosan adagolta, hogy úgyszólván színtelennek tetszett. Rajza egyenesen megdöbbentette az Itáliából érkező szemlélőt: minden arcot részaránytalanra szabott, fél-arcesontú, félrenyakú, csapott-koponyájú kísértetek voltak ezek inkább, semmint szentek vagy emberek. De ezt az örületnek tetsző szellemvilágot úgy tudta kompozícióba foglalni a görög-spanyol mester, hogy ennek az alkotó tehetségnek csak mély bók járt. Nem, nem — fortyant fel Pieter hevesen tűnődései közben —, lehetetlen, hogy ez legyen a művészet útja, hiszen Tizián, Tintoretto és Veronese színei nem lehetnek tévedések, s lehetetlen, hogy ne Michelangelo vagy Lionardo rajza legyen a helyes. Ez a Greco alaposan meggondolkoztatta, míg a sáros országúton, a folyton szakadó esőben haladt Valladolid felé, de ha magában még oly hevesen ócsárolta is, érezte, hogy van benne valami, ami az ő számára teljesen érthetetlen, mégis maradandó. És most megint az a furcsa kétely támadt benne, amelylyel Angelico képeit nézte, s mint minden más festőhöz, ezekhez is a maga tehetségét méregette.

Végre húsznapig folytonos esőzés után megérkeztek Valladolidba, holtfáradtan, csuromvizesen.

Azonnal a mantuai rezidens iránt érdeklődött. Díszes kis palotába vezették, s ott jócskán kellett várakoznia, míg a rezidens megjelent. Jól táplált, merev arcú ember volt ez, szemhéjai félig mindig leereszkedtek, s azt a benyomást keltette, hogy folyton álmos. Pieter bemutatkozott és előadta küldetését.

— Rendkívül csodálkozom — mondta Iberi Annibale szenvtelenül —, a főméltóságú herceg nekem semmi ilyen értesítést nem küldött.

— De bocsánat — csodálkozot Pieter is —, az értesítés én magam vagyok. Holnap bemutatom papírjaimat, ha személyazonosságom felől kétség lenne. És az ajándékok is eléggé igazolhatnak. Ezeket át is kell adnom kegyelmességednek, hogy mennél hamarabb őfelségéhez és a többiekhez jussanak.

— Mennél hamarabb? Az nehéz lesz, kedvesem. Az udvar e pillanatban nincs itt. Az udvar Aran-juezból nem ide jött, hanem kis időre Burgosba. Ott tartózkodik.

— Úgy? És mikor jön ide az udvar?

— Azt nem lehet tudni. Én az ajándékokat mindenesetre már holnap átveszem.

— Nem bizonyos, hogy átadhatom őket. A lovak velem jöttek, s a drágaságok egy része is, de a társzekér még nincs itt. Rettenetes rosszak az utak, valahol mgrekedt. De amit átadhatok, azt szeretném elintézni. A személyzet számára is szállás kell, én pedig itt nem vagyok ismerős. De meg kegyelmességed most már ura és parancsolója az egész ügynek, én a vezetést tisztelettel átadom.

Iberti arca nem változott semmit.

— Holnap reggel pontosan tízkor várlak. Most nem tartóztatlak, mert felteszem, hogy fáradt vagy.

Néma meghajlásokkal búcsúztak, kézszorítás nélkül. Iberi azt sem kérdezte, hogy talált-e szállást magának. Másnap délelőtt pontosan tíz órakor megint ott volt nála: elhozta a lovakat, a vázákat,

a díszkocsit, a személyzetet. Iberti mindent végignézett mozdulatlan arcával. Kifejezése teljesen ugyanaz maradt, ha azt mondta valamire, hogy gyönyörű, vagy ha azt mondta, hogy nem tetszik neki. Az átvétel két óra hosszat tartott: Iberti mindent pontosan feljegyzett. Aztán megint kétórás beszélgetés következett, mert Pieter előhozta az utazás anyagi részét. Az úton minduntalan váratlan kiadásai merültek fel, minden sokkal drágábbba került, mint a mantuai iroda előirányozta, s most már rég ott tartott, hogy saját pénzét költötte, sőt már azt is majdnem egészen elköltötte. Iberti lassú és kínos pontossággal vett számon minden mondatot. Olyan hivatalnok volt, hogy hivatalnokabbat képzelni sem lehetett.

Ezen tehát túlestek, s most nem maradt más hátra, mint várakozni, melyik jön meg hamarabb: az úton késlekedő társzekér, vagy a Madridban késlekedő király. Pieternek egyszerre bőven támadt szabad ideje. Mindjárt elkezdte járni a templomokat. A katedrális új és modern épület volt, márványfalai közül még jobbára hiányoztak a képek és szobrok. De a kisebb templomok közt sok régi és gazdag akadt, ismeretlen régi spanyol mesterek műveivel. Pieter nagy érdeklődéssel nézelődött: olyan egyházi művészettel találkozott itt, amely minden eddigi tapasztalatától különbözött. Igen sok volt a különös stílusban felhasznált ezüstdíszítés. De amit látni lehetett, azt hamar megnézte. Várt, várt, tétlenül és a társzekérért aggódva. Az végre megérkezett, a rakományt Ibertihez szállították. Ekkor már elállt a hetekig tartó eső, amelyre ebben az országban, mint Pieternek mondogatták, hosszú évtizedek óta nem volt példa. De most rekkenő hőség következett. A ponyvát leszedték a társzekérről, a ládákat egyenként vitték be Ibertihez.

— Melyikben vannak a képek?

Pieter rámutatott a ládára. Iberti ezt rendelte legelőször felbontani. S mikor a faládából elékerültek a festmények, Pieter dermedten hőkölt hátra: hiába volt minden gondos csomagolás, a hetekig tartó esőben a láda beázott, a bádogtokok megereszkedtek, a képek tönkrementek.

— Mi ez? — kérdezte Iberti mozdulatlan arccal.

— Rettenetes — mondta Pieter —, szeretném magam felakasztani. Most mit csináljak?

Sorra kirakták mind a tizennyolc festményt. Bizony azok csúnya állapotban voltak. Alig volt sértetlen egy is. És nemcsak magán a festésen esett hiba, hanem még a vászon is megpenészedett és elrothadt egy-egy helyen. Pieter erős figyelemmel, szívdobogva nézte végig valamennyit.

— Megpróbálom — mondta hirtelen elhatározással —, kijavítom, amit lehet. A festékanyagban és egyéb hozzávalóban kérem segítségedet, kegyelmes uram. Egy perc sincs veszteni való, máris rohanok dolgozni.

A képeket lóhalálában szállította szállására, előkészített állványt, festéket, ecsetet, mindent. És sebbel-lobbal nekifogott az első képnek. Vakmerőnek látszott a feladat, de aztán mégis kivihetőnek bizonyult. A mállott vászonrészeket ügyesen megpótolta, másutt a felhólyagzott és elkenődött festéket levakarta. Egyórai munka után azt látta, hogy a dolog úgy, ahogy menni fog. S ekkor két idegen fiatalember állított be hozzá. Bemutatkoztak: ők festőművészek, és Iberti úr hajszolta fel őket a városban, hogy legyenek a Rubens úr segítségére. Pieter azonnal munkába fogta őket, elmagyarázta, mit hogyan csináljanak, de azok felsőbbbséges mosollyal hagyták elmenni fülük mellett az utasítást. Azt mondták, hogy ma már nem dolgozhatnak, de holnap reggel eljönnek.

Pieter már pitymallatkor talpon volt és dolgo-

zott. Elemében érezte magát: gyorsan kellett dolgoznia és olyan kézügyességgel, mint a bűvész. Öt óra hosszat dolgozott már, mikor a két spanyol festő megjött. Kijelölte munkájukat és lázas örömmel dolgozott tovább. Azok nem nagyon erőltették meg magukat, pizmogva csinálták, amit láthatóan untak és egyetlen perc szünet nélkül fecsegték. Majd felkekedtek, hogy ők megéheztek, mennek enni, de mindjárt jönnek vissza. Pieter is elment, nem ugyan hosszasan étkezni, de a beteg lovászgyerekek utána nézni. Az lihegve senyvedt fekvőhelyén és hálásan mosolygott.

— Fáj valamid? — kérdezte Pieter fölője halolva.

— Nem fáj — suttogta mosolyogva —, jobban vagyok. Minduntalan elalszom és Antwerpenről álmodom.

Pieter még ott maradt kissé, fejét simogatta, tréfálkozott vele, aztán szaladt vissza festeni. Nagysokára a két mamlasz spanyol is megérkezett és mindkettő nagy körülményességgel készülődött neki. Ekkor belépett Iberti.

— Nagy ujság van — mondta félig behúnyt szemű arc kifejezéssel —, az udvar holnap érkezik. Nagyon kell sietni.

— Bízd rám, uram — felelt Pieter, egy pillanatig sem szünve a munkában —, ami emberileg lehetséges, megcsinálom.

Dolgozott szürkületig. Másnap reggel megállapította, hogy két kép majdnem sértetlen, tizen- négyet ki tud javítani, de kettő teljesen tönkrement. Azonnal elhatározta, hogy saját maga fest ezek helyett kettőt. Fejében már régóta megvolt két kép terve: meg akarta festeni a nevető és szomorkodó bölcsőt: Démokritoszt és Héraklitoszt. Rendben van: ezeket most villámsebesen megfesti, ha a sérült tizen- négyet mind kijavította. Dolgozott, mint a mo-

tolla, halnaltól estig. Iberti olykor benézett hozzá sürgetni. Ő azzal felelt a sürgetésre, hogy elküldte a két spanyolt.

— Miért tetted ezt? — kérdezte Iberti elhülve.

— Mert lusták, zavarnak a fecsegésökkel és amellett tehetségtelenek. Egyedül gyorsabban boldogulok. Aztán még van egy okom. Ezek itt folyton pletykáztak. Ebből az következik, hogy a városban is járni fog a szájuk. Nem érdekünk, hogy a képek tönkremenetele általános beszéd tárgy legyen. Bíz rád a munkát, kegyelmes uram, úgyis van egyéb gondod.

— Van. Az udvarmesterrel, Calderonnal, már érintkeztem. Don Rodrigo igen jó barátom és megígérte, hogy az átadásra hamarosan kijelöli az audienciákat. Orgaz gróf, a főlovászmester, már megnézte a lovakat és a kocsit. El van ragadtatva. Hát csak siess.

Pieter önmagában gyönyörködő büszkeséggel dolgozott. Ilyen jól és ilyen gyorsan ezt a munkát aligha tudta volna elvégezni más festő Európában. A javításokkal elkészült, nekilátott a két eredetinek. Fejében készen élt a mód, ahogyan a vidámságra hajló arcot s ahogyan a bánatra hajlót fogja festeni. Ügyszólván csak le kellett másolnia képzeletéből a vászonra a két képet. Festett széleseben, aztán megint lecsapta az ecsetet és szaladt Pault megnézni. Az mozdulatlanul feküdt ágyán. Először azt hitte, alszik. Jobban megnézte: a fiú meghalt. A kis honfittárs messze idegenben elment, utolsó pillanatában bizonyára Antwerpenről álmodva. Leült mellé, hogy eltűnődjék illetődötten életről és halálról. De aztán felugrott, lecsukta a fiammingo gyerek szemhéjait, a takarót ráhúzta az arcára és izenetet küldött Iber tinek, hogy gondoskodják a hercegi alkalmazott tisztességes temetéséről. Iberti maga hajtattott a festőhöz és aggodalmaskodva kérdezte, vajjon a fiú fel-

vette volt-e a halotti szentségeket. Pieter megnyugtatta: igen, a háziak még idejében hívtak papot.

— Hál'istennek — szólt Iberti —, a dolog rossz benyomást keltethetett volna az udvarnál. Az ilyesminek hamar híre megy. Mennyire vagy?

— Holnap kész leszek.

— Bravo. De tulajdonképpen kár, hogy siettél.

— Tessék?

— A képek átadására most sem kerülhet sor. Lerma herceg felesége az éjjel meghalt. Remélem, azért nem bosszankodol, hogy siettettelek?

— Világért sem, uram. Sőt templomban fogom megköszönni ezt a véletlen haladékot: a képeknek még száradniuk kell.

— Persze, erre nem is gondoltam. De a lovakat hamarosan átadjuk a hintóval öfelségének. Majd értesítelek, jelen leszel. Előbb természetesen apróra kioktatlak az itt kötelező etiketről. Mikor öfelségének bemutatlak, különösen vigyázva kell viselkedned. Mert megállapodtam az udvarmesterrel, hogy bemutatlak.

— Hálás leszek a tanácsokért. Nem fogsz velem szégyent vallani, kegyelmes uram.

Most megint volt szabad ideje, de most már használni is tudta. Valladolidba megjött nyári tartózkodásra a madridi udvar, a kis város megtelt pompás hintókkal, katonasággal, utcán sétáló érdekes emberekkel. A palotát most már kinyitották, a festő az Iberti kérésére adott külön engedelemmel megnézhetette a termeket. Rafael és Tiziánt talált, azonkívül spanyol mestereket, akik között figyelemreméltók is akadtak. A gyűjteményeket és bútorokat is megcsodálta. A városban végigjárta a mór kereskedők butikjait és kinézett egy-két tárgyat, amelyet szívesen megszerzett volna, ha pénze van, de most már minden dukátját előlegezte a hercegnek. Lassanként meg is ismerkedett egy-két udvari

emberrel. Ezek közül legjobban érdekelte Don Ayanza Jeronimo, a birodalom nyugatindiai kincstárnoka, aki igen művelt ember volt, kivált természettudományokban. Voltak saját találmányai is, kivált egy ezüsből való mérlegre volt büszke, amely, ha vízbe mártották, a kétféle fémből készült testek összetételének arányát meg tudta mutatni. Don Ayanza nagyon megkedvelte a fiatal flandriai festőt, meghívta magához étkezni, s ott a festő olyan tökéletes udvari ember módján viselkedett, hogy egyszerre három más meghívást is kapott. Most már kedvére barangolt az utcákon, olykor a járókelők között volt is kit köszöntenie, sőt olykor ismerőssel sétált, aki megmagyarázta neki az érdekesebb embereket, udvari előkelőségeket, híres szép asszonyokat, s többek között egy balkezére kacska öregurat, aki magányosan mendegélt gondolataiba merülve: ez nyugalomba vonult haditengerész volt és író, Cervantesnek hívták.

Ahogy az idő haladt, már társaságba is járt. Igaz, hogy nem az egészen előkelőkhöz, hanem a grandok büvkörén kívül álló tisztviselőkhöz és gazdagabb kereskedőkhöz. De itt is megcsapta valami különös varázs: az udvar és a korona levegője, amelyet Mantuában sohasem érzett. Apránként hallott pletykákból, mende-mondákból, megjegyzésekből kialakult képzeletében az igazi udvari élet, amelyet születése elzárt előle. Sokat beszéltek előtte a királyról, III. Fülöpről, aki egy évvel volt fiatalabb náia, tehát most a huszonötöt taposta. Magas, puha, szőke fiatalembernek írták le, aki teljesen ellentéte volt rejtélyesen elholt bátyjának, Don Carlosnak: a nevelés ereje teljesen győzedelmeskedett rajta, vallásos lett a csontja velejéig és igyekezett olyan erényes lerni, hogy udvaroncai szerint eddig bocsánandó bűnt sem követett el soha. Boldog házasságban élt fiatal feleségével, ausztriai Margittal. Rajta kívül

csak a templomot szerette és a pompát, a politika dolgaival nem sokat gondolt, mindent rábízott Lerma hercegre. Ez a Lerma herceg pedig nemcsak szívesen vállalta a nagy birodalom kormányzásának munkáját, hanem hatalmára féltékenyen vigyázott is. Don Sandoval y Rojaz Lerma herceg most volt a hatvanas évek küszöbén, még a király pompaszereteten is túltett és roppant pénzt költött kedvteléseire, akkorát, hogy ha vagyonát és költekezését a társalgók összemérték, rendesen jelentős módon elhallgattak. Pieter elképzelte, hogyan folyik a spanyol birodalom kormányzása: Lerma herceg tessék-lássék jelentéseket tesz felséges urának, megkapja az unott fejbólintást, aztán megy dolgozni: egyik diplomatát fogadja a másik után, egyik állami előkelőséget a másik után. Az ilyen kihallgatásokon az ész és felelősség mérkőzik, minden szónak súlya és szerepe van, nyájasság takarja a szándékot, országok harca bújik meg az eszmecsere vidám fordulatai mögött. Aki tudja magáról, hogy eszes, jól tud nyelveket, művelt és megjelenése is nagyon jó, s azonfelül a politika mindig élénken érdekelte, annak nem lehet más vágya, mint hogy ilyen munkát végezzen, előkelő testtartással előrehajolva, könnyedséget mutasson, de élesen és keményen figyeljen, megkeresse az audienciát adó nagyúr álláspontjában a támadhatót, villámgyorsan számot vessen érveivel, kerülgessen, közeledjék, aztán bátran és erősen támadjon, mikor kell. Gyönyörű dolog volna diplomatának lenni. De mihaszna sajogjon ezért egy szegény piktor szíve, mikor ez a kiválasztott nemeseké és előkelőké? És mégis, hátha okossággal, ügyességgel oda tudja magát küzdeni az olyan is, akit születése más ösvényen indított el? Udvar, udvari élet, arisztokraták, fogadások, remek jelmezek, elmés mondatok, s közben a világ dolgainak eldöntése: muszáj ezt egyszer elérni, muszáj, muszáj.

Az udvarmesteri hivatal kitűzte a napot: július tizenegyedikén veszi át őfelsége a mantuai herceg ajándékait, másnap pedig Lerma herceg ad kihallgatást a herceg embereinek.

Pieter izgatottan készült a nagy eseményre, hogy bemutatják a spanyol királynak. Ibertitől kapott pénzt, hogy méltó módon kiöltözhessék, saját pénzét az út költségeire fordította. Az átadás színhelyéül egy kertet jelöltek ki Madrid határában, itt fenyvek és pálmák között tágas térség akadt ahhoz, hogy fogatot és lovat jól szemügyre lehessen venni. Iberti, Pieter s a mantuai személyzet természetesen rég ott voltak a kitűzött idő előtt, a lovak is ott állottak, türelmetlenül kapálva patáikkal a homokot, s ott volt az aranyozott hintó is ragyogva a kábitó napsütésben, egy asztal színes bársonyterítőjén pedig ott feküdt a díszes puskák sora, s a többi ajándék. Végre közeledő kocsirobogás hallatszott. Iberti intett a mantuaiaknak, hogy vigyázzanak. És befordultak a homokos térségre őfelségének és kíséretének hintái. Az elsőből udvari méltóságok szálltak ki. Ibertit rá sem értek üdvözölni, mert mély meghajlással kellett várniok a királyt és a királynét. Fülöp spanyol királyt, ha nem született volna bíborban, puha szőke mamlasznak lehetett volna nevezni, zsemlyeszínű bajsza határozatlanul színlett fehér arcában. Mellette felesége állott és szenvedett a hőségtől, folyton legyezte magát. Mindenki hétrét görnyedt a királyi páron kívül, Lerma herceg és Orgaz gróf is, akik a következő hintóról szállottak le. A király nyájasan bólogatta a fejét. Aztán elhelyezkedtek a felegyenesedett görnyedezők, mindenkinek előre megmondták, milyen távolságban kell állania a királytól. Iberti előlépett, háromszor bókolt és a király feljogosító fejbicecentésére beszélni kezdett. Rövid szónoklatban átadta a mantuai herceg ajándékait és felkérte őfelségét,

hogy az ajándékokat kegyesen megtekinteni méltóztassék. A király az asztalhoz fordult, és mohón nézegetni kezdte a fegyvereket, egyáltalában nem fenséges nyugalommal, hanem kapkodva, mint a gyermek, mert vadász-szenvedélyének boldogságát nem tudta legyőzni.

— Gyönyörűek, Iberti, gyönyörűek, Jaj, de örülök!

Kissé elbíbelődött még a többi ajándékkal, aztán engedelmet adott, hogy elővezessék a paripákat. A nemes állatok elsétáltak előtte, s ő ismét felkiáltott örömében. Orgaz gróf megmutatta neki, amelyet személyes használatára kiválasztott. Ezt az egy paripát külön megnyergelték volt. Öfelsége nem sokat kérte magát, odalépett a lóhoz. Orgaz gróf lehajlott és a tenyerét tartotta, hogy öfelségét nyeregbe segítse. A király jól ülte a lovat, megindult vele, előbb lépésben, majd ügetésre fogta. Lóhátról visszánézett a királynéra, aki legyezőjével integetett neki. De mindjárt vissza is kanyarította paripáját öfelsége és leszállt. Rögtön felült ezután a díshintóba feleségével, a kocsis megindította az elébe fogott négy udvari lovat, a hintó körülkerülte a kis teret. A felséges pár nevetett az örömtől. Boldogan integették elragadtatásukat Ibertinek. Mikor a kocsi visszatért, a király előbb állította meg és kingrott. Az udvarnép, amely távolabb várakozott, sietve odasereglett. Fülöp király ekkor hat lépés távolságra volt a gypeszélen álldogáló Pietertől és három lépésre Ibertitől, aki hajlongva hallgatta az elismerő szavakat.

— Jelenteni fogom főméltóságú uramnak felséged kegyes tetszését.

— Jelentsd, Iberti úr és ne feledd el megírni, hogy a királyné is el volt ragadtatva.

Ekkor egy másodpercenyi szünet következett. Pieter kihúzta magát és már készítette a kézmoz-

dulatot, mellyel széles ívben megkanyarítja mélyre tartott tollas kalapját a király, Flandria ura előtt. Most jött el a pillanat, mikor Iberti bemutatja a királynak. De Iberti nem mozdult, csak állt mereven a király előtt. Lerma herceg Orgaz grófra nézett, a király Lerma hercegre nézett. Pillantásaik indulási szándékot mutattak. Pieter ösztönei ordítani szerettek volna: gyorsan, Iberti, gyorsan, mert elmennek. De csak állott némán, a világ legfeszültebb várakozásával. Iberti nem mozdult. Ekkor a király így szólt:

— Hát akkor, azt hiszem...

Nem folytatta, karját nyújtotta feleségének és nyájasan visszabólintott Iberti felé. A királyi pár elindult. Lerma herceg, Orgaz gróf s a többiek kísérték. Csak Rubens Pieter Paulnak, az antwerpeni festőnek, nem volt szabad kísérnie. Ott maradt állva, mély meghajlással, ahol a lovászok. S így kellett állniok meghajolva, míg a király és kísérete a várakozó hintókban elhelyezkedve, meg nem indultak. Ekkor fel lehetett egyenesedni. Pieter izgatottan és a szégyentől pirulva sietett Ibertihez.

— Miért nem mutattál be, kegyelmes uram?

Izgatott volt, hagja remegett. Iberti nyugalmasan, álmoson rápillantott félig lehunyt szempillái alól:

— Mert nem volt rá alkalom.

— Nem volt alkalom? Hát akkor, mikor a király...

Iberti felemelte kezét és közbeszólt, most is teljes nyugalommal, egyhangúan:

— Hogy melyik a helyes etikettszerű alkalom, azt az én hivatásom és tapasztalatom dönti el. Isten veled, Rubens úr.

Azzal hátat fordított és elindult a csikorgó homokon. Pieter elképpedve bámulta a távozót. Most jött rá, amit öntudatlanul eddig is sejtett anélküli,

hogy megfogalmazta volna magának: ez az ember féltékeny volt rá. Félt attól, hogy be kell mutatnia egy másikat, aki jobb megjelenésű, mint ő, érdekes művész, talpra esett válaszokat tud adni és a modora valóban lebilincselő. Már eddig is vészes némasággal hallgatott, ha Pieter közölte vele, hogy ezzel vagy azzal az udvari emberrel ismerkedett meg. Tehát Iberti féltékeny és elgáncsolja előmenetelét. Jól van. Hatalmas lélegzetet vett és azt az orrán eresztette ki. Szeretett volna felemelt karral a távozó után fenyegetni és megesküdni, hogy egyszer majd csak azért is beszélni fog a spanyol királlyal. Volt már festő, akinek császár emelte fel leejtett ecsetjét. Egyszer majd ő fog így mendégélni koronás fők kíséretében, ha a világ összeomlik is.

Nyomban legyűrte haragját és keményen feltette magában, hogy ezt ugyan ügyesen megírja haza Mantuába, de Ibertivel semmit sem fog éreztetni ezentúl, maradhatnak abban az udvariasan ellenséges hangban, amellyel Iberti őt eddig kezelte. Nincs még vége a spanyol megbízatásnak, történhetik itt még egy s más.

És Lerma hercegnél a kihallgatás valóban más-képpen folyt le. Iberti és Pieter ketten mentek el a birodalom igazi uralkodójának palotájába. Előre megmondattott, hogy a herceg melyik teremben fogadja őket. Pieter ámult a hallatlan pompától. Volt itt kép is, szobor is bőven, de a szellemi kincseknél több volt az anyagi: valószínűtlen nagyságú arany- és ezüsttárgyak roskadoztak a túlszűfolt termekben, a legtöbb drágakövekkel kirakva. Beléptek tehát a kijelölt terembe s ott Pieter vette át a rendezés feladatát: rendelkezett, hogy a legények hogyan rakják fel az ajándékokat. Félkört alkotott a bútorokból, azoknak támasztotta a tizennyolc képet, a félkör középpontjába asztalt helyeztetett és arra rakatta fel a drágaságokat. Ez olyan kiállításá válto-

zott, hogy maga Iberti is elismeréssel bólogatta a fejét. Éppen kész lettek a kellő időre. Ekkor egy lakáj kitárta a szárnyas ajtót és kilépett Lerma herceg házikábatban. Úgy ítélte helyesnek, hogy így fogadja egy baráti ország külképviselőjét, aki uralkodója ajándékait hozza. Az eléje táruló tárgyak úgy meglepték, hogy a tisztelgő urak üdvözlését is elfeledte.

— Óriási, — mondta csendes csodálkozással, — ez aztán ajándék.

Csak ekkor üdvözölve Ibertit. Pieter mozdulatlanul állt és elhatározta, hogy nem is fog megmozdulni. A herceg kérdő pillantással ránézett. Ő akkor sem mozdult. A herceg tehát ugyanezzel a kérdő pillantással Iberti felé fordult.

— Engedd meg, herceg úr, hogy bemutassam a képek hozóját, Rubens Pedro Pablo udvari festő urat.

Most már igen, most már megmozdult Pieter. Bókolt könnyedén és símán, ahogy Iberti nem tudott. A herceg kezét nyújtott neki.

— Örvendek, hogy festő vagy. Aki művész, az engem azonnal érdekel. Majd beszélgetünk. De előbb nézzük a képeket.

És sorra vette valamennyit. Egyik Massys Quentin-másolatnál megállt:

— Hiszen ez eredeti!

Pieter azonnal Ibertire nézett. Iberti szigorúan intett, hogy okvetlen rá kell hagyni. Pieter hallgatott. A herceg egy másik képre mutatott:

— Ez is eredeti! Az én szememet nem lehet becsapni! Úgy látom, hogy túlnyomó része eredeti, csak egy-kettő a másolat. Ez már ajándék! A legszebb, amit itáliai uralkodó adhat nekem. Mondjátok meg uratoknak, hogy az ajándékok elbűvöltek és hálám bizonyítására szeretnék neki fontos szolgálatokat tenni. Ezt a két bölcset ki festette?

— Én, — felelte Pieter büszkén.

— Kutyateremtette, hiszen te elsőrangú festő vagy. Mondd csak a nevedet még egyszer.

— Rubens.

— Rubens. Honnan származol?

— Flandriából, Antwerpeni vagyok.

— Ó, Flandriából Hiszen akkor a mi alattvalónk vagy! Ez derék. Iberti, adjátok nekem ezt az embert. Van egy bizonyos tervem, vele akarnám megcsináltatni.

— Herceg úr, neked adni, végtelen sajnálatomra, nincs jogom. Hogy az én uram mennyire ragaszkodik Rubens úr szolgálataihoz, azt én itt Valladolidban nem tudom eldönteni. De ahhoz jogom van, hogy egyet felajánljak hercegségednek: amíg ő itt tartózkodik, addig szolgálataival szabadon rendelkezél.

Lerma herceg bólintott. A piktorra nem nézett egyik sem. Adták-vették, mint valami ügyes selymást, vagy csillagjóst. A herceg mondani készült valamit, de Pieter gyorsan megszólalt, idejekorán, hogy a herceget ne kelljen félbeszakítania:

— Végtelenül boldog vagyok, hogy szabad elhatározásomból követhetem vágyamat, amely egyezik Iberti őkegyelmessége álláspontjával: szolgálni akarom hercegségedet. Az én uram ugyan más munkát adott nekem, de a kegyelmes úr is úgy látja helyesnek, ahogy én: rendelkezék munkámmal, herceg úr.

Iberti arca nem mutatott ugyan semmi érzelmi változást, de érezni lehetett rajta, hogy belsejében hirtelen vihar keletkezett. Vincenzo herceg megbízta udvari festőjét, hogy igyekezzék a spanyol király galériájában a híres szépségek arcképeit lemásolni. Most ő ellenkező munkára adott engedelmet a fiammingónak, s ezt a hatalmas herceg miatt ott helyben nem vonhatta vissza. Csúnyán belekeveredett a felelősségbe. Talán először történt, hogy udvari biztonságát és hidegvérét zavarba hozták.

Lerma herceg pedig útját vágta annak, hogy közbeszólhasson, mert maga válaszolt Pieternek:

— Nagyon hálás vagyok a rezidens úrnak, hogy ilyen előzékeny. Szeretném is mindjárt megbeszélni veled, hogy mit fogsz dolgozni számomra.

Pieter szeme villant egyet. Azonnal megérezte a megtorlás pillanatát. Símán és könnyedén mondotta:

— Boldogan állok rendelkezésedre, főméltóságú herceg. Majd tiszteletemet teszem alkalmasabb időben, mikor az én szegény mázoló munkám részletei nem veszik el a rezidens úr drága idejét.

— A rezidens urat nem akarom feltartani, — mondta a herceg az ügyesen előidézett választ, — veled végeztem, Iberti, még egyszer hálásan köszönöm fejedelmed nagyszerű ajándékait. Rubens, te még maradj.

Iberti arca alig észrevehetően sáppadtabbra változott. Leemelte fejről a tollas kalapot, melyet ő is, Pieter is, illendően fejökön tartottak a szobában. Aztán kihátrált. Lerma herceg meg sem várta eltűnését, máris Pieterhez fordult:

— Engem szegény hitvesem halála kimondhatatlan gyászba borított. Nemrégén még fényes felvonulások vagy szerelmi jelenetek megfestését rendelttem volna tőled. De most az én világi életemnek vége. Belépek a papi rendbe, mint szerzetes fogom tovább végezni politikai kötelességeimet. Az illetékes egyházi hatósággal már beszéltem erről. Régi életemet teljesen el akarom felejteni, csak egyetlen emléket akarok belőle: egy arcképet. Le fogsz festeni lóháton, flamenco barátom, hogy néha visszaemlékeztessen régi boldog magamra, aki nincs többé...

Bizalmasan a festő vállára tette kezét. Iberti már nem volt sehol.

XIII.

Iberty nem tudta, mit mond, mikor a hercegnek rendelkezésére bocsátotta a mantuai udvari festő munkásságát. Nem tudta ugyanis, hogy a festőnek lett volna egyéb fontos dolga is: a fejedelem számára le kellett volna másolnia, ami portrét női szépségekről talál a királyi képgyűjteményekben. Sőt arról is szó esett, hogy amennyiben pénze marad, esetleg Párisnak kerülve jöjjön haza, hogy ott is másolhasson. Iberty átadta a festőt Lerma hercegnek, aki magát Spanyolországot jelentette. Visszavenni tőle a festőt már nem lehetett. Ez felbosszanthatta volna a nagyurat. Pedig éppen arról volt szó, hogy mennél jobban megnyerjék a kedvét.

Pieterben túláradt a boldogság. Szívéből únta már a másolási és javítási munkálatokat. Huszonhat éves volt már, s a római oltárképeket kivéve még nem volt alkalma alkotni. Most az Iberty elszólása folytán megszabadult a szolgai mázolásból és mindjárt hihetetlen megbízást kapott: lovasképet kellett festenie Európa egyik leghatalmasabb államférfiáról. Legszívesebben azonnal hozzákezdett volna, hogy még éjszaka is dolgozzék, ha éjszaka festeni lehetne.

De a hercegnek nem volt sürgős a dolog. Kegyelemben elengedte és jó darabig nem is hallgatott magáról. Pieter vígan élt, társaságba járt, lovagolt, folytonos beszélgetéssel gyakorolta magát a spanyolban. Ha könyv került a kezébe, elolvasta. Mikor aztán Lerma herceg üzent érte, lobogó kedvvel sietett oda: addigra már rengeteg vázlatot csinált minden lóról, amelyet elétalált. De csalódás érte: a herceg szót sem szólt a lovasképről.

— Te, flamenco, — mondta neki bevezetés nélkül, — fess meg nekem a tizenkét apostolt.

— Tessék?

— Jól értetted. Fesd meg a tizenkét apostolt. Nem egy képet gondolok, hanem tizenkettőt. A palota egyik termét átrendezem. Ott eddig gobelinek voltak, azoknak jobb helyet találtam. A helyiséget megnézheted, az udvarmesterem mindenféle anyaggal el fog látni, ami kell, azonnal hozzáfoghatsz. Legjobban szeretném, ha itt dolgoznál a palotában.

Azzal kurtán-furcsán eleresztette Pietert. Ez pedig még aznap a hercegi palotába költözött. Kapott egy kis padlószobát, hogy ott alhassék, egyébként az egész napot — pitymallattól alkonyatig — az átalakítandó teremben töltötte. Fára festette az apostolokat, tizenkét embert, tizenkétféle jellem ugyanannyi arcát. Egy-egy arcon soká tűnődött, kivált lefekvéskor. A bibliát jól ismerte, s tudta az egyes apostolokról, amit róluk tudni lehetett. Mikor eloltotta a világosságot, azonnal nyüzsgésnek indultak gondolatai: maga elé igyekezett rajzolni hol egyiket, hol másikat. A vonásokat éles emlékezőtehetségből idézte maga elé, teméntelen arcra emlékezett, nemcsak ismerősökre, de olyanokra is, amelyeket néhányszor, vagy éppen csak egyszer látott, de azok jellegzetes voltukkal erősen agyában hagyták vonásaikat. Válogatta, terelgette őket képzeletében, mint egy fejedelem, akinek óriás színtársulata van és hamarjában nem tudja kiosztani a tizenkét szerepet. Az egészséges álom csakhamar elnyomta ezt a gondolkodó munkát, de pár perc is elég volt számára, hogy valamire jusson. Másnap első dolga volt egy-két vonást odavázolni arról, amit lefekvéskor kieszelt. Ha pedig nappal szabad időt vett magának, folyton az embereket figyelte, hogy valamelyik arcban megkeresse az éppen sorra következő kifejezést. Nemsokára készen volt a tizenkét vázlattal. Valamennyit tollal rajzolta, aztán kidolgozta gouache-sal és veres krétá-

val. Önálló és kész képeknek hatottak ezek, nem sajnálta tőlük a kidolgozást, az elnagyolt hanyagságot kényes és szabatos természete vázlatban sem szerte.

Éppen hozzá akart fogni a részletes megfestéshez, mikor az udvarmester értesítette, hogy másnap utaznak.

— Hova? — kérdezte csodálkozva.

— Ventosillába, uram. Te természetesen nem tudod, mi az a Ventosilla. Idilli kis falu tizenöt mérföldnyire innen, a herceg úr egyik birtoka a sok közül, s egyik kastélya a sok közül. A főméltóságú úrnak vendégei érkeznek oda, és pedig a savoyai hercegi pár. Az ő kedvökért meghívta a felségeket is, valamint egy-két urat és hölgyet az udvartól. Parancsom van tudtadra adni, hogy a herceg úr lovasképét is ott kell megcsirálnod. Holmidat talán jó lenne még ma előre küldeni. Akarsz kérdezni valamit?

— Igen. A mantuai rezidens úr a vendégek között van-e?

— Nincs. A magas uraságok most teljes szabadságot akarnak élvezni és nem foglalkoznak külpolitikával.

Pieter azonnal felkereste Ibertit. Hivatalosan bejelentette utazását. A rezidens arca meg sem moccant, de arca színén nem tudott uralkodni. Először valamivel fehérebb lett, mint rendesen, aztán valamivel pirosabb, mint rendesen. Az úttervet fejbiccentéssel vette tudomásul.

— Kellemes időtöltést kívánok. Mihelyt visszajöttél, jelentkezzél itt a rezidencián.

Ez volt összes beszélgetésök. Pieter másnap korán reggel már kint volt Ventosillában. A magas vendégek még nem jöttek ilyen jókor, kényelmesen szétnézhetett a nyaralóhelyen. A ventosillai kastélyt elragadónak találta. Patio-rendszerben épült, vagyis

fedett termeit olyan termék váltogatták, amelyeknek maga a szabad ég volt a menyezete, s e fedetlen termék színes rajzú márványpadlóját is keleti szőnyegek fedték és nyári bútorok ékesítették. Édes, bájos és andalító volt itt minden. De egy teremben visszahökölt Pieter: kép villant eléje, amelyet azonnal megismert szürke-sárga-kékes tónusáról és az arcok elrajzolt tengelyéről. A képet Theotokopulosz festette, a krétai görög, vagy ahogy itt nevezték, mióta Toledóba költözött: el Greco. Megrezsent a kép előtt, mint az álmodó, akit idegen kiáltás riaszt fel. Nézte sokáig, fejét csóválta. Valósággal megharagudott. Szeretett volna rákiáltani a képre:

— Mit zavarasz? Hagyj engem békén! Nem hiszek neked.

De nem kiálthatott, mert nem volt egyedül. Egy hercegi tisztviselő mutogatta neki a kastélyt. S a képről is volt megjegyzése:

— Orgaz gróf ajándéka. Orgaz gróf családja nagyon kedveli ezt a festőt.

— A főlovászmester urat ismerem — szólta Pieter —, a festőt nem.

Aztán ment tovább. Mikor mindent megnézett, berendezkedett műtermében, amelyet egy melléképületben jelöltek ki s mindjárt nekifogott a munkának. Elkezdte Péter apostolt, a fehérhajú öregot, aki mély hittel és a felelősség mélabújával eltelve tekint az ég felé, palástján kereszt, kezében kulcs. Alkonyatkor, mikor a hőség már nem volt olyan fojtó, megérkeztek a főépületbe a vendégek. Ha kikandikált az ablakon, aranszerszámos paripákat látott, díszfogatokat, jövő-menő testőröket, mór szolgálkat, fülökben aranykarikával. De nem ment közelebb a pompához, nem akart szájtató bámészkodónak látszani. Estebédjét odahozták, alig evett belőle, a gyümölcsöt eltette reggelre, aztán lefeküdt. Mély álmából valamikor éjjel felneszelt. Nyitott

ablakán majdnem nappali világossággal nézett be a hold és valahonnan húros hangszerek búbajos pengése hallatszott. Eleinte azt hitte, álmodik. Kikelt az ágyból és az ablakhoz lépett. A spanyol nyári éjszaka tündérmese pompájával tárult ki előtte, a fák lombja mintha színezüstből nőtt volna, s nem messze ott tündöklött a kastély talpig ezüstben, a nyitott ablakon át be lehetett látni nagytermébe, ahol javában folyt a tánc. Az alakokat nem ismerhette fel, de láthatta kecses tipegésöket, fordulataikat, messziről egymásnak nyújtott kezeiket. Mindehez szólt a szívfájdítóan édes zene.

— Udvari élet, — sóhajtotta magában, miután sokáig nézte a varázslatos képet.

Aztán bölesen elmosolyodott, vállat vont és lefeküdt. S hiába kísértette álmodozásra a csábító forróságú muzsika, egészségesen elaludt, mint a bunda.

Két napig csak apostolokat festett, a herceg mintha egészen megfélemedezett volna róla. De harmadnap előzetes bejelentés nélkül belépett a műterembe. Fekete mellvért volt rajta, amely sehogyszem illett az ebédutáni rekkenő hőséghez.

— Van már készen apostol?

— Vázlatban mind kész, főmértóságú úr. Kidolgoztam Pétert. Ma kezdtem idősebb Jakabot.

— Nagyon derék, — mondta a herceg, miután alig pillantott a képekre, — de most hagyjuk az apostolokat. A magas vendégek lepihentek, loptam magamnak egy félórát. Kezdd meg azonnal a lovaképet. Miért csodálkozol? A lovat majd kijelölöm, azt külön fessd meg. Engem is megfestesz és aztán ráültetsz. Na gyerünk, gyerünk.

Pieter egy szóval sem tiltakozott. Leültette a herceget, beigazította és rajzolni kezdte. Érdekes fej volt, arcbőre viasz-sápadt, hegyes szakálla még mindig elég fekete. Szeme gögös, okos és elszánt, bajsza ritkás. Az egész fej úgy ült a hófehérre keményített

és dúsan hajtogatott gallér karikáján, mint valami külön tárgy.

— Hogyan akarod beállítani?

— Virágos rétre gondoltam, a háttér erősen kék mennybolt.

— Szó sincs róla. Nem látod rajtam a vértet? Ábrázolj engem katonának. Dombon álljak lóháton, az ég viharos és a háttérben csatára sorakoznak a lovasok. Jól megjegyezted?

— Pontosan, uram.

— Helyes. És nagyon igyekezzél, mert előre megmondom, hogy ülni csak véletlenül tudok és akkor is keveset.

— Igenis.

— A nadrággal most ne fáradj, azt külön felküldöm, hogy a szövetét híven le tudd festeni. Most csak az arcomra ügyelj.

Pieter buzgón rajzolt. A vonalakat kezével, a színeket szemével jegyezte. Feszült figyelemmel dolgozott jó negyedóráig. Akkor a herceg felpattant, az ablakhoz lépett s átnézett a kastélyba.

— Itt van, — kiáltott haragosan, — tudtam, hogy a helytelen lovakat vezetik elő a vendégeknek.

Azzal minden búcsúzó szó nélkül kifutott. Pieter még látta az ablakból, ahogy odasiet a kastély felé igyekvő lovászokhoz. Hevesen intett nekik, eltűntek. Ennyi volt az első ülés. Pieter még soká foglalkozott a vázlattal emlékezetből. Aztán félretette és folytatta idősebb Jakab apostolt. Egy óra múlva moriszkó lakáj hozta neki a herceg aranyszövésű buggyos nadrágját és fekete mellvértjét. Ezekre tanácstalanul rábámult. Mi most a teendő? Hogyan lesz ezekből kompozíció? Hogyan fogja egyenletesen elosztani a fényt és árnyat, hogyan lesz ebből a felvázolt arcból, a kikészített nadrágból és a még nem látott lóból a hadvezér lovas arcképe, amint viharos napon domboldalon áll? Lerma hercegről azt mond-

ták neki Mantuában Iberti jelentése alapján, hogy műértő, éppen ezért kellett neki képeket hozni ajándékba. De nem türelmetlenkedett. Ismét az apostolokhoz fordult. Ezt a munkát szerette. Idősebbik Jakabot kemény, erős fekete parasztnak ábrázolta. Jánost lányos képű, átszellemült ifjúnak, akinek különösen a keze szép, s ez érvényesül is, amint az áldozati kelyhet tartja. És így tovább. Tamással volt legkevésbé megelégedve. De éppen aznap történt, hogy sétája közben egy moriszkó párt pillantott meg, akik gyümölcsöt szedtek. Nyilván testvérek voltak, mert rendkívül hasonlítottak egymáshoz.

— Megvan Tamás! — mondta magában rögtön.

A leány mondott valamit a fiúnak, s ez bizalmatlanul, csodálkozva fordult feléje. A hitetlenség a szemébe volt írva. Igen, igen, a szemébe kell belefesteni. És ezt a szemet kell lefesteni. Szóba ereszkedett velük. Elég jól tudtak spanyolul. Kikérdezte őket kilétük, szabad idejük felől. A fiatalembert Rostehnek hívták, a leányt Zaidának. Mert csak leánynak nézhette a félig gyermeket. De tévedett: Zaida tizenhat éves korában már özvegy volt és két gyermek anyja. Sokáig tartott, míg bizalmatlanságukat legyőzte és megígértette velök, hogy feljönnek műtermébe. Nagyobb biztonság okáért ezüstpénzt adott nekik s még többet ígért. Aztán hazament és a Tamás-kép számára készített vázlatot eldobta.

Másnap a testvérpár csakugyan beállított hozzá. A fiút gyorsan lerajzolta, arcán lehetőleg enyhítve a mór vonásokat. De feltűnően nagy és szép szemét pontosan megtartotta és ezzel a Tamással nagyon meg volt elégedve. Pénzt adott a fiúnak, majd Zaidához fordult:

— Téged lerajzolni már nem érek rá. Gyere el holnap. Jöhetsz?

Zaida, aki megbabonázva nézte a Rostehról készült rajzot, sóváran igent bólintott. Olyan pillan-

tással nézett fel a szőke szakállas fehér boszorkánymesterre, hogy az biztosra vehette a kínálkozó szerelmet. Rosteh csak a pénznek örült s már iszkolt is kifelé, mintha félne, hogy visszaveszik tőle. Zaida csak húzódozva készült indulni.

— Vagy jöhetsz már ma este, — szólt halkán Pieter, — lerajzolhatlak holdfénynél is.

A mór nő bölintott és most már hirtelen elszaladt. Valóban aznap este nesztelenül benyitott a festőhöz. Nem várt sem kérést, sem udvarlást, csak megállt, hátraszegte a fejét és behúnyta a szemét. Pieter nyugodtan és erősen magához vont. Ettől kezdve gyakran osont fel hozzá a tágra nyitott szemű asszony, nesztelen vadmacskalépteit nem lehetett meghallani, az ajtót is olyan csendesen nyitotta meg, hogy Pieter csak arra ocsudott fel, mikor két kar fonódott nyaka köré a holdfényes szobában.

A herceg érkezését követő napon Pieter üzenetet kapott, hogy kijelölték a megfestendő paripát. Szép fehér ló volt, iskolás járásra nevelték, magasra emelte finom lábát, mikor lépkedett. Gyepes tisztásra vezették a park dombján és Pieter hosszasan fordítgatta erre is, arra is, maga is tízféleképpen helyezkedett, míg a kellő beállítást megtalálta. Felültette a lovászt a lóra és most már tudta, mit fog festeni. Lombos fa árnyékába tette őket, a világítást balról s kissé mélyről képzelte el, a nagy fényfoltok a ló világos testén adódtak, a lovas feje nem kapott erősebb világítást. Ettől kezdve úgy dolgozott, hogy festőállványát erre a tisztásra vitette és odahozatta a lovat is. Felvázolta a lovast, a fát, a talajt, gyorsan és biztosan dolgozott. Mikor egy-két nap múltán a herceg megint rászánta magát, hogy üljön, már félig kész képet látott. Csodálkozó elismeréssel ingatta fejét.

— Hát ezt nem hittem volna. Ember vagy a talpadon.

A festőállvány gyorsan a műterembe került, a herceg leült a kijelölt és beállított helyre. Pieter már előre berajzolta a harmonikus fehér gallér körívét s már a fejet is belevázolta, most sebesen nekifogott a kidolgozásnak. A herceg ezúttal több időt szánt ülésre, nyilván nagyon megtetszett neki a kép. S mikor mennie kellett, megígérte, hogy másnap ismét eljő. De másnap nem jött, helyett üzenetet küldött, hogy a királyi párral és a vendégek egy részével el kell mennie az Escorialba, de onnan nem sokára visszautazik az ittmaradó vendégekhez. Azt üzenete továbbá, hogy a flamenco a tizenkét apostolhoz Jézust is fessen.

Pieter csak a reggeli lovaglásra engedett időt magának, különben görcsösen dolgozott. Hol a lovaskép egyes részleteivel foglalkozott, hol az apostolképekkel. Tamás már elkészült és sorban készültek a kopasz, derűs, agg Bertalan, az éles eszű, szelid lelkű tűnődő Máté, az ájtatos, alázatos Mátyás, a villámló szemű, hatalmas lelket sugárzó Pál. S most az Üdvözítőn gondolkozott.

— Ezek a ti szentjeitek? — kérdezte kíváncsian Zaida.

— Igen, gyermekem, ezek valóban szent emberek voltak. A mi Istenünk első tanítványai. Csodálom, hogy nem tanultál róluk.

— Nem tanultam. Én a Koránt tanultam.

— Micsoda? Te nem vagy keresztény?

— Keresztény vagyok, mert muszáj megkeresztelkedni. De én a Koránt tanultam.

Csend lett. Pieter annyira katolikus volt, hogy ez a vallomás meghökkentette.

— Az a hír járja — mondta tovább Zaida —, hogy minket innen elkergetnek.

— Kiket? És honnan?

— Minket, moriszkókat, Spanyolországból. Mert a Koránt szeretjük. Nem csinálunk más semmi ros-

szat, csak ezt. Rosteh már kikapott érte, a főkertész rajtakapta, hogy koránt olvasott, és megkorbácsolta. Nagybátyámat pedig, aki a szomszédban lakott, Pedrosillóban, meg is ölték.

— Miért ölték meg?

— Mert a szerzetes prédikált róla a népnek. A parasztok dühösek lettek, felgyújtották a házukat és őt megölték. Mi akkor menekültünk ide. De el fognak üzni. Egész biztos. Rosteh hallotta, mikor az urak mesélték a parkban, hogy a valenciai érsek akarja. A király pedig mindent megtesz, amit az érsek akar.

Mindezt panasztalanul mondta a kis moriszkó nő, mint az állat, amely megszokta a verést, csak éppen mondta, hogy csacsogjon. Aztán azonban hozzátette:

— Nekem mindegy, hogy hova kell menni, ha nem ölnek meg. Csak azt sajnálom, hogy téged aztán nem látlak.

És odafúrta göndör, boglyas fejét a férfi szőke szakállá alá. Várt. S ismét megszólalt:

— Úgy érzem, hogy ma nem szeretsz.

— Hogyne szeretnék. Csak fáradt vagyok, mert sokat dolgoztam.

Zaida azonnal elengedte a férfi nyakát. Alig hallhatóan mondott valami búcsúszót és elsuhant. Pieter csodálkozva állapította meg magában, hogy erős megkönnyebbülést érez. Ez a kis nő, akit megkedvelt és aki meg is hatotta emberi vonzalmával, most egyszerre állati sorba zuhant előtte. De igazságérzete mindjárt fel is szólalt érzései ellen. Lovagiatlannak nevezte magát. De hiába vitázott ösztöneivel, erősen érezte, hogy ezt a szegény teremtetést nem tudja többé megcsókolni. Sietett elaludni menél hamarább, hogy lelke háborgásának véget vessen.

Másnap Cristobal kereste fel, a herceg egyik udvari tisztviselője.

— Uram, — mondta kertelés nélkül, — hozzád jár ez a Zaida nevű moriszkó kertészleány?

— Úgy van, lerajzoltam. De miért fontos ez?

— Nekem nem fontos, de neked az. A herceg úr igen szigorúan katolikus, és ha itt valaki moriszkó nőkkel pajkoskodik, nem ismer tréfát. Kár volna ha a dolog fülébe jutna és te elvesztenéd kegyeit.

— Nagyon köszönöm a figyelmeztetést, Cristobal úr, a főméltóságú úr jóindulata mindennél fontosabb. De látod, ez a szegény kis nő kedves, szelid, jó lény, én csak kedvességet kaptam tőle. Nem lehet egyszerűen kidobnom. Hiszen ő is ember.

— Dehogy ember, ezt magad sem mondtad komolyan. Kidobnod pedig nem kell, mert én már kidobtam. Többet nem kerül a szemed elé.

— Úgy. Hát akkor megkérnélek egy nagy szívessegre. Ezt a pénzt juttasd el neki nevemben. Ha ugyan elfogadja.

Cristobal felkacagott, mialatt az ezüsttallérokat átvette.

— Ha ugyan elfogadja? Nagyon idegen vagy itt, flamenco uram. De ne haragudj, hazádban sem lehetsz nagyon tapasztalt a nők körül.

Vidáman ment el a tisztviselő, Pieter pedig elhatározta magában, hogy nem gondol többet Zaidára. S tudta, hogy ha nagyon akarja, ura tud lenni gondolatainak. A munka is alaposan elfoglalta, aztán meg sokat gondolt most haza, mert anyjának egy Mantuába küldött levele kalandos utazás után itt érte utól. A levél tele volt antwerpeni hírekkel. A Lukács-céh elnökévé Vaeniust választották. Vos Martin meghalt. A kormányzó főherceg seregei Ostendét ostromolják, és egész Flandria beszéli, hogy Isabella főhercegasszony fogadalmat tett: addig nem vált inget, míg Ostende el nem esik.

Tehát mindig csak háború. Ostendét spanyol katonák ostromolják. Talán véletlenül idevaló is akad köztük. És uruk az a spanyol király, akit akár mindennap láthatott volna, ha többet les a kastély felől. Itt szólt a zene, s ő táncolt, míg parancsára messze-messze, az északi tengerparton emberek öldökölték egymást. Lerma herceg is zord hadvezérnek ábrázoltatja magát, öldökölni, gyújtogatni és zsákmányolni készülő seregek élén. Vincenzo hercegnek volna igaza? Csakugyan a háború az ember természetes állapota?

Megint ezen tűnődött s a kérdéseket, amelyekre nem tudott válaszolni, hiába intézte a szent apostolokhoz. Azok életet kaptak tőle a vásznon, de nem törődtek vele. Még Isten fia sem, az imádandó, akit hosszú töprengés után képbe formált. Bele akarta festeni, amit mély vallásosságával érzett iránta. Az emberfelettit, akitől minden csoda természetes. De hiába tépett szét egymásután három vázlatot, be kellett látnia, hogy erre képtelen. Amire képes volt, azt megfestette: tetszetős és hatásos Krisztus-képet az előkelő rendelő számára. A világon minden festő fest Megváltókat, festhet ő is. De csak kép, amit csinál, s nem a názáretinek mása.

Mire a tizenhárom képet befejezte, Lerma herceg is visszaérkezett. Még csak szeptember vége felé járt az idő, a hőséget nehéz volt az Escorial köregetegében elviselni. A ventosillai kert fái között annál kellemesebben érezte magát Spanyolország ura. A döntésre váró ügyek ügyis oda kerültek, ahol ő volt, nem pedig a királyhoz. Izent a festőnek: legyen készen, dolgozni fognak.

Megérkezte másnapján már felkereste a műtermet. És pedig nem egyedül. A vendégek egyike jött vele, előkelő dáma, akit Pieter már látott néhány-szor s tudta róla a távolból, hogy neve Infanta-lo

hercegnő. A herceg bemutatta a festőt, aztán így szólt:

— Flamenco, most nem az én képemet folytatod, hanem lefested a hercegnőt. El kell utaznia, s én ezt az ajándékot eszeltem ki számára. Legalább mindig itt leszek, amíg ül neked és magamnak rablom el a többiek társaságától. Azonnal fogj neki.

Azonnal nekifogott. Infantado hercegnő gondosan kiöltözött, gazdag brokátderekat öltött, haját divatosan magasra tornyoztatta, fülébe igazgyöngyöket akasztott, nyakára gyöngysort, vállára is gyöngysort, kettőset, derékig érőt. Nem volt szabályosan szép nő, de voltak igen szép részletei, például vakítóan fehér bőre, finoman rajzolt szemöldöke és piciny, kedves szája. Mialatt Pieter dolgozott, herceg és hercegnő beszélgettek. Ő figyelt volna, ahogy csak tudott, de bár minden szót értett, az egész beszélgetés értelme rejtve maradt előtte. Ismerőseiket társaságbeli becézőneveikön emlegették, sosem lehetett tudni, kiről van szó. Eseményekre céloztak, amelyeket idegen nem ismerhetett. Beszólgetésekre utaltak, amelyek nem Pieter előtt hangzottak el. S benne, míg lázasan dolgozott, az egészből csak az a mélabú maradt meg, amelyet a fényből, vidámságból, előkelőségből kizárt ember érez, mikor a sötét, nedves utcáról bekukucskál az ablak sarkán a pazar terembe. De összeszorította ajkát és magában gyilkos vággyal fogadkozott, hogy egyszer majd belül kerül azon az ablakon.

A hercegnő hamar fáradt, valóban nem is volt tréfa a súlyos díszruhát merev helyzetben sokáig viselnie. A következő ülést délutánra tűzték ki. Így dolgozott Pieter egy álló hétig mindennap. Az utolsó nap délelőttjén a herceg nem jött el, a hercegnőt komornája kísérte. A komorna leült a sarokba és a hőségtől hamar bóbiskolni kezdett.

— Ma tehát készen leszünk? — kérdezte a hercegnő.

— Készen, asszonyom.

— Mindig így dolgozol, uram?

— Az a modelltől függ. De ha bele akarok hatolni feladatomba, ahhoz bizony kell ennyi ülés. Egy arc mögé nagyon nehéz belátni.

— Hogy-hogy? Ezt magyarázd meg, kérlek. Engem még sohasem festettek. Mi az, hogy az arc mögé belátni?

— Hercegnő, a művész dolga az, hogy ne egyszerűen másoljon, hanem a képbe fesse bele az embert.

— De ehhez az embert ismerned kellene.

— Éppen ez tart soká, főméltóságú asszony. Míg a festő megismeri az embert.

A hercegnő vidáman és kissé gúnyosan nevetett.

— Azt akarod tehát mondani, hogy belém láttál?

— Ez volt a feladatom, asszonyom.

— Úgy. Ez érdekes. És mit láttál vajjon?

Infantado hercegnő szemében ingerkedő gúny kötekedett. A ketrecbe zárt vadállatot szokás így piszkálni.

— Csak olyasmit, — felelte Pieter komolyan, — amit látnom szabad. Például előkelőséget és vallássosságot.

— Úgy. És mást nem?

— Kellő tiszteletem megóvása mellett: kötekedési hajlamot is.

A hercegnő hangosan nevetett. Aztán elkomolyodott.

— A legfontosabbat nem láttad meg. A magányt. A teljes egyedülvalóságot. Azt fessd bele, uram, ha még ráérsz.

— Már benne van, — felelte Pieter csendesen és nyugodtan, — ez a drótra fűzött szép fátyolgallér kényszerít rá, asszonyom, hogy kissé előre hajtsd a

fejedet. De én ezt a fejtartást másképpen indokoltam. A fej előre hajlik, mint a magányos tűnődőké szokott.

— Ezt meg kell néznem, — szólta a hercegnő élénken.

Felkelt és a festő háta mögé állott. Ez pedig felpattant azennal, mert az udvari előírás szerint nem ülhetett egy álló hölgy jelenlétében. A hercegnő figyelmesen nézte a képet, aztán a festőre pillantott Egyenesen a szemébe.

— Te tudtad, hogy magányos lélek vagyok.

— Tudtam, főméltóságú asszony, mint látod. És mindjárt el is fecsegttem a képen az egész világnak.

— Csak azoknak, akik ezt megértik. S ilyenek kevesen vagyunk.

Pieter füle tövéig elpirult. Ez a többszám megrendítő örömet szerzett neki. A hercegnő visszaült a székre, az eredeti testtartásban.

— Beszélj magadról, uram. Én még nem ismerem művészt, csak képeket. Költőt sem ismerek, csak verseket. De mindig nagyon érdekeltetek.

Megint elpirult Pieter, de most a finom bántalomtól. Ez a többszám másként hangzott, mint az előbbi. Már készítette a formás választ, amely illedelmes legyen, de egyszersmind visszavágó, mikor nyílt az ajtó és belépett a herceg. Egyenesen a képhez lépett üdvözlés után és ráütött a festő vállára.

— Kitűnő. Mégiscsak van nekem eszem, tudom, hogy kire kellett bízni ezt a feladatot. Most azonban elviszlek, asszonyom, várnak bennünket.

A hercegnő eltávozott. De olyan pillantással nézett vissza, hogy Pieterben meghűlt a vér. Mi volt ez? Az unatkozó asszony gonosz kacérkodása, vagy komoly érdeklődés? Kicsoda ez az asszony? És miért hangoztatta annyira, hogy egyedül van? Soká tűnődött, mialatt ecsetei végét ronggyal tisztogatta. S a tűnődés végén, mint mindig, józan esze kerekedett

fölül. Nem, ennek semmi értelme. Kiteszi magát annak, hogy megalázzák és rangtalan voltára figyelmeztessék. Már pedig ezt a bántalmat bírta legkevésbé.

Délután még eljött a hercegnő az utolsó ülésre, ezúttal Lerma herceggel. Pieternek már alig volt dolga a képpel.

— Tulajdonképpen ok nélkül hajszoztalak — szolt a herceg —, megcsinálhattad volna kényelmesen is. A hercegnő megváltoztatta szándékát és nem utazik el. Legalább meglátja majd készen az én lovasképeimet is.

Pieter csendesen dolgozott, de belsejében háborgó kérdések dulakodtak. Miért marad ez az aszszony ilyen hirtelen? Van-e valami köze a herceghez? Hazugság és kacérság-e magányossága, vagy az udvari élet foglyából önként elétört vallomás? Nem, semmiesetre, — csillapította önmagát —, nem szabad önérzetemet kockára tenni. Más volna, ha szerelmes volnék. De tudok vigyázni magamra. Csak olyanba leszek szerelmes, akit el is vehetek.

— Kész a kép, — mondta felállva és meghajolva.

A herceg ismét vállát ütögette, a hercegnő feltűnően nyájas szavakkal dicsérte művészetét. S mikor eltávozott, megint azt a forró, kutató, sürgető pillantást villámoztatott vissza az ajtóból. Pieter soká nézett a becsukott ajtóra, aztán levette az állványról a képet és háttal a falnak állította száradni. Nem akart erre az arcra nézni többet.

Lerma herceg megemberelte magát és még kétszer ült a maga arcképének. Sőt még azt is megtette, hogy felült a lóra és tíz percig mozdulatlan maradt a nyeregben. Pieter azonban inkább egyedül fejezte be a képet, mint előkelő modellje társaságában. Mikor az utolsó ecsetvonás után hátrált kissé és szemügyre vette alkotását, megcsóválta a fejét. A képet szépnak és rossznak nevezte magában egyszerre. Szép

volt, mert tetszetős és hatásos volt, de rossz volt, mert szakértő szem azonnal észrevette rajta a műtermet. A herceg alakja kiválóan sikerült, ugyanígy a paripa is, de semmi közük nem volt egymáshoz. A festő vállat vont. Ezt már nem lehet kijavítani többé. Újat kellene festeni.

A herceg azonban el volt ragadtatva. Mértéktelenül dicsérte a művet. Kivált a viharos fellegek tetszettek neki, meg a ló szélborzolta sörénye. A nád-rág szövetének kivitelét s a mellvért fényeit is magasztalta. Aztán a képeket mind átvitték a kastélyba, hogy a lovaskép ott is maradjon, Jézust és az apostolokat pedig beállítsák Valladolidba.

— Bár e percben új munkám nincs számodra — mondta a herceg —, szívesen látlak itt tovább is. Pénzt még ma kapsz.

— Köszönöm — hajlott meg Pieter —, Vincenzo herceg uram már nagyon türelmetlenül sürget. Annyira, hogy nem is Párison keresztül megyek haza, mint a fejedelem eleinte tervezte, hanem egyenesen. Ennélfogva kegyes engedelmeddel már holnap bemegyek Valladolidba. Ott jelentkezem Iberti uramnál, aztán folytatom utamat.

— Ibertinél? Őt még ott fogod találni, de ne nála jelentkezzél. Ő már nem rezidens. Urad visszahívta. Az új rezidens Bonatti úr, aki a napokban mutatkozik be nálam.

— Iberti megbukott? — álmélkodott Pieter.

— Meg, alaposan. Tehát Isten veled, nagyon örültem ismeretségednek. Ha bármikor bármi dolgod lesz Spanyolországban, rám számíthatsz.

Pieter egy hűvös novemberi napon indult el Ventosillából. Közvetlenül indulása előtt piros virágbokrétát talált szobája padlóján, az ablak előtt. Ezt a bokrétát bedobta valaki a nyitott ablakon. De ki? A hercegnő is lehetett, a kis mór nő is lehetett. Melyik volt vajjon? Tűnődve ült az udvari kocsi

mélyén s figyelve nézett ki belőle, hátha még megpillant valakit. De nem látott senkit, a kastély környéke néptelen volt. A kocsi kifordult a park kapuján és gyors iramban indult Valladolid felé.

XIV.

Mantuában az úti számadásokat gondosan átvizsgálták és rendben találták. Vincenzo herceg órákon át meséltette magának a spanyol udvari élet külsőségeit. Udvari festője működésével nagyon meg volt elégedve és mikor Pieter ügyesen megjegyezte, hogy elég bizonytalan keretek között szolgál urának, a herceg azonnal szerződést ígért neki. De a hetek multak, a hónapok is, és Vincenzo mindig félretolta az aktát, ha Chieppio elébe terjesztette. Mindig akadtak sürgősebb ügyek. Már bent jártak a következő nyárban, mikor a fejedelem végre aláírta a szerződést: Rubens festőművészt bizonytalan időre állandó alkalmaztatásban az udvarhoz köti és ad neki évi négyszáz dukátot, mely összeg negyedévi előzetes részletekben fizetendő.

Ezen a nyáron gyász érte a hercegi udvart. A fejedelem édesanyja, Eleonóra osztrák főhercegnő, aki visszavonultan éldegélt lakosztályában és alig mutatta magát, hirtelen meghalt. A herceg, aki ezidőtájt eszeveszett dőzsölési korszakainak egyikét élte, babonásan Isten intő újját látta a halálesetben, megrendülve ocsudott magára és pazar temetési pompával igyekezett lelkiismeretét megnyugtadni. Pieter éjjel-nappal a halotti ceremónia komor díszének ter-
vén dolgozott, utasításait ácsok, kárpitosok, szabók egész serege követte. A fejedelem úgy rendelkezett, hogy az elhunytat a jezsuiták Szentháromság-temp-
lomának egyik kápolnájában helyezték örök nyugalomra. S már a temetési szertartás részleteinek meg-

beszélésekor megígérte Caprara atyának, a rendfőnöknek, hogy ezt a kápolnát átépítteti és képekkel díszítteti. Szavának is állott, bár ismét némi késéssel, ősszel egy napon magához rendelte Pietert és megbízta, hogy a jezsuiták új kápolnája számára fessen három oltárképet, egyházi témákról, de ahogy szokás, örökítse meg rajta a gyászoló család tagjait. A többit beszélje meg a rendfőnökkel, aztán tegyen jelentést.

Pieter mohón kapott a munkaalkalmon, amely egyidőre felszabadította a másolások most már nagyon gyűlölt rabszolgasága alól. Leült Caprara atyával és alaposan megvitatták a megvalósítható ötleteket. Hosszú tanácskozás után megállapodtak abban, hogy a főoltárkép a Szentháromság titkát fogja ábrázolni, a templom nevének tiszteletére, az evangéliumi oldalra Jézus megkereszteltetése kerüljön, az episztola-oldalra pedig Jézus megdicsőülése. A középső képre kellett kerülniök a Gonzaga-ház tagjainak. Péter és festő mindezt a fejedelem elé terjesztették, aki a tervet jóváhagyta.

Igy jutott Pieter annak a vágyának megvalósulásához, hogy lefesse az uralkodóház tagjait. Ő is úgy volt vele, hogy nem lehetett próféta a saját gazdája számára: mint névtelen ember került ide, tarsolyában nem hozott olyan hírnevet idegenből, mint annakidején Mantegna, s ha jóval kisebb tehetségű festő bízvast arckép-megrendelést kaphatott, ha idegenből jön ide némi hírnévvel, ő gondolni sem mert arra, hogy ülésre kérje a fejedelmet, vagy családjával valamelyik tagját. Most egyszerre valamennyit lefesthette. Mindenekelőtt a vázlatot csinálta meg: oszlopos erkélyt rajzolt, ahol a dinasztia együtt térdel az imazsámolyok előtt s mind imádkozva néznek a magasba: ott szárnyas angyalok vonják le a leplet egy képről, amely a Szentháromságot ábrázolja, jobbról az Atyát, balról a Megváltót s középen a fé-

nyességben lebegve a galambbal ábrázolt Szentlelket. A vázlat alján pontosan kijelölte a hercegi szereplők helyeit, az előtérben a hercegi párt, valamennyire mögöttük az elhalt szülőket, oldalt pedig elosztva a gyermekeket. Így kilenc arc más helyét szabta meg a képen. A herceg parancsa szerint előbb a képet teljesen megfestette ez kivételével, aztán került csak sor az arcképekre. S elérkezett a nap, mikor Chieppio útján jelenthette a hercegnek, hogy ülésre kéri a főméltóságú családtagokat, a kép egyébként teljesen kész. A herceg azt izente vissza, hogy a család egyelőre nem ér rá, a művész fesse meg előbb a két mellékképet. Pieter abbahagyta a Szentháromságot és neki látott a két másiknak. Előbb megcsinálta azt a jelenetet, mikor Keresztelő Szent János megkereszteli a Jordán vízében az Üdvözítőt. A kép jól sikerült, maga sem talált kivetni valót rajta, a jezsuiták meg éppenséggel el voltak tőle ragadtatva. Rafael és Michelangelo vásznaira emlékeztette őket. És még jobban sikerült a másik, a Transzfiguráció, a kép előtérében ügyesen csoportosított, mozgalmas tömeggel, fent pedig a megdicsőülés égi tündöklésében a Megváltó alakjával.

A herceg most már nem halaszthatta tovább: meg kellett néznie a képeket. A kijelölt időpontot háromszor változtatta meg, mert lelkiismerete az elmúlt hónapok alatt helyrebillent, édesanyja fájdalmas elvesztésébe lassan már beletörődött, s megint újra kezdte dorbézolásait. De végül mégis csak ott állott a képek előtt. Élénken megdicsérte őket, egykét apróság különösen megragadta tetszését, például az az ötlet, hogy a Szentháromság képén a Megváltó köntösét röpülő kis angyal igazítja meg.

— S hogy gondolod a mi elhelyezésünket? Látom, igen, ahogy megbeszéltük. De miért öt alak itt oldalt? Nekem csak négy gyermekem van.

— Szimetrikusan akartam beosztani, főméltóságú uram, Fernandó herceg mellé egy udvari alkalmazottat festek kutyával.

— Kutyával?

— Igenis. A boldogult főhercegnő őfensége nagyon szerette Giocót, a kutyát. Bizonyára tetszik neki odafenn, ha a kutyát rátesszük a képre.

— Nagyon jó. Látod, ez kedves ötlet. Ezzel örömet okoztál nekem és meghatottál. De most jön a kellemetlen része, az ülés. Hogyan fogjuk ezt beosztani, Chieppio?

— Kegyeskedjék rábízni. Főméltóságodat utoljára hagyjuk. A boldogultakat úgyis ülés nélkül fogja festeni a fiammingo.

A herceg ezt helyeselte és sietve távozott, a vadászat már várta. Pieter mindenekelőtt összeszedte az elhalt szülőkről felhajtható képanyagot. Nem volt nehéz dolga, mert néhai Guglielmo fejedelemről egy ismeretlen kézből származó elég jó kép maradt, az elhunyt anyahercegnő arcára pedig maga is jól emlékezett. Gyorsan elkészült mind a kettővel. Most már az élők következtek. Először a hitves került sorra, a szelíd és szomorú Medici Eleonóra. Nyájas és kegyes volt a festőhöz, de alig beszélt vele valamit. Általában gyermekein kívül alig beszélt bárkihez is, mert egész házaseletén keresztül ahhoz szokott, hogy szegyenkezzék mások előtt férje szeretői és botrányai miatt. Utána a gyermekek következtek, akik már nem is voltak nagyon gyermekek: Francesco herceg már a tizenkilencben járt, bajsza erősen serkedt és olyan csinos fiatalember volt, hogy az udvari szó szerint ő volt a leglátványosabb trónörökös Európában. Fernandó herceg is meg volt már tizen-nyolc, Vincenzo herceg is serdült, s mindenki tudta, hogy a három fiú titokban heves érdeklődést tanúsít az apa színtársulata iránt. A kis Margherita hercegnő, aki tízéves volt, mikor Pieter idekerült, már

tizenöt lett, nagylányos ruhákat viselt, és minden szónál, amelyet kiejtett, vagy amelyet hozzáintéztek, elpirult.

A festési órák nagy mulatságot okoztak úgy az ifjú ábrázoltaknak, mint a művészeknek. A fiúk nagyon szerettek lóról és vadászatról beszélni, kivált a legidősebb, aki valóban remekül ülte a lovat. A középső pedig utazni vágyott és csillogó szemmel hallgatta a festő érdekes elbeszéléseit Antwerpenről, Kölnről, Livornóról, Valladolidról. S mind a két ifjú herceget roppant érdekelte a származás kérdése. Pontosan tudták családfájukat messzi elődökig, s ha Pieter III. Fülöpöt említette, azonnal kiszámították a rokonság fokát Habsburg révén, egyszerre számlálván felfelé anyai őseiket: Eleonóra nagymama apja volt I. Ferdinánd császár, azé Szép Fülöp. Viszont III. Fülöp spanyol király apja II. Fülöp, azé V. Károly, azé Szép Fülöp. Nekik tehát a spanyol király negyedízű nagybátyjok. De Rudolf császár másodízű nagybátyjok, mert apjuk első unokatestvére. A francia király meg éppen elsőízű nagybátyjok, mert anyjuk nővérét vette el. Pieter sem maradt mögöttük történelmi tudásban, ha a családfákat nem tudta is olyan jól követni, és se szeri, se száma nem volt a sok adomának, amelyeket hajdani uralkodókról olvasmányai alapján el tudott mondani.

A fejek egytől-egyig pompásan sikerültek. A névtelen udvari tisztviselőt is megfestette már, csak a feje helyét hagyta üresen. Most már csak maga a fejedelem volt hátra. De őt volt legnehezebb rábírní az ülésre. Chieppio végre a jezsuita rendet mozgósította, azok küldöttségben keresték fel a herceget és templomuk érdekeire, valamint az édesanyja sírja iránti kegyeletre hivatkoztak. Vincenzo herceg tehát megjelent a műteremben. Rosszkedvű volt és fejfájásról panaszkodott. Mindjárt meg is jegyezte, hogy többet nem ül, csak most az egyszer. De most is

nyughatatlanul viselkedett, felállt, visszaült, vizet kért, megint felállt, a képet nézte.

— Mi ez az üres fej itten?

— Oda főméltóságatok egy alázatos embere kerül.

— Hát csak nézz szét az udvarnál, találsz itt üres fejet eleget.

— Nekem már volna jelöltem, herceg úr, de nem tudom, meg méltóztatik-e engedni?

— Ki vele, kit akarsz odafesteni?

— Az uralkodóház leghívebb szolgáját. Magamat. A herceg elmosolyodott.

— Jól van, fess oda magad. Ilyen társaságban még Fülöpéknél sem voltál. Öt herceg, egy hercegnő, egy főherceg, a Szentháromság és te. Ügyesen bejutottál. De ezt talán nem lett volna szabad mondanom, tiszteletlen voltam a Szentháromsághoz. Most ezt is meg kell gyónnom. Ajjaj, mennyi dolgom van. És hogy fáj a fejem. Nem volt még elég? Külön jutalmat kapsz, ha most elengedsz.

Pieter elengedte a fejedelmet, aki hálásan sietett el. A külön jutalmat, noha szerette az ajándékot szórni, elfelejtette. Pieter folytatta a munkát. Nem volt nehéz dolga, a fejedelem arcélét bármikor le tudta festeni. Pontosan tudta a homlok vonalát, az elül már kissé ritkuló, kettéválasztott, hullámos haját, a finom és nemes orrot, az ívesen pedert bajuszt, az ápolt kis kecskeszakállat. De a saját arcát is jól ismerte. Nagy passzióval festette oda az udvari ember nyaka fölé. S büszkélkedve gondolt rá, hogy a kép emberi szereplői már rég nem lesznek sehol, mikor az imádkozó hívek még mindig nézegetni fogják a képet és találgatják, ki lehetett ez a szőke udvaronc a hercegi család körében.

Caprara atya nagyot csodálkozott, mikor a festőt meglátta az oltárkép szereplői között.

— Nem lesz ebből baj?

— A fejedelem rendelkezett így — felelt Pieter nyugodtan.

— Akkor nekem is jó, — szólt bölesen a páter

A kápolna már rég készen állott, átépített formájában, csak a három kép hiányzott. Pieter maga szerelte őket pontosan kimért helyökre. Caprara atya elhatározta, hogy a képeket gyászmisén fogják felavatni. A herceg ezt helyeselte, de azt javasolta, hogy ezt az anyahercegnő halálzási évfordulóján tartsák meg, augusztus tizenötödikén. A rendfőnök tiltakozott, olyan soká nem várhatnak. A jezsuiták győztek: Vincenzo hercegnek végig kellett ülnie a gyászmisét. A templomból kijövet nyomban magához rendelte Pietert.

— Új munkát kapsz, fiammingo. Azonnal jer fel hozzám, négyszemközt beszélünk.

Pieternek ezúttal nem kellett várnia. A herceg nyomban fogadta.

— Idehallgass. Ma éjjel részeg voltam. Társaságom egyik hölgye, mikor az asztalt felborítottam, Herkulesnek nevezett. Azt mondtam, hogy ő akkor nimfa, mindenki faun és nimfa és most az Olympuson vagyunk. Mire egy másik hölgy, aki folyton csiklandozta a nyakamat, azt mondta, hogy ez aztán csinos kép, ha úgy maga elé képzei. Erre én azt mondtam, hogy a kép meglesz. Fessél tehát nekem részeg Héraklészt nimfákkal, satöbbi. És el ne járjon a szád. Most mi bajod?

— Főméltóságod megfosztott egy kitüntetéstől. Ha a hallgatást nem láttad volna szükségesnek megparancsolni, bizalmasan nagyon kitüntetett volna.

— Jól van, tudom, hogy komoly ember vagy. Van valamire szükséged?

— Modellekre.

— Beszélj Chieppióval. De szépen csináld meg, egész mise alatt erre a képre gondoltam... Ah, most elszóltam magam. Csakugyan disznó vagyok.

Az anyám gyászmiséjén... templomban... igazán borzasztó, hogy rajtam már úgylátszik nem lehet segíteni. Felejtsd el, mehetsz.

Pieter nyomban Chieppiót kereste. Elmondta neki, a valósághoz nem egészen híven, hogy a fejedelemnek Héraklész-képötletét ajánlotta, ez tetszett is magas helyen, ő tehát költséget kér modellekre. Chieppio nagyot nézett.

— Hát a Rudolf császár-féle másolatokról nem szólt?

— Egy szót sem.

— Sok a gondja, elfelejtette. Idehallgass. Meséltem én neked, hogy míg Spanyolországban jártál, megfordult itt egy prágai festő. Emlékszel?

— Hogyne. Achen Johann, Rudolf császár udvari festője. Hallottam róla, Kölnből való.

— Úgy van. Ez az ember már itt szerfelett magasztalta másolataidat. Úgy látszik, nem udvariaságból tette, hanem hasonlót jelenthetett Rudolf császár öfelségének, aki most arra kérte levélben a mi fejedelmünket, hogy másoltassa le veled Correggio minden nálunk található képét, mert Correggiót nagyon szereti. Miért vagy olyan kedvetlen?

— Mert nagyon örültem ennek a Héraklész-képnek, a másolást pedig utálom.

— Megértelek. Nem a te tehetségednek való. De azt hiszed, hogy én mindig azt csinálom itt, ami jól esik? Kövesd példámat. Nekünk szerencsédre csak három Correggio-képünk van, az Ecce Homo, Vénusz és Merkur Kupidóval, és Szent Jeromos. Ezeket sürgősen le kell másolnod. Aztán csinálhatsz egyebet. Biztonság okáért még megkérdezem a fejedelmet. Várj itt.

Pieter várt. A másolási feladat nem volt ínyére, de enyhítette a dolgot, hogy a német-római császár személyesen őt kötötte ki. Különben sem tart olyan sokáig az a három kép. Chieppio máris kijött. Neki

lett igaza: előbb a Rudolf-féle képekre van szükség, csak a fejedelem elfelejtette. Ekkorra már Pieter is beletörődött a dologba. Arra gondolt, hogy még minden másolással tanult valamit. Milyen hasznos volt például Tizián Laviniáját lemásolnia. Addig nem tudott szabadulni Caravaggio árnyékaitól. Tizián megszabadította.

A három másolattal hamarosan kész is lett. Nem a feladat sürgette, hanem a vágy, hogy mennél hamarább elkezdhesse a szabad alkotást. A modelleket már másolási munkája pihenői alatt szorgosan kereste. A férfialakkal könnyen ment: egyszer övig meztelenül látott egy lovászt az istállókban, aki feltűnt neki hatalmas, de hájas természetével. Most éppen erre volt szüksége: az ivó Héraklésznak kissé el kellett híznia. De két női aktra is szüksége volt ahhoz, amit tervezett, ezeket már nem volt könnyű megtalálni. De megtalálta. Az egyik egy palotai ajtónálló felesége volt, szemelláthatólag jó természetű, feje pedig kitűnő. Az ajtónálló, amint pénzről hallott, nyomban belement az ajánlatba, amelyet egyébként félre is értett. Mikor megtudta, hogy csak festésről van szó, szinte csalódást mutatott. A másik a társulat egyik táncosnője volt, azért ez, mert a másik női alakot kecses, szökellő mozdulatban képzelte el, s ezt táncosnőtől könnyebben elvárhatta.

Erdő szélére tette a csoportot, háttérnek lent, messzi sík vonalát szánta, de a kép nagyobb részében az eget. Az egyik nőt nimfának fogta fel, a másikat azonban faunnőnek kecskelábakkal. A részeg Héraklész nem tud a lábán állni. Jobbról egy faun tolja alája a térdét segítségül, balról ez a faunnő. A hatalmas férfitestet olyan súlyosnak képzelte, hogy azt egy nimfa gyenge térde úgy sem támaszthatta meg. A színvázlatot különös gonddal készítette el. Soká próbálgatta, hogy az aktok hús-színéhez milyen alap a legalkalmasabb, s végül bizonyos olívvölgdben

döntött, ilyennek szánta a talajt és az erdőszél lombját. Másik alapul az ég kékjét vette, amelyet még aláhúzott a messzi táj sötétített és erősebb kékpáras színével.

Mindenekelőtt a férfitestet festette meg, elpuhult hatalmas tetemet, körszakállas busa fejet, amelyen jól meglátszott a mámor tompa kifejezése. A lovászt két magas karszékre támaszkodtatta. De a két nőt csak egyszerre tudta festeni, mert alakjuk a vázlaton féligmeddig takarta egymást. Sok baj volt velök. A táncosnő megsértődött, hogy arca nem egészen érvényesül, csak csípője s rajta a szellőtől lebegtetett tunika; nem tudta, hogy dereka vonala százszor jobb, mint kezdetleges arcvonásai. Az ajtónállóné sírva fakadt, mikor meglátta, hogy kecskelábai lesznek a képen, elkeseredve tiltakozott és könyörgött, s csak akkor nyugodott meg, mikor Pieter megígérte neki, hogy arcát felismerhetetlenné változtatja. A támogató faunt képzeletből festette, s mivel úgy érezte, hogy az egész kompozíció balra dől, a lombok sötét feltja miatt, még kigondolt egy harmadik női alakot, egészen háttérbe veszőt, amelynek valami szimbolikus értelmet is lehetett tulajdonítani, de lábánál egy hátraforduló putto világos színfeltjét helyezhette el.

A hercegnek nagyot csillant a szeme, mikor a kész képet meglátta. Az volt az első kérdése, hogy ki a nimfa, kiről festette.

— Gianna volt a modellje, a kis táncosnő.

— Ne mondd. Nem figyeltem meg, hogy ilyen gyönyörű csípője van. Ez nagyon érdekes.

És mélyen elmerülve nézte a nimfát. A képről több megjegyzése nem volt. Később azonban a jó Chieppio gratulált a képhez. Szép alkotásnak találta, csak jobbfelét ítélte túlságosan sötétnek.

— Tudod-e különben, mi újság? Valószínűleg Porbus fog idejönni.

— Porbus? Minek? Hiszen sikerült a terve: udvari festő IV. Henriknél Párisban.

— Úgy van, de vállal olyan arckép-megbízatásokat, amelyekért utazni kell. Sokat van úton, az udvarnál kevés időt tölt. De ha ez Henrik öfelségének így jó, akkor mi ne vitázzunk vele. Szóval a mi urunk lassanként gondolkozik már arról, hogy gyermekeivel mi történjék. A trónörökösnek kinézte Marguerite savoyai hercegkisasszonyt, aki anyagilag is, politikailag is nagyon megfelelne. Francesco herceg nemsokára felveszi a tonzurát, belőle bóborkot csinálunk. A kis hercegnőt pedig esetleg ki veszi el? Találd ki. Maga Rudolf császár. A császár a puhatolódzásra nem adott elutasító választ, hanem nekünk írt, hogy közöljük vele hüvelyknyi pontossággal a mi hercegkisasszonyunk magasságát, mellbőségét, csípőszélességét és más adatait, azonkívül írt Porbusnak, hogy utazzék ide Párizsból és fesse le pontosan a hercegnőt. Mindezt azért árulom el neked, mert tudom, hogy hallgatag ember vagy, s jó tudnod, hogy Pourbus milyen pontos. A te gondjaidra fogom bízni, flamand és festő ő is, meg kell dolgoznod alaposan, hogy a kép mennél hízelgőbb legyen.

— De minek ide Porbus? Hiszen lefestettem én a hercegnőt a Szentháromság-képre. Vázlataim vannak. Nekem semmi képet csinálni róla.

— Kedvesem, mondom, hogy a császár már megbízta Porbust.

— Hát nem volt megeiégedve másolataimmal a császár? Hiszen elragadtatott választ írt neked, uram.

— Valóban el volt ragadtatva. De Porbus neve hamarabb eszébe jutott.

Pieter nem szólt többet. Annál inkább hallgatott, mert Chieppio zavart előadásából azt a furesz gyanút merítette, hogy Porbus nem Prágából

kapta a megbízatást, hanem innen Mantuából, s Chieppio csak az ő érzékenységet akarta kímélni. A dolgot többet nem emlegette. De nemsokára füléhez jutott, hogy Vincenzo herceg megbízást kapott Porbusnak: fesse le a savoyai herceg két eladó leányát. Most már biztos volt, hogy Porbust a császár egyáltalán nem bízta meg. Alighanem vagy az történt, hogy a francia királyné támogatta a maga házifestőjét nővérénél és sógoránál, vagy a mantuai herceg igyekezett ilyen megbízással figyelmet tanúsítani a francia udvar iránt. Mindezen sokáig gondolkozott megbántott lelkében. S a végén úgy döntött, hogy még nem elég böles. Horáciusz igen, az böles volt. „Aequam memento rebus in arduis servare mentem.“ Ne feledd el megőrizni lelked nyugalma, ha dolgaid görbén mennek. Milyen szép vers, a dalk második kötetében fordul elő, Déliusznak ajánlotta a költő, s mértéke az érdekes „tricolos tetra-strophos“. S ahogy erre gondolt, mély sóhajjal szakadt fel benne a vágyakozás Rómába.

Most eggyel több oka volt odamenni: a bátyja. Philips annakidején a Richardot-fiúval visszament Louvainba, mert a világhírű jogász, Lipsius, őt szemelte ki majdani utódául a jogi tanszéken. De közben gyorsabb és érdekes elhelyezkedése akadt. Megtudták Louvainban, hogy Colonna Ascanio bíboros, Róma egyik leggazdagabb főpapja, rengetegre növekedett könyvtárába arravaló embert keres. Lipsius ismerte ezt a bíborost még a maga római tartózkodásából, sőt ismerte legjobb barátját, Olivier bíborost is. Azonnal igen meleg és nyomatékos levelet írt Philips érdekében mind a kettőnek. Philips meg is kapta az állást. Most írt Rómából a lelkes boldogság hangján és kérve kérte öccsét, szerezzen szabadságot, költözzék hozzá kis időre.

És be is állított Chieppiéhoz. Elmondta neki, mennyire szeretne Rómába menni. A hercegnek

hasznos tudna lenni ott is, másolhatna egyet-mást, műtárgyakat hajthatna fel olcsón a palota számára, azonkívül csiszolhatná és képezhetné saját tehetségét a herceg hasznára. Addig érvelt, amíg Chieppio rávette a herceget: küldjék az udvari festőt ismét Rómába. Pieter az örömtől lelkendezve indult útnak.

Philips olyan lakást vett, amelyben jól elfértek ketten. Az érkezőt kész műterem várta. A Via della Croce egyik házában laktak, közel a Piazza di Spagnához. Gyönyörű élet kezdődött. Minden este társaságba jártak. Ott volt a kedves Elsheimer, felújították ismeretségeket Montalto bíborossal, gyakori vendégek voltak Colonna, Borghese, Olivier és Cesi bíborosoknál, jártak az idősebbik Richardotfiú házához és összebarátkoztak Magno Giovannival, a herceg római rezidensével. Tudósok, főpapok, írók, művészek között forogtak és mindig ketten, egymás nélkül alig lehetett látni őket. A Piazza di Spagna járókelői már megszokták az egymáshoz annyira hasonlatos két fiammingo-fivért, akik hajszálra egyformán hordták bajszukat, szakállukat. S nemcsak kívül hasonlítottak, hajlamai is mind a kettőt egyfelé vitték, a különélés éveit nem távolították el őket egymástól: mesterségükön kívül a klasszikus világ volt minden gyönyörűségük. Kedvökre régészkedtek a romok között, amelyekkel tele volt a város. Philips nagy tervet forgatott a fejében: könyvet készült írni a régi rómaiak öltözködéséről. Íróasztalán már vastag csomókká sokasodtak a jegyzetek. Ha valamilyen megakadt, öccse bámulatos emlékezőtehetsége segítette ki, ha Pieter akadt bökkenőre, Philips műveltsége hozta a megoldást.

Jó összeköttetések megnyitották Pieter előtt a nagy magángyűjtemények mások előtt zárt ajtaját. Szabadon jött-ment a Farnese-palotában, a Vittorio-palotában, az Orsini-palotában. Kivált az utóbbi érdekelt, mert Orsini szenvedélyesen gyűjtötte a

klasszikus nagyok márványszobrait és éremképeit. Pieter valamenynyit gondosan lerajzolta maganak: Szófolklészt, Euripidészt, Arisztotelészt, Menandert, Hérodotoszt, Plátót. Erméket talált Homéroszról és Nagy Sándorról. Imádta ezeket az ódon szépségeket és a maga kis gyűjteményét is gyarapította, ha olcsón hozzájuthatott valamihez. Már nem is volt olyan kicsiny a gyűjtemény, büszkeségét néhány ritka régi pénz, különös szépségű kámea és néhány márványszobor tette, kivált kettő, a Ciceróé és a Szenekáé. Pedig a pénzre nagyon kellett vigyáznia, negyedévenként száz dukátból, vagyis huszonöt aranyból kellett megélnie, azaz kellett volna, ha megkapta volna rendesen. De Mantuából rendetlenül jött a pénz, s egyszer sem fordult elő, hogy pontosan megkapta volna, akkor is nehezen és Magno rezidens többszöri sürgető levelének segítségével. Sok mindenről le kellett mondania, többek közt a reggeli lovaglásról. Ezt erős sétákkal próbálta pótolni, de hiába; testedzéshez szokott szervezetének ellenálló ereje megcsappant. Gyakran nem jól érezte magát. Egy reggelen sehogysem akaródzott felkelnie az ágyból. Érezte, hogy erős láza van. Mindig igen könnyes lévén egészségére, megkérte Philipset, hogy keresse fel Elsheimert s tudakolja meg orvosa nevét, mert köztudomás szerint a német orvosok a legjobbak. Még aznap beállított hozzá egy nagyszakállú, harsogó beszédű német orvos, név szerint Faber Johann. Megvizsgálta a beteget és rövidesen kimondta a szentenciát: mellhártyagyulladás, hosszabb ideig ágyban kell maradni.

— Mellhártyagyulladás? Augusztusban?

— Sajnálom, de az a bajod. Lehet, hogy ez egy régi hűlés óta bujkál benned. Most kihevülve lég-huzatot kaptál, kész. Figyelmeztetlek, hogy ezzel a bajjal nem jó tréfálni. Kövesd pontosan, amit előírok, néhány hét alatt meggyógyulsz.

Az orvos mindennap eljött. Már a küszöbről harsogta erős bajor kiejtéssel:

— Hogy vagyunk, festők gyöngye?

Ez volt a szavajárása. Darabos, derék ember volt, vidám nyersesége mögött egy gyermek érzelmes lelke rejtezett. A csodafüvet, amelynek teáját rendelte, maga hozta, mert észrevette, hogy a két testvérnél nem áll bőven a garas. Különben köpülőzött, saját készítményű balzsamkenőccsel kente a sajgó bordát és a szobában valami szilánkokat égetett, amelyek átható kámforszagot árasztottak. Majd leült a betegágy szélére és mesélni kezdett szülővárosáról, Bambergről. Ez gyönyörű város volt előadása szerint, hatszázéves hatalmas dómjához egyáltalában a világ semmiféle dómját nem lehetett hasonlítani. Faber doktor még a milánói dómról is csak ajkbiggyesztve beszélt: hogyan merészelnek beszélni a milánóiak, hiszen a dómjuk jóformán még kész sincsen.

Pieter sok éjszakát töltött álmatlanul és sokat nyögött a köhögés szűrő, elviselhetetlen fájdalmaitól. De akár a tea tette, akár a kámforszag, öt ke-serves hét után meggyógyult. Eljött a nap, mikor Faber megvizsgálta és úgy vágta hátba, hogy csak úgy nyekkent.

— Meggyógyultál, festők gyöngye. Egy órára felkelhetsz. Holnap már két órára, ha tudsz. Többet nem jövök, csak ha éppen erre járok.

— Köszönöm szépen. Mivel tartozom neked, Eszkulápiusz uram?

— Százezer arannyal. Fizetendő száz év múlva.

— De komolyan.

— Komolyan én tartozom neked, mert németül beszélhettem. Nehezen értettük ugyan egymást, de mégis csak németül beszéltünk.

Pieternek járni kellett tanulnia. Bútorokba kapaszkodva vánszorgott a szobában s három lépés

után már leült pihenni. Philips alig ment a könyvtárba, ott ült mellette és segített minden mozdulatánál. De a lábbadozás hamar ment. S mikor a német doktor egy izben csakugyan benézett, Pieter széket húzott az ablakhoz:

— Ül le, Eszkulápiusz, megkezdem az arcképedet.

Faber tiltakozott, sürgős betegeit hozta fel, de végül ült egy félórát. S attól kezdve naponta eljött. Egy hét alatt elkészült az arcmás, Faber szeme fátyolos lett, mikor átvette. De kapott még egyet. Ezen hatalmas kakas volt látható, s előtte a földön valami csillogó kő.

— Mi ez?

— A kakas Eszkulápiusz madara, mint tudod. A kép címe: „A kakas és a gyöngy.“ Ez a ráadás arcképedre.

Az orvos barátjuk maradt és Elsheimerrel együtt gyakran felkereste őket. A régi egészséges élet újra kezdődött, pénzgondokkal, régészeti gyönyörűségekkel, társasélettel. Egy este, mikor Montalto bíboros hívta meg őket, Pieter betegségéről beszéltek, erről betegápolásra terelődött a szó, s ekkor a bíboros hirtelen homlokára csapott:

— Még ilyet, hogy erre nem gondoltam rögtön. Hallgass csak ide. Tudod-e, mi az oratoriánusok rendje?

— Tudom. Betegápoló rend, nem tesznek szerzetesi fogadalmat. Ők építették nemrég a Santa Maria in Vallicella templomot. Jártam ott, nagyon szép templom, csak kopasz.

— Látod. Éppen erről van szó. A rend elhatározta, hogy ezt a kopaszságot megszünteti. Éppen ma találkoztam az oratoriánus rendfőnökkel, s elmondta, hogy bőven van pénzek, most állapotodnak meg egymásután a művészekkel. Igen jó nevek forognak

szóban: Reni, Caravaggio, Cortone, Barroccio, meg ilyenek. Restellem, hogy azonnal nem jutottál eszembe. De majd megpróbálom, hogy nálad is rendelkezjenek valamit.

— Mi a teendőm, eminenciás uram?

— Az, hogy várj otthon nyugodtan. Pár nap múlva hírt kapsz, ha sikerül.

Pieter nem fogadott szót: nem volt nyugodt és nem otthon várt. Másnap is, harmadnap is elment a Vallicella-templomba. Bár azt már hét éve felszentelték, nem volt kész ma sem. Oltárai képek nélkül szükölködtek, kápolnái egyikét-másikát most fejezték be állványokon tiszteletlenül füttyörésző kőművesek. Ő, mint a kém, járt köröskörül és leste, vajjon melyik oltár juthatna neki. Ha oratoriánust látott, azt siető búzgósággal köszöntötte. Kettős örömet várt a bíboros ígéretétől: a munka örömét is, a pénzét is. Harmadnap Montalto hívatta, a dolog nehezebben megy, mint várta. Sok képre van szükség ugyan, de a festő tízszer annyi. Meg kell mozgatni minden összeköttetést. Lipsius jóbarátja Cesi herceg bíborosnak, Philips azonnal írjon Lipsiusnak, hogy azonnal írjon Cesinek. Maga Montalto szólni fog Aldobrandini bíborosnak. Borghese bíboros, sajnos, már hozzáférhetetlen. Ilyen kis ügyekkel nem foglalkozik, mert V. Pál néven pápa lett.

A hír nem egy hét múlva jött meg. De két hónap múlva megjött. Pieter izenetet kapott s most ott állt az oratoriánus rendfőnöknél. Az fölötte goromba és egyenes ember volt, de csak úgy ragyogott róla a becsületesség.

— Ajánlottak téged, uram. De annyira ajánlottak s olyan előkelőségek, hogy kétkednem kell tehetségedben, Reni, Cortone, Caravaggio dolgoznak nekünk, de ezeket nem bíborosok ajánlották, hanem képeik.

— De képeik láttára a bíborosok is ajánlani fogják őket utólag. Engem a képeim fognak utólag ajánlani.

— Nem rossz válasz. De nem elég, ha te bízol tehetségedben. Nekem is bíznom kellene benne.

— Szokás nálatok előleget adni, főtisztelendő atyám?

— Szokás, de nem ilyen követelő fickónak.

— Nem pénzt kérek előlegül, atyám, hanem bizalmat. Azt is csak három napra. Mondd meg a tárgyat, három nap múlva választ hozok. Ha tetszik, jó, ha nem tetszik, nem is ismertél.

— Erről lehet beszélni. Ismered a templomot? Ismered. Emlékszel a főoltárra? Annak már van képe. Igen ritka kép, több száz éves, a Szent Szűzet ábrázolja és csodatevő híre van. Letakarva tartjuk, a leplet csak nagy ünnepeken vesszük le róla. De alatta a mélyedésben még van hely egy képre. Ezt kellene megfesteni, minden más megrendelést már kiadtunk. A templomban őrizzük Szent Papiászt, Szent Mór és mások ereklyéit, ezek névsorát megkapod. A feladat Szent Gergelyt megfesteni, amint ezek a szentek körülveszik. Három nap múlva hozod a vázlatot. Ha nem tetszik, mehetsz Isten hírével. Ha tetszik, megkapod a megbízást. A fizetség háromezerkétszáz dukát, de csak akkor, ha a bizottság a végleges képet elfogadta. Ha a kép vázlat ellenére sem sikerül, mehetsz panaszra a bíbornokaidhoz. Itt a szentek listája, engem pedig hagyjál dolgozni.

Pieter három nap alatt elkészült a vázlattal, sőt színvázlatot is vitt. A rendfőnöknék nagyon tetszett. De a bizottságnak kellett döntenie. Erre pedig egy hetet kellett várni. Nyolc nap múlva a rendfőnök sokkal nyájasabban beszélt vele, mint eddig: a vázlatot elfogadták, a kivitellel megbízzák. Hanyatthomlok rohant Philipshez, hogy a boldog hírt közölje. Megölelték egymást a nagy örömtől és

együtt siettek Magno rezidenshez, hogy a nagy esetet vele is közöljék. De Magno az illő gratuláció helyett Chieppio levelét nyújtotta át Pieternek: azonnal csomagoljon és induljon haza Mantuába, a herceg megelégtelte a római tartózkodását és otthon számos feladattal akarja megbízni.

Azt hitte, hogy a ház omlik össze. Elérte a legsebbe megbizást, amelyre Rómában ma festő vágyhatott s most itt kell hagynia mindent, mert egy szeszélyes pillanatban eszébe jutott a hercegnek, aki még hozzá nem is fizeti járandóságát. Sopánkodó tanácskozásba kezdett bátyjával s a rezidenssel, aki természetszerűen a hercegi álláspont mellé kellett, hogy álljon. De nagy meglepetésére éppen Magno lázította:

— Azt tanácsolom, hogy ne utazzál el. Irjál Chieppiónak, ne a hercegnek. Mondj el mindent.

Pieter ott helyben leült levelet írni. Amit írt, azt hangosan mondta. Egy mondatnál Magno megalkította és diktálni kezdett:

... Ha azonban a herceg jelenlegi kiszolgálása annyira sürgős, hogy semmi halasztást nem tűr, akkor az egész világon ő lesz nekem az első, és azonnal utazom, de kérem a fejedelmet, adja nekem hercegi szavát, hogy jövő tavasszal három hónapra visszatérhetek ide, s az említett római urak megbízását teljesíthetem.

— Én imádom a fejedelmet, — mondta mosolyogva Magno, — de már kitanultam, hogy csak így lehet vele tárgyalni. Fejezd be a levelet szépen és küldd el az én felelősségemre. Míg a válasz megjő, most már nyugodtan dolgozhatol. A hercegnek aligha van rád komoly szüksége.

— Honnan gondolod, uram?

— Onnan, hogy a főméltóságú asszony nincs otthon. Elutazott Franciaországba. Hugának, a francia királynénak, fia született, s őt kérték fel keresztanyának. A keresztelő már meg is volt Fontainebleauban, a kis dauphint Louisnak keresztelték. De úrnőnk még nem tért haza. A fejedelem szalmaözvegy. Nem igen kellesz most neki.

Pieter megnyugodott, befejezte a levelet és mindjárt ott is hagyta a rezidensi futár számára. S még aznap elkezdett dolgozni, de nem festeni, hanem összegyűjteni minden jellemző adatot a feladatúl kapott szentek seregéről. Philips is segített a Colonna-könyvtárban a hagiológiai könyveket végigböngészni, együtt lapozták az Acta Sanctorumot, életrajzokat bujtak s annyi adatot összeszedtek, hogy azokat egy Tintoretto-vászonra sem lehetett volna ráfesteni. De ezzel nem törődtek. A tanulmány gyönyörködtette őket, örültek neki, hogy Papiász a hagyomány szerint János evangelista tanítványa volt, s hogy nazianzi Szent Gergely szép költeményeket is írt. De örömük mögött folyton ott ólálkodott a rettegés, hogy a szeszélyes herceg nem fog kegyesnek bizonyulni.

Mégis kegyesnek bizonyult. Karácsonyi ajándékkal kapták meg a fejedelem értesítését, hogy Pieter húsvétig maradhat. Most már a nyomás alól felszabadulva lehetett tovább dolgozni, s most már megkezdeni magát a képet. Pieter naphosszat festegetett, ezúttal nem igyekezett önmagát is elkápráztatni gyorsaságával. Lassan, nagy gonddal dolgozott, érezte a felelősséget, hogy Róma legnagyobb művésznevei között kapott munkát az örök város egyik legnépszerűbb templomában. Ez már maga nagy sikernek számított, boldoggá tette, s ő boldogságát hosszú levélben közölte anyjával.

A válasz azonban nem volt örömdetes. Az anya hosszú levelet írt két fiának. Eddig nem panasz-

kodott testi állapota felől, de most már nem tudta elhallgatni, hogy nagyon beteg. Régóta asztmás volt már, de baja nem jelentkezett komolyan. Most azonban egyik nehéz rohama a másikat érte. Hozzá még teljesen egyedül volt, felnőtt támasz nélkül, sőt ő volt kénytelen utána nézni Blandine két árvájának. Ebben a lelki és testi lerongyoltságban kimondhatatlanul vágyódott legalább egyik fia után és könyörögve kérte őket, hogy egyikök jöjjön haza. Hogy melyik legyen az az egyik, azt rájok bízta, de érezte a sorok között, hogy Philips hazatérését találná helyesebbnek. Philips nem maradhat örökké könyvtárnok, képességei magasabb polcot kívánnak neki. Antwerpenben barátai már megindították a mozgalmat, hogy Philips kerüljön be a városi titkárság üres állásába. A kilátások kitűnőek, szükséges azonban, hogy Philips rendezze állampolgárságát. Német földön született, tehát a törvények szerint végig kell csinálnia az úgynevezett brabantizációt. Ezt pedig csak otthon végezheti el.

A fivérek eleget tettek az anyai kérésnek. Philips feladta állását és végképpen búcsút mondott Rómának. A két fivér hosszan és megindultan búcsúzott, le kellett számolniuk azzal, hogy megint évekig nem látják egymást. Pieter egyedül maradt, s úgy érezte, mintha nem testvérét, hanem egyik testrészét veszítette volna el. A nap minden órájában nélkülözte a kedves, okos, hűséges fivért, a társaságokból, ahova eddig ketten jártak, gyakran elmaradt. Nem is volt kedve Philips nélkül menni, meg aztán fokoznia is kellett munkatempóját, a husvét veszedelmesen közeledett. De Mantuából nem jött semmi hír. A képpel idestova elkészült, de még szűksége lett volna egy-két heti munkára.

Ekkor ismét jött a hercegi parancs: azonnal csomagolni és utazni. De ezúttal örömet jelentett. Chieppio közölte vele, hogy Vincenzo herceg a nyá-

ron kúrát akar tartani Spaaban, melynek gyógyító vizéről sokat beszéltek neki. Tehát udvari festőjének hazájába megy, természetes, hogy őt is magával viszi. Pieter előtt váratlanul megnyílt a lehetőség, hogy láthassa beteg édesanyját. Egy percre sem habozott, rögtön felkereste Serra főpapot, a pápai állam főbiztosát, aki a Vallicella-templom képei felett a legfőbb döntést átvette. De annak csak helyettesét találta, Serra Velencébe utazott a doge és a pápa között kitört bonyodalom miatt. Ő tehát beszélt a helyettessel. Leírta helyzetét és megígérte, hogy hamarosan visszatér befejezni a képet. Az egyházi férfiúnak az utazás ellen nem volt semmi kifogása. Pieter árkon-bokron át igyekezett Mantuába. Úgy számította, hogy azonnal indul tovább a herceggel Flandria felé. Repeső szívvel képzelte el magában a viszontlátás percét: hogyan futnak egymás karjába, hogyan intéznek egymáshoz száz választalan kérdést boldog felindulásukban.

Késő este érkezett meg és óvatosan érdeklődött, nem zavarná-e Chieppiót, ha azonnal beszélni szeretne vele. Chieppio még nem feküdt le, két fiával beszélgetett. Azonnal fogadta. Pieter alig köszönt. Izgatottan és boldogan kérdezte:

— Mikor indulunk Flandriába?

Chieppio fejét rázta.

— A herceg megváltoztatta szándékát. Nem Spaaban tölti a nyarat, hanem Sampierdarenában, Génua mellett. Te is vele mégy. Flandriáról az idén nincs szó.

Pieter fejbeütve hőkölt hátra. Engedelmet kért, hogy leülhessen. És ostobán, némán nézett maga elé.

XV.

Hetekig úgy érezte magát, mint a kínzókamrában, mert a herceg, aki lóhalálában rendelte haza, egyik hétről a másikra halasztotta indulását. Ürügyo mindig akadt. Margherita hercegnő közben férjhez ment. Nem ugyan Rudolf császárhoz, hanem a lotharingiai grófhhoz. Ezzel kapcsolatban sok mindent kellett utólag rendezni, mert a házasságot politikai okokból igen gyorsan hajszolták keresztül. A középső herceg, Francesco, csakugyan megkapta a bíbornoki kalapot, s most római leköltözését kellett előkészíteni. Hol ez jött közbe, hol amaz. Pieter búsan gondolt haza édesanyjára, akinek látását elmulasztotta, és fogcsikorgatva gondolt a képre, amelyet azóta már rég befejezhetett volna. Mikor késő júliusban végre mégis csak megindultak, csak legyintett magában. Most már mindegy volt neki.

A herceg nagy barátságot tartott fenn a génuai Spinola-családdal, amelyből a híres hadvezér származott. A fiatal Spinola, aki dúsgazdag vállalkozó-sarjak módján igen szeretett fejedelmi személyekkel barátkozni, összebeszélt a Grimaldi-családdal, amely több palota felett rendelkezett, hogy hívják meg a mantuai herceget a sampierdarenai Grimaldi-palotába. Ennek a meghívásnak kedvéért dobta el a herceg a flandriai utat, bár orvosai szigorúan küldötték Spaaba. De a génuai előkelő társaság híres volt vad kártyacsatáiról, a herceg pedig a kártyát még a szoknyánál is jobban szerette. Megjelent tehát a Grimaldi-kastélyban egész kíséretével, vagyis egy tucat mantuai nemes úrral és udvari méltósággal, saját udvari orvossal, saját udvari festővel, szolgálószeméllyel, sőt egész zenekarát magával hozta a karmesterré előlépett Monteverdi vezénylete alatt. Kedvenc majmáról és kutyaírókról sem feledkezett meg. A Grimaldi-palota szűknek bizonyult ekkora

vendéglátás számára, még két szomszédos villát kellett kibérelni, míg elhelyezkedhettek.

Pieternek természetesen az volt a dolga, hogy a génuai arisztokrata házaknál híres női szépségek arcmásait másolja a herceg gyűjteménye számára. A Grimaldi-palotában alig maradt idő az alvásra a szórakozástól és dőzsöléstől. Már kora délben megkezdődött a hangversenyek, színielőadások, fürdőkirándulások sora, ezek tartottak estig, akkor lakoma következett s utána minden áldott éjjel nap-sütésig tartó kártyajáték. Ő mindebben nem vett részt, akkor kelt fel, mikor a társaságnak még eszeágában sem volt lefeküdni. Ideje szigorúan be volt osztva. Virradatkor kelt, belovagolt a városba, megfürdött a tengerben, aztán dolga után látott: hol ebbe, hol abba a palotába kellett mennie másolni. Ezt a munkát most már megalázónak tartotta és gyűlölte, de önmagán erőt véve csinálta tovább, mert nem merte kockáztatni mantuai állását; számot vetett azzal, hogy a maga lábán, mint szabad festő, még nehezen élhetne meg. A másolási munkák mellett azonban, mintha a sors rá akarna cáfolni gyáva óvatosságára, megrendeléseket is kapott. Hogy ezeknek eleget tehessen, bent a városban bérelt műtermet magának, ott dolgozott alkonyatig, akkor még jó darabig barangolt a városban és rendszeresen tanulmányozta az előkelőségek palotáit. Aztán visszatért Sampierdarenába lóháton és mire a mulató társaság a lakomához ült a színes lámpákkal díszített kertben, ő már lefeküdt aludni. Négykor talpon volt, s nem egyszer megesett, hogy ebben az órában tárgyalta meg egyik-másik nagyúr rendelését. A kártyajáték ott folyt a fák között, a csillagos, majd napfényes ég alatt. Aki sokat nyert, szívesen rendelt képet a mantuai herceg egyre többet emlegetett piktoránál.

Egy ilyen hajnalban Pallavicini Nicola őrgróf

szólította meg: nem volna-e kedve oltárképet festeni, mert ő egy fogadalmi képpel tartozik a Szent Ambrus-egyháznak. Tárgyát is megszabta: a circumcisiót kell megfesteni. Percek alatt megalkudtak, az ajánlat kapóra jött, Pieter éppen előző délután fejezte be egy idősebb és elég érdektelen dáma arcképét. Az oltárképet megcsinálta tíz nap alatt és az örgróf teljes megelégedését vívta ki vele. Különösen a Szűzanya alakja tetszett a rendelőnek: Mária ijedten elfordította fejét a jelenettől, hogy ne kelljen látnia a csecsemő fájdalmát.

— Olyan, mint egy jó Correggio, — mondta az örgróf bók gyanánt.

De a festő gáncsnak érezte a bókot. Munka közben maga is érezte, hogy Correggio- emlékei elhatalmasodnak rajta. Annyi Correggio-képet látott, sőt le is másolt, hogy az erős egyéniség az agyába vette magát, ahol mások is tanyáztak: mind a nagyok Michelangelótól kezdve egész Caravaggióig. Ez a tudat lesújtotta. Szeretett volna kiugrani önmagából, mint az olyan boldogtalan, aki tudja, hogy kígyóméreg szívódott a vérébe. A Pallavicini-kép után megrendelték nála Spinola Brigitta örgrófné arcképét, majd Grimaldi Mária örgrófnőt. Ezek érdekes, kifejezésteljes női arcok voltak s ő minden erejét megfeszítve igyekezett modorban senkihez sem hasonlítani. De mint aki nappal is kísértetet lát, minden vonásában mesterségbeli visszaemlékezéseket keresett már és kezdett keserű hidegséggel gondolni azokra a mesterekre, akikért valaha oly forrón lelkesedett.

Két hónapig tartott a génuai nyaralás. A második hónap vége felé módját tudta ejteni, hogy beszéljen a herceggel, akivel egész idő alatt alig is találkozott. A herceg hajlandó volt megtekinteni a másolási munka eredményét. A gondosan kiválogatott szépségek úgy elragadták, hogy hirtelen gaval-

léros indulatra derült. Pieter ezt az alkalmat használta fel, hogy engedelmet kérjen a római visszatérésre. A herceg azonnal igent mondott s Pieter ettől kezdve gondosan kerülte, nehogy a szeszélyes nagyúr egyebet gondoljon. Ez könnyen megtörténhetett volna: Vincenzo herceg génuai kirándulása harapós kedvben végződött, udvarnépe óriási vesztésegekről suttogott.

Szinte lopva utazott Rómába és felszabadulva lélegzett fel, mikor egy késő szeptemberi napon megint körülnézhetett műtermében. Első dolga volt a Vallicella-templom ügyei iránt érdeklődni. Serra még mindig nem volt Rómában, de hiába is lett volna, a képeket nem lehetett volna átadni az egyház nyilvánosságának, mert számos művész elkésett, képeik még nem voltak készen. Ez újabb kényelmi időt jelentett neki. Kényelmesen dolgozott, sőt a munkát más kereset kedvéért meg is szakította. Nemrégiben avatták szentté loyolai Ignácot s egy antwerpeni kisebb kiadónak az az ötlete támadt, hogy kiadja az új szent életrajzát csak képekben, igen kevés szöveggel. Philips fürgesége szólt bele a dologba, Philips már letelepedett Antwerpenben és ahol öccséért tehetett valamit, nem késett megtenni. Valahogyan tudomást szerzett a kiadó szándékáról és rábeszélte, hogy Pieterrel fejeztesse be a munkát. Együtt volt már vagy ötven innen-onnan összeszedett rajz, amelyek mind a szent valamely tettét vagy életszakát ábrázolták. Pieter feladata lett, hogy Rómában utána nézzen a szent részletes életrajzának, a hiányzó fontosabb fázisokat rajzolja meg, a gyatrább rajzokat javítsa ki s a kész kötetet küldje vissza, a honoráriumot anyja kezéhez fizetik ki. Ő nyomban teljesítette a megbízást, boldogan, hogy pénzt juttathat édesanyjának.

Akadtt egyéb dolga is, míg a Szent Gergely-képen festegetett. A mantuai hercegasszonytól kapott leve-

let, amely azzal kezdődött, hogy a házi kápolnát most alakítják át a mantuai palotában s az átalakítások folytán új oltárkép vált szükségessé. Mikor eddig jutott a levél olvasásában, megdobbant a szíve. De a folytatás lehűtötte. A hercegasszony, mint írta, sokat hallott egy Pomerancio nevű híres római festőről s mindaz, amit hallott róla, ezt a Pomeranciót az oltárkép megfestésére igen alkalmas művésznek mutatja. Pietro Paolo tehát keresse fel a művészt, rendeljen nála egy szép képet Szent Eleonóráról a mellékelt méretek szerint és árát ügyesen alkudja ki.

Pieter nyelt egyet és azonnal elment a Pomerancio műtermébe. A választás ellen nem lehetett kifogása, Pomerancio, azaz igazi nevén Roncalli, nem volt rossz festő és mostanában nagyon divatos is. Java korbeli ember volt, kissé elkapatott modorú. Pieter munka közben találta, nagyobb kompozíción dolgozott, egy emelvényen modell gyanánt két mezeten siheder üldögélt. Pieter bemutatkozott és elmondta jövetele célját.

— Szívesen, — bólintott Pomerancio, — de csak jövőre. Most annyi rendelésem van, hogy azt sem tudom, hol a fejem.

— Ne utasíts el, uram. A képet úrnőm sürgősen kívánja.

— Ha sürgős, miért nem festeti meg veled? Azt mondom, festő vagy magad is.

— Ne csodáld, ha a te nagy híred jobban vonzza a mantuai udvart.

— Hát majd meglátom, de gondolkoznom kell, mit hogyan tudok beosztani. Jőjj el pár nap múlva.

— Igenis. És mit szabad jelentenem, mennyibe kerül a kép?

— Ötszáz arany — felelt Pomerancio szemrebbelés nélkül —, mindenkitől annyit kapok.

Pieter udvariasan elbúcsúzott és mindjárt a re-

zidenst kereste fel. Magno túlzottnak találta az árat, Pomerancio kétségkívül üzleti föllentést követett el. Azonal írtak a hercegasszonynak, aki gyorsfutárral válaszolt. Sokalta a pénzt, de a képet mindenáron kívánta. Pieter és Magno tehát megállapodtak abban, hogy négyszáz aranyig el lehet menni. Pár nap múlva Pieter megint elment a művészhez. Az most már hajlandónak mutatkozott egyik megbízását későbbre tolni. De arról hallani sem akart, hogy az ötszáz aranyat mérsékelje. Pieter előszedte minden rábeszélő képességét.

— Uram — mondta végre —, én udvari alkalmazzott vagyok, nekem a fejedelem kegye életkérdés. Segíts egy fiatal kollégádon: tedd meg nekem és válald el négyszáz aranyért.

Hosszú alku után Pomerancio végre megpuhult:

— Jól van, legyen négyszáz, de csak a te kedvéért. A jövő héten elkezdem. Mindenesetre megírhatod Mantuába, hogy azért csinálom ilyen kivételes olcsón, mert túlságosan ügyes közvetítőt küldtek.

Egy hét múlva ismét a műteremben járt Pieter és mivel már a második sürgető levelet kapta a hercegasszonytól, örömmel válaszolhatta, hogy a kép már készül és nagyon szépnek ígérkezik. Ettől kezdve többször is érdeklődött a kép iránt. Az három hét alatt meglepő gyorsasággal el is készült. Gondosan becsomagolva küldték Mantuába. De a pénz nem jött meg érte. Ez kissé kínosan érintette Pietert. Háromszor hiába sürgette a honoráriumot, végre sűrű bocsánatkérések között magához a rezidenshez utasította Pomeranciót. Idegesebb és türelmetlenebb volt, mint máskor; édesanyja állapota nagyon aggasztotta.

Philips levelei nem sok jót mondhattak az öregasszony állapotáról. Az bizony lassan-lassan súlyosbodott. A fájdalmas hír mellé azonban vigasztalás

is járult: Philips vőlegény lett. Valóban azt a leányt jegyezte el, akiről Rómában sokat beszélt. Antwerpen város tanácsában tekintélyes szerepet játszott Brant Jan, a jómódú polgár, aki valaha az egyik De Moy-lányt vette feleségül. Ennek a Brantnénak volt egy sokkal fiatalabb húga, Maria. Philips már évek óta lelkesedett érte s kezdettől fogva látható volt, hogy nem hiába lelkesedik. Most, hogy brabantizálása megindult és tisztességes álláshoz jutott, nőül veszi. A leendő férj részletesen leírta az eljegyzést, a bőséges lakomát, az édesanya örömét. Sokat írt leendő sógora családjáról, s a levél három helyén is visszatért a titkár Isabella leányára. Pieter jól emlékezett erre a kislányra, kedves, ábrándos szemű gyermek volt, mikor ő vándorútra indult. Azóta nagy lehet már, idestova hét esztendő folyt le a rég nem látott Scheldén.

Most vette észre azon magát, hogy már hosszú idő óta honvágy kínozza. Most értette csak meg egyszerre, hogy mi rejlik állandó nyugtalansága és gyakori idegessége mögött. Hazavágyott Antwerpenbe. S mennél tisztábban ismert rá a lelkén rágó betegsége, annál hevesebben érezte. Ha éppen tétlen volt, lóháton, vagy két munka között, most már mindig csak Antwerpenre gondolt. Eleinte csak futó képek édességét hagyta átfutni képzeletén, de aztán mint rendszeres elme, ezeknek az ábrándoknak is rendszert adott: próbálta magában elmondani, milyen házak következnek egymásután a Kloosterstraaton. Ha megakadt, nem ment tovább, gyötörte agyát, míg rá nem jött. Egy-egy utca, vagy egy-egy hajdani iskolatárs neve napokig kínozza, s nem volt kitől megkérdeznie. Ezek az édes és gyötrelmes tépelődések teljesen elhatalmasodtak rajta. S ha még beteg édesanyjára gondolt, a honvágy olyan élessé dagadt benne, hogy legjobban szeretett volna azonnal csomagolni és bármily áron mindent itt hagyni.

De józansága még most is erősebb volt, mint érzései. Beláttatta magával, hogy az oratóriánusok oltárképét nem hagyhatja itt, mert ez a pénzen kívül egy csapásra hírnevet és művészi rangot jelenthet. A herceg szolgálatát is korai még elhagynia, a mantuai udvar révén még sok jó összeköttetési kereshet Európa bármely udvarához. Csak még egy keveset kell várni, biztatta és ámitotta magát. És maradt, de kintzőan vágyott haza, Antwerpenbe, édesanyja mellé.

A képet késő télen fejezte be. Saját maga kitűnőnek találta és szeretett arra gondolni, hogy ez a legjobb, amit eddig festett. Mindenekelőtt Elsheimernek mutatta, aki már munkában is többször látta és nem győzte dicsérni. Aztán pártfogóit hívta meg, hogy a képet lássák. Három bíboros is eljött hozzá, mindhárom csak úgy szórta a hízelgő szavakat. S nemcsak jelenlétében voltak ilyen elismeréssel iránta, hanem két nap múlva már harmadkézből hallhatta, hogy Montalto bíboros, vagy Cesi bíboros itt és itt milyen lelkesen magasztalta a képet. Most már nyugodtan hívta meg az oratóriánusok néhány fontosabb rendtagját. Azok is fenntartás nélkül dicsérték. A rendfőnök azt javasolta, hogy neves művészeket fog idehozni, lássák szakmabeli szemek is a képet. Pieter örömmel állt elébe a javaslatnak. S már másnap eljött hozzá a rendfőnökkel maga Reni Guido, akivel személy szerint most találkozott először, saját vászna előtt. Testes, erőteljes ember volt Reni, nála alig idősebb. Állán szakáll helyett kis legyet hordott. Nagyon udvariasan és kedvesen viselkedett. Beszédét azonban nehéz volt megérteni, mert annak a Bologna melletti kis falunak tájszólását hozta magával, ahol született. Azzal kezdte, hogy magasztalta a flamandokat.

— Flandria mely részéből származol? — kérdezte Pietert.

— Antwerpeni vagyok.

— Bravó, nagyon örülök. Az én első mesterem is Antwerpenből származott Bolognába. Calwaerts a neve. Nagyon kedves ember, sokat köszönhetek neki. Mi csak úgy hívjuk, hogy Dionisio fiammingo.

— Engem is fiammingónak hívnak, Mantuában is, itt is, mindenütt.

— Ez derék. De lássuk a képet, amelyről annyit hallottam.

Pieter odavezette híres kartársát az állványhoz. Reni hosszasan nézte a képet, s szeme felvillanásán meglátszott, hogy a munka nagyon tetszik neki. Hosszas szemlélődés után egészen közel hajlott a vászonhoz, nyilván, hogy a szaktárs ecsetvonási módját figyelje. Végül visszahúzódott.

— Kitűnő — mondta —, nem válsz fajtád szégyenére. Emberi húst remekül tudsz festeni. Ezt közülünk is kevés tudja. Mintha valódi vért kevernél a festékedbe, olyan igaznak, olyan életnek hat.

És olyan érdeklődéssel méregette festőtársát, amelyben tisztelettel elegyedett a kíváncsiság.

— Sokat fogsz keresni, — tette hozzá.

— De viszont nem fogja elkártyázni, — szólt közbe kötekedve az oratoriánus és Pieter felé fordulva folytatta, — mert tudnod kell, fiammingo, hogy ez az ember, aki Pál pápa személyes kegyével dicsekedhetik és annyit keres, amennyit akar, minden pénzét ott hagyja a játékasztalon.

Reni nevetett.

— A kártyán nem csak veszteni lehet, hanem nyerni is. Eddig inkább vesztettem, de az természetes, hogy a kártyajárás előbb-utóbb megfordul. Te nem kártyázol, fiammingo barátom?

— Nem. Nem is ismerem a kártyát.

— De akkor legalább iszol.

— Nem iszom, uram. Nem szeretem a bort.

— Ejnye de furcsa festő vagy. Úgy látom, nem csak sokat fogsz keresni, de meg is fogod tartani.

Még soká beszélgettek. A távozó vendégek boldog házigazdát hagytak ott, Pieter most figyelmesen megnézte a képet, mintha eddig nem is látta volna. Különösen a fedetlen emberi testrészeket nézegette sokáig, amelyeket Reni annyira megdicsért. A híres művész magasztalása önbizalommal és az erő duzzadó érzetével töltötte el. Kedvet kapott hozzá, hogy mennél több ismerősnek megmutassa. De már körülbelül mindenki látta, akire gondolhatott. Elhatározta tehát, hogy elviszi a templomba, oda teszi helyére és leplet erősít föléje, ahogy azok csinálták, akik már elkészültek feladataikkal. Értesítette a képekkel foglalkozó bizottság két oratoriánus tagját, kérve őket, hogy legyenek tanúi, hogyan hat végleges helyén a kép. S bármilyen nyugodt természettel áldotta meg a sors, most mégis hevesebben vert a szíve, mikor fogta a képét és a sekrestyés segítségével beillesztette a csodatevő Mária-kép alatti mélyedésbe.

— Nem látok semmit, — mondta az egyik oratoriánus.

— Én sem, — szólt rögtön a másik.

Pieter odament, ahol azok állottak. Valóban nem lehetett látni a képből semmit. Az egész festmény felülete úgy csillogott, mint a napsütötte víztükör. Könnyű szédülést érzett a lesújtó felfedezéstől. Némán átment az oltár másik oldalára. De onnan sem lehetett a csillogásnál egyebet látni. Megnézte tíz helyről is, hiába. Odament a képhez és próbálta kissé előrebillenteni. Nem használt. Alját próbálta előbbre helyezni. Az sem használt semmit. A kép láthatatlan maradt helyrehozhatatlanul. Pieterben meghült a vér.

— Ez bizony nagy baj, — mondta az egyik néző.

— A rendfőnöknek kellene látnia. Sőt Serrának. En nem is értem, fiammingo, mi itt a baj?

— Rossz a világítás, — felelt Pieter komoran, — és a terpentin túlságosan fénylik.

Azok még sopánkodtak és laikus ötleteket vetettek fel. Pieter nem is válaszolt az ötletekre, mert félt, hogy nem tud udvarias maradni. A leplet mindenestre a kép fölé erősítette, aztán elbúcsúzott a barátoktól. A rendfőnököt kereste fel. Az magasra húzta szemöldökét, de érdemben nem válaszolt. Mert el is volt foglalva. Csak Serra társaságában óhajtott megszemlélni a kép esetét. Pieter hazament azzal, hogy majd értesítést kap. Harmadnap reggelig a poklok kínjait élte át. Akkor végre a papi férfiak ráértek. Serra és a rendfőnök megálltak az oltár előtt. Pieter levette a leplet. A szemlélők soká nézték a képet, aztán egymásra pillantottak. Mind a kettő megrázta a fejét.

— Sajnálom hiábavaló munkádat, fiammingo, — szólt Serra, — a képet nincs módomban átvenni. Magad is beláthatod, hogy...

— Ne folytasd, uram. Belátom.

Már vette is a képet kifelé. Aztán némán meghajtottta magát előttük. Azok sajnálkozva csóválták a fejüket, de nem tartották vissza. Pieter hazavitte a képet és visszatette az állványra. Itt jó fény esett rá és pontosan érvényesült. Ő sírni szeretett volna elkeseredésében. Művészi bánatán kívül az anyagi kár is kínosan érintette. Mantuából már jó régen nem kapta meg ezedékes pénzét, itt is, ott is tartozott már, és most a sors az egyetlen reményt is elvette tőle. Úgy nézte a képet, mint a leégett ház ura nézhet hitvesére.

Másnap a rendfőnök kereste fel.

— Monsignore Serra tudtával jövök, — mondotta, — hosszan beszélgettem vele. Egyikünk sem óhajtott erről a szép képről lemondani. Ahogy most áll a

dolog, lehetetlen átvennünk. Felszólítalak tehát, hogy fessd meg mégegyszer.

— Tessék?

— Azt hallom ugyanis művészekről, mert magam keveset értek az ilyen szakdolgozokhoz, hogy a vászon ilyen esetekben nagyon átkos anyag, de lehet olyan anyagot keresni, amely a színeket letompítja és a csillogást megszünteti. Mit szólsz ehhez a gondolathoz?

— Nagyon hálás vagyok érte. Majd gondolkodom rajta. Lehetne kőre, vagy fára... majd pár nap múlva felelek.

— Nem, barátom, gondolkozni nincs jogod. Csak igent felelhetsz. És pedig azonnal.

Pieter ámulva nézett vendégére.

— Atyám, ismerem nagyon is egyenes modorodat. Azt már megszoktam. De azt nem értem, hogy köteles vagyok igent felelni. Miért volnék?

— Mert minden szerződés kétoldalú. Mikor megállapodtunk, nemcsak mi köteleztük magunkat. Hanem te is. Ennélfogva ne teketóriázzunk annyit, hanem csináld meg a képet, de úgy, hogy használhasuk. Míg az új másolatot meg nem kaptuk, ez a mienk. Nálunk marad zálogban.

Azzal kinyitotta az ajtót és kiszólt:

— Vihetitek.

Két szolgaféle ember jött be, illedelmesen köszöntek, fogták a képet és elvitték. Pieter ámulva nézte őket. Nem szólt semmit, csak már akkor, mikor a rendfőnök emberei rég eltűntek. De akkor már mosolyogva.

— Nem nagyon bölcsen jártál el, uram.

— Mit beszélsz? — mordult feléje a pap.

— Azt parancsoltad, hogy másoljam le. De az eredetit elvitetted.

— El hát. Lemásolhatod a templomban is. Ne taníts te engem. Ha jó lesz a másolat, megkapod a

háromezerkétszáz dukátot. Az nyolcszáz arany, a legnagyobb festők szoktak ennyit kapni, azok sem mindig. Ne sokat okoskodjál, hanem kezd el a munkát. Mennél hamarabb készülsz el, annál hamarabb kapod meg a pénzt.

— Addig semmit sem kaphatok?

— Persze hogy nem. Hát ha a másolattal is lesz valami baj? Nekünk kötelességünk vigyázni a ránk bízott pénzre.

— S ha a másolat sikerül, az eredetivel mi lesz?

— Azzal természetesen csinálhatsz amit akarsz.

A rendfőnök eltávozott. Pieter hosszasan és erősen tünődött az új helyzetről. Aztán leült levelet írni. Chieppiónak megírta, ami történt és megkérte, hogy vásároltassa meg az eredetit a herceggel. Odaadja nyolcszáz arany helyett százért. A levelet elküldte és nekiállt anyagokat tanulmányozni. Ez nem okozott neki nagyobb fejtörést, festőinas korában elég alaposan megismerkedett a festés mesterségi részével. A pala mellett döntött. De hiába járta végig reggeltől estig tartó talpalással az egész várost, ekkora lapot palából lehetetlen volt előteremtenie. Nem tehetett mást, felkereste Serrát.

— Megakadtam, monsignore. Akkora pala, mint nekem kellene, nincs egész Rómában.

— Az engem nem érdekel. Én követelem a képet. Van valami ötleted?

— Van. De ahhoz külön engedelem kellene. El tudom osztani az eredeti kompozíciót három részre. Ez a művészi ötlet sérelme nélkül könnyű szerrel kivihető. Kérek tehát engedelmet, hogy a rendelkezésre álló helyet ne egy képre használjam, hanem háromra.

— Ugyanannyi pénzért.

— Természetesen. És a munkát otthon szeretném elvégezni, tehát haza kell vinnem az eredetit.

— Jól van. De most már aztán csináld meg. Az

összes többi képpel nincs annyi baj, mint ezzel az eggyel.

Látszott a főpapon, hogy legszívesebben abba-hagyná az egészet. Alighanem volt valami oka, hogy mégis ragaszkodott a képhez. Ez mindjárt ki is tűnt, mikor Pieter elment az eredetiért a Chiesa Nuovába, ahogyan a Vallicella-templomot a nép nevezte. Képe feltűnő helyen lógott, jól megvilágítva. A kellemetlen csillogás nélkül kitűnően érvényesült, most is egész embercsoport állt előtte. A sekrestyés elmondta, hogy Serra rendelkezésére tették ide a képet, mert kíváncsi volt, hogyan tetszik a közönségnek. A közönség pedig erősen dícsérte.

A festmény másnap hazakerült. Pieter immel-ámmal nekifogott a munkának. A három nagy palalemezt már beszerezte. Felosztotta a kompozíciót három részre, kikerekítette a szétosztásból származó egyenetlenségeket és festeni kezdett. De nem nagy kedvvel. Amire a dolog elején elég könnyelműen nem szentelt figyelmet, a rosszul világított helyre a világ hegnagyobb remekművét is hiába festette volna. Mint a rabszolga a robotmunkát, tessék-lássék csinálta és folyton azt számítgatta, mikor lehet vele készen, hogy aztán az egészet elfelejtse.

Közben csak kellemetlenségek érték. Philips hosszú levelet írt neki. Közölte, hogy már régebben kérvényt nyújtott be Albert főherceghez, a flandriai kormányzóhoz, amelyben azt kérte, hogy az anya betegsége miatt Pieter hazajöhessen, a főherceg tehát járjon közben Vincenzo hercegnél, hogy udvari festőjét eressze haza. A kérvény túl jól sikerült: a főherceg túlerősen lépett a dologba és arra szólította fel a mantuai fejedelmet, hogy Rubens Pieter Pault mint flandriai, tehát spanyol alattvalót engedje haza. A mantuai herceg válasza már megérkezett s azt Philips tudomására hoztak: Vincenzo herceg és udvari festője egyaránt ragaszkodnak a megkötött

megállapodáshoz, tehát nemet kell felelnie. Egyébként az édesanya állapota valamivel jobb.

Pieter mindezt elhűlve olvasta. Hogy a flandriai kormányzó és a mantuai herceg az ő dolga felől leveleznek, arról mindeddig senki sem közölt vele semmit. Vincenzo herceg teljesen jogtalanul válaszolta Brüsszelbe, hogy „udvari festője ragaszkodik a megkötött megállapodáshoz“. Nyilván a főherceg levelének parancsoló hangja bosszantotta fel anynyira, hogy ilyen választ adott. Pedig jól tudta, hogy festője nagyon vágyik haza beteg anyjához.

Mikor fejét csóválva bosszankodott ezen, váratlan vendége érkezett: Pomerancio. Nem köszönt, csak megállt és felindultan kiabált:

— Most jövök Magno úrtól. Kilencedik izben jártam nála a pénzért hiába. Hát most hozzád jöttem, hogy megmondjam a magamét. Vedd tudomásul, hogy gyalázatos dolog, amit velem csináltok... Ne szólj közbe, tudom, hogy mit akasz mondani. Válaszolok is rá: az én szememben mindig te leszel felelős, mert veled alkudtam meg...

— De mit csináljak, — fakadt ki Pieter, — ha hiába rimáncodtam a pénzért?

— Ehhez nekem semmi közöm. Te szívességet kértél tőlem egy kolléga számára. Meg is tettem neked. Ezt kaptam viszonzásul. Vedd tudomásul, hogy ez gyalázat. Ezt különben a rezidensnek is megmondtam. Jó napot!

Pomerancio úgy bevágta maga után az ajtót, hogy belerengett a fal. Pieter megsemmisülve állt a szobában és arra a helyre bámult, ahol egy pillanattal előbb a kiabáló és sápadt Pomerancio állott. Hebegett, mintha volna ott még valaki, akinek nem tud felelni. Majd összeszedte magát és lihegő sietéssel szaladt Magno rezidensi hivatalába.

— Tudom, miért jössz, — szólt Magno kedvetlenül, — Pomerancio tőlem ment hozzád. De én ebben

az ügyben már kilenceszer írtam haza. Torkig vagyok vele. Majd írok tizedszer. Számodra azonban közlendőim vannak. Chieppio írt. A képet nem vehetik meg, akármilyen olcsón adod, mert nagyon sok a kiadás. Fernando herceg elveszi Savoyai Margheritát, a lakodalom teljesen kimeríti a pénztárat. Ezt írja Chieppio: „A farsang kellős közepén vagyunk és nagy mozgalmat okoz őfőméltósága közeli útja Torinóba. Harminc lovagot visz magával, kísérete a legszebb és legnagyobb, amelyet valaha láttunk“. Elismerheted, hogy csakugyan kell nekik a pénz. Talán el tudod adni a képet itt Rómában.

— Megpróbálom. De meg kell mondanom, hogy a válasz nagyon lesújt. Olyan rendetlenül kapom az udvartól a fizetésemet is, hogy anyagilag a legrosszabb helyzetben vagyok. Nem tudsz pénzt adni nekem?

— Valami keveset tudok. Más helye lenne ugyan, de húsz scudót neked utalok ki saját felelősségemre.

— Köszönöm. Most kérdezni akarok valamit. Tudsz-e arról, hogy a flandriai kormányzó levelezett miattam a herceggel?

— Nem Erről nem tudok. Mi ez?

Pieter elmondta, amit Philips írt neki. Meghányták-vetették a dolgot. Magno úgy vélte, hogy legjobb az egésztől nem tudni semmit. Ahhoz, hogy Pieter szóra nyissa a száját, előbb mind a két levél pontos tartalmát kellene ismerni. Soká tárgyalták még az udvar állapotát, aztán búcsúztak. Magno kísérete vendégét. Az előszobában olyan ládák állottak, amelyekben képeket szokás szállítani.

— Mi ez? — kérdezte Pieter kíváncsian.

Magno egyideig habozott, hogy feleljen-e. De aztán felelt. Közömbös hangja mögött is meg lehetett érezni, mit gondol.

— Ezek képek, ma érkeztek Nápolyból, holnap

küldöm őket tovább Mantuába. Porbus most Nápolyban van s a herceg megbízásából lemásolta az ott található legszebb női arcképeket a gyűjtemény számára. Isten veled.

Az ajtó becsukódott. Pieter keserűen elmosolyodott: erre tehát van pénz. Azaz bizonyára erre színes, Porbus bizonyára sokáig várhatja még a pénzt, amelyért hetekig dolgozhatott Nápolyban. Az udvari festőt harag és elkeseredés töltötte el. A herceg szeszélyes személyét még mindig szerette, mert nem tudta nem szeretni, de nagyon haragudott rá és elhatározta, hogy nagyon őszinte és haragos levelet ír neki. Ahogy mendegélt hazafelé, már alkudott magával: nem a hercegnek ír, hanem Chieppiónak. S mire hazaért, ezt is lealkudta: nem haragos levelet fog írni, hanem mondanivalóját diplomatikusan a sorok közé írja. Otthon mindjárt meg is írta a levelet.

Róma, 1608 február 23. Kegyelmes Uram, noha ügyem nem sikerült, neked mégis úgy érzem magam lekötelezve, mintha ajánlatom szerint ütött volna ki, mert biztos vagyok benne, hogy sokkal többet tettél érdekenben, mint amennyit ilyen rangú személyiségtől valaha is szabad lett volna várnom. Egyébként — hogy őszinte legyek — az ügy már nem is olyan fontos nekem, mert a képet néhány napra ugyanazon templom egy kedvezőbb helyén kiállították és egész Róma nagy tetszéssel fogadta. Így megkaptam annak bizonyosságát, hogy a képnek itt Rómában is jó helyet találhatok, ami nem lesz nehéz, mert az oratoriánusok belementek, hogy a másolaton a képet tetszésem szerint megváltoztassam. Különben is azt hiszem, hogy a lakodalmi ünnepekre való tekintettel zavarba hoztam volna mantuai pénztárosodat, ha ígé

nyeimet ki akarta volna elégíteni, mint ahogy régóta hátralékos fizetésem is zavarba hozná, ha fizetni akarná, úgy, hogy ha jól meggondolom, majdnem szerencse, hogy ajánlatomnak nem volt sikere. Most már csak arra kérlek, szólj a főméltóságú asszonynak egy-két jó szót érdekemben, hogy az a kép, amelyet őfőméltósága kifejezett parancsára rendeltem itt Rómában Pomerancio Cristoforónál, mennél hamarabb kifizettessék... Kénytelen vagyok türelmedet igénybe venni és a részleteket tudomásodra hozni. Pomerancio, bár rendkívül el volt foglaltva, kérésemre gyorsan, jól és olcsón szolgált ki a főméltóságú asszonyt. Őfőméltósága gyakran fordult hozzám ebben az ügyben, de ez már több, mint amit magamra vállaltam. Hosszasan tárgyaltam Pomerancióval, aki rendkívül udvariasan beszélt a főméltóságú asszonyról és végül ötszáz aranyat kért. A főméltóságú asszony, aki talán nem ismeri a római nagy művészek árait és azt hitte, hogy ezekkel is a Mantuában használatos stílusban lehet tárgyalni, sokallta ezt az összeget. Mindazonáltal ismét rámbizta a dolgot és miután a képet számos hozzáértőnek, többek között Magno úrnak megmutattam, vele abban állapodtunk meg, hogy a főméltóságú asszony nem fizethet kevesebbet négyszáz arannál. Ezért kérlek, tedd meg nekem még ezt az egyet és kérd meg a főméltóságú asszonyt, hogy ezt az összeget a lehető leggyorsabban egyenlítsse ki, különben megszégyenítve állok itt és soha többé nem merek ilyen megbízatást vállalni. A hercegasszony számtalan levélben kért és kényszerített a dologra, s most, mikor minden sikerült, megijedek attól a közönytől, amely a kifizetésnek útját állja. Szokásom szerint, mint minden súlyos esetben, most is hozzád fo-

lyamodom, mert tapasztalatból tudom, hogy mindenben milyen melegséggel segítesz. Alázatosan csókolom kezeidet és Isten áldását kérem rád. Kegyelmes nagyszerűségednek legalázatosabb szolgája, Rubens Péter Pál.

Eloolvasta, meg volt vele elégedve. Talán még jobban, mintha nyíltan goromba levelet írt volna. Mert így is papírra tette magából a harag és elkeseredés jó részét, s amellettt jóleső érzést keltett benne olasz fogalmazási készsége. Most már nemcsak úgy beszélt, hanem úgy írt is olaszul, mint flamandul, spanyolban elég biztosnak érezte magát, beszélt franciául és németül, tudott valamit angolul, latin és görög műveltsége is fölötte volt az átlagos műveltségnek. A maga részéről a két klasszikus nyelvet szerette legjobban. S ha valahányszor latin vagy görög szöveggel akadt dolga, nyomban Philipsre gondolt. Vágyott utána s a bátyja meghitt társasága után való vágy még égetőbbé tette honvágyát.

A sok megalázó baj és kellemetlenség után most végre öröm is érte, s ezt éppen Philips szerezte neki. Philips elküldte a régi rómaiak ruházkodásáról és szokásairól írott könyve kész kéziratát. Az adatokat boldog együttlétök alatt kettesben szedték össze, s már akkor megbeszélték, hogy Philips megírja, ő pedig illusztrálja. Most itt volt a kézirat illusztrálásra készen, mellette Philips levele, aki értesítette, hogy a Moretus-nyomda hajlandó kiadni a könyvet, Balthasar, a hajdani pajtás, a régi melegséggel küldi üdvözlését. Anyjok állapotában hála Istennek, nincs kedvezőtlen változás.

A hazavágyódás elemi erővel támadt fel benne Balthasar nevének említése gyermekkorának tündérvilágát tárta ki emlékezése előtt. Eszébe jutott az iskola, hármass csavargásaik a kis Nicolaasszal, beszélgetéseik a Plantin-házban, báméskodó ácsorgá-

saik abban a nyomdában, amely most ki fogja adni a könyvet. Kedve lett volna azonnal folyamodványt írni a hercegnek, hogy eressze haza. De nem tehetie. Tele volt adóssággal, azt ki kellett fizetnie. Az oratoriánusok nyolcszáz aranya, ha megkapja, meg sem kottyan erre. Rendelések után kell néznie. Mihelyt Philips illusztrációit befejezte, a Szent Gergely-másolatok kelletlen és lassan haladó munkája közben nagyon meg kell fognia a dolog végét.

Philips könyvét egy ültőhelyében elolvasta. Szeretettel és mentegetésre kész hajlandósággal fogott hozzá, de a mentegetésre nem volt szükség. Philips ügyes, formás, élvezetes kis könyvet írt, legfeljebb azt lehetett volna ellene vetni, hogy írásmódja kissé kacskaringós latin fordulatokat használt, kissé szónoki hangon kezelte a tárgyat. De az ókori világ kedvelőinek szemében előnynek is számíthatott az ilyen ciceróskodás. Mert Philips latinja egyébként szeplőtlen volt. Ennek az egy olvasónak számára pedig minden oldal közös emléket jelentett, minden megjegyzésről meg tudta mondani, hol született: vagy egy sétakor a forum romjai között, vagy az Orsini-palota szobrai mellett. Másnap már dolgozni kezdett, a Gergely-másolatnak feléje sem nézett s a munkát hamar befejezte. Már ment is vissza a csomag Antwerpenbe. Rubens Philips úr címére, benne a rajzok és hosszú levél, amely végtelen gyengédséggel ölelte körül az édesanyát és minden kellemetlenséget elhallgatott előtte.

Hogy nyomasztó anyagi helyzetén segítsen, ahoz Elsheimer segítette hozzá. Egyszerűen átadott neki a maga rendelései közül egyet. Egy főpap számára kellett megfesteni Szent Sebestyént, a rendelővel nem is kellett tárgyalni, mert az beleegyezett a művészcserebe, Elsheimert bízta meg az átvétellel és hosszabb időre elutazott. Pieter boldogan vál-

lalta a jól fizetett munkát, a pala-lapokat ismét a sarokba állította és kedvére gyönyörködött a szép feladatban. Úgy festette meg a szentet, hogy alél-tan leheli ki lelkét az egyetlen nyilvesszőtől, amely keblét átjárta. Ezt a nyilat is csak a tárgy kényszerítő volta miatt festette, minden idege tiltakozott az ellen, hogy a délceg, szép, fiatal férfitestbe mintegy maga döfjön gyilkos fegyvereket. A haldokló szentnek angyalok siettek gondozására: már kioldták kötelékeit, amelyek a fa derekához szorították, egyik angyal most oldozta le bokájáról az utolsó kötelet. Egy másik angyal óvatosan vont ki mellkasából a nyilvesszőt, más angyalok lebegve vártak, hogy ráterítsék a vértanúra a leplet. Oldalt a földön állt Sebestyén mellvértje, azt a lázító gondolatot keltve a szemlélőben, hogy ez a páncél megóvhatta volna a gyönyörű ifjút a haláltól, ha erőszakkal le nem veszik róla. A színek, fények, árnyak elosztása igen szerencsésen sikerült: az a hússzín, amelyet Reni olyan lelkesen megdicsért, mint tündöklő folt alkotta a kompozíció magvát, a fatörzs, a talaj, a háttér, az angyalok jól elosztott csoportja kitűnően vette körül ezt a fényes foltot.

— Kihez hasonlítok? — kérdezte önmagát ki-
nozva, mikor letette az ecsetet.

Mindjárt felelt is: Correggióhoz, de most már kevésbé, mint a génuai Circumcisióban. Mivel szüntelenül a hazatérés gondolata ólálkodott lelke mélyében, most is mérlegre tette a gondolatot, vajjon művészi haladása szempontjából mi hasznosabb: itt maradnia és tanulnia a nagyoktól, vagy gyorsan hazamenni és az anyaföldön Anteuszként megtalálni a maga eredeti erejét. Végiggondolta a nagy flamandok példáit. A legrégibbek, Massys van der Weyden, s a többiek nem jártak külföldön, akkor ez még nem volt divat. Van Cleef volt az első, aki kiment I. Ferencet festeni Franciaországba, majd

üzleti célból Angliába, de amit tanult, annak nem vehette hasznát, mert az antwerpeni legenda szerint megőrült afeletti bánatában, hogy Londonban nem tudott képet eladni. De aztán sorra következtek az Itália-járók. Gossaert egészen másképp festett az itáliai út után, mint azelőtt. Hemissen hasonlóképpen. Van Orley, Rafael tanítványa, elvesztette egyéniségét. Susterman olasz festő lett flamand helyett. Ezek elrettentő példák: önmagokban, de az antwerpeni festészetbe fényt hoztak és klaszszikus napsugaras szépségimádatot. De Vriendt már csak nyert a Michelangelo iskoláján, nem másolója lett, hanem jobb festő. Az öreg De Vos, aki nemrég halt meg, szintén nem fizetett rá egyéniségével, hogy Tintoretto volt a barátja. Hol van tehát a határa annak, hogy mennyit tanuljon valaki másoktól? A felelet csak egy lehet: az igazi tehetség megtartja önmagát, a féltehetség áldozatul esik mestereinek. S itt megint felrémlett előtte a kérdés, amelyről soha nem vallott senkinek, még Philipsnek sem: mekkora tehetség ő? Vajjon veszélytelenül tanulhat-e? Egyetlen titka volt, hogy a kérdésre nem tudott felelni. Minden másban ésszel, kemény logikával és akarattal kormányozta magát, ebben a kérdésben téveteg maradt és határozatlanul engedett ösztöneinek, amelyek vágyódtak arra, hogy a nagy alkotások bizalmas titkaiban gyönyörködjenek. Most újabban Tizián ragadta meg ismét. S ahelyett, hogy a Gergely-másolaton dolgozott volna, szabad óráit másolásra fordította: saját gyönyörűségére lemásolta a Vénusz-áldozatot és a Bacchanáliát.

De újabb rendelés érkezett, amely kevesebb idejét hagyta szabadon, ismét Elsheimer révén, aki-nél meglátták a Szent Sebestyént. Egy távoli ferences kolostor Rómát járó perjele látta meg és nyomban Szent Ferencet rendelt, csak azt kötötte

ki, hogy szinben mértéktartó és komoly legyen. Pieter megfestette, alig használva más színt, mint a barna változatait. Különös gondot fordított a fejére. A Trastevere koldusai között talált alkalmas modellt; ez egyszerű ember volt, de a maga egyszerű módján igen vallásos, melegen hívő arckifejezését csak finomítani kellett festés közben.

A jó Faber doktor sem maradt el a segítséggel, mikor látta, hogy barátjának égetően kell a rendelés. Gazdag német kereskedőt hozott, akinek római tájkép volt a vágya. Pieter rögtön vállalta. Vázlatkönyvében egyszer odavetette a Monte Palatino romcsoportját, alkonyati világításnál. Most megfestette. Kijárt állványával és ládájával a romokhoz, egykedvűen tűrte, hogy járókelők álljanak meg háta mögött, bámészkodjanak és megjegyzéseket tegyenek, vagy futkározó gyerekek messziről a „patata tedesca” gúnyszóval csúfolják.

Sőt, Mantuából is kapott rendelést, bár ez nem sok jövedelmet ígért neki. A hercegnek egy szeszélyes percében eszébe jutott, hogy a részeg Héraklészhoz társkép kellene, úgy jobban lehet akasztani. Tárgyát is megadta: a hős legyőzi a kísértést. A megbízást Magno adta át. Pieter először savanyú arccal fogadta. De honvágya jutott eszébe és nem akarta neheztelésre hangolni a herceget, aztán meg a tárgy maga is érdekelte. Nyilvánvaló volt, hogy a herceg megint átélte bűnbánatának és élete megváltoztatási szándékának egy buzgó pillanatát. Talán sokat vesztett kártyán, talán felesége valami botrányon kapta. Megfestette tehát a fényes páncélú hőst, Héraklészéhez hasonló, de sokkal finomabb, némileg aszkéta-arccal, lopva a herceg arcából is csempészett bele valami hasonlóságot. A hőst az erény szárnyas nemtője koszorúzta meg, mialatt ő féllábát győzedelmesen helyezte a földön fetrengő, faunarcú Részegségre és elfordult a meztelen

Érzékiségtől. A háttérben egy öreg banya, a Bűn, bosszankodott a fejlemények fölött.

Ehez a képhez is modellre volt szüksége, tökéletesen szép női aktot akart a nemtő helyére festeni. A szokványos modellek egyikét sem tartotta elég jónak. Elsheimert is mozgósította, a szép nők egész serege jött el hozzá, de még mindig válogatott, a modellek felöltöztek és eltávoztak. Renihez is fordult, ahhoz is hiába. Mikor meg akart nyugodni abban, hogy beéri egy másodrendű szépséggel, feltűnő szép nő jelentkezett nála.

— Azt hallottam, modellt keresel, uram. Én ugyan nem vagyok hivatásos modell, de talán hasznomat veheted.

— Hanem mi vagy, asszonyom?

— Férjes nő vagyok. A férjem törvényszolga.

— Törvényszolga? Így tudsz öltözködni?

— Hogy ne sokat faggass, uram, elmondok mindent, — szolt a nő unottan és keményen, — én eddig a férjem tudtával egy igen nagy úr kedvese voltam. Kártyázni jártunk esténként, ő sokat vesztett, kiadta az útamat. Már minden ékszeremet eladtam. Manapság nagyon nehéz gazdag pártfogót találni. Guido Reni úrral találkoztam azon a titkos helyen, ahol kártyázni szoktunk, ő adta azt a tanácsot, hogy próbáljak így pénzt szerezni.

— Tudd meg, asszonyom, hogy ezt a mesterséget nagyon gyengén fizetik.

A nő gúnyosan elmosolyodott.

— Én nem is erre a pénzre számítok. Ha meglátnak, biztosan lesz valaki, aki megkérdi tőled, ki volt a modell. Ülök én neked, akár ingyen is.

— Ingyen nem kívánom. A szokott órabért megkapod. Vetkezz le.

A szóke asszony sebbel-lobbal levetkőzött, lerúgta cipőjét és lehúzta harisnyáit. Lába körmei bíborpirosra voltak festve, ugyan így festette ki keb-

lei hegyét. Két karját hátrakulesolta tarkója mögé, mellét előre feszítette. Pieter meghökkenve nézte. Ilyen szép testet soha életében nem látott. Ez volt az a nemtő, akiről álmodozott. Megkérte, hogy forduljon meg. Gyönyörű háta volt.

— Köszönöm. Tökéletes vagy. Öltözzél fel, kérek. Holnap már kezdünk dolgozni. Bármikor jöhetsz?

— Ez az egyetlen baj, hogy nem. Én nappal alszom. Éjszaka mindig társaságban vagyok, reggel szoktam hazamenni.

— Hány órákor?

— Ahogy jön. Négykor. Ötkor. Nem egyformán.

— Akkor rendbejöhötünk. Én négykor kelek, lovagolok, misére megyek és hatkor kezdek dolgozni. Jöhetsz minden reggel hatkor?

— Jöhetek, hogyne. Ha korábban végzek, legfeljebb várak itt egy kicsit.

— Helyes. Holnap hatkor várlak. Mi a neved?

— Erica.

— Ritka név. Hogy jutottál hozzá?

— Anyám Dániából származott ide. Hogy apám ki volt, nem tudom. Akkor most mehetek?

— Igen, de még megkérnélek valamire. Ne fessd a lábujjaidat és a kebledet. A színek zavarnak munka közben.

— Ne fessek? Hogyan tehessem ezt? Hiszen ez a divat a mi világunkban. A kívágás olyan mély, hogy a kebleim egészen látszanak. Megszólnának, ha nem festeném, uram.

— Jó. Azt meg tudnád csinálni, hogy itt lemosd a festéket, aztán megint kifested magad?

— Azt éppen meg. Különös kívánságaid vannak. Nem tudtam, hogy ez a mesterség ilyen körülményes. Tehát viszontlátásra reggel hatkor.

A beszélgetés alatt Erica fel is öltözött. Most elment. Pieter álmélkodva nézett utána. Ez az asz-

szony valószínűtlenül szép volt. Káprázatosan szép. S milyen torz regény, hogy a törvényszolga hitvese egy festőművész által téteti magát kirakatba, mint eladó ékszer. Van ebben a Rómában egy másik világ is, nem csak az, amelyet a hajnalban kelő dolgos emberek ismernek: egy éjszakai és földalatti. Abban ilyen csodálatos virágok nőnek, amelyeknek mérgezően édes az illata. Nem lehet csodálni, ha egy ilyen nőért a gazdag ember mindenét odavágja. Nem lehet csodálni, ha egyik leszűrja érte a másikat. Festő, neked is jó lesz vigyáznod ezzel a vakító szépséggel. Jó lesz szilárdan hordani a fejedet, mert elveszited. Festő és modellje, — ez nem ritka történet. Rafael és Fornarina. De nem, ebből nem lehet baj. Teljes életében borzadt az eladó szerelemtől.

Mikor másnap reggel hazajött, Ericát már ott találta. Egy szál ingre vetkezett a hőség miatt. De a festő beléptére készült azt is letenni.

— Még várhatsz, amíg felkészülök. Addig nézd meg a vásznat az állványon. Megláthatod, milyen testtartásra van szükségem. Elég fárasztó lesz. Az este már megpróbáltam, hogyan támaszkodhatol az asztalnak. Ide párnát tettem, az asztalra ezt a széket. Erősen oda is van kötözve. Próbáld meg kérlek, elég kényelmes-e.

Erica ledobta ingét és támaszkodni próbált. A festék most hiányzott róla. Őmaga lehetett érzéketlen és ostoba, de teste kétségtelenül tehetséges volt. Minden mozdulata maga volt a kecsesség. Ahogy ballábát előírás szerint előrenyújtotta s jobbkarjával a szék teteje felé nyúlt, azon alig akadt igazítani való. Pieter rögtön elkezdett dolgozni.

— Reni úrnak még nem köszöntelek meg.

— Én már elmondtam neki. Az éjjel találkoztam vele. Ő is játszott.

— Nyert?

— Veszített. Mindig veszít. Fogalma sincs a já-

tékről. De az különben mindegy. A pártfogóm istenien játszik, mégis szörnyen veszített.

— Nincs rá remény, hogy visszavegyen?

— Ki van zárva. Babonából tartott, mert egy ideig folyton nyert, ha vele voltam. Aztán rájött, hogy nem én hoztam neki a szerencsét.

— De talán a szerelem visszavezeti hozzád.

— Ugyan. Mi köze ennek a szerelemhez? Mellettem is voltak szeretői, elég gyakran váltogatta őket.

— S te nem bántad?

— Miért bántam volna? Legalább nem volt terhemen. Nagyon szépen megvoltunk. Ha a kártyajárás meg nem fordult volna, ma is együtt vagyunk.

— Furcsa életed van, Erica. A férjedet mikor szoktad látni?

— Késő délután. Mikor felkelek. Ő akkor jön haza. S mikor eljövök hazulról, ő lefekszik.

— Gyermeked nincs?

— Még csak az kellene. Minek az nekem? Elromlanék a termetem, rögtön végem volna. Isten őrizz. De nem is szeretem a gyermeket. Idegessé tesz.

A modell egyre közönségesebb lett Pieter előtt, de teste egyre szebb. Ha már első látásra gyönyörűnek találta, most minden vonalában, rajzának minden kis hajlásában új és bámulatos szépségeket vett észre. Nagy hálát érzett magában Reni iránt, hogy ezt a tüneményt útjába vezette. Erica egyszer csak hangosan elásította magát, nevetetlenül, valóságos üvöltéssel.

— Fáradt vagy? Akarsz pár percet pihenni?

— Az nagyon jó lesz.

Elnyúlt a pamlagon és kifejezéstelenül nézte a mennyezetet. Pieter narancsot hámozott magának. Pár percre nem szóltak semmit. Akkor az asszony megint ásított és talpra állott.

— Így nem jó lesz, mert azonnal elalszom. Nagyon meleg van. Folytassuk.

Pieter sietett folytatni a festést. De az előírt órát nem festette végig. Láta, hogy a holtfáradt nőt el kell engednie. Az hálásan kapkodta magára holmiját és elsietett. Kebleit sem festette ki. Arcán lát-szott, hogy a szeme már-már leragad, és majd el-ájul az álmoasságtól. Ő megreggelizte az elkészített gyümölesöt, aztán folytatta a munkát a hős páncé-los alakján. De közben minduntalan a hős mellé né-zett, a nemtő megkezdett alakjára. Ezt a bámu-latos szépséget még mindig nem szokta meg, még mindig csodálkozott rajta. Aztán az a gondolat vert fészket a fejében, vajjon hogyan viselkedik ez az asszony, mikor szerelmes. Ha ugyan tud egyáltalában szerelmes lenni. Dolgo-zott még egy jó darabig, aztán elment Tiziánt ta-nulmányozni.

Másnap ugyanúgy ment minden. A nő már várt. A hőség miatt ingét is restelte magán tartani. Elfoglalta helyét az asztal mellett.

— Mondd, Erica. Voltál te már szerelmes?

— Micsoda kérdés. Persze hogy voltam. Most is az vagyok.

— Ne mondd. Ki az a boldog ember?

— Az uram. Nem érdemli meg, mert rosszul bá-nik velem. Pedig már sok pénzt félretett, amit ha-zavítem neki. Most nem keresek és váltig kérem, hogy vegyünk el valami keveset a megtakarított pénzből, de ő csökönyös. Ahhoz nem nyúlunk, mondja. A háznak meg kell lenni. Mert házat aka-runk venni Tivoliban. Kerttel. De még sok hiány-zik hozzá. Ha meglesz, akkor odaköltözünk és a házban kocsmát nyitunk. De nagyon lassan megy, mindig közbejön valami.

— És miért szereted az uradat?

— Mit tudom én. Talán, mert nem törődik velem. Nem vagyok elég szép neki.

— Micsoda?

— Így van. Azt mondja, hogy szőke nő nem lehet szép, csak a barna. Mit csináljak, ha nem vagyok barna, nem igaz?

Aznap többet dolgoztak egy óránál. A kép jól haladt. Pieternek napközben gyakran eszébe jutott a modell. Valamilyen különös haragot érzett iránta. Körülbelül olyat, mint akitől idegen városban az útat kérdezi az ember, de ez nem érti a nyelvet. És haragja mellett bősztően kíváncsúnak találta. Majd pedig vállat vont. Ez a vágy is olyan közönséges, mint a nő maga. Következő napon szándékosan nem beszélgetett vele. Mutatni akarta, hogy a nő a képen kívül nem érdekli. De Erica ezt nem vette észre. Állt ott kedvetlenül, mint aki kénytelen valami kellemetlenségen túlesni, hogy elérje célját. Pieter egész nap rágondolt. Nem tudta, hogy miért, de heves harag keletkezett benne. Szidalmazta magában a nőt és szeretne volna megverni.

De nem ő verte meg. Következő reggel csodálkozva látta, hogy gyönyörű karján két nagy folt éktelenkedik.

— Mi történt veled? És mintha az ajkad is dagadt volna.

— Semmi, — mondta Erica egykedvűen, — az uram megvert. Megesett az máskor is.

— Miért vert meg?

— Istenem, miért. Veszekedtünk. Pénzt kértem, s nem adott. Kiabáltam. Megvert. Nem olyan nagy eset.

— De nagy eset, mert a szád formátlan, a foltok pedig zavarnak. És úgy látom, egyéb bajod is van. Miért nem állsz úgy, mint tegnap? Hallod-e, te ittál. Igen, igen, a szemedén is látom. Na, pakolj, eredj haza. Így nem tudok veled dolgozni.

Erica azonnal sírva fakadt. Szipogva öltözködött és mikor betette maga után az ajtót, hallani lehetett, amint elbőgi magát. Pietert ez mélyen meghatotta. Az asszonyi sírást sohasem tudta elviselni. Csak az asszonyra gondolt egész nap és elhatározta, hogy valahogyan megbékíti. Másnap reggel várnia kellett: már fél hét is elmúlt, és Erica nem jött. Már attól kezdett tartani, hogy a nő megsértődött és nem is jön el többet. Ez a gondolat valósággal megriasztotta. De ekkor belépett az asszony, futó bocsánatot kért a késésért és gyorsan ledobálta magáról a ruhát. Mikor oda akart állni az asztalhoz, Pieter hozzálépett és átkarolta a vállát.

— Erica, nem szeretném, ha megbántottalak volna.

— Mivel? — kérdezte a nő, nagy szemeket meresztve.

De Pieter gondolatai egyszerre összeomlottak. Azon a mozdulaton át, amellyel az asszony vállát színleg ártatlanul átkarolta, ráismert önmaga képmutatására és egyszerre rádöbbsent, hogy nem bír magával többé. A meztelen testet erősen magához szorította. Arcuk érintkezett.

— Ugyan hagyd, kérlek, — mondta Erica az ellenkezés egyetlen mozdulata nélkül, — eressz el, mert nagyon únlak.

— Nem eresztelek, — lihegte Pieter és a nő száját kereste.

De a női száj nem viszonzta a csókot. Gyakorlott nők módja szerint szétnyitotta ajkait, a mohó férfiszájnak csak a fogsor jutott. Így lehetetlen csókolózni. Pieter elvette száját, de a vállát még mindig erősen átkarolva tartotta.

— Miért nem hagyd magad megcsókolni, te átkozott bestia?

— Mert nagyon únlak, — felelte az érdesen, az izgalom legkisebb jele nélkül, — és nem is tetszol

nekem. Ha jó neked, hogy így szorítasz, hát csak szoríts. Majd megunod. Én addig kinézek az ablakon.

Elfordította a fejét. Pieter még jobban szorította.

— Most mire gondolsz, mondd meg rögtön.

— Hogy milyen jó lesz, mikor majd eleresztesz.

Úgy maradt, mozdulatlan arccal, szemében az üres és érzéketlen unalommal. Tökéletes hidegség és közöny áradt belőle. Pieter megundorodott önmagától. Két karja tehetetlenül hullott le a meztelen vállakról. Nehezen szedte a lélegzetet. Elfordult és mereven nézte a földet. Az eleresztett asszony odatámaszkodott az asztalhoz, a recsenésről lehetett megtudni, hogy felvette hivatalos testtartását. Pieter feleszmélt. Odalépett az állványhoz és ecsetért nyúlt. Végre a nő arcába nézett.

— Bocsáss meg. Ez többé nem fog előfordulni.

— Dehogy nem, — mondta a nő unottan, — de nincs benne semmi. Szép tőled, hogy nem haragszol. A férfiak ilyenkor haragudni szoktak.

— Én is haragszom. De nem rád. Most dolgozunk. Ebből a beállításból már elég. Most légy szíves háttal a földre ülni. A másik női alakot festem.

— Igen, — felelt a nő engedelmesen és leült, — így jó lesz?

— Húzd a zsámolyt a jobb könyököd alá és nézz balra. Nem annyira. Most jó, maradj így.

Mámora egyszerre eltűnt. Csodálkozva állapította meg magában, hogy ha ez a gyönyörű asszony most felpattanna és megölelné, ő maradna teljesen érzéketlen. Már rájött, hogy ez a vakító szépségű némben nem ember. Előbbi esztelen vágyakozása egyenesen fajtalanságnak tűnt fel előtte. És most már nem is utálta saját magát, csak csodálkozott. Egyikök sem szólt egy szót sem. Erősen dolgozott egy óra hosszat. Aztán megszólalt, hogy a munkának vége. Míg az asszony öltözködött, pénzt szedett elé.

— Ennyi jár neked, asszonyom, most már nem lesz rád szükségem.

— Többet ne jöjjenek? — kérdezte az csodálkozva.

— Nem fárasztalak, a többi már modell nélkül is megy.

— Úgy. Hát jó. Mikor kerül a kép a közönség elé és hol?

— Ha kész lesz, itt nézi meg néhány előkelő ismerősöm.

— Jó. Ha kérdezik a modellt, mondd meg, hogy Erica a nevem és minden este a Vivianiban vagyok.

— Miféle Vivianiban?

Erica először nevette el magát, mióta idejárt.

— Ezt sem tudod? A játékbarlang. Aztán mi lesz a képpel?

— Aztán elküldöm a mantuai hercegi palotába. A herceg rendelte.

— Micsoda? Mantuában fog lógni? És ezt nem mondtad eddig. Nagyon rosszféle ember vagy. Vigyen el az ördög.

Így lépett ki Pieter műterméből a legszebb nő, akit életében látott. Őmaga nem érzett semmiféle csalódást. Megkönnyebbült, mikor az ajtó becsukódott. De mikor most már egyedül folytatta a munkát, mértéktelenül gyönyörködött a hasonlíthatatlan szépségű testben. Ez a test egyszerre testetlenné vált előtte, szépséggé, anyagtalan emlékké, amely belevésődött elfelejthetetlenül. Maga a nő alig jutott aznap eszébe, s rövidesen egészen megfeledkezett róla. A képhez, mikor kész lett, nem is hívott vendégeket, csak Elsheimernek, a doktornak és Magnónak mutatta meg. Azok remekműnek találták. Csak akkor jutott eszébe a modellnek tett ígérete, mikor a képet már becsomagolta. Ekkor lelkiismeretfurdalást érzett és azzal vádolta magát, hogy nem járt el úri módon. De ezt is nemsokára elfelejtette. Mikor a ládát elvitette a rezidenciára, Magnó így szólt:

— Arra ne számíts, fiammingo, hogy a fejedelem egyhamar megkapja ezt a képet. Ő már nincs Mantuában. Harminc lovas kíséretében Svájcban keresztül Nancyba indult, ahol megállapodik leányánál, a lotharingiai márkinénál. Onnan Spaaba megy, hogy kúrát tartson s azután megvalósítja azt a tervet, amit neked ígért tavaly: elmegy Brüsszelbe és Antwerpenbe. Kár, hogy nem voltál Mantuában, most magával vitt volna.

— Miért nem mondtad? — kiáltott elhűlve Pieter.

— Mert nem tudtam. Hirtelen határozta el, mint rendesen. És még most sem biztos, hogy az úti tervet végig megtartja.

— Tulajdonképpen nem is baj. Anyám nincs rosszabbul s itt be kell fejeznem az oratóriánusok képeit. Isten úgy rendelte, hogy most ne utazzam haza.

Valóban legfőbb ideje volt, hogy az oratóriánusoknak eleget tegyen. Július volt már, és bár a többi festő is alaposan elkésett, tehát a Chiesa Nuovának nem okozott különösebb fennakadást, a pénzre ismét nagy szüksége volt. Nagy sóhajrással elkezdte a hosszú hónapok óta halogatott munkát. A vázlatot eldobta, újat csinált. Középső képnek a Szűzanyát tervezte, vagy inkább a Szűzanya egy aranykeretes képét, amelyet köröskörül lebegő angyalok tartanak. Egyik oldalképnek tette Gergely, Mór és Papiánusz szenteket, a másikra Szent Domitillát, Szent Nereuszt és Szent Akhilleszt, mindkét csoportot bőven megszórva angyalokkal. Az eredeti kép főelemeit megtartotta az új beosztásban, úgy hogy csak másolási munkája maradt főként. De ezt a munkát is igavonó iramban végezte, úgyszólván félkézzel, meggyőződés nélkül. Az eredetit még mindig nem tudta eladni. A három palakép végre elkészült. Serra elfogadta. Helyökre tették őket, lepel alá.

Egy szeptemberi napon levelet kapott hazulról. Boldogan nyitotta fel, hosszú híreket várt Philips-től, főként azt, hogy édesanyja jobban van. Fürge kézzel tépte fel és reszketett a keze, mikor olvasás után leeresztette. Philips közölte, hogy édesanyjok nagyon rosszul van, hagyja félbe minden dolgát és a legrövidebb úton jöjjön haza azonnal.

Egy napra volt szüksége, hogy anyagi ügyeit rendezze. Minden hitelezőjének utalványt adott s mindenkit Magnóhoz utasított. Az oratoriánusok pénzét odairányította. Hátralékos követeléseire fizetése fejében Magno utalt ki annyit más célra szánt pénzekből, hogy elutazhatott. Poggyászát Magno küldte utána, ő csak ruhászsákot vihetett a lovon. A ló már várta a ház előtt, mikor sebtiben még Chieppiónak írt. Közölte, hogy végszükségben kénytelen a herceg engedelme nélkül elhagyni Itáliát, de egyrészt igyekszik majd a herceghez csatlakozni, ha meg ez nem sikerül, mihelyt lehet, visszatér Mantuába. „Azonnal nyeregbe szállok“, — írta sebtiben a levél végére.

Aztán elindult a nagy útra. Az örök város határában megállt egy pillanatra és visszanézett, mint aki sohasem jut ide vissza többé. S aztán megrántotta a kantárt és imádkozni kezdett, hogy édesanyját még életben találja.

Vége az első kötetnek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

